

Hallituksen esitys eduskunnalle varmuusvankeutta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi rikoslakia ja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettua lakia sekä neljäätoista muuta lakia. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi laki varmuusvankeudesta.

Esityksen mukaan Suomessa otettaisiin käyttöön varmuusvankeus, johon yhdistelmärangeistukseen tuomittu voitaisiin määrätä, jos olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Yhdistelmärangeistuksen soveltamisalaa puolestaan laajennettaisiin siten, että sen tuomitseminen ei edellyttäisi voimassa olevan lainsäädännön tavoin aiempaa rikollisuutta. Elinkautisvankien osalta lainsäädännössä selkeytettäisiin, että vankia ei voida päästää ehdonalaiseen vapauteen, jos vapauttamisharkinnassa huomioitujen seikkojen perusteella katsottaisiin olevan ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Muutosten tavoitteena on suojata yhteiskuntaa vakaviin rikoksiin syyllistyneiltä henkilöiltä, joiden arvioidaan vapautumisensa jälkeen syyllistyvän uudelleen vastaaviin rikoksiin, ja näin parantaa yhteiskunnan turvallisuutta.

Lisäksi ehdotetaan näistä johtuvia sekä muita vähäisempiä muutoksia eräisiin muihin lakeihin.

Esityksellä toteutettaisiin pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa asetettua tavoitetta varmistaa, että yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit eivät vapaudu.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	7
1 Asian tausta ja valmistelu	7
1.1 Tausta	7
1.2 Valmistelu	7
2 Nykytila ja sen arviointi	8
2.1 Nykylainsäädännön tausta	8
2.1.1 Vaarallisten rikoksenteijöiden eristäminen	8
2.1.2 Elinkautinen vankeusrangaistus	11
2.2 Voimassa oleva lainsäädäntö ja käytäntö	12
2.2.1 Yhdistelmärangaistus	12
2.2.1.1 Yhdistelmärangaistuksen määräämisen edellytykset	12
2.2.1.2 Tuomioistuinkäytäntö	13
2.2.1.3 Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpano	14
2.2.2 Elinkautisvankien vapauttaminen	15
2.2.2.1 Vapauttamisharkinnassa huomioitavat seikat	15
2.2.2.2 Vapauttamisasian käsittely tuomioistuimessa	16
2.2.2.3 Elinkautisvankien määrä ja vapauttamiskäytäntö	17
2.2.3 Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi	18
2.2.3.1 Riskiarvioiden käyttötarkoitukset ja sääntely	18
2.2.3.2 Riskiarvioihin liittyvä viranomaisten tietojenvaihto	19
2.3 Kansainväliset velvoitteet	21
2.3.1 Vapautta ja vapaudenmenetystä koskevat oikeudet	21
2.3.2 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset ja toimenpiteet (varmuusvankeus)	23
2.3.2.1 Elinkautinen vankeusrangaistus	25
2.4 Nykytilan arviointi	26
2.4.1 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioiden käyttö vapaudenmenetyksen perusteena	26
2.4.2 Varmuusvankeuden käyttöönotto	30
2.4.2.1 Perusteet varmuusvankeuden käyttöönotolle	30
2.4.2.2 Varmuusvankeuden sovittaminen Suomen rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään	31
2.4.2.3 Varmuusvankeuden edellyttämät muutostarpeet yhdistelmärangaistukseen	33
2.4.2.4 Alaikäiset rikoksenteijät	36
2.4.2.5 Varmuusvankeuteen määrääminen ja siitä vapauttaminen	37
2.4.2.6 Varmuusvankeuden sisältö	39
2.4.2.7 Mielentilatutkimus osana yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä	39
2.4.3 Elinkautinen vankeus	41
2.4.3.1 Riskiarvioinnin merkityksen lisääminen vapauttamisharkinnassa	41
2.4.3.2 Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn muut kehittämistarpeet	43
2.4.4 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita koskeva tietojenvaihto	43
3 Tavoitteet	43
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	44
4.1 Keskeiset ehdotukset	44

4.1.1 Rikoslain muutokset	44
4.1.2 Uusi laki varmuusvankeudesta	45
4.1.3 Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettu laki	45
4.1.4 Vankeuslaki ja laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta	46
4.1.5 Oikeudenkäymiskaaren muutos mielentilatutkimuksen tekemisestä yhdistelmärangaistuksen yhteydessä	46
4.1.6 Mielenterveyslaki	46
4.1.7 Viranomaisten tietojenvaihtoa koskeva sääntely	46
4.2 Pääasialliset vaikutukset	46
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten työmäärään	46
4.2.1.1 Rikosseuraamuslaitos	46
4.2.1.2 Vankiterveydenhuollon yksikkö	50
4.2.1.3 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos	52
4.2.1.4 Syyttäjälaitos	53
4.2.1.5 Tuomioistuinlaitos	53
4.2.1.6 Oikeusrekisterikeskus	54
4.2.1.7 Yhteenveto taloudellisista vaikutuksista	54
4.2.2 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin	54
4.2.2.1 Vaikutukset yhteiskuntaan ja rikosten uhreihin	54
4.2.2.2 Vaikutukset yhdistelmärangaistukseen tuomittaviin ja varmuusvankeuteen määrättäviin	55
4.2.2.3 Vaikutukset elinkautiseen vankeuteen tuomittuihin	57
4.2.3 Vaikutukset seuraamusjärjestelmään ja kriminaalipolitiikan yhteisvaikutukset	58
4.2.4 Vaikutukset rikollisuuteen	59
4.2.5 Tietojärjestelmävaikutukset	62
4.2.6 Tietosuojavaikutukset	62
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	62
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset	62
5.1.1 Varmuusvankeuden sääntely	62
5.1.2 Väkivaltariskiarvioiden merkitys tuomitsemisvaiheessa	63
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö	64
5.2.1 Yleistä	64
5.2.2 Vangin vapautuminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta muissa Pohjoismaissa	64
5.2.2.1 Islanti	64
5.2.2.2 Norja	64
5.2.2.3 Ruotsi	64
5.2.2.4 Tanska	65
5.2.3 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset (varmuusvankeus)	66
5.2.3.1 Norja	66
5.2.3.2 Tanska	68
5.2.3.3 Saksa	70
5.2.3.4 Sveitsi ja Itävalta	72
5.2.3.5 Englanti ja Wales	73
5.2.3.6 Eräät Euroopan ulkopuoliset maat	74

5.2.3.7 Ruotsissa suunnitellut lainsäädäntötoimet	75
6 Lausuntopalaute.....	78
6.1 Lausuntokierros	78
6.1.1 Yleinen lausuntopalaute.....	79
6.1.2 Varmuusvankeuden käyttöönotto ja yhdistelmärangaistusta koskevat muutokset.....	79
6.1.3 Elinkautista vankeutta koskevat muutosehdotukset	82
6.1.4 Väkivaltariski-arviointi ja mielentilatutkimukset	83
6.1.5 Muut esitetyt huomiot.....	84
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	85
7.1 Rikoslaki	85
7.2 Laki varmuusvankeudesta	95
7.3 Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä	105
7.4 Vankeuslaki	106
7.5 Laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta	106
7.6 Oikeudenkäymiskaari	107
7.7 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa.....	108
7.8 Pakkokeinolaki	109
7.9 Mielenterveyslaki	109
7.10 Rikosrekisterilaki	111
7.11 Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa	112
7.12 Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä	113
7.13 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta.....	115
7.14 Rikosvahinkolaki	116
7.15 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta	116
7.16 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa	116
7.17 Laki Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista	116
8 Voimaantulo	117
9 Toimeenpano ja seuranta.....	117
10 Suhde muihin esityksiin	118
10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä	118
10.2 Suhde talousarvioesitykseen	118
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys.....	118
11.1 Varmuusvankeutta ja elinkautisvankien vapauttamista koskeva sääntely.....	118
11.1.1 Johdanto	118
11.1.2 Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset	119
11.1.3 Varmuusvankeuden käyttöönotto	120
11.1.4 Elinkautinen vankeus.....	122
11.1.5 Nuoret rikoksentekijät	123
11.1.6 Perhe-elämän suoja, lapsen oikeudet.....	124
11.1.7 Taannehtivuuden kieltä	125
11.2 Henkilötietojen suoja ja julkisuusperiaate	125
11.2.1 Johdanto	125
11.2.2 Ehdotukset Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 3 §:n sekä rikosrekisterilain 4 §:n muuttamisesta	126
11.2.3 Ehdotukset Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a § ja 5 g §:n muuttamisesta sekä	

uudesta henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 17 a §:stä.	127
11.2.4 Ehdotukset viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n muuttamisesta	131
LAKIEHDOTUKSET	132
1. Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta	132
2. Laki varmuusvankeudesta	136
3. Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta	141
4. Laki vankeuslain 14 ja 19 luvun muuttamisesta	143
5. Laki yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta	144
6. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 ja 69 §:n muuttamisesta	146
7. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 ja 11 luvun muuttamisesta	147
8. Laki pakkokeinolain 3 luvun 15 §:n muuttamisesta	148
9. Laki mielenterveyslain muuttamisesta	149
10. Laki rikosrekisterilain muuttamisesta	151
11. Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta	153
12. Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta	154
13. Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta	156
14. Laki rikosvahinkolain 13 §:n muuttamisesta	158
15. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta	159
16. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n muuttamisesta	160
17. Laki Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetun lain 4 a §:n muuttamisesta	161
LIITE	162
RINNAKKAISTEKSTIT	162
1. Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta	162
3. Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta	170
4. Laki vankeuslain 14 ja 19 luvun muuttamisesta	173
5. Laki yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta	175
6. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 ja 69 §:n muuttamisesta	177
7. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 ja 11 luvun muuttamisesta	179
8. Laki pakkokeinolain 3 luvun 15 §:n muuttamisesta	181
9. Laki mielenterveyslain muuttamisesta	182
10. Laki rikosrekisterilain muuttamisesta	184
11. Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta	186
12. Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta	188
13. Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta	191
14. Laki rikosvahinkolain 13 §:n muuttamisesta	193
15. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta	194

16. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n muuttamisesta	195
17. Laki Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetun lain 4 a §:n muuttamisesta	196

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan hallitus etsii välittömästi ratkaisuja, joilla varmistetaan, että yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit eivät vapaudu. Hallitusohjelman mukaan Suomessa otetaan käyttöön varmuusvankeus. Tarkoituksena on, että kaikkein vaarallisimpien vankien kohdalla vankeutta voidaan jatkaa niin pitkään kuin heidän arvioidaan olevan edelleen vaarallisia. Tällainen mahdollisuus sisältyy muun muassa Norjan ja Tanskan oikeusjärjestelmiin.

Lisäksi hallitusohjelman mukaan väkivaltariskin arviointia kehitetään ja sen merkitystä osana vangin vapauttamisharkintaa vahvistetaan olennaisesti. Kirjauksen tavoitteena on lisätä väkivaltariskiarvion painoarvoa elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä.

Hallitusohjelman kirjausten yleisenä tavoitteena on suojata yhteiskuntaa vakaviin rikoksiin syyllistyneiltä henkilöiltä, joiden arvioidaan olevan vaarallisia myös tulevaisuudessa, ja näin parantaa yleistä turvallisuutta.

1.2 Valmistelu

Lakiesitys on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä. Valmistelun tueksi asetettiin seurantaryhmä ajalle 7.4. – 31.12.2025 (VN/24081/2023 OM-44). Ennen hallituksen esitysluonnoksen valmistelua oikeusministeriö julkaisi aiheesta arviomuiston joulukuussa 2024 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:42, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165991>). Arviomuistosta saaduista lausunnoista on julkaistu lausuntotiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:23, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-294-3>). Hallituksen esityksen luonnoksesta pyydettiin lausuntoja ajalla 24.10. - 5.12.2025. Lausunnoista on julkaistu lausuntotiivistelmä (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-527-2>).

Hallituksen esityksen valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa <https://oikeusministerio.fi/hankkeet/tunnuksella/OM077:00/2023>.

Lisäksi oikeusministeriö käynnisti vuonna 2024 yhdessä Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin kanssa tutkimushankkeen vaarallisille rikoksenuusijoille tarkoitetun yhdistelmärangaistuksen soveltamiskäytännöstä tuomioistuimissa. Tutkimus on julkaistu 27.2.2025 (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Tutkimuksessa selvitettiin yhdistelmärangaistuksen lisäksi tuomioistuinkäytäntöä sitä edeltäneen seuraamuksen, eli koko rangaistuksen suorittamisen vankilassa osalta. Rikosseuraamuslaitos on puolestaan selvittänyt esityksen valmistelua varten oikeusministeriön pyynnöstä vastaavan kohderyhmän uusintarikollisuutta.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Nykylainsäädännön tausta

2.1.1 Vaarallisten rikoksentehtäjäiden eristäminen

Suomen vuodelta 1889 oleva rikoslaki (39/1889) perustuu ajatuksille rangaistuksesta rikoksen oikeudenmukaisena hyvityksenä ja sovituksena. Rikoslaki heijastaa sen valmistelun aikana vallinneita eurooppalaisia kriminaalipoliittisia ajatusvirtauksia. Rikoslain voimaantulon aikoihin Euroopassa voimistui näkemys, jonka mukaan rikosoikeuden tehtäviin kuului yksittäisten rikosten oikeudenmukaisen hyvityksen ohella tai sen sijasta myös yhteiskunnan suojele vaarallisten rikoksentehtäjäiden edustamalta uhalta.

Norjan vuoden 1902 rikoslaki oli koko Euroopassa ensimmäinen, jossa jo alun alkaen otettiin huomioon yhteiskunnan suojele ja tekijävaarallisuuden torjunnan näkökohdat. Rangaistusten tehtävänä oli parantaa, pelottaa ja tehdä vaarattomaksi. Rangaistusten tehtäväksi tuli ehkäistä tulevia rikoksia ottaen huomioon sen, millaisesta rikoksentehtäjästä oli kyse. Sillä rikoksella, johon rikoksentehtäjä oli syyllistynyt, oli vain toissijainen merkitys. Norjan lisäksi Tanskassa ja Ruotsissa toteutettiin 1920-luvulla lainuudistuksia, joilla otettiin käyttöön uudenlaisia eristämisen ja turvaamistoimenpiteiden käytäntöjä. Ruotsissa esitettiin 1950-luvulla rikosoikeudellisia rangaistuksia koskevan sääntelyn korvaamista kokonaan uudennaisella suojelelailla (Skyddslag, SOU 1956/55). Tämän mukaan rikoksentehtäjä olisi vaarallisuutensa perusteella voitu määrätä eristettäväksi ennalta määräämättömäksi ajaksi. Uudistusta ei kuitenkaan toteutettu.

Myös Suomessa säädettiin vuonna 1932 laki vaarallisista rikoksenuusijoista (180/1932), joka vuonna 1953 korvattiin vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetulla lailla (317/1953). Näin luotiin pakkolaitos, jolla tarkoitettiin erityistä suljettua laitosta, johon vankilaoikeusnimen erillisviranomaisen saattoi määrätä määräajaiseen vankeuteen tuomitun henkilön. Käytännössä rikosasiaa käsittelevä tuomioistuin päätti ensin, antaako se niin sanotun pakkolaitoslausuman eli määräyksen siitä, että tuomittu voidaan määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen. Vankilaoikeus puolestaan antoi oman määräyksensä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana.

Pakkolaitokseen tuomitsemisen kriteerit vaihtelivat eri aikoina. Lainsäädännön taustalla oli käsitys siitä, että tekijän aikaisempi rikollisuus merkitsi vaaraa sille, että hän tulevaisuudessa saattaisi syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen. Pakkolaitokseen eristäminen oli keino tehostaa rangaistusta yhteiskunnan suojelemiseksi silloin, kun pelkkä rangaistus ei riittänyt (HE 91/1931 vp, s. 1).

Pakkolaitosrangaistus oli turvaamistoimenpiteen kaltainen ja sillä haluttiin estää tulevia rikoksia. Vankilaoikeus arvioi nimenomaan rikoksentehtäjän vaarallisuutta eikä sen päätökseen eristämisestä saanut hakea muutosta. Pakkolaitoksesta oli mahdollista vapautua vain ehdonalaisesti ja ehdonalaisesta vapauttamisesta päätti niin ikään vankilaoikeus.

Vuoden 1932 laissa pakkolaitoslausuma voitiin antaa, jos tuomittava oli syyllistynyt toistuvasti tietyn vakavuusasteen rikoksiin erikseen määritellyn ajanjakson sisällä ja häntä oli pidettävä yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle vaarallisena. Vankilaoikeus saattoi puolestaan kyseisen lain mukaan antaa pakkolaitosmääräyksen, jos rangaistuksen täytäntöönpanossa havaittiin, ettei rangaistus paranna rikoksenuusijaa. Vankilaoikeuden käsittelylle ei ollut säädetty erityistä määräaika, vaan se saattoi tapahtua alkuvaihetta lukuun ottamatta missä täytäntöönpanon vaiheessa tahansa.

Pakkolaitokseen määrättyjen ehdonalaisten vapauttaminen oli mahdollista aikaisintaan kolmen vuoden kuluttua siitä, kun rangaistusaika oli loppunut. Jos vankilaoikeus ei tällöin vapauttanut vankia, tuli sen tämän jälkeen ottaa asia tarkasteltavaksi vuosittain. Ehdonalaisten vapautuminen perustui oletukseen vaarallisuuden vähenemisestä tai lakkaamisesta sekä siihen, että yhteiskuntaa oli jo riittävästi suojeltu. Vankilaoikeus saattoi myös peruuttaa ehdonalaisten vapauden uuden käytösrikkomuksen vuoksi. Uuden rikoksen vuoksi ehdonalaisten vapaus oli aina peruutettava. Jos ehdonalaista vapautta ei peruttu viiden vuoden kuluessa, katsottiin vanki lopullisesti vapautetuksi.

Vaarallisia rikoksenuusijoita koskeva lainsäädäntö uudistettiin vuonna 1953 ja pakkolaitoksen käyttö laajennettiin soveltumaan myös lievempiin rikoksiin syyllistyneisiin. Muutoksen seurauksena pakkolaitokseen eristettyjen määrä nousi 1960-luvulla useaan sataan, ja eristettyjen joukossa oli runsaasti omaisuusrikollisia. Pakkolaitokseen eristettiin keskimäärin noin 50 vankia vuodessa ja yhteensä pakkolaitoksessa oli enimmillään lähes 400 vankia kerralla (HE 176/1970 vp, s. 2).

Vuonna 1953 annetun lain mukaan pakkolaitokseen eristetty suoritti ensin vankeusajan loppuun. Eristyksen jatkuttua tämän jälkeen vielä vuoden ajan, kuitenkin yhteensä vähintään kaksi vuotta, vankilaoikeus saattoi päättää ehdonalaisten vapauttamisesta, jollei vankia enää katsottu vaaralliseksi yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle. Ehdonalaisten vapaudessa koeajan kesto oli viisi vuotta. Koeaikaa voitiin pidentää yhteensä enintään kahdella vuodella, jos vanki ei noudattanut hänelle annettuja määräyksiä ja ohjeita.

Pakkolaitoksen taustalla olevat ajatukset riitautettiin 1970-luvulle tultaessa. Rikollisuutta koskeva tutkimus oli vilkastunut ja kriminaalipoliittinen ajattelu monipuolistunut. Rikosoikeuden ja rangaistusjärjestelmän arvoina nostettiin uudelleen esille oikeusvaltiolliset arvot, yhdenvertaisuus ja ennakoitavuus, samoin kuin rangaistuksen suhteellisuus. Uuteen kriminaalipoliittiseen ajatteluun kuului myös humanisuus ja vankeuden käytön minimointi, mikä johti aktiiviseen vankeuden vaihtoehtojen etsintään ja kehittämiseen. Vuonna 1976 rikoslain uudistuksessa rangaistuksen määräämisen periaatteet muutettiin seuraamaan näitä näkökohtia. Rangaistuksen tuli olla oikeudenmukainen seuraus rikoksesta, ja syyllisyys- ja suhteellisuusperiaate osoittivat rajan tuomittavalle rangaistukselle. Tekijärikosoikeudesta siirryttiin tekorikosoikeuteen, jonka painopiste ei ole tekijän muuttamisessa vaan rikollisen teon rankaisemisessa.

Käsitys rangaistusten rikollisuutta vähentävästä vaikutustavasta muuttui myös 1970-luvulla, kun vankeusrangaistuksen suorittamisen osoitettiin pikemmin lisäävän kuin vähentävän riskiä rikoksen uusimisesta. Rangaistuksia ei enää perusteltu niin sanotun erityisprevention tapaan sillä, että rangaistuksella pyritään muuttamaan rikoksentekijää, vaan rangaistusjärjestelmän nähtiin palvelevan yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämistä. Siihen ei kuitenkaan katsottu tarvittavan erityisen kovia rangaistuksia, vaan olennaista oli, että rangaistukset koettiin oikeudenmukaisiksi. Suomen vankiluku oli noussut vertailumaita, erityisesti muita Pohjoismaita selvästi korkeammaksi, ja vankeuden käyttöä pyrittiin vähentämään. Nämä rikosoikeuden kehityssuunnat heijastuivat myös suhtautumiseen pakkolaitosrangaistukseen.

Pakkolaitokseen tuomittujen oikeusasema oli erityisen heikko, eikä vankilaoikeuden tehtävää tulevan vaarallisuuden arvioijana enää pidetty ongelmattomana. Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta pidettiin perustellumpana määrätä rangaistus jo tehdystä rikoksesta kuin tuomita eristykseen rikoksesta, jota ei ollut vielä tehty. Lakia muutettiin vuonna 1971, jolloin pakkolaitokseen määräämisen ehtoja kiristettiin tuntuvasti (laki 491/1971). Päämääränä oli rajata eristäminen toisen hengelle ja terveydelle erittäin vaarallisiin rikoksentekijöihin. Vastaavasti lainmuutoksessa vankilaoikeuden käsittelylle säädettiin tiukemmat määräajat ja

pakkolaitosmääräyksen harkitseminen säädettiin tehtäväksi rangaistuksen täytäntöönpanon alkuvaiheessa. Aikaisemmin kysymys eristämisestä oli yleensä tullut harkittavaksi vasta rangaistusajan loppupuolella (HE 262/2004 vp, s. 49–50). Myös pakkolaitosmääräyksen antamisen lakisääteiset edellytykset yhtenäistettiin tuomioistuimen pakkolaitoslausuman edellytysten kanssa. Pakkolaitokseen eristetty oli päästettävä ehdonalaan vapautteen rangaistuksen suorittamisen jälkeen, ellei häntä ollut pidettävä edelleen vaarallisena. Eristyksen jatkuessa oli asia otettava uudelleen esille enintään kuuden kuukauden välein. Vapautetun vangin koeaika oli kaksi vuotta ja sitä voitiin lyhentää tai pidentää enintään vuodella.

Vuoden 1971 lainmuutosta koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 176/1970 vp) esitettiin, että pakkolaitokseen olisi voitu määrätä myös sellaisia rikoksentehtäjiä, joka eivät ole aiemmin syyllistyneet rikoksiin. Lakivaliokunta päätyi kuitenkin poistamaan kyseisen säännöksen lakiehdotuksesta ja ehdotti sen sijasta, että syytetyn on tullut syyllistyä eristämisen perusteena olevaa rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana toiseen vastaavaan rikokseen (LaVM 3/1971 vp).

Lainmuutosten jälkeen pakkolaitokseen määrättävien lukumäärä väheni nopeasti. Vuosina 1971–2000 vankilaoikeus käsitteli yhteensä 164 eristämisasiä, ja eristämismääräys annettiin 84 asiassa (HE 262/2004 vp, s. 26). Käytännössä eristämismääräyskin tarkoitti kuitenkin sitä, että tuomittu suoritti tuomionsa loppuun pakkolaitoksessa ja vapautettiin sen jälkeen (HE 262/2004 vp, s. 6).

Suomen rikosoikeudessa on näin ollen vuodesta 1932 lukien tunnettu rikoksenuusijoihin kohdistettu rangaistusmuoto, jossa rangaistus ei ole määräytynyt yksinomaan tuomittavan rikoksen laadun ja vakavuuden mukaan, vaan jossa seuraamuksen luonteeseen ja sen pituuteen on vaikuttanut käsitys siitä, että rikoksentehtäjä on vaarallinen ja vaarassa uusia samanlaisen tai muun vakavan rikoksen. Se rangaistuslisä, joka seurasi rikoksentehtäjän arvioidusta vaarallisuudesta, on ollut turvaamistoimenpide, jolla yhteiskunta puolustautui tekijän ilmentämältä vaaralta.

Pakkolaitoksesta, vankilaoikeudesta ja yhä uudelleen eristämisestä luovuttiin vuonna 2006, kun pakkolaitos vaarallisille rikoksenuusijoille korvattiin koko rangaistuksen suorittamisella vankilassa (rikoslain 2 c luvun 11 § laissa 780/2005). Jos tekijä oli toistuvasti syyllistynyt laissa erikseen mainittuun vakavaan henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuneeseen rikokseen, syyttäjä saattoi vaatia koko rangaistusajan suorittamista vankilassa, jolloin tuomioistuimen oli pyydettävä syytetyn mielentilan tutkimista ja vaarallisuusarvion tekemistä. Mikäli rikoksentehtäjää oli arvion ja rikoksesta ilmenevien seikkojen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle, tuomioistuin saattoi määrätä, että koko rangaistus oli suoritettava vankilassa. Tällöin vangilla ei ollut mahdollisuutta vapautua ehdonalaisesti muita vankeja koskevien sääntöjen mukaisesti, vaan hän vapautui vasta suoritettuaan koko rangaistuksen vankilassa tai aikaisintaan suoritettuaan viisi kuudesosaa rangaistuksesta, kuitenkin vähintään kolme vuotta. Käytännössä tämä merkitsi, että tuomittu saattoi vapautua yhteiskuntaan pitkän vankilassaoloajan jälkeen ilman ehdonalaan vapautteen liittyvää tukea tai valvontaa.

Yhdistelmä-rangaistus, jota koskevat säännökset tulivat voimaan vuonna 2018, korvasi koko rangaistuksen suorittamisen vankilassa (rikoslain 2 c luvun 11 § laissa 801/2017). Yhdistelmä-rangaistus, joka myös soveltuu ainoastaan vakavan rikoksen uusijaan, koostuu pitkästä ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ja sitä välittömästi seuraavasta vuoden mittaisesta valvonta-ajasta. Tarkoituksena oli luoda seuraamus, johon sisältyvä pitkä valvonta-aika tukee vangin sopeutumista yhteiskuntaan ja joka ehkäisee rikoksen uusimista. Valvonta-

ajan päämääränä on estää se, että tuomittu vapautuu suoraan vankilasta ilman tukea ja valvontaa. Tämä vastaa seuraamusjärjestelmän nykyistä asteittaisen ja hallitun vapauttamisen päämäärää.

2.1.2 Elinkautinen vankeusrangaistus

Elinkautinen vankeusrangaistus on perinyt sekä Suomessa että monissa muissa Euroopan maissa ankarimman rangaistuksen aseman kuolemanrangaistuksesta luopumisen jälkeen. On kuitenkin maita, kuten Norja, jossa myös elinkautisesta vankeudesta on luovuttu lainsäädännössä. Käytännössä näin on myös Islannissa.

Elinkautinen vankeus on rangaistuksena Suomessa kokenut selvästi vähemmän sisällöllisiä muutoksia viimeisen runsaan sadan vuoden aikana kuin pakkolaitos. Elinkautinen kuritushuonerangaistus tarkoitti 1900-luvun alussa pakkotyövelvoitetta. Myöhemmin kuritushuonerangaistus muuttui siinä määrin tavanomaiseksi vankeudeksi, että termistä kuritushuone luovuttiin vuonna 1974. Elinkautinen kuritushuonevankeus oli käytännössä vuosien kuluessa muuttunut normaaliksi vankeusrangaistukseksi.

Samanaikaisesti rikoslain kanssa säädettiin käytännössä laintasoinen asetus rangaistusten täytäntöönpanosta. Siinä säädettiin menettelystä, jolla elinkautisesta kuritushuonerangaistuksesta voitiin päästää ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistusta oli suoritettu vähintään 12 vuotta. Ehdonalainen vapaus, eli koeaika, jatkui käytännössä loppuelämän. Vapauttamisen edellytyksenä oli rangaistusajan aikainen hyvä käyttäytyminen, minkä nojalla voitiin toivoa tuomitun vastedes elävän nuhteetonta elämää, ja ansaitsevan rehellisen toimeentulon vapautumisen jälkeen. Vapauttamista käsiteltiin armahduksena. Käytännössä lähes kaikki anomukset, joita oli asianmukaisesti puollettu, hyväksyttiin (Kotkas, Toomas, ”Suosiosta ja armosta”. Tutkimus armahdusoikeuden historiasta autonomian ajan Suomessa. Helsinki 2003).

Säännönmukaisesta vapauttamismenettelystä, jonka mukaan elinkautisesta kuritushuonerangaistuksesta saattoi vapautua ehdonalaiseen vapauteen, oli säädetty vuoteen 1931 asti. Tuolloin elinkautisesta kuritushuonerangaistuksesta vapautumisen menettely poistettiin, ja tämän jälkeen vapautuminen oli mahdollista vain tasavallan presidentin armahduksen perusteella (Salervo, Olavi, Eräitä elinkautisen kuritushuonevangin ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevia kysymyksiä. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II. Helsinki 1950, s. 101–106, 101). Elinkautisesta vankeusrangaistuksesta saatettiin siten vuonna 2006 voimaan tulleeseen lainuudistukseen asti vapautua ainoastaan armahduksen kautta (laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä 781/2005). Armahduspäätöksen taustaksi tuli aina hankkia korkeimman oikeuden lausunto, vaikka lausunto ei sitonutkaan tasavallan presidentin päätöksentekoa. Vaikka armahdusvallan käyttöä ei voikaan täysin rinnastaa oikeudelliseen harkintaan, muodostui armahduskäytännössä kuitenkin tiettyjä periaatteita, jotka välittyivät tasavallan presidentin päätöksentekoon erityisesti korkeimman oikeuden antaman lausunnon myötä.

Elinkautinen vankeus on edelleen ankarin Suomen rikoslain tuntema rangaistus, mutta vapauttamismenettelystä on säädetty ja vapauttaminen perustuu nykyisin Helsingin hovioikeuden tekemään oikeudelliseen harkintaan. Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta on alle 21-vuotiaana rikoksen tehneitä lukuun ottamatta mahdollista aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Tasavallan presidentin armahdusoikeus koskee edelleen myös elinkautisvankeja, vaikkakaan armahdusta ei näissä tapauksissa ole viime aikoina käytetty.

2.2 Voimassa oleva lainsäädäntö ja käytäntö

2.2.1 Yhdistelmärankaistus

2.2.1.1 Yhdistelmärankaistuksen määrittämisen edellytykset

Vuonna 2017 rikoslakiin lisättiin uutena rangaistuslajina yhdistelmärankaistus. Yhdistelmärankaistus korvasi aiemman vaarallisille rikoksenuusijoille tarkoitetun vankeusrangaistuksen, joka suoritettiin kokonaan vankilassa. Yhdistelmärankaistus voidaan tuomita teoista, jotka on tehty lain voimaantulon eli 1.1.2018 jälkeen.

Rikoslain 2 c luvun 11 §:n mukaan tuomioistuimien voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta tietyin edellytyksin päättää, että syytetty tuomitaan määräaikaisen rangaistuksen sijaan yhdistelmärankaistukseen. Yhdistelmärankaistus koostuu enintään tapaukseen sovellettavien säännösten mukaan rikoksesta säädetyn enimmäisrangaistuksen pituisesta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta, jonka pituus on vuosi.

Tarkoista edellytyksistä yhdistelmärankaistuksen määrittämiselle säädetään pykälän 2 momentissa:

Edellytyksenä yhdistelmärankaistukseen tuomitsemiselle on ensinnäkin momentin 1 kohdan mukaan se, että rikoksentekijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhojoudosta, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdysrikoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen.

Momentin 2 kohdassa säädetään siitä, millaista aiempaa rikoshistoriaa yhdistelmärankaistukseen tuomittavalta edellytetään. Kohdan mukaan rikoksentekijän on tullut rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistyä 1 kohdassa mainittuun rikokseen tai hänen on tullut tehdä tällainen rikos kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärankaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta.

Näiden lisäksi edellytetään momentin 3 kohdan mukaan sitä, että rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Ennen yhdistelmärankaistuksen tuomitsemista syytetyllä on tehtävä mielentilatutkimus ja arvio hänen vaarallisuudestaan.

Pykälän 3 momentin mukaan, jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus ja ainakin yksi rikoksista on 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, josta rikoksentekijä olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava yhdistelmärankaistukseen, rikoksista tuomitaan yhdistelmärankaistus. Yhdistelmärankaistuksen vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä rikoslain 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta.

Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan pituus voi siten olla enimmillään 15 vuotta. Myös tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituus on yksi vuosi.

Henkilölle aiemmin tuomittu yhdistelmärangaistus voi toimia myös rangaistuksen koventamisperusteena, mikäli yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa vankeusajan päättymisestä rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärangaistukseen (rikoslain 2 c luvun 12 §).

2.2.1.2 Tuomioistuinkäytäntö

Tilastokeskuksen tietojen mukaan yhdistelmärangaistuksia on vuosina 2018–2023 tuomittu vuodessa alle viidestä kahdeksaan kappaletta. Tällä ajalla tuomioiden mediaanipituus on ollut noin 6 vuotta.

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti on vastikään tutkinut tätä laajemmin yhdistelmärangaistusta ja sitä edeltänyttä koko vankeusrangaistuksen suorittamista koskevaa oikeuskäytäntöä. Tuomitsemisen edellytykset ovat mainituissa seuraamuksissa yhteneväiset. Tutkimus on julkaistu helmikuussa 2025 (<http://hdl.handle.net/10138/593212>).

Tutkimuksen aineistona olivat kaikki löydetty yhdistelmärangaistusta ja koko vankeusrangaistusta koskevat tuomiot, jotka oli annettu vuosien 2013 ja 2023 välillä. Lopullisessa aineistossa oli yhteensä 180 tuomiota. Koska aineistoon sisältyi sekä käräjä- että hovioikeuden tuomioita, tarkoitti tämä sitä, että sama tapaus saattoi olla aineistossa useaan kertaan. Erillisiä tapauskokonaisuuksia aineistoon sisältyi 113 kappaletta.

Yhdistelmärangaistus tai koko rangaistus tuomittiin 62 tapauskokonaisuudessa, eli noin 55 prosentissa niistä tapauksista, joissa rangaistusta oli vaadittu. Toisaalta syytteen päärikos hyväksyttiin aineistossa lähes aina. Yhdistelmärangaistusta tai koko rangaistusta koskevan vaatimuksen hylkääminen vaikuttaa tutkimuksen mukaan tavallisesti perustuneen siihen, että jokin rangaistusten lakisääteisistä edellytyksistä on jäänyt täyttymättä; tyypillisesti kyse on ollut siitä, että rangaistus on jäänyt alle kolmen vuoden pituiseksi. Joukossa on myös tapauksia, joissa yhdistelmärangaistusta tai koko rangaistusta ei ole tuomittu, koska on tuomittu elinkautinen vankeusrangaistus.

Niissä tapauksissa, jossa yhdistelmärangaistus tai koko rangaistus tuomittiin, oli vankeusrangaistuksen keskimääräinen pituus hieman yli 7 vuotta ja mediaani hieman yli 6 vuotta. Noin 68 prosentissa tapauksista syyksi oli luettu samalla kertaa enemmän kuin yksi rikos. Suurimmassa osassa tapauksia tuomion kohteena oli kuitenkin vain yksi yhdistelmärangaistuksen tai koko rangaistuksen tuomitsemisen mahdollistava rikos.

Yli 70 prosentissa yhdistelmärangaistukseen tai koko rangaistukseen johtaneissa tuomioissa päärikos oli tappo tai tapon yritys. Tuomituista vastaajista noin puolet oli syyllistynyt edellisen kymmenen vuoden aikana yhteen laissa määritellyyn vakavaan rikokseen, ja neljäsosa kahteen vakavaan rikokseen. Valtaosa aikaisemmista vakavista rikoksista koski tappoja, tapon yrityksiä tai törkeitä pahoinpitelyitä.

Tuomioistuimet määräisivät syytetyt mielentilatutkimukseen ja vaarallisuusarvioon 72 eri tapauskokonaisuudessa, eli valtaosassa niistä tapauksista, joissa muut yhdistelmärangaistuksen tai koko rangaistuksen tuomitsemisen edellytykset täyttyivät. Tutkimuksista 94 prosentissa päädyttiin siihen, että tutkittava oli syyntakeinen ja vaarallinen. Tuomioistuin noudatti tutkimusten lopputuloksia noin 92 prosentissa tapauksista.

2.2.1.3 Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpano

Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta säädetään tarkemmin laissa yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta (801/2017), johon sisältyvät säännökset yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajasta. Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan ehdottoman vankeuden täytäntöönpanoon sovelletaan, mitä vankeuslaissa (767/2005) säädetään vankeuden täytäntöönpanosta.

Valvonta-ajan keskeisimmät velvollisuudet ovat asunnossa pysyminen määrättyinä aikoina, päihteettömyys valvonta-aikaan liittyvissä tilaisuuksissa, osallistuminen kuntoutukseen tai muuhun toimintaan sekä sitoutuminen teknisin välinein, kuten esimerkiksi jalkapannalla toteutettavaan valvontaan. Päihteettömyysvelvoite merkitsee sitä, ettei valvottava saa olla valvontatapaamisissa tai muissa täytäntöönpanoon liittyvissä tilaisuuksissa alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Valvonnalla pyritään vähentämään vakavien rikosten uusimisen riskiä. Asteittaisen vapauttamisen ja sen yhteydessä annettavan tuen on tarkoitus auttaa tuomittua sijoittumaan yhteiskuntaan rangaistusajan päätyttyä. Valvonta-ajan sisältö määritellään muun muassa vangin yksilöllisen riskiarvion perusteella. Laissa edellytetään, että Rikosseuraamuslaitos laatii valvonta-ajan rangaistusajan suunnitelman hyvissä ajoin ennen vangin sijoittamista valvontaan. Lisäksi edellytetään, että Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikkö pyytää ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista Vankiterveydenhuollon yksiköltä arviota valvontaan sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Päämääränä on arvion avulla saada mahdollisimman paljon tietoa, jotta rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvät määräykset voitaisiin mitoittaa kullekin valvonta-ajan täytäntöönpanoon siirtyvälle vangille sopiviksi (HE 268/2016 vp, s. 30). Arvio vastaa pitkälti elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa tehtävää arviota, vaikka arviota ei tässä tapauksessa suoritetaakaan vapauttamisharkintaa varten.

Laissa säädetään myös noudatettavasta menettelystä, jos valvottava rikkoo hänelle asetettuja velvollisuuksia. Lain 16 ja 17 a §:n mukaan valvonta-ajan muunto vankeudeksi voi seurata joko täytäntöönpanon esteen tai velvollisuuksien törkeän rikkomisen perusteella. Törkeiksi rikkomuksiksi voidaan katsoa joko erikseen mainitut menettelyt niiden toistuesssa varoituksesta huolimatta (17 a §:n 2 momentti) tai velvollisuuksien rikkominen tavalla, joka osoittaa ilmeistä piittaamattomuutta valvonta-ajan asianmukaisesta suorittamisesta (17 a §:n 3 momentti).

Lain 16 ja 19 §:n mukaan, jos Rikosseuraamuslaitos katsoo, että täytäntöönpanolle on este tai valvottavan epäillään rikkoneen velvollisuuksiaan törkeästi, se saattaa asian syyttäjän käsiteltäväksi. Syyttäjän tulee puolestaan mainittujen edellytysten täytyessä saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tuomioistuimien voi muuntaa valvonnan vankeudeksi siten, että yksi päivä suorittamatta olevaa valvonta-aikaa vastaa yhtä päivää vankeutta. Rikosseuraamuslaitos voi päästää tuomitun uudestaan suorittamaan valvonta-aikaa, jos tuomitun edellytykset suoriutua valvonta-ajasta ovat parantuneet siten, että hänen voidaan perustellusti olettaa suoriutuvan valvonta-ajasta.

Lain 24 §:n 1 momentin mukaan valvottava otetaan rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi turvaamistoimenpiteenä säilöön, jos hänellä on este valvonta-ajan täytäntöönpanolle tai jos hänen todennäköisin syin epäillään törkeästi rikkoneen velvollisuuksiaan ja turvaamistoimenpidettä on pidettävä välttämättömänä esteen vuoksi tai rikkomisen selvittämiseksi. Käräjäoikeuden on 25 §:n mukaan otettava säilöön ottamista koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua säilöön ottamisesta. Asian käsittelyssä Rikosseuraamuslaitoksen on esitettävä käräjäoikeudelle selvitys

säilöönoton edellytyksistä. Käräjäoikeuden päätös säilöönotosta on voimassa siihen asti, kun käräjäoikeus on tehnyt valvonta-ajan muuntamista koskevan ratkaisunsa. Korkein oikeus on antanut hiljattain useamman ratkaisun, joissa se on arvioinut säilöönoton ja vankeudeksi muuntamisen edellytysten täyttymistä (KKO 2025:64, KKO 2025:63 ja KKO 1.7.2025 nro 899).

Yhdistelmärangaistusta vankilassa suorittavia oli joulukuussa 2025 yhteensä 33. Yhdistelmärangaistusta edeltävää koko rangaistuksen suorittamista vankilassa suoritti vastaavana aikana edelleen 5 vankia. Yhteensä näihin erittäin vaarallisiksi tuomitsemishetkellä katsottuihin vankiryhmiin kuuluu siten tällä hetkellä hieman alle 40 vankia.

Yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle on ehtinyt toistaiseksi vapautua vain suhteellisen pieni määrä yhdistelmärangaistukseen tuomituista. Eräitä valvonta-ajalle vapautuneista on otettu säilöön, ja osalla valvonta on muunnettu vankeudeksi. Joulukuussa 2025 valvonta-aikaa suoritti 5 henkilöä.

2.2.2 Elinkautisvankien vapauttaminen

2.2.2.1 Vapauttamisharkinnassa huomioitavat seikat

Elinkautisesta vankeudesta säädetään rikoslaissa ja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (781/2005). Rikoslakiin sisältyy useita rangaistussäännöksiä, joiden perusteella rikoksentekijä voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen. Käytännössä lähes kaikki elinkautista vankeusrangaistusta suorittavat on kuitenkin tuomittu yhdestä tai useammasta murhasta.

Koska alle 18-vuotiaana tehtyyn rikokseen sovelletaan lievennettyä rangaistusasteikkoa, kaikki elinkautisvangit ovat täysi-ikäisiä. Asteikon lieventäminen merkitsee sitä, että alaikäisenä rikoksensa tehneelle tuomitaan elinkautisen vankeuden sijasta vähintään kaksi ja enintään 12 vuotta vankeutta (rikoslain 6 luvun 8 §).

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun vapauttamisen edellytyksistä säädetään rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä. Sen mukaan tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. 21 vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta.

Elinkautisvängin ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on kiinnitettävä huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on tehty vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä siihen, onko vängin mahdollisesti esittämien uhkausten tai hänen käytöksensä perusteella olemassa ilmeinen törkeän rikoksen uusimisen vaara. Viimeiseksi mainitun osalta rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä on viittaus saman luvun 9 §:n 2 momenttiin, jossa säädetään mahdollisuudesta lykätä ehdonalaista vapauttamista, jos vängin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.

Vapauttamisharkinnassa on edellisten lisäksi myös otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vängin sitoutuminen lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevien ehtojen noudattamiseen (valvotusta koevapaudesta annetun

lain (629/2013) 4 §). Kysymyksessä on seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi annettava hoito, joka edellyttää vangin suostumusta.

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n esitöissä (HE 262/2004 vp, s. 47–48) perustellaan vapauttamisharkinnassa huomioon otettavia tekijöitä. Osan elinkautisvangeista todetaan olevan rikoksentekijöitä, joiden elämässä henkirikos on ollut poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutkertainen teko. Edelleen todetaan, että koska elinkautiseen vankeusrangaistukseen sisältyvät kaikki tuomitut rangaistukset, on toisaalta mahdollista, että rangaistukseen sisältyy runsaasti muita rikoksia, mahdollisesti myös useita henkirikoksia. Tästä syystä vapauttamisharkintaan vaikuttaa se, millaisia rikoksia ja kuinka paljon rikoksia elinkautiseen vankeusrangaistukseen alun perin sisältyy.

Vapauttamisharkinnassa kiinnitetään huomiota myös tuomitun myöhempään rikollisuuteen. Tämä tarkoittaa säännöksen perustelujen mukaan esimerkiksi tilanteita, joissa rikollinen toiminta jatkuu rangaistusaikana. Nämä rikokset eivät muutoin vaikuttaisi rangaistukseen, koska elinkautiseen vankeuteen sisältyvät kaikki henkilölle tuomitut rangaistukset.

Vapauttamisharkinnassa esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen voidaan perustelujen mukaan ottaa huomioon elinkautiseen vankeuteen johtanutta rikosta, myöhempää vankila-aikaista rikollisuutta ja vapauttamisajankohdan tilannetta arvioitaessa. Harkinnassa tulee ottaa huomioon rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja myös muu vankila-aikainen käyttäytyminen. Elinkautisvanki voi hyvällä vankeusajan käyttäytymisellä ja tunnollisella rangaistusajan suunnitelman noudattamisella vaikuttaa ehdonalaiseen vapauttamiseensa. Tällöin alkuperäistä rikosta ja myöhempää rikollisuutta arvioitaessa voidaan esimerkiksi ottaa huomioon vankeusaikana ilmenevät myönteiset kehityspiirteet. Toisaalta piittaamattomuus rangaistusajan suunnitelmasta voi perustelujen mukaan vaikuttaa vapauttamisharkintaan, vaikka alkuperäinen rikos tai myöhempi rikollisuus ei olisi poikkeuksellista.

Elinkautisvanki voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen, kuten muutkin vangit. Valvottu koevapaus tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin sijoittamista valvotusti vankilan ulkopuolelle enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaisen vapauden alkua. Koevapauden tarkoituksena on ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan, ja sen edellytyksistä säädetään valvotusta koevapaudesta annetussa laissa.

2.2.2.2 Vapauttamisasian käsittely tuomioistuimessa

Elinkautisvangin vapauttamisasian käsittelystä säädetään tarkemmin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa. Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa, jossa se tulee vireille vangin hakemuksella. Erityisistä syistä hakemuksen voi myös tehdä Rikosseuraamuslaitos. Hakemus voidaan tehdä aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapauttamisajankohtaa, eli tuomitun iästä riippuen, kun vankeusaikaa on tullut suoritetuksi kahdeksan tai kymmenen vuotta. Jos vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys. Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon on lain mukaan lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen (jatkossa myös väkivaltariskiarvio). Väkivaltariskiarviota

koskeva säännös lisättiin vapauttamismenettelyä koskevaan lakiin vuonna 2011 (laki 737/2011, HE 279/2010 vp). Riskiarvioinnin tarkoituksena on säännöksen esitöiden mukaan ollut lisätä hovioikeudelle annettavan tiedon lisäämistä vapauttamisharkinnan tueksi, ei muuttaa lakiin sisältyviä vapauttamisharkinnan perusteita. Väkivaltariskiarviota koskeva säännös on siis vapauttamismenettelyä koskevassa laissa, ei rikoslaissa, jossa säädetään vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista.

Käytännössä elinkautisvangin vapautuminen riippuu tuomioistuimen kokonaisharkinnasta, jossa otetaan huomioon rikoslaissa säädetyt perusteet. Lisäksi huomioon otetaan myös Rikosseuraamuslaitoksen näkemys ja Psykiatrisen vankisairaalan vangista tekemä väkivaltariskiarvio. Elinkautisvankia ei vapauteta, jos tuomioistuin kaikki lain mukaan asiaan vaikuttavat tekijät huomioon otettuaan katsoo, että vapauttamista puoltavia seikkoja ei ole riittävästi. Elinkautisvankia ei myöskään Helsingin hovioikeuden tulkinnan mukaan voida vapauttaa, jos hänestä ei ole tehty lääketieteellistä väkivaltariskiarviota (Helsingin hovioikeuden päätökset 9.2.2016 nro 198 ja 7.12.2021 nro 1624).

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n 3 momentissa säädetään siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen on saatettava vapauttamista koskeva asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi, jos se vapauttavan päätöksen jälkeen arvioi, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmi tulleen rikoksen, lääkahoitoa koskevan suostumuksen peruuttamisen tai koevapauden peruuttamisen vuoksi ehdonalaista vapauttamista on harkittava uudelleen.

Helsingin hovioikeuden vapauttamista koskevaan päätökseen voi hakea valituslupaa korkeimmalta oikeudelta (elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 8 §). Valitus voi johtaa siihen, että hovioikeuden päätös kumotaan (esim. KKO:2019:89). Valitusoikeutta on käytetty kuitenkin vain harvoin.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain mukaan vangille voidaan asiaa käsiteltäessä myöntää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään. Oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää. Oikeusavun myöntämisestä päättää tuomioistuin.

2.2.2.3 Elinkautisvankien määrä ja vapauttamiskäytäntö

Henkirikosten lukumäärä on pitkällä aikavälillä laskenut (Törölä, Miisa, Raeste, Anna, Henkirikostilasto 2025. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, s. 5), mutta elinkautisvankien määrä on viime vuosikymmeninä moninkertaistunut. Vuosien 1970 ja 2014 välillä elinkautista suorittavien vankien määrä nousi yhdeksänkertaiseksi, vaikka vankien kokonaismäärä laski samaan aikaan selvästi. Viime vuosina elinkautista suorittavien määrä on tasaantunut noin 200 vankiin. Joulukuussa 2025 elinkautisvankien määrä oli Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan 190. Elinkautisvankien määrän lisääntyminen on merkinnyt samalla myös vuosittain vapautuneiden elinkautisvankien määrän kasvua.

Elinkautisvankien määrän kasvuun on vaikuttanut muun muassa mielentilatutkimuksissa tapahtunut kehitys. Lisäksi kasvua selittää se, että tappoina tuomittujen henkirikosten määrä on vuosien 1987–2021 aikana puolittunut mutta murhina tuomittujen määrä lähes kaksinkertaistunut. Vuosina 1987–1991 tuomittiin vuosittain keskimäärin 92 tappoa ja 12 murhaa. Vuosina 2017–2020 luvut olivat vastaavasti 39 ja 23. Kaikkiaan murhien osuus täytetyistä henkirikoksista on noussut siten 12 prosentista 46 prosenttiin. Yhä useampi henkirikos arvioidaan siten murhaksi. (Kuusisto Mäkelä – Carling (toim.): Seuraamusjärjestelmä 2021. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2023, s. 139)

Elinkautisvankien määrään on vaikuttanut myös elinkautisen vankeusrangaistuksen tosiasiallinen piteneminen. Elinkautisen vankeuden kesto on nykyään keskimäärin 14,8 vuotta, kun se vielä 1990-luvulla oli noin 10 vuotta (Törölä, Miisa, Raeste, Anna, Henkirikoskatsaus 2025. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, s. 40 ja Tyni – Carling – Kuusisto Mäkelä (toim.): Seuraamusjärjestelmä 2022. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2024 s. 163). Suurin osa elinkautisvangeista on vapautunut ehdonalaiseen vapauteen valvotun koevapauden kautta (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 90).

2.2.3 Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi

2.2.3.1 Riskiarvioiden käyttötarkoitukset ja sääntely

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioinnilla (jäljempänä myös ”riskiarviointi”) tarkoitetaan asiantuntijan tekemää ennakoivaa arviointia siitä, kuinka altis arvioitava henkilö on tulevaisuudessa käyttäytymään väkivaltaisesti. Väkivaltatekojen lisäksi voidaan arvioida myös riskiä syyllistyä muunlaisiin vakaviin rikoksiin, kuten seksuaalirikoksiin. Väkivaltariskiarvioinnissa käytetään strukturoituja kansainvälisesti käytössä olevia arviointimenetelmiä (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 20 ja 72). Usein arvioinnissa hyödynnetään useampia erilaisia menetelmiä, joiden avulla henkilön riskitasoa pyritään määrittelemään. Nykytiedon mukaan keskeiset väkivallan uusimista ennustavat tekijät ovat aikaisempi väkivaltarikollisuus, päihteiden väärinkäyttö, rikoksentekijän psykopaattiset piirteet, heikko impulssikontrolli sekä puutteet tunteiden tunnistamisessa ja hallinnassa. Väkivaltaisen käyttäytymisen riskitekijät voidaan jakaa staattisiin eli pysyviin, ja dynaamisiin eli muuttuviin. Staattisiin tekijöihin kuuluvat muun muassa varhain aloitettu rikosten tekeminen, lapsuuden käytöshäiriöt sekä aiemmat väkivalta- tai seksuaalirikokset. Dynaamisia tekijöitä ovat muun muassa rikollisuutta ihannoiva ajattelutapa, impulsiivinen käyttäytyminen, päihteiden käyttö ja rikollinen seura. Dynaamisiin tekijöihin voidaan pyrkiä vaikuttamaan uusintarikollisuutta vähentävällä ohjelmatoiminnalla ja muilla keinoilla.

Riskiarviointia käytetään harkittaessa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista tai elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista. Lisäksi yhdistelmärangaistukseen tuomituille tehdään uusi riskiarviointi ennen valvonta-ajan alkamista, jota hyödynnetään valvonta-ajan suunnittelussa. Riskiarvioita tehdään myös tuomioistuimen harkitessa sellaisten vankien ehdonalaista vapauttamista, jotka on sittemmin kumotun lainsäädännön nojalla tuomittu suorittamaan koko rangaistus vankilassa (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 4 momentti laissa 732/2015). Kyseistä vankeusrangaistusta suorittavia vankeja on jaksossa 2.2.1.3 todetulla tavalla edelleen muutamia vankiloissa. Edellä mainittuja arvioita tehdään valtion mielisairaaloissa mielentilatutkimusten yhteydessä sekä Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaалassa. Arvioita laativat oikeuspsykiatrit ja -psykologit.

Yhdistelmärangaistukseen tuomitseminen edellyttää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaan syytetyn mielentilan tutkimista. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilatutkimuksen yhteydessä tehtävissä riskiarvioissa tulevat käytännössä sovellettavaksi mielentilatutkimusta koskevat säännökset. Mielenterveyslain (1116/1990) 15 §:n mukaan mielentilatutkimukseen määrätty saadaan ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta. Saman lain 16 §:n 1 momentin mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää, missä mielentilatutkimus suoritetaan ja, jos se suoritetaan sairaalan

ulkopuolella, kuka sen suorittaa. Pykälän 2 momentin mukaan mielentilatutkimus on toimitettava ja lausunto rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilasta annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua mielentilatutkimuksen aloittamisesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella

Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentin mukaan elinkautisvankien vapauttamista koskevaan Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon on liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Mainittu arviointi tehdään Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaалassa, mutta asiasta ei ole säädetty laissa. Yhdistelmä-rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 9 §:n 4 momentin mukaan puolestaan Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön on ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista pyydettävä Vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvonta-ajalle sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Näissä kahdessa tilanteessa riskiarvion tekeminen edellyttää tutkittavan suostumusta. Elinkautisvankien riskiarvioiden osalta oikeuskäytännössä on katsottu, että vapauttamishakemusta ei voida hyväksyä, jos riskiarviota ei ole tehty.

Tässä esityksessä lähemmin tarkasteltujen riskiarvioiden lisäksi riskiarvioita laaditaan harkittaessa vakavaan väkivalta- tai seksuaalirikokseen syyllistyneen vangin asettamista ehdonalaisten vapauden ajaksi valvontaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdan mukaisesti (nk. vakava-arviointi, laki 188/2019, HE 119/2018 vp). Tällaisia riskiarvioita tekevät Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikössä psykologit ja muun muassa sosionomit. Selkeyden vuoksi todettakoon, että esityksessä ei kuitenkaan käsitellä tällaisia arvioita.

Riskiarvioiden sisällöstä ja laatimisesta ei ole Suomessa säädetty tarkemmin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on kuitenkin laatinut ohjeistuksen niitä tilanteita varten, joissa tuomioistuimien pyytää vaarallisuusarviota Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta yhdistelmä-rangaistuksen määräämistä ja koko rangaistusta vankilassa suorittavan ehdonalaista vapauttamista harkittaessa (Mielentilatutkimus- ja vaarallisuusarvio-opas, 2018, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-244-4>). Näissä tilanteissa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tekee oman arvionsa vaarallisuudesta valtion mielisairaалassa tai Psykiatrisessa vankisairaалassa tehdyn arvioinnin pohjalta.

2.2.3.2 Riskiarvioihin liittyvä viranomaisten tietojenvaihto

Rikosseuraamuslaitos vastaa rangaistusten täytäntöönpanosta ja näin ollen myös esimerkiksi vangin vapautumiseen liittyvien toimien suunnittelusta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen Vankiterveydenhuollon yksikkö puolestaan vastaa vankien terveydenhuollosta ja edellä todetulla tavalla laatii myös eri tarkoituksia varten arvioita vangin riskistä syyllistyä uuteen rikokseen. Edellisessä jaksossa todetusti myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitos laatii lausuntoja valtion mielisairaалassa tai Psykiatrisessa vankisairaалassa tehtyjen riskiarvioiden pohjalta.

Henkilön rikoshistoriaa ja rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat tiedot sekä toisaalta henkilön terveydentilaa koskevat tiedot ovat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n nojalla salassa pidettävää tietoa. Mainitun pykälän 27 kohdassa säädetään nimenomaisesti siitä, että muun muassa asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, rangaistusajan suunnitelmasta, valvontasuunnitelmasta tai elinkautisvankien vapauttamismenettelystä tai

yhdistelmärangaistukseen kuuluvaa valvonta-aikaa varten annetusta lausunnosta ovat salassa pidettäviä, jollei erikseen toisin säädetä.

Riskiarvioihin liittyvästä tietojenvaihdosta on nimenomaisesti säädetty Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015). Laissa säädetään ensinnäkin Vankiterveydenhuollon potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttamisesta Rikosseuraamuslaitokselle (6 §) sekä toisaalta Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta (7 §).

Lain mukaan potilasrekisteriin talletettuja tietoja voidaan luovuttaa Rikosseuraamuslaitokselle elinkautiseen vankeuteen, koko rangaistukseen sekä yhdistelmärangaistukseen tuomittujen vankien osalta seuraavasti:

Elinkautisvangit (6 §:n 1 momentin 5 kohta)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa tarkoitetun vangin vapauttamisasian käsitteleminen, mainitun asian käsittelemiseksi väkivaltariskiarvio sekä asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnoista vastaavalle virkamiehelle arvioidun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto väkivaltariskiarvion johtopäätöksistä.

Koko rangaistusta vankilassa suorittavat (6 §:n 1 momentin 6 kohta)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu koko rangaistusta vankilassa suorittavan vangin vapauttamisasian käsitteleminen, mainitun asian käsittelemiseksi vaarallisuusarvio sekä asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnoista vastaavalle virkamiehelle arvioidun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto vaarallisuusarvion johtopäätöksistä.

Yhdistelmärangaistusta suorittavat (6 §:n 1 momentin 7 kohta)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu yhdistelmärangaistukseen tuomitun vangin valvonta-ajan valmistelu, valmistelua varten arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen.

Elinkautiseen vankeusrangaistukseen ja koko rangaistukseen tuomittujen osalta säännökset ovat siis yhtenevät. Arvio voidaan luovuttaa kokonaisuudessaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu vapauttamisasian käsitteleminen. Kirjallinen lausunto väkivaltariskiarvion tai vaarallisuusarvion johtopäätöksistä voidaan luovuttaa asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnoista vastaavalle virkamiehelle arvion nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi.

Yhdistelmärangaistukseen tuomittujen osalta arvio voidaan luovuttaa kokonaisuudessaan virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu valvonta-ajan valmistelu. Erillisestä potilasrekisteriin talletettujen tietojen luovuttamisesta johtopäätösten muodossa ei ole säädetty yhdistelmärangaistuksen osalta.

Säädettäessä elinkautisvankien väkivaltariskiarvioinnista on asiaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 279/2010 vp, s. 16/I) todettu, että jollei elinkautisvankia päästetä ehdonalaiseen vapauteen, riskinarviointia voitaisiin hyödyntää suunniteltaessa hänelle vankilassa väkivallan vähentämiseen tähtääviä ja muita käyttäytymiseen vaikuttavia toimintoja ja toimintaohjelmia. Jos taas vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen, riskinarvioinnin tuloksia voitaisiin käyttää hyväksi ehdonalaisen vapauden valvonnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Arvion käyttötarkoitus on näin ollen vapauttamisharkinnan lisäksi myös vankeusaikaisten toimintojen suunnittelu ja vapauttamisen valmistelu.

Edellä kuvatuissa säännöksissä on kyse Vankiterveydenhuollon yksiköstä Rikosseuraamuslaitokselle luovutettavien väkivaltariskiarvioita koskevien tietojen luovuttamisesta. Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 7 §:n 1 momentissa puolestaan säädetään Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada muilta terveydenhuollon toimintayksiköiltä tietoja, jotka ovat tarpeen väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi. Mainitussa momentissa on viittaukset elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitettuun vangin väkivaltariskiä koskevan arvion laatimiseen. Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada tietoja yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 9 §:ssä tarkoitettua vangin väkivaltariskiä koskevan arvion laatimiseksi ei ole tällä hetkellä säädetty.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla tehtävien riskiarvioiden osalta merkityksellinen on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 5 g §, jossa säädetään Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja mielentilatutkimusta suorittavan oikeudesta saada tietoja mielentilatutkimusten suorittamiseksi. Tältä osin tietojensaantioikeus on säädetty laajaksi.

2.3 Kansainväliset velvoitteet

2.3.1 Vapautta ja vapaudenmenetystä koskevat oikeudet

Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja kansainvälinen oikeuskäytäntö asettavat reunaehdoita vapaudenmenetykselle ja vankilasta vapautumiselle. Kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat sisältävät perustuslakia yksityiskohtaisempia rajoituksia. Yleisemmällä tasolla määritellyt perusoikeudet ovat kuitenkin sopusoinnussa Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Esityksen kannalta merkittävällä tavalla reunaehdoita asettavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut, joissa se on muun muassa vahvistanut ja täsmentänyt Euroopan neuvoston suosituksia vaarallisia rikosentekijöitä koskevasta lainsäädännöstä (ks. tarkemmin jäljempänä jakso 2.3.2).

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ei yleisesti kielletä mitään tiettyjä rikosoikeudellisia seuraamuksia. Poikkeuksen muodostaa ainoastaan kuolemanrangaistus, joka on kielletty Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin (jatkossa EU) jäsenmaissa sekä niissä Yhdistyneiden kansakuntien (jatkossa YK) jäsenmaissa, jotka ovat ratifioineet kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (jatkossa KP-sopimus) kuolemanrangaistuksen poistamista koskevan toisen valinnaisen lisäpöytäkirjan (Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen kuudes pöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta ja saman yleissopimuksen kolmastoista pöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta kaikissa olosuhteissa; Euroopan unionin perusoikeuskirja (2002/C 326/02) 2 artikla; kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 7–8/1976, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen kuolemanrangaistuksen poistamista koskeva toinen

valinnainen lisäpöytäkirja, SopS 49/1991; Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen päätöslauselma 44/128, 15.12.1989). Tämä merkitsee, ettei elinkautinen tai pitkäkään määräaikainen vankeusrangaistus taikka pituudeltaan ennalta määrittelemätön vapaudenmenetys ole sellaisenaan kielletty.

Oikeuksia, jotka turvataan kaikissa keskeisissä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa samoin kuin Suomen perustuslaissa, ovat oikeus elämään, vapauteen ja turvallisuuteen. Näistä oikeuksista, niiden turvaamisesta lainsäädännöllä ja mielivaltaisen elämän riiston kiellosta säädetään sanamuodoltaan varsin samansisältöisesti YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, KP-sopimuksessa, Euroopan neuvoston ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevassa yleissopimuksessa (jatkossa Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990) sekä EU:n perusoikeuskirjassa (ihmisoikeusjulistuksen, joka hyväksyttiin yleiskokouksen täysistunnossa 10.12.1948 3 artikla; KP-sopimuksen 6 artiklan 1 kohta ja 9 artiklan 1 kohta; Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 5 artikla sekä EU:n perusoikeuskirjan 2, 3 ja 6 artikla).

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvataan oikeus elämään (2 artikla). Sopimuksessa turvataan myös jokaisen oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen (5 artikla). Euroopan ihmisoikeussopimuksen sanamuoto ei sellaisenaan oikeuta rajoittamaan kenenkään, esimerkiksi vangin, oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen yhteiskunnallisen turvallisuuden takaamiseksi. Sopimus ei myöskään nimenomaisesti suojele oikeutta yhteiskunnalliseen turvallisuuteen rikoksentehtäjiltä, vaikka sopimuksessa mahdollistetaankin kansallisen lainsäätäjän harkintavalta kaventaa esimerkiksi oikeutta yksityiselämään ja perhe-elämään tai uskonnonvapautta yhteiskunnallisen turvallisuuden sitä vaatiessa (Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 ja 9 artikla).

Euroopan ihmisoikeussopimus ei siten nimenomaisesti sääntele laillisesti vapautensa menettäneen oikeutta vapautumiseen suhteessa muiden oikeuteen elämään ja turvallisuuteen. Sopimusta tulkitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin ratkaisukäytännössään arvioinut valtion velvollisuutta turvata ihmisoikeussopimuksen mukainen oikeus elämään ja luonut reunaehdoja sille, miten myös yhteiskunnallinen turvallisuus voidaan ottaa huomioon. Tuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella rikoksentehtäjiin ja myös mahdollisiin rikoksentehtäjiin voidaan tietyssä määrin kohdistaa vapaudenmenetyksiä, vapauden rajoituksia ja muita toimenpiteitä yhteiskunnallisen turvallisuuden nimissä, jos muiden elämän suojeleminen sitä vaatii.

Kokoavasti voidaan todeta, että Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttää lainsäädäntöä, joka suojaa ihmisten oikeutta elämään, ja sopimusta tulkitsevan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan valtiolla on käytännön velvollisuus turvata tämä oikeus. Velvollisuus edellyttää puolestaan valtioilta käytännön toimenpiteitä tämän oikeuden turvaamiseksi. Asianmukaisen lainsäädännön lisäksi viranomaisilla on siten velvollisuus ryhtyä kohtuullisiin, ennakoiviin, toimiviin ja oikeasuhtaisiin toimenpiteisiin elämänriiston estämiseksi silloin, kun viranomainen on tiennyt tai sen olisi pitänyt tietää elämään kohdistuvasta vaarasta. Nämä toimenpiteet voivat kohdistua niin vapaalla jalalla oleviin henkilöihin kuin vapautensa menettäneisiin, jos heidän vapauttamisensa voidaan kohtuudella arvioida aiheuttavan todellisen ja välittömän uhkan toisten elämälle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan yhteiskunnan on tarjottava suojaa mahdollisia elämän menetyksiä vastaan ja tämän voidaan tulkita merkitsevän yhteiskunnallisen turvallisuuden suojaamisvelvoitetta, vaikka yhteiskunnallinen turvallisuus ei sinänsä ole ihmisoikeussopimuksen suojaama oikeus. Viranomaisten käytännön velvollisuuksien laajuutta ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen muuttuvan ja muotoutuvan ratkaisukäytännön takia voi täysin tyhjentävästi luetella tai ennakoida. Tästä huolimatta valtion käytännön

toimintavelvollisuuksia ei voine ulottaa kovin laajalle. Näin on siksi, että velvollisuuksien tarkoituksena tosin on yhtäältä turvata toisten oikeus elämään, mutta toisaalta tämän oikeuden toteuttaminen ei oikeuta pitkälle menevää ihmisten valvontaa tai vapauden rajoittamista yhteiskunnan turvallisuuden ennakoivan suojelun nimissä, jotta valtio jälkikäteen voisi osoittaa täyttäneensä toimintavelvollisuutensa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä on kuvattu tarkemmin seuraavissa jaksoissa.

2.3.2 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset ja toimenpiteet (varmuusvankeus)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään muodostanut reunaehjoja pituudeltaan määrittelemättömille seuraamuksille ja toimenpiteille, ja Euroopan neuvosto on antanut suosituksen vaarallisista rikoksenteikijöistä.

Euroopan neuvosto on antanut suosituksen vaarallisista rikoksenteikijöistä (Recommendation CM/Rec(2014)3 of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders) muun muassa sen vuoksi, että on löydettävä tasapaino niin vaarallisten rikoksenteikijöiden oikeuksien turvaamiseksi kuin yhteiskunnan turvallisuuden turvaamiseksi. Suositus määrittelee muun muassa pituudeltaan määrittelemättömiksi seuraamuksiksi ja toimenpiteiksi varmuusvankeuden (secure preventive detention) ja ennakoivan valvonnan (preventive supervision), joiden kuitenkin tulee täyttää eräitä vaatimuksia.

Suosituksen mukaan ei ole välttämätöntä, että kansallisiin oikeusjärjestelmiin sisältyy pituudeltaan määrittelemättömiä seuraamuksia tai toimenpiteitä, vaikka sellaiset voivat olla laillisia ja sopusoinnussa perus- ja ihmisoikeuksien kanssa. Jos sellaisista kuitenkin säädetään, on otettava huomioon valtioiden perustuslainmukaiset periaatteet, oikeudelliset perinteet ja oikeuslaitoksen riippumattomuus. Suositusta ei sovelleta alaikäisiin tai henkilöihin, joihin rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää ei sovelleta. Myös vaarallisten rikoksenteikijöiden ihmisoikeuksia on kunnioitettava ja huomiota on kiinnitettävä heidän erityiseen tilanteeseensa ja henkilökohtaisiin tarpeisiinsa samanaikaisesti kuin yhteiskuntaa suojellaan heiltä.

Suosituksen mukaan tuomioistuimen tulee aina päättää vapaudenmenetyksestä ja vapauden rajoittamisesta. Päätöksen on noudatettava suhteellisuusperiaatetta suhteessa rikoksenteikijän arvioituun riskiin, ja käytössä olevista rajoituksista on valittava se keino, joka on vähiten rajoittava, mutta joka ottaa huomioon yhteiskunnan suojelun ja yhteiskunnalle mahdollisesti aiheutuvan riskin minimoinnin.

Suosituksessa todetaan edelleen, että jos vaarallisista rikoksenteikijöistä säädetään kansallisessa lainsäädännössä, on tämä ryhmä määriteltävä tarkasti siten, että se muodostaa pienen vähemmistön vankiväestöstä, mutta kuitenkin niin, ettei se vaaranna yhteiskunnallista turvallisuutta. Kohderyhmän kriteerien tulee sisältää näyttöä aiemmasta vakavasta väkivalta- tai seksuaalirikollisuudesta, rikoksenteikijän luonteenpiirteistä tai hänen rikollisuudestaan, joka osoittaa hänen todennäköisyytensä huomattavasta tai jatkuvasta riskistä syyllistyä väkivalta- tai seksuaalirikollisuuteen. Kriteerien on myös osoitettava vähäisempien toimenpiteiden riittämättömyys, esimerkiksi se, että rikoksenteikijä on aiemmin rikkonut sääntöjä tai jatkanut rikollista käyttäytymistään mainituista toimenpiteistä riippumatta. Rangaistuksen pituus tai rikoksenteikijän yleinen rikoksen uusiminen eivät kuitenkaan yksin voi muodostaa perustetta sille, että rikoksenteikijä luokitellaan vaaralliseksi.

Suosituksen mukaan vaarallisen rikoksenteikijän riskienhallinnan tulee pitkällä tähtäimellä tähdätä rikoksenteikijän turvalliseen sopeuttamiseen yhteiskuntaan, kuitenkin hänen aiheuttamansa vaara huomioon ottaen. Riskienhallintaan tulee sisältyä henkilökohtainen suunnitelma, joka sisältää asteittaisen suunnitelman yhteiskuntaan sopeuttamista varten samoin

kuin tätä tukevat toimenpiteet. Jos vaarallisista rikoksenteikijöistä säädetään, on myös ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotka ehkäisevät syrjintää ja stigmatisointia, jonka kohteeksi vaaralliseksi luokiteltu rikoksenteikijä voi joutua vankilassa tai ennakoivan valvonnan kohteena oleva voi kokea yhteiskunnassa.

Suosituksen mukaan varmuusvankeus merkitsee oikeudellisen toimielimen, käytännössä tuomioistuimen, määräämää vapaudenmenetystä, joka suoritetaan joko määräaikaisen vankeuden aikana tai sen jälkeen, ja josta säädetään kansallisessa lainsäädännössä. Tällainen varmuusvankeus ei perustu ainoastaan jo tehtyyn rikokseen vaan myös siihen, että rikoksenteikijän arvioidaan voivan syyllistyä erittäin vakavaan väkivalta- tai seksuaalirikokseen tulevaisuudessa. Tämän vaaran tulee perustua arviointiin. Tuomioistuimen päätöksessä vaarallisen rikoksenteikijän varmuusvankeuteen määräämiseksi on otettava huomioon asiantuntijalausuntoihin perustuva riskiarvio. Varmuusvankeus on perusteltu vain, jos se on mahdollisista toimenpiteistä vähiten rajoittava toimenpide tarkoitukseensa.

Jos varmuusvankeus jatkuu vapaudenmenetyksenä rangaistuksen suorittamisen jälkeen, on suosituksen mukaan keskeistä, että vapaudenmenetyksestä tai sen pituudesta on muutoksenhakuoikeus, ja että tuomioistuin ainakin joka toinen vuosi rangaistuksen suorittamisen jälkeen ottaa asian uudelleen käsiteltäväksi. Varmuusvankeudessa pidettävälle tulee valmistella kirjallinen suunnitelma, joka mahdollistaa sen, että hän voi ottaa kantaa riskitekijöihinsä ja luonteenpiirteisiinsä, jotka vaikuttavat hänen kategorisointiinsa vaaralliseksi rikoksenteikijäksi. Viranomaisten tavoitteena tulee olla rajoittavan toimenpiteen vähentäminen ja vapauttaminen varmuusvankeudesta tavalla, joka huomioi niin yhteiskunnan turvaamisen kuin rikoksenteikijän vaarallisuuden.

Suosituksessa todetaan edelleen, että varmuusvankeudessa oleva vaarallinen rikoksenteikijä tulee rangaistuksen suorittamisen jälkeen pitää sopivissa tiloissa, jotka mahdollistavat sen, että samanaikaisesti otetaan huomioon rikoksenteikijään liittyvä riskien hallinta, turvallisuus ja yhteiskunnallinen suojelu. Rikoksenteikijän ihmisarvo on kaikissa olosuhteissa turvattava.

Suosituksessa käsitellään myös vaarallisten rikoksenteikijöiden ennakoivaa valvontaa, jota voidaan suosituksen mukaan soveltaa henkilöön, joka on tuomittu rikoksesta ja suorittanut vankeusrangaistuksen taikka vaihtoehtona vankeusrangaistuksen sijaan tai ehtona ehdonalaiselle vapauttamiselle. Ennakoiva valvonta ei perustu ainoastaan jo tehtyyn rikokseen vaan myös siihen, että rikoksenteikijän arvioidaan voivan syyllistyä erittäin vakavaan rikokseen tulevaisuudessa. Ennakoivaa valvontaa voidaan käyttää vaihtoehtona varmuusvankeudelle, ehdonalaisen vapauttamisen ehtona tai vapauttamisen jälkeisenä toimenpiteenä. Valvonnan välttämättömyys on arvioitava säännöllisin väliajoin.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään useampaan kertaan jo ennen vaarallisia rikoksenteikijöitä koskevan Euroopan neuvoston suosituksen antamista ottanut kantaa pituudeltaan määrittelemättömiin seuraamuksiin ja muihin toimenpiteisiin, jotka kohdistuvat vaarallisiksi arvioituihin rikoksenteikijöihin. Suurin osa ratkaisuista ovat koskeneet sellaisia Saksan rikoslain mukaisia, pituudeltaan ennalta määräämättömiä turvaamistoimenpiteitä, jotka ovat kohdistuneet vaarallisten rikoksenteikijöiden määräämiseen varmuusvankeuteen ja erityisesti vaarallisen rikoksenteikijän tuomion jälkeiseen varmuusvankeuteen määräämiseen vielä sen jälkeen, kun hän on ollut määrättyä oikeuspsykiatriseen sairaalahoitoon. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen perusteella on muotoutunut kansallisia lainsäätäjiä velvoittavia reunaehtoja varmuusvankeutta koskevalle lainsäädännölle.

Yleisinä edellytyksinä varmuusvankeuteen määrittämiselle on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan, että määrittämisestä vastaa tuomioistuin ja että siihen on oltava muutoksenhakuoikeus. Varmuusvankeuteen määrittäminen edellyttää aina, että rikoksentekijä on riippumattoman arvioinnin tuloksena todettu vaaralliseksi yhteiskunnalle. Tämä merkitsee käytännössä, että pidetään todennäköisenä, että rikoksentekijä vapautetaan uusii rikoksen. Jotta varmuusvankeus olisi sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen kanssa, on varmuusvankeuteen määrittämiselle oltava selkeät perusteet kansallisessa lainsäädännössä. Varmuusvankeudelle ei kuitenkaan tarvitse olla säädettyä vähimmäis- tai enimmäisaikaa. Varmuusvankeuteen määrittämisestä voidaan myös pidentää alun perin määrätystä ajasta. Edellytyksenä on tällöin, että rikoksentekijä edelleen arvioidaan vaaralliseksi ja että vapaudenmenetyksen ehdot täyttyvät koko varmuusvankeuden ajan. (Ilseher v. Saksa, 10211/12 ja 27505/14, 4.12.2018)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan varmuusvankeuteen liittyvällä vapaudenmenetyksellä on aina oltava riittävä kausaalinen yhteys alkuperäiseen rikostuomioon ja varmuusvankeuden pidentämisestä koskevan ratkaisun tulee perustua tekijöihin, jotka ovat yhtenäisiä alkuperäisen tuomion perusteiden kanssa (W.A. v. Sveitsi, 38958/16, 2.11.2021 ja Tim Henrik Bruun Hansen v. Tanska, 50172/15, 9.7.2019). Ihmisoikeussopimuksen kannalta ongelmallinen on myös tilanne, jossa henkilöä ei vapauteta varmuusvankeudesta mutta toisaalta hänelle ei tarjota mahdollisuuksia vähentää vaarallisuuttaan ja osoittaa, että hän ei ole enää vaarallinen. Sama koskee tilannetta, jossa vaarallisuusarvion tekemiseen ei ole tarjolla riittäviä edellytyksiä. (Klinkenbuss v. Saksa, 53157/11, 25.2.2016)

Kansallisessa oikeusjärjestyksessä esimerkiksi turvaamistoimenpiteeksi luokiteltu varmuusvankeus, joka määrätään rikoksentekijälle siitä syystä, että hänen arvioidaan olevan vaarallinen yhteiskunnalle ja uusivan rikoksen vankilasta vapauduttuaan, voi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kuitenkin muodostaa ihmisoikeussopimuksessa tarkoitetun rikosoikeudellisen vapaudenmenetyksen (Bergmann v. Saksa, 23279/14, 7.1.2016; M. v. Saksa, 19359/04, 17.12.2009; Ilseher v. Saksa, 10211/12 ja 27505/14, 4.12.2018). Varmuusvankeuden luonne kansallisessa lainsäädännössä ei siten ole ratkaiseva.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että tapauksiin, joissa varmuusvankeuden katsotaan muodostavan rikosoikeudellisen vapaudenmenetyksen, sovelletaan myös rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta, jonka mukaan rangaistavan teon on oltava kriminalisoitu sen tekohetkellä eikä seuraamus saa olla ankarampi kuin mitä tekohetken lainsäädäntö sallii.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin edellyttää myös, että kansallisessa lainsäädännössä tehdään selkeä ero turvaamistoimenpiteiden ja rikosoikeudellisten vapaudenmenetysten välillä, sillä muussa tapauksessa turvaamistoimenpidettä on edelleen pidettävä rangaistuksena (M. v. Saksa, 19359/04, 17.12.2009; Schmitz v. Saksa, 30493/04, 28.11.2011; Mork v. Saksa, 31047/04 ja 43386/08, 9.9.2011). Eron on oltava selkeä esimerkiksi siten, että vaarallisuutensa perusteella varmuusvankeuteen määrätylle on järjestettävä toimenpiteitä, jotka tähtäävät uusimisriskin vähentämiseen ja siten vapaudenmenetyksen lyhentämiseen.

2.3.2.1 Elinkautinen vankeusrangaistus

Euroopan neuvosto on antanut suosituksen elinkautisvankien ja pitkäaikaisvankien kohtelusta (Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners). Suosituksen tavoitteena on muun muassa pitkäaikaisvankeuden haittojen vähentäminen ja sen mahdollistaminen, että vanki menestyksekkäästi sopeutuisi yhteiskuntaan ja voisi elää rikoksetonta elämää vankeuden jälkeen. Suosituksessa todetaan muun muassa, että on selkeästi

tunnistettava ne riskit, joita vanki voi tuottaa yhteiskunnalle, itselleen, toisille vangeille ja vankilassa työskenteleville tai vieraileville, ja huolehdittava siitä, että vankia ei eristetä vain siksi, että hän suorittaa rangaistustaan. Vangin riskit itselleen tai muille tulee arvioida huolellisesti, ja riskiarvioinnissa on pyrittävä tunnistamaan vangin henkilökohtaiset tarpeet.

Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään useita kertoja tarkentanut elinkautisen vankeusrangaistuksen suhdetta kidutuksen vastaiseen kieltoon ja siten asettanut reunaehdot sille, milloin elinkautinen vankeusrangaistus on sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen kanssa. Ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi nimenomaisesti todennut, ettei elinkautinen vankeusrangaistus sellaisenaan ole ihmisoikeussopimuksen vastainen (Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta, 57592/08, 17.7.2017).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määritellyt, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen on sisällyttävä tulevaisuudennäkymä vangin vapautumisesta ja mahdollisuus vapaudenmenetyksen jatkumisen tarkistamiseen, jotta elinkautinen vankeusrangaistus ei loukkaisi ihmisoikeussopimuksen kidutuksen vastaista kieltoa. Näiden ehtojen täytyessä sekä oikeudellisesti että tosiasiallisesti elinkautinen vankeusrangaistus täyttää ihmisoikeussopimuksen vaatimukset. (Vinter ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9.7.2003; Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta, 57592/08, 17.7.2017). Tästä seuraa, että elinkautinen vankeusrangaistus on sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen kanssa vain, jos siihen liittyy selkeä menettely, joka voi johtaa elinkautisvangin tuomion uudelleen harkitsemiseen ja ehdonalaiseen vapauttamiseen tai täydelliseen vapauttamiseen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin selventänyt, ettei tuomion uudelleen harkinnan vaatimuksesta välttämättä ole johdettavissa, että elinkautisvanki kaikissa tapauksissa vapautettaisiin (Laszlo Magyar v. Unkari, 73593/10, 20.5.2014).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan jäsenvaltioilla on merkittävä harkintamarginaali niiden asettaessa vähimmäisajan, jonka elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun on suoritettava, ennen kuin hänellä on mahdollisuus hakea vapauttamista (Bodein v. Ranska, 40014/10, 13.11.2014; Harakchiev ja Tolumov v. Bulgaria, 15018/11 ja 61199/12, 8.7.2014). Elinkautinen vankeusrangaistus ei siten merkitse ihmisoikeussopimuksessa kiellettyä kidutusta, epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua, jos siihen sisältyy menettely, jossa vangin mahdollinen vapauttaminen otetaan harkittavaksi (Garagin v. Italia, 33290/07, 29.4.2008). Jos vapauttaminen kuitenkin on mahdollista vasta erittäin pitkän ajan kuluttua – ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan mukaan 40 vuoden jälkeen – voi rangaistus johtaa kidutuksen vastaisen kiellon loukkaukseen (Bancsóok and László Magyar (no. 2) v. Unkari, 52374/15 ja 53364/15, 28.10.2021).

Armahdus ainoana vapautumismahdollisuutena elinkautisesta vankeusrangaistuksesta on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan hyväksyttävä ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta vain, jos lainsäädäntöön sisältyy armahdusmenettely, joka oikeudellisesti ja tosiasiallisesti voi johtaa elinkautisvangin vapauttamiseen (Iorgov (No. 2) v. Bulgaria, 36295/02, 2.9.2010).

2.4 Nykytilan arviointi

2.4.1 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioiden käyttö vapaudenmenetyksen perusteena

Esityksen taustalla olevien hallitusohjelman kirjausten tavoitteena on varmistaa, että vaarallisimmiksi arvioitujen väkivaltarikollisten vankeusaikaa voidaan jatkaa, kunnes heidän ei enää katsota olevan vaaraksi yhteiskunnalle. Vaarallisuuden tai väkivaltariskin perusteella

tapahtuvassa eristämisessä on kyse keskeisesti muiden henkilöiden suojelemisesta vakaviin väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneiltä. Tällöin vapaudenmenetyksen tarkoitus painottuu yhteiskunnan turvallisuuden suojelemiseen ja teon ja sen ilmentämän syyllisyyden ja siitä ansaitun, oikeudenmukaisen rangaistuksen ajatus vähenee.

Rikosoikeus puuttuu aina perusoikeuksiin (PeVL 23/1997 vp, s. 2). Tämä tarkoittaa, että perusoikeuksien rajoitusedellytykset on otettava huomioon nyt ehdotettavaa lainsäädäntöä säädettäessä. Rajoittamisen pitää olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Rajoitusten on myös oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi, eli rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään. Ottaen huomioon, että vankeuden jatkaminen rikoksenteijän oletetun rikoksen uusimisen perusteella puuttuu voimakkaasti henkilön perusoikeuksiin, on varmuusvankeuden käyttöönottossa ja elinkautisvankien riskiarvioinnin painoarvon lisäämisessä kiinnitettävä erityistä huomiota perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin sekä Suomea velvoittavien ihmisoikeusvelvoitteiden huomioimiseen.

Rikosoikeusjärjestelmän kehittämisessä tulee kuitenkin huomioida rikoksenteijän oikeuksien ohella myös yhteiskunnan ja rikosten uhrien turvaamiseen liittyvät näkökohdat. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan yhteiskunnan on tarjottava suojaa mahdollisia elämän menetyksiä vastaan ja tämän voidaan tulkita merkitsevän yhteiskunnallisen turvallisuuden suojaamisvelvoitetta, vaikka yhteiskunnallinen turvallisuus ei sinänsä ole ihmisoikeussopimuksen suojaama oikeus.

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimisessa on kyse tulevaisuudessa tapahtuvien tekojen ennakkoinnista. Tämänhetkisen tutkimusnäytön valossa nykyisten menetelmien perusteella laadittuja riskiarvioita on pidettävä luonteeltaan suuntaa antavina. Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioihin liittyy erityisesti yksilötasolla epävarmuustekijöitä. Kansainvälisten tutkimusten mukaan korkean väkivaltariskin ennakoiminen on mahdollista korkeintaan keskinkertaisella tasolla, kun taas riskin mataluuden ennustamisessa on huomattavasti parempi osumatarkkuus. Myös Suomessa tehty tutkimus on osoittanut, että yksittäisen rikoksenteijän vaarallisuuden ja väkivaltariskitason määrittelemine on hyvin haastavaa. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 22–23 ja 101; ks. myös Pohjola, Annakaisa, Vaarallinen rikoksenteijä? Tutkimus rikoksenteijän vaarallisuuden arvioinnista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Suomalainen lakimiesyhdistys 2017, s. 397)

Suomen rikosoikeusjärjestelmä perustuu tekorikosoikeuteen, jossa keskeistä on se rikos tai ne rikokset, joihin henkilö on syyllistynyt. Rangaistus määrätään siitä teosta, johon henkilö on syyllistynyt. Henkilön arvioituun vaarallisuuteen tai väkivaltariskiin perustuvat seuraamukset tai muut henkilön oikeusasemaan vaikuttavat menettelyt tai rajoitukset pohjautuvat tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuviin tekoihin ja ovat näin poikkeus järjestelmässä. Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioiden hyödyntämistä rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä voidaan pitää jossain määrin ongelmallisena, sillä rikosten seuraamusten tulee olla yhdenvertaisia ja ennakoitavissa.

Toisaalta valtiosääntöoikeudellisesta näkökulmasta eduskunnan perustuslakivaliokunta on nostonut esille yhdistelmärankaistusta koskevan lainsäädännön eduskuntakäsittelyn yhteydessä sen, että vaarallisia rikoksenuusijoita koskevien rikosoikeudellisten seuraamusten on huomioitava myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, jossa on korostettu valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (PeVL 10/2017 vp, s. 2). Tämä näkökulma huomioiden valtioilla on velvollisuus

selvittää tiettyjen rikoksenteijöiden vaarallisuutta tai väkivaltariskiä ja tämän puolestaan voidaan katsoa puoltavan vaarallisuus- ja väkivaltariskiäarvioiden hyödyntämistä osana seuraamusjärjestelmää arvioihin liittyvistä epävarmuustekijöistä huolimatta.

Viime vuosina väkivaltariskiäarvioiden käyttöä rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä on lisätty erilaisissa yhteyksissä. Aiemmin arviointia tehtiin ainoastaan yhdistelmärankaistusta edeltäneen koko rangaistuksen vankilassa suorittamisen yhteydessä ja tätä edeltävästi pakkolaitosrankaistuksen yhteydessä. Nämä seuraamukset olivat nimenomaisesti tarkoitettu vaarallisina pidettäville rikoksenuusijoille. Vuonna 2011 pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä annettuun lakiin lisättiin säännös elinkautistankien väkivaltariskin arvioinnista osana vapauttamisharkintamenettelyä. Vuonna 2018 puolestaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin lisättiin säännökset, joiden tarkoituksena on mahdollistaa sellaisten tankien valvontaan asettaminen ehdonalaisen vapauden ajaksi, joilla arvioidaan väkivaltariskiäarvioinnin perusteella olevan korkea riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen. Väkivaltariskiäarvointien käyttö on siten laajentunut selvästi noin 15 viime vuoden aikana.

Kumpakaan mainituista uudistuksista ei ole käsitelty valmisteluvaiheessa eduskunnan perustuslakivaliokunnassa. Lakivaliokunta sen sijaan on omassa mietinnössään (LaVM 35/2010 vp, s. 3) todennut, että väkivaltariskiäarvioinnin perusteella ei välttämättä ole mahdollista tarkkaan arvioida sitä, millaiseen väkivaltarikokseen vanki mahdollisesti syyllistyy, vaan siinä voidaan arvioida väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä yleensä. Edelleen lakivaliokunta on todennut, että elinkautistankin ehdonalaiseen vapauteen päästäminen tapahtuu aina hovioikeuden kokonaisharkinnan perusteella, ja siten lopullinen kannanotto, voidaanko vanki päästää ehdonalaiseen vapauteen, jää jatkossakin hovioikeuden tehtäväksi.

Myös ehdonalaisen vapauden valvontaa koskevan uudistuksen yhteydessä lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että riskiäarviointimenetelmät toimivat yhtenä tietolähteenä arvioitaessa henkilön riskiä syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen vapautumisen jälkeen. Muita valvontaan asettamista koskevassa harkinnassa huomioitavia seikkoja ovat esimerkiksi vankeusrangaistukseen nyt ja aikaisemmin johtaneen rikoksen tai rikosten laatu ja samankaltaisuus, tuomitun muu mahdollinen vankeusaikainen tai muu käyttäytyminen, rangaistusajan suunnitelman toteutuminen vankeusaikana ja vapautumisen jälkeiset olosuhteet (LaVM 9/2018 vp, s. 9). Kyseisen sääntelyn hyväksyttävyyden näkökulmasta lakivaliokunta on katsonut merkityksellistä olevan se, että kyse ei ole rangaistavaksi säätämistä koskevasta sääntelystä, jonka suhteen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset sääntelyn täsmällisyydestä ovat korostuneet. Edelleen lakivaliokunta on todennut, että vaikka valvontaan asettaminen merkitsee tuomittuun kohdistuvaa toimenpidettä, se kuitenkin kiinteästi liittyy jo aiemmin tiedystä rikoksesta tuomittuun rangaistukseen. Tämän perusteella valvontaa voidaan luonteeltaan pitää ainakin osin turvaamistoimenpidettä muistuttavana. Lakivaliokunta on myös katsonut, että sääntelyn hyväksyttävyyttä täsmällisyyden näkökulmasta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös sen tavoitteisiin, jotka liittyvät ennen muuta vakavien rikosten uusimisriskin vähentämiseen (LaVM 9/2018 vp, s. 6).

Yhdistelmärankaistusta ja sitä edeltänyttä koko rangaistuksen vankilassa suorittamista koskevat säännökset sen sijaan ovat olleet eduskunnan perustuslakivaliokunnan käsittelyssä (PeVL 10/2017 vp ja PeVL 21/2005 vp). Yhdistelmärankaistuksen määrittämisen edellytyksenä olevasta vaarallisuuden arvioinnista perustuslakivaliokunta on ainoastaan todennut, että rikoksenteijän vaarallisuuden arviointia koskeviin edellytyksiin ei ehdoteta muutosta ja että ehdotettu sääntely on riittävän tarkkarajainen ja täsmällistä. Lisäksi perustuslakivaliokunta on tässä yhteydessä todennut, että yhdistelmärankaistusta edeltänyt sääntely koko rangaistuksen suorittamisesta on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella. Kyseisessä koko

rangaistusajan vankilassa suorittamista koskevassa perustuslakivaliokunnan lausunnossa ei kuitenkaan ole käsitelty varsinaisesti vaarallisuuden arviointia, arvioinnin luotettavuutta tai rangaistuksen määrittämisen perusteena käytettävän vaarallisuusarvioinnin suhdetta perustuslain säännöksiin. Myöskään lakivaliokunta ei ole näitä säännöksiä koskevissa omissa mietinnöissään käsitellyt sen enempää vaarallisuuden arviointiin liittyviä kysymyksiä (LaVM 9/2017 vp ja LaVM9/2005 vp). Vaikuttaakin siltä, että mainittujen vaarallisuuden arviointiin osittain perustuvien rangaistusten sääntely on sellaisenaan hyväksytty aiemman pakkolaitossääntelyn seuraajina, eikä varsinaista keskustelua vaarallisuusarvioiden käytön hyväksyttävyydestä osana rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää ole uudistusten yhteydessä käyty.

Korkein oikeus on koko rangaistuksen vankilassa suorittamista koskevassa ratkaisussaan KKO 2017:28 (kohta 20) katsonut, että asianmukaisesti suoritettujen mielentilatutkimusten yhteydessä laaditulle vaarallisuutta koskevalle lausunnolle ja siinä tehdyille johtopäätöksille voidaan lähtökohtaisesti antaa merkittävä painoarvo vaarallisuutta koskevassa kokonaisarviossa, erityisesti silloin kun sen tulokset ovat selkeät. Edelleen korkein oikeus on todennut, että vaarallisuusarvio ei kuitenkaan sido tuomioistuinta. Korkeimman oikeuden mukaan asian oikeudellisessa arvioinnissa on otettava huomioon vaarallisuusarviosta ilmenevän ohella muutkin rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettut seikat. Merkityksellisiä seikkoja asian kokonaisarvioinnissa voivat ratkaisun mukaan olla muun ohella aikaisempien rikosten vakavuuteen, tekotapaan ja -tilanteeseen liittyvät seikat sekä väkivaltakäyttäytymisen riskitekijät ja siltä suojaavat tekijät.

Myös muissa Pohjoismaissa tiettyjen rikoksentehtäjäiden väkivaltariskin arviointia käytetään rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Norjassa ja Tanskassa väkivaltariskin arviointia hyödynnetään varmuusvankeuden yhteydessä ja Ruotsissa harkittaessa elinkautisvankeuden muuntamista määräaikaiseksi vankeudeksi. Väkivaltariskiarvioiden käyttö on kohdannut kritiikkiä erityisesti Norjassa, jossa tuomioistuimet ovat suhtautuneet asiantuntija-arvioihin kriittisemmin. Myös Norjan lain esitöissä on korostettu kokonaisarvion merkitystä varmuusvankeuden käytössä. Missään Pohjoismaassa ei edellytetä sitä, että asiantuntija-arvio perustuisi oikeuspsykiatriseen arvioon. Aiemmin nimenomaan oikeuspsykiatrinen arvio oli pakollinen, kun arvioitiin vapauttamista varmuusvankeudesta (Norjassa ja Tanskassa). Tästä pakollisuudesta luovuttiin lähinnä kustannussyistä. Oikeuspsykiatrinen asiantuntemus haluttiin suunnata ensisijaisesti hoidollisiin toimiin, ei tuomioistuinten käyttöön seuraamusharkinnassa. Oikeuspsykiatrinen lausunto on kuitenkin mahdollista hankkia kaikissa Pohjoismaissa tuomioistuimen harkinnan mukaan. Psykiatrian merkitystä arvioinnissa ei suinkaan kiisteta, mutta painopiste on psykiatriseen arvioon, rikokseen, vankila-aikaiseen käyttäytymiseen, sosiaalisiin suhteisiin ja oikeusturvanäkökohtiin perustuvassa kokonaisarviossa, kuten on käytännössä Suomessakin esimerkiksi elinkautisvankien vapauttamisen kohdalla.

Muissa Pohjoismaissa käydyn keskustelun perusteella vaikuttaa siltä, että väkivaltariskin arviointiin liittyvistä epävarmuustekijöistä huolimatta yhteiskunnan suojeleminen vakavilta väkivaltauhilta on myös muissa maissa poliittisesti merkittävä tavoite, jonka perusteella vapauttamisen on tietyissä tapauksissa ainakin osin perustuttava väkivaltariskin arvioon. Vaikka Ruotsissa ei ole vielä voimassa varmuusvankeutta koskevaa lainsäädäntöä on Ruotsinkin lain esitöissä elinkautisvankien osalta korostettu, että vangin korkea väkivaltarikoksen uusimiskahva voi olla esteenä elinkautisen vankeusrangaistuksen muuntamiselle määräaikaiseksi, vaikka vangin rangaistusajaksi olisi kestänyt jo kauan. Lisäksi myös Ruotsissa valmistellaan varmuusvankeuden käyttöönottoa. Tämä viittaa vahvasti yhteiskunnan muiden jäsenten suojelun tarpeen korostamiseen.

Vaikka oikeuspsykiatriin ja -psykologisiin arviointeihin liittyykin yksilötasolla epävarmuuksia, ovat ne kaikista huolimatta luotettavin työkalu arvioida yksilön

todennäköisyyttä syyllistyä vakaviin rikoksiin. Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarviointia käytetään laajasti eri maissa arvioitaessa rikoksenteekijöiden vapaudenmenetyksen määrittämistä. Voidaankin pitää perusteltuna, että tällaisia arvioita käytetään jatkossakin Suomessa osana oikeudellista harkintaa. Epävarmuustekijöiden vuoksi oikeudellisen harkinnan ei tule kuitenkaan perustua yksinomaan vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioihin, vaan harkinnan perusteena tulee huomioida myös muita, objektiivisesti todennettavia seikkoja.

Silloin, kun vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointia käytetään osana rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää, on huolehdittava siitä, että arviointeja tekevät vain riittävän koulutuksen saaneet ammattihenkilöt ja arvioinnissa käytetään mahdollisimman luotettavia arviointimenetelmiä. Arvioinnin laadukkuuden varmistaminen edellyttää riittäviä henkilöresursseja arviointeja tekevissä viranomaisissa. Tärkeää on myös, että arvioita oikeudellisessa toiminnassa hyödyntävät henkilöt, kuten syyttäjät ja tuomarit ovat riittävissä määrin perehtyneet arvioihin liittyviin epävarmuustekijöihin.

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointien tekemisestä ei ole säädetty tarkemmin. Arviointien tekeminen perustuu lähinnä lakien esitöihin, oikeuspsykiatriassa ja -psykologiassa muotoutuneisiin käytäntöihin sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen laatimaan ohjeistukseen. Arviointimenettelyt ja arvioinnista laadittavat lausunnot voivat käytännössä kuitenkin olla hyvinkin merkityksellisessä roolissa oikeudellisessa harkinnassa. Käytännön tasolla arviointien tekemisessä ei ole ilmennyt merkittäviä ongelmia. Vaikuttaisi kuitenkin perustellulta pyrkiä säättämään arviointien tekemisestä jossain määrin nykyistä täsmällisemmin, etenkin jos vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimiselle annetaan nykyistä enemmän painoarvoa rikosoikeudellisessa päätöksenteossa. Toisaalta sääntelyn tulisi olla riittävän väljää, että se mahdollistaa arviointimenetelmien kehittyessä erilaisten menetelmien ja arviointitapojen käytön. Riskiarvioista olisi perusteltua säätää esimerkiksi mielenterveyslaissa mielentilatutkimusten tavoin. Lisäksi on huolehdittava, että riskiarvioita koskeva viranomaisten välinen tietojenvaihto on riittävissä määrin mahdollista ja selkeästi säänneltyä.

2.4.2 Varmuusvankeuden käyttöönotto

2.4.2.1 Perusteet varmuusvankeuden käyttöönotolle

Suomessa luovuttiin vuonna 2006 mahdollisuudesta jatkaa rikoksenteekijän eristämistä määrittelemättömän pituisen ajan vaarallisuuden perusteella, mikä oli sisällytetty pakkolaitosjärjestelmään. Käytännössä mahdollisuutta jatkaa eristämistä tuomioistuimen määräämän rangaistuksen suorittamisen jälkeen ei ollut sovellettu enää 1970-luvun puolivälin jälkeen (HE 262/2004 vp, s. 6). Pakkolaitosjärjestelmän seuraajana on ollut ensin koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa ja vuodesta 2018 yhdistelmä rangaistus. Vaikka nykyisin kyse on selvästi rangaistuksesta, on myös yhdistelmä rangaistukseen tuomitun vaarallisuuteen perustuvassa pidennetyssä vapauden menetyksessä ja sitä seuraavassa valvonta-ajassa perusteena muiden henkilöiden hengen, terveyden tai vapauden suojeleminen. Myös elinkautisvankeuden kohdalla, erityisesti jos elinkautista vankeusrangaistusta jatketaan väkivaltariskin perusteella, on kyse välittömästi yhteiskunnan suojelemiseen liittyvästä toimenpiteestä, jonka yhteys alkuperäiseen rangaistukseen on jo heikentynyt. Suomen järjestelmään sisältyy näin ollen jo nykyisin turvaamistoimiluonteisia elementtejä, jotka pyrkivät suojelemaan muita vaaralliseksi arvioituilta rikoksenteekijöiltä.

Vaikka yhdistelmä rangaistus onkin tarkoitettu erittäin vaarallisena pidetyille rikoksenteekijöille, ei heidän kohdallaan vapaudenmenetystä ole mahdollista jatkaa yhdistelmä rangaistukseen sisältyvän vankeusajan päätyttyä, vaikka henkilöillä arvioitaisiin olevan ilmeinen riski syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen vapautumisen jälkeen. Edellä jaksossa 2.3.1 todetulla

tavalla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on korostettu valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (ks. myös PeVL 10/2017 vp, s. 2). Esityksen perusteena olevan hallitusohjelman kirjauksen ja siihen sisältyvän varmuusvankeuden käyttöönoton tavoitteena on varmistaa, etteivät yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit vapaudu ja näin toteuttaa mainittua valtion toimintavelvoitetta.

Kuten jaksossa 5.2.3 on kuvattu, useissa maissa on käytössä ainakin osin turvaamistoimeksi luokiteltava rikosoikeudellinen seuraamus, johon liittyy mahdollisuus jatkaa rikoksenteikijän vapaudenmenetystä niin kauan, kun hänen katsotaan olevan vaaraksi toisten hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Näissä maissa on siten korostettu tarvetta suojata yhteiskuntaa henkilöiltä, joiden arvioidaan olevan vaarallisia myös tulevaisuudessa. Myös Ruotsissa, jonka lainsäädäntöön ei tällä hetkellä vastaavaa seuraamusta sisälly, on tehty ehdotus tällaisen seuraamuksen käyttöönotosta (ks. tarkemmin jakso 5.2.3.7).

Selvyyden vuoksi todettakoon, että varmuusvankeuden käyttöönotto rikosoikeudellisena seuraamuksena ei merkitsisi muutosta mielenterveyslain (1116/1990) mukaisen tahdosta riippumattoman hoidon edellytyksiin. Lain 8 §:n 1 momentin mukaan henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon 1) jos hänen todetaan olevan mielisairas; 2) jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta; ja 3) jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi tai ovat riittämättömiä. Edellytykset tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämiselle ovat samat rikoksiin syyllistyneiden oikeuspsykiatristen potilaiden ja muiden psykiatristen potilaiden kohdalla. Rikoksenteikijä voisi siis jatkossakin tulla määrättäväksi tahdosta riippumattomaan hoitoon, jos edellä mainitut edellytykset täyttyvät.

Vakavaan väkivaltarikollisuuteen toistuvasti syyllistyvillä henkilöillä on huomattavan paljon psyykkisiä ongelmia, jotka myös hyvin usein ovat alkaneet jo nuoruudessa. Diagnooseista valtaosa liittyy persoonallisuuden häiriöihin ja päihteisiin (Repo, Katja, Vaaralliset rikoksenteikijät: perusoikeuksien hyväksyttävää suojelua? Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2020. 127; Pohjola, Annakaisa, Vaarallinen rikoksenteikijä? Tutkimus rikoksenteikijän vaarallisuuden arvioinnista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Suomalainen lakimiesyhdistys 2017, s. 363). Suomessa tehdyssä selvityksessä todettiin, että niistä vakavan rikoksen uusineista rikoksenteikijöistä, joiden vaarallisuutta oli arvioitu tuomioistuimen pyynnöstä mielentilatutkimuksen yhteydessä, 94,6 prosentilla diagnosoitiin päihdeongelma ja 93,7 prosentilla persoonallisuushäiriö. Arvioituista 91,9 prosenttia oli ollut päihtynyt rikosenteikohetkellä (Joelsson, Petteri, Repo, Katja, Ahlgrén-Rimpiläinen, Aulikki, Particularly dangerous offenders in Finland – need for substance use rehabilitation? The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 4.2.2021). Koska tahdosta riippumaton hoito edellyttää mielisairauden toteamista, ei vaikea persoonallisuushäiriö ja päihdeongelma sellaisenaan mahdollista tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämistä, vaikka henkilön katsottaisiinkin vakavasti vaarantavan muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta. Varmuusvankeuden käyttöönotto mahdollistaisi jatkossa tällaisten henkilöiden eristämisen yhteiskunnasta rikosoikeudellisin keinoin, jos heidän katsotaan olevan vaaraksi muille.

2.4.2.2 Varmuusvankeuden sovittaminen Suomen rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään

Muihin oikeusjärjestelmiin sisältyvät ratkaisut eivät sellaisenaan ole välttämättä kopioitavissa Suomeen. Oikeusjärjestelmät eri maissa muodostavat omat kokonaisuutensa, jolloin

yksittäisten elementtien sijaan on tarkasteltava järjestelmiä kokonaisuutena. Norjassa ei esimerkiksi ole käytössä lainkaan elinkautista vankeutta tai yhdistelmärangaistuksen kaltaista seuraamusta. Suhteessa muihin esityksessä tarkasteltuihin maihin Suomen järjestelmässä erottuu poikkeuksena erityisesti yhdistelmärangaistus, jonka kohderyhmänä ovat erittäin vaaralliseksi arvioidut rikoksenuusijat, mutta johon ei kuitenkaan sisälly mahdollisuutta jatkaa vankeusaikaa vaarallisuuden perusteella. Yhdistelmärangaistukseen määräämisen edellytykset kuitenkin vastaavat pitkälti useiden muiden maiden varmuusvankeuteen määräämisen edellytyksiä ja seuraamusten kohderyhmiä voidaan pitää ainakin pääpiirteissään samantyyppisinä. Tästä syystä Suomessa käyttöönotettavan varmuusvankeuden suhdetta erityisesti yhdistelmärangaistukseen on arvioitava huolellisesti.

Vuonna 2018 voimaan tulleesta yhdistelmärangaistuksesta on ehtinyt vapautua kokonaan vuoden 2025 syyskuuhun mennessä alle kymmenen tuomittua, jotka ovat suorittaneet loppuun myös rangaistukseen sisältyvän vuoden valvonta-ajan. Näiden lisäksi vankilasta valvonta-ajalle on vapautunut hieman useampi yhdistelmärangaistukseen tuomittu, joiden kohdalla valvonta-aika on vielä kesken. Yhdistelmärangaistuksesta ja siihen sisältyvän valvonta-ajan toimivuudesta on siten vasta melko vähän kokemuksia, eikä varsinaista seurantatutkimusta yhdistelmärangaistukseen tuomittujen uusintarikollisuudesta ole voitu vielä toteuttaa. Rikosseuraamuslaitokselta saatujen tietojen mukaan useamman yhdistelmärangaistukseen tuomitun kohdalla on ilmennyt haasteita valvonta-ajan suoriutumisessa ja valvonta-aika on myös muutamassa tapauksessa muunnettu tuomioistuimessa takaisin vankeudeksi. Yhdistelmärangaistukseen tuomittuja on myös jouduttu vapauttamaan valvonta-ajalle suoraan suljetusta vankilasta, koska avolaitokseen sijoittamiselle ei ole ollut edellytyksiä.

Vaikkei seurantatutkimusta yhdistelmärangaistuksen toimivuudesta ole voitu tehdä, on Rikosseuraamuslaitos oikeusministeriön pyynnöstä selvittänyt yhdistelmärangaistusta edeltäneeseen seuraamukseen, eli koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomittujen uusintarikollisuutta. Aineisto kattoi kaikki vuosina 2006–2019 vapautuneet kyseistä seuraamusta suorittaneet vangit. Vapautuneita tällä aikavälillä oli 53, joista viisi oli kuollut seuranta-aikana. Uusimisaineiston koko oli siten 48 vapautunutta vankia. Koko rangaistukseen tuomituista jonkin rikoksen oli selvityksen mukaan uusiutunut vapautumisen jälkeen hieman alle 40 prosenttia. Käytännössä kaikki olivat uusineet rikoksen kolmen vuoden aikana vapautumisesta lukien. Valtaosa uusintarikollisuudesta käsitti henkirikoksia tai niiden yrityksiä taikka väkivaltarikoksia. Uusimisen voidaan todeta olleen määrältään vähäisempää kuin vangeilla keskimäärin, mutta uusitut rikokset ovat luonteeltaan tavanomaista vakavampia (vankien uusintarikollisuudesta yleisesti esim. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2022, s. 19 ja Tyni, Sasu, Vankien uusintarikollisuus vuosina 2000–2012 ja vankeuslain kokonaisuusdistuksen uusintarikollisuusvaikutukset, 2020, s. 58–59).

Yhdistelmärangaistukseen tuomittujen osalta vastaavaa selvitystä uusintarikollisuudesta ei ole voitu tehdä, koska rangaistuksesta vapautuneiden määrä on toistaiseksi vähäinen ja vapautuneidenkin osalta seuranta-aika on lyhyt. Koska koko rangaistusta suorittaneiden kohderyhmä vastaa käytännössä yhdistelmärangaistukseen tuomittujen kohderyhmää, voidaan edellä kuvatun Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen perusteella todeta, että tähän kohderyhmään kuuluvien joukossa on sellaisia vaaralliseksi arvioituja rikoksentekejiä, jotka hyvin todennäköisesti syyllistyvät vapautumisensa jälkeen uusiin vakaviin henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuviin rikoksiin.

Yhdistelmärangaistuksen lisäksi on syytä tarkastella myös varmuusvankeuden suhdetta elinkautiseen vankeusrangaistukseen, sillä vaaralliseksi arvioitu rikoksentekeijä saattaa päätyä suorittamaan elinkautista vankeutta, jos henkirikos katsotaan esimerkiksi tapon sijaan murhaksi. Elinkautinen vankeusrangaistus on Suomen järjestelmässä vakiintunut, eikä siitä luopumista ole

juuri esitetty (ks. esim. Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittäminen Lausuntotiivistelmä arviomuistiosta, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:1). Elinkautisesta vankeudesta ei ole tarpeen varmuusvankeuden käyttöönoton myötä luopua, kuten ei ole tehty monissa muissakaan maissa, joissa varmuusvankeus on rikosoikeusjärjestelmässä elinkautisen vankeuden rinnalla. Elinkautisesta vankeudesta vapautumiseen ehdotetaan kuitenkin esityksessä hallitusohjelman mukaisesti tehtäväksi muutoksia, jotka korostavat uusimisriskin merkitystä elinkautisvangin vapauttamisharkinnassa. Näillä muutoksilla voidaan osaltaan toteuttaa hallitusohjelman tavoitetta siitä, että vaarallisimmat väkivaltarikolliset eivät vapaudu. Elinkautisen vankeusrangaistuksen säilyttämisen ehdotettavine muutoksineen voidaan siten katsoa täydentävän varmuusvankeuden taustalla olevaa tavoitetta yhteiskunnan suojelusta.

2.4.2.3 Varmuusvankeuden edellyttämät muutostarpeet yhdistelmärangaistukseen

Johdanto

Varmuusvankeuden käyttöönoton lähtökohdaksi vaikuttaisi edellä todetuista syistä olevan perusteltua ottaa yhdistelmärangaistukseen tuomittavien kohderyhmä ja sen myötä yhdistelmärangaistusta koskeva rikoslain 2 c luvun 11 §. Koska yhdistelmärangaistus on rangaistuslajina suhteellisen tuore ja tullut voimaan vasta vuonna 2018, sen korvaaminen kokonaan varmuusvankeudella ei vaikuta yhteneväisestä kohderyhmästä huolimatta perustellulta. Esityksen valmistelussa on tarkasteltu erilaisia sääntelyvaihtoehtoja, joissa on pyritty huomioimaan muiden maiden sääntelyn sekä perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden lisäksi varmuusvankeuden suhde voimassa olevaan seuraamusjärjestelmään, erityisesti yhdistelmärangaistukseen (ks. tarkemmin jakso 5.1.1) Valmistelun aikana saadun lausuntopalautteen (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:23, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-294-3>) perusteella sääntelyvaihtoehdoksi on valikoitunut malli, jossa rikoksenteijä voitaisiin määrätä varmuusvankeuteen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan jatkeena. Toisena vaihtoehtona esillä ollut malli, jossa varmuusvankeus säädettäisiin yhdistelmärangaistuksen rinnalle omaksi rangaistuslajikseen, ei saanut kannatusta. Valittua sääntelyvaihtoehtoa puoltaa muun muassa tavoite seuraamusjärjestelmän selkeydestä (ks. mm. LaVM 20/2018 vp, s. 4).

Valmistelussa lähtökohdaksi on otettu, että vaaralliseksi arvioitujen rikoksenuusijoiden lisäksi varmuusvankeuden tulisi voida soveltua poikkeuksellisissa tapauksissa myös sellaisiin vakaviin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuviin rikoksiin syyllistyneisiin, jotka eivät ole aiemmin syyllistyneet vastaaviin rikoksiin tai joita ei ole aiemmin tuomittu. Kyse voi olla yksittäisestä erittäin vakavasta rikoksesta tai tilanteesta, jossa useisiin rikoksiin syyllistynyt tuomitaan yhteiseen rangaistukseen. Toisaalta kyse voi olla tilanteesta, jossa rikoskokonaisuus sinänsä sisältää useita tekoja, mutta tekojen luonteen vuoksi nämä katsotaan yhdeksi pitkään kestäneeksi teoksi. Tällainen tilanne saattaa koskea erityisesti seksuaalirikoksia. Vaikka aiempi rikollisuus on merkittävin uusimista ennustava tekijä, saattaa poikkeuksellisissa tapauksissa myös yhteen rikokseen syyllistyneellä henkilöllä olla ilmeinen riski syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen. Aiemman rikoshistorian puute ei siten saisi muodostua kategoriseksi esteeksi varmuusvankeuteen määräämiselle, jos muut seikat ilmentävät ilmeistä riskiä rikoksen uusimiselle.

Ensi kertaa rikokseen syyllistyvien kohdalla yhdistelmärangaistukseen määräämisen edellytykset eivät nykyisin täyty, sillä yhdistelmärangaistus edellyttää aiempaa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistunutta rikosta. Koska varmuusvankeutta yhdistelmärangaistuksen jatkeena tulisi voida edellä todetulla tavalla soveltaa myös

ensikertalaisiin rikoksenteijöihin, yhdistelmärangaistusta koskevaa säännöstä olisi tarpeen muuttaa siten, että myös tällaiset rikoksenteijät voitaisiin tuomita yhdistelmärangaistukseen, jos on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Koska yhdistelmärangaistus ja sen jälkeen mahdollisesti seuraava varmuusvankeuteen määrääminen merkitsevät hyvin voimakasta puuttumista rikoksenteijän vapauteen, tulisi ensikertalaisten kohdalla kuitenkin kynnyksen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle olla rikoksenuusijoita korkeampi.

Koska varmuusvankeus ei olisi itsenäinen rangaistuslaji, voidaan sitä luonnehtia lähinnä rikosoikeudelliseksi turvaamistoimiluonteiseksi seuraamukseksi. Koska varmuusvankeus kuitenkin vastaisi käytännössä pitkälti tavanomaisen vankeusrangaistuksen suorittamista, muodostaisi se Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjan mukaisesti ihmisoikeussopimuksen mukaisen rikosoikeudellisen vapaudenmenetyksen ja siihen olisi sovellettava rikosoikeuden yleisiä periaatteita muun muassa lainsäädännön taannehtivuuskiellosta. Esityksessä ehdotettava malli vastaisi muista maista lähinnä Saksassa käytössä olevaa varmuusvankeutta, jossa tuomioistuin voi tuomiota antaessaan tehdä varauman varmuusvankeuden soveltamisesta varsinaisen rangaistuksen tultua suoritetuksi.

Suomessa elinkautista vankeutta käytetään melko paljon ainakin muihin Pohjoismaihin verrattuna. Esimerkiksi Norjassa Utøyan-saarella tapahtunutta terroritekoa vastaavassa tilanteessa rikoksenteijä tuomittaisiin Suomessa elinkautiseen vankeuteen, joka jo rikoksen uhrien lukumäärän ja teon luonteen vuoksi muodostuisi todennäköisesti kestoaltaan hyvin pitkäksi. Elinkautinen vankeus voi siten jatkossakin Suomessa tulla kyseeseen tilanteissa, joissa esimerkiksi Norjassa henkilö tuomittaisiin varmuusvankeuteen. Tämän vuoksi lähtökohtana on pidettävä, että varmuusvankeuden käyttö tulisi Suomessa rajata soveltuvaksi vain harvoissa tapauksissa, joissa määrittelemättömän pituista vankeutta ja siten voimakasta puuttumista yksilön vapauteen voidaan perustella henkilön aiheuttamalla vaaralla muille ihmisille, vaikka teko ei vakavuutensa perusteella mahdollistaisikaan elinkautisen vankeusrangaistuksen tuomitsemista.

Ehdotettu varmuusvankeuden sääntelymalli ja ensikertalaisten rikoksenteijöiden sisällyttäminen mukaan sen soveltamisalaan merkitsisi sitä, että myös yhdistelmärangaistuksen soveltamisala laajenisi nykyisestä. Yhdistelmärangaistusta tai sitä edeltävää koko rangaistusta suorittavia vankeja oli esimerkiksi joulukuussa 2025 yhteensä hieman alle 40. Koska ensikertalaisten osalta soveltamisala on tarkoitus rajata hyvin kapeaksi, ei lukumäärän kasvu välttämättä ole suuri. Potentiaalinen varmuusvankeuteen määrättävien ryhmä muodostuisi kokonaisuudessaan kuitenkin melko suureksi. Toisaalta kaikki tähän ryhmään kuuluvat henkilöt on tuomitsemisvaiheessa arvioitu erittäin vaaralliseksi toisten hengelle, terveydelle tai vapaudelle, minkä vuoksi voinee pitää perusteltuna, että heidän kohdallaan on mahdollista arvioida vaarallisuutta ja tarvetta vapaudenmenetyksen jatkamiselle uudelleen tuomitun rangaistuksen loppupuolella.

Ensikertalaiset rikoksenteijät ja rikosten uusijat

Yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksistä säädetään rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentissa. Momentin 1 kohdassa edellytetään vähintään kolmen vuoden pituista rangaistusta kohdassa määritellystä rikoksesta, 2 kohdassa tiettyä rikoshistoriaa ja 3 kohdassa riskiarvion ja rikoksesta ilmenevien seikkojen perusteella todettua vaarallisuutta.

Rikoshistorian osalta yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttää, että rikoksenteijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt 1 kohdassa mainittuun rikokseen tai

tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta. Säännöksen sanamuodon perusteella on tulkinnanvaraista, mitä rikokseen syyllistymisellä tarkoitetaan. On tulkinnanvaraista, tuleeko syytetty olla aiemmin tuomittu jostain 1 kohdan mukaisesta rikoksesta vai riittääkö, että hänen katsotaan esimerkiksi samassa tuomiossa syyllistyneen kahteen 1 kohdan mukaiseen rikokseen, jolloin näistä ajallisesti ensimmäinen täyttäisi rikoshistorian edellytyksen.

Rikoshistoriaa koskevaa säännöstä asiallisesti vastaava säännös otettiin vaarallisten rikoksenuusijain eristämistä annettuun lakiin (nk. pakkolaitossääntely) 1970-luvun alussa. Viimeksi mainitun säännöksen perustelujen mukaan rikoshistorian osalta ei ollut tarkoitus edellyttää, että rikoksenteijä olisi aiemmin tuomittu rikoksista (HE 176/1970 vp, s. 5. Ks. myös HE 70/1971 vp ja LaVM 11/1971 vp). Toisaalta pakkolaitoslainsäädännön kumoamista ja koko rangaistuksen vankilassa suorittamista koskevien lakiehdotusten käsittelyn yhteydessä lakivaliokunta piti epäselvänä sitä, riittääkö rikoshistorian edellytysten täyttymiseen se, että henkilö on ylipäättään tuomittu 1 kohdassa mainitusta rikoksesta, vai edellytetäänkö lisäksi, että siitä seurannut rangaistus on ollut vähintään kolme vuotta vankeutta (LaVM 9/2005 vp, s. 7). Tuossa yhteydessä lakivaliokunta vaikutti tulkitsevan säännöstä niin, että rikoshistorian osalta edellytettiin aikaisempaa tuomiota.

Korkein oikeus on ennakkopäätöksessä KKO 1991:146 katsonut, että rikoshistorian edellytys ei täytynyt, kun syyksi luetut teot oli tehty samassa tilaisuudessa. Kyseisessä ratkaisussa tai myöhemmissäkään ratkaisussa korkein oikeus ei ole kuitenkaan ottanut kantaa rikoshistorian edellytyksen täyttymiseen, jos kaksi samalla kertaa syyksi luettua rikosta olisi tehty eri aikoina.

Alempien oikeusasteiden oikeuskäytännössä on yksittäisissä tapauksissa (mm. Helsingin HO 30.8.2013 nro 2299) katsottu, että rikoshistoriaa koskeva edellytys täyttyy, jos syytetty on samassa tuomiossa syyllistynyt kahteen (erilliseen) 1 kohdan mukaiseen rikokseen, joista jälkimmäisestä tuomittaisiin rangaistukseksi vähintään kolme vuotta vankeutta. Tiedossa olevissa ratkaisussa ei kuitenkaan ole lopulta päädytty tuomitsemaan yhdistelmärangaistusta. Tuoreessa 26.9.2025 annetussa Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisussa (nro 1028 3612) syytetty tuomittiin yhdistelmärangaistukseen lukuisista seksuaalirikoksista ilman aiempaa tuomiota yhdistelmärangaistussäännöksessä mainitusta rikoksesta. Ratkaisu ei kuitenkaan ole vielä lainvoimainen. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksesta ilmenee myös, ettei ketään ole tällaisessa tilanteessa tuomittu suorittamaan koko rangaistusta vankilassa taikka yhdistelmärangaistusta vuosina 2013–2023 (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Tutkimuksen mukaan kaikilla tuomituilla oli vähintään yksi aiempi tuomio säännöksessä mainitusta vakavasta rikoksesta.

Nykysääntelyn epäselvyyttä voidaan pitää varsin ongelmallisena etenkin, kun yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytykset vaikuttaisivat olevan samanlaiset aiemmin tuomitulle sekä ensimmäisellä tuomiolla kahteen vakavaan rikokseen syyllistyneelle, vaikka jälkimmäiseen ryhmään kuuluva rikoksenteijä ei ole saanut tuomion muodossa moitetta aikaisemmasta rikoksestaan. Joissain tilanteissa voi olla myös jossain määrin sattumanvaraista syytetäänkö rikoksenteijää kahdesta tai useammasta rikoksesta vai onko kyseessä katsottu olevan yksi tekokokonaisuus, jolloin syytekohtia on vain yksi, vaikka tekokokonaisuus olisi saattanut ajoittua pitkällekin aikavälille. Näin voi olla erityisesti seksuaalirikosten kohdalla. Ei voida pitää perusteltuna, että mahdollisuus yhdistelmärangaistuksen soveltamiseen riippuisi siitä, millä tavoin syyttäjä on päättänyt yksilöimään teot syytteessä.

Rikoshistoriaa koskevan edellytyksen tulkinnanvaraisuudesta huolimatta voidaan johtopäätöksenä todeta, että yhdistelmärangaistus on käytännössä tullut lainvoimaisesti tuomituksi vain sellaisille henkilöille, jotka on jo vähintään kertaalleen tuomittu aiemmin tehdystä vakavasta rikoksesta.

On mahdollista, että vailla vakavaa rikoshistoriaa oleva rikoksentekijä tuomitaan yhdestä tai useammasta poikkeuksellisen törkeästä rikoksesta, jotka ilmentävät hänessä korostunutta uusimisriskiä. Niin yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen kuin varmuusvankeuteen määrittämisen ei tulisi olla tällaisissa tilanteissa kategorisesti poissuljettua. Perusteltuna voidaankin pitää, että yhdistelmärangaistus olisi mahdollista määrätä riittävien edellytysten täytyessä myös rikoksentekijälle, jota ei ole aikaisemmin tuomittu vakavasta rikoksesta. Kyseeseen voisi siis tulla joko ensi kertaa rikokseen syylistynyt tai aiemmin pelkästään lievempiin rikoksiin syylistynyt rikoksentekijä. Ensikertalaiseksi voidaan katsoa tässä yhteydessä myös rikoksentekijä, jonka syyksi luetaan samalla kertaa useita eri aikoina tehtyjä törkeitä rikoksia, mutta jota ei ennen kyseisiä rikoksia ole tuomittu vakavista rikoksista. Edellä kuvatulla tavalla tällaisissa tapauksissa yhdistelmärangaistusta ei ole käytännössä sovellettu, vaikka se periaatteessa olisi ollut mahdollista.

Kun yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen tehtäisiin esityksessä ehdotettavalla tavalla mahdolliseksi aiempaa laajemmin myös niille, joilla ei ole aiempaa vakavaa rikoshistoriaa tai rikoshistoriaa lainkaan, olisi perusteltua ja selkeää, että rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentin nojalla tuomitettavan yhdistelmärangaistuksen nykyisin edellyttämä kolmen vuoden rangaistus koskisi vain sellaisia rikoksentekijöitä, joilla olisi aiempi tuomio momentin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta. Tällainen sääntely ei merkitsisi muutosta vallitsevaan oikeuskäytäntöön, sillä todetulla tavalla tiedossa ei ole, että yhdistelmärangaistukseen tai sitä edeltävään koko rangaistuksen suorittamiseen olisi lainvoimaisesti tuomittu rikoksentekijöitä, joilla ei olisi aiempaa tuomiota vakavasta rikoksesta. Tulkinnanvaraisuuden poistaminen säännöksestä sekä ensikertalaisia koskevista korotetuista edellytyksistä säätäminen olisi erityisen tarpeellista, jos yhdistelmärangaistusta voidaan jatkossa ehdotuksen mukaisesti jatkaa varmuusvankeutena ja yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisella voi näin ollen olla aikaisempaa suurempi merkitys tuomitun kannalta. Todettakoon selvyiden vuoksi, että edellä mainitussa ei-lainvoimaisessa Itä-Uudenmaan ratkaisussa syytetty tuomittiin 15 vuoden pituiseen rangaistukseen, mikä ylittää selvästi kahdeksan vuoden kynnyksen, jota esityksessä ehdotetaan niin sanottujen ensikertalaisten osalta. Ehdotettu muutos ei siten voimassa ollessaan olisi estänyt vastaavanlaisen ratkaisun tekemistä.

2.4.2.4 Alaikäiset rikoksentekijät

Varmuusvankeuden käyttönoton yhteydessä nousee esille myös kysymys siitä, onko perusteltua voida määrätä alaikäinen rikoksentekijä varmuusvankeuteen. Tanskassa ja Saksassa alaikäinen voidaan tuomita varmuusvankeuteen. Norjassa alle 18-vuotias syytetty voidaan tuomita varmuusvankeuteen, mutta vain hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa. Vuonna 2018 YK:n lasten oikeuksien komitea tosin kehotti Norjaa luopumaan varmuusvankeudesta alaikäisten kohdalla (Committee on the Rights of the Child Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Norway, 4 July 2018, <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/crcnorco5-6-committee-rights-child-concluding-observations>). Komitea on toistanut kehotuksensa heinäkuussa 2025 antamassaan raportissa (<https://docs.un.org/en/CRC/C/NOR/CO/7>). Tiedossa ei ole, että Norja olisi luopumassa tästä mahdollisuudesta. Ruotsissa tehdyn ehdotuksen mukaan varmuusvankeutta vastaavaa turvallisuusrangaistusta ei voitaisi tuomita rikoksista, jotka on tehty ennen kuin henkilö täyttää 18 vuotta. Sitä ennen tehdyt rikokset voisivat kuitenkin tulla

otetuksi huomioon turvallisuusrangaistuksen rikoshistoriaa koskevassa edellytyksessä, jos siihen on erityisiä syitä.

Suomessa alaikäisenä tehdystä rikoksesta ei voida tuomita elinkautiseen vankeuteen. Sen sijaan yhdistelmärangaistuksen osalta ei rikoslaissa ole alaikäisiä koskevaa erityissääntelyä. Periaatteessa alaikäisen tuomitseminen yhdistelmärangaistukseen on siis mahdollista. Kriminologian ja oikeuspolitiikan vuoden 2025 alussa julkaisemasta selvityksestä kuitenkin ilmenee, että yhdistelmärangaistukseen ei ole tuomittu sen voimassaoloaikana yhtään alle 18-vuotiasta (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Selvityksessä tehdystä tuomioanalyysistä ilmenee, että rikoksentekijän nuorta ikää on usein pidetty yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista vastaan puhuvana seikkana.

Voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, että yhteiskunnan suojelun tarve on mahdollista asettaa nuoren iän vaatiman erityiskohtelun edelle hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa, joissa tuomittavana oleva teko on vakava ja erityisesti jos alaikäinen on ehtinyt syyllistyä useisiin vakaviin rikoksiin. Ainakin Norjassa, Tanskassa ja Saksassa varmuusvankeus on edellä todetulla tavalla mahdollinen myös alaikäisten kohdalla. Yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen tulisi siten olla voimassa olevan lainsäädännön tavoin mahdollista alaikäiselle jatkossakin, vaikka varmuusvankeuteen määrittäminen voisi seurata yhdistelmärangaistusta. Käytännössä alaikäisenä yhdistelmärangaistukseen tuomittu olisi ehtinyt jo tulla täysi-ikäiseksi tai ainakin hän olisi hyvin lähellä sitä varmuusvankeuteen määrättäessä, sillä yhdistelmärangaistuksen vankeusaika tulisi ehdotuksen mukaan olemaan jatkossakin aina vähintään kolme vuotta ja varmuusvankeuteen määrittäminen voitaisiin hakea vasta vankeuden loppuvaiheessa.

2.4.2.5 Varmuusvankeuteen määrittäminen ja siitä vapauttaminen

Varmuusvankeuden käyttöönotto valitussa sääntelyvaihtoehdossa edellyttää rikoslain sääntelyn lisäksi säätämistä määrittämismenettelystä ja varmuusvankeudesta vapauttamisesta.

Esitykseen valitussa sääntelymallissa varmuusvankeuteen määrittäminen edellyttää erillistä prosessia, kun yhdistelmärangaistukseen tuomitun uusimisriskin ilmeisyys tulee tarkasteltavaksi vankeusajan lopulla. Valmistelun pohjana olevassa arviomuistiossa ehdotettiin, että hakemuksen varmuusvankeuteen määrittämiseksi tekisi Rikosseuraamuslaitos, jolla voidaan olettaa yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanon myötä olevan paras käsitys niistä vangeista, joiden kohdalla varmuusvankeuden edellytykset voisivat täyttyä. Eräissä ehdotuksesta annetuissa lausunnoissa kuitenkin katsottiin, että Rikosseuraamuslaitoksen sijaan syyttäjä olisi luontevampi hakemuksen vireillepanija Rikosseuraamuslaitoksen ollessa täytäntöönpanoviranomainen. Syyttäjän osallistumista varmuusvankeuden määrittämismenettelyyn puoltaa myös se, että yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaan syyttäjä on se, jonka on saatettava valvonta-ajan vankeudeksi muuntamista koskeva asia tuomioistuimen ratkaistavaksi, jos tuomitun katsotaan rikkoneen valvonta-ajan velvollisuuksiaan törkeästi. Koska Rikosseuraamuslaitoksella on kuitenkin paras käsitys vangin tilanteesta, olisi välttämätöntä, että aloite syyttäjän harkinnalle tulisi Rikosseuraamuslaitokselta.

Selvää on, että päätöksen vapaudenmenetystä merkitsevistä varmuusvankeuteen määrittämisestä tulee tehdä tuomioistuin. Koska kyse olisi pientä asiaryhmää koskevasta hakemusasiasta, joka harkintaperusteiltaan muistuttaa elinkautisvankien vapauttamisharkintaa, on varmuusvankeutta koskevien asioiden käsittely perusteltua keskittää Helsingin hovioikeudelle.

Vapautumisen osalta valmistelussa on tarkasteltu erilaisia vaihtoehtoisia malleja. Kuten muiden maiden lainsäädäntöä koskeva selvitys osoittaa, voi vapautuminen perustua joko sille, että vanki vapautuu, mikäli viranomainen ei hae varmuusvankeuden jatkamista tai sille, että vangin on haettava vapauttamista ja muussa tapauksessa varmuusvankeus jatkuu. Joissakin maissa vapautumiseen liittyvään sääntelyyn sisältyy elementtejä näistä molemmista. Valmistelussa saadun lausuntopalautteen perusteella on esityksessä lähtökohdaksi otettu, että yhdistelmärangaistuksesta vapauduttaisiin tuomioistuimen määräämän vankeusajan jälkeen vuoden mittaiselle valvonta-ajalle, jollei syyttäjä Rikosseuraamuslaitoksen aloitteesta hakisi Helsingin hovioikeudelta vankeusajan jatkamista varmuusvankeutena. Jos tuomittu määrättäisiin varmuusvankeuteen, muistuttaisi vapauttaminen valitussa sääntelymallissa tämän jälkeen pääosin elinkautisvankien vapauttamismenettelyä, jossa tuomittu voisi hakea vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen laissa säädetyin määräajoin. Elinkautisvankeja vastaava vapauttamismenettely olisi perusteltu, sillä voi olla jossain määrin sattumanvaraista, päätyykö rikoksenteikijä suorittamaan varmuusvankeutta vai elinkautista vankeusrangaistusta. Etenkin tässä esityksessä elinkautisvankien vapauttamiseen ehdotettavien muutosten myötä molemmissa kohderyhmissä voi olla rikoksenteikijöitä, joiden uusimisriskin ilmeisyys on olennainen tekijä vapauttamisharkinnassa.

Samasta syystä perusteltua olisi myös, että varmuusvankeuteen määrättyihin sovellettaisiin uuden vapauttamishakemuksen niin sanotun karenssiajan osalta samoja periaatteita kuin elinkautisvankeihin. Elinkautisvangit voivat hakea hylkäävän päätöksen jälkeen vapauttamista uudelleen vuoden kuluttua päätöksen antamisesta (laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä 2 §:n 2 momentti). Vastaavalla tavalla myös pakkolaitossääntelyn voimassa ollessa kysymys pakkolaitokseen pidettävän ehdonalaisesta vapauttamisesta oli uudelleenharkittava ainakin kerran vuodessa, jollei pakkolaitoksessa pidettävää ollut säädetyн lyhimmän ajan kuluttua määrätty päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen. Myös muissa maissa varmuusvankeuden jatkoa voidaan arvioida tavallisesti vähintään kerran vuodessa vähimmäisajan tultua suoritetuksi. Koska vapauttamishakemuksen käsittelyssä kuitenkin kestää jonkin verran, tulisi uusi ratkaisu tehdyksi käytännössä pidemmän kuin vuoden ajan välein. Tällä hetkellä elinkautisvankien vapauttamishakemusten käsittelyn kesto on venynyt jopa yli vuoteen, erityisesti väkivaltariskiä arvioiden viipymisen vuoksi.

Varmuusvankeuteen määrättyjen vapauttamisen olisi perusteltua vastata myös muilta osin elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista. Vapauttamista tulisi siten voida edeltää valvottu koevapaus, johon liittyy sähköistä valvontaa, ja jonka aikana ehdonalaisten vapauttaminen voidaan tarvittaessa peruuttaa. Valvottuun koevapauteen voidaan seksuaalirikoksista tuomittujen kohdalla liittää ehdoksi lääkehoito ja psykososiaalinen hoito (laki valvotusta koevapaudesta 4 §). Tällöin ehdoksi asetetaan myös, että vanki sitoutuu jatkamaan lääkehoitoa sekä siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea sekä suostuu niitä koskevien määräysten noudattamiseen valvontaan myös ehdonalaisessa vapaudessa. Edelleen olisi perusteltua, että varmuusvankeuteen määrätty asetettaisiin elinkautisvankien tavoin aina ehdonalaisten vapauden ajaksi valvontaan yhdyskuntaseuramusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonta sisältää valvojan tai apuvalvojan ja tuomitun säännöllisiä tapaamisia. Tapaamisten tarkoituksena on seurata tuomitun olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia sekä parantaa tuomitun kykyä elää rikoksetonta elämää. Valvontaan voi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia.

Todettakoon vielä, että koska varmuusvankeudessa olisi kysymys rikosoikeudellisesta seuraamuksesta, olisi varmuusvankeus perustuslain 105 §:n 1 momentin mukaisen tasavallan presidentin armahdusoikeuden piirissä.

2.4.2.6 Varmuusvankeuden sisältö

Jaksossa 2.3 on kuvattu niitä edellytyksiä, joita kansainväliset velvoitteet asettavat varmuusvankeuden kaltaisten seuraamusten täytäntöönpanolle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että vaarallisuutensa perusteella varmuusvankeuteen määrätylle on järjestettävä toimenpiteitä, jotka tähtäävät uusimisriskin vähentämiseen ja siten vapaudenmenetyksen lyhentämiseen. Euroopan neuvoston vaarallisia rikoksentekijöitä koskeva suositus puolestaan edellyttää, ettei varmuusvankeus saa olla luonteeltaan vain rankaiseva, vaan sille on annettava sisältö, joka tavoitteena on rikoksentekijän sopeutuminen yhteiskuntaan. Varmuusvankeuden täytäntöönpanossa on siten huomioitava mainitut edellytykset, vaikka varmuusvankeus voikin sinänsä vastata lähtökohtaisesti tavanomaisen vankeusrangaistuksen suorittamista.

Esityksessä tarkastelluissa maissa (ks. jakso 5.2.3) pääsääntönä on, että varmuusvankeus muistuttaa pitkälti tavallista vankeutta ja sitä suoritetaan usein suljettujen vankiloiden tietyillä osastoilla tai vaihtoehtoisesti varmuusvankeuteen määrätylle on nimetty oma vankilansa. Tavallisesti kyseisillä osastoilla tai laitoksissa on erikoistuttu kohderyhmän kuntoutustarpeisiin ja saatavilla voi olla myös oikeuspsykiatrinen tukea.

Suomessa varmuusvankeuteen määrättävien joukon on tarkoitus olla pieni. Sen vuoksi voidaan pitää tarkoituksenmukaisena, että heidät sijoitetaan olemassa oleviin vankiloihin lähtökohtaisesti samoin periaattein kuin muutkin vangit (ml. elinkautisvangit ja yhdistelmärangaistukseen tuomitut), eikä esimerkiksi nimetyille osastoille ainakaan lain voimaantulon alkuvuosina liene tarvetta. Vankeuslaissa on jo nykyisellään kirjaus siitä, että vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana (vankeuslain 1 luvun 2 §). Varmuusvankeuteen määrättyjen kohdalla tulisi kansainvälisten edellytystenkin täyttämiseksi varmistaa, että uusimisriskiin vaikuttavat kuntouttavat toimet ovat riittäviä ja niissä huomioidaan kohderyhmän mahdolliset erityistarpeet, kuten oikeuspsykiatrisen ja -psykologisen osaamisen tarve. Tämä voi puoltaa sitä, että Rikosseuraamuslaitoksessa ja Vankiterveydenhuollossa kehitetään mallia, jossa tietyn vankilan tai tiettyjen vankiloiden osastoille keskitetään varmuusvankeuteen tuomittuja, jolloin voidaan mahdollisesti tehokkaammin keskittää osaamista kohderyhmän kuntoutustarpeisiin vastaamiseksi ja uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Tällaisen mallin kehittäminen edesauttaisi myös sitä, että uusimisriskiä alentavien toimien jatkuvuutta vankeuden jälkeenkin voitaisiin kehittää nykyisestä. Uusimisriskiä alentavia toimia voivat olla esimerkiksi kognitiivis-behavioraalinen terapia, tietyille kohderyhmille, kuten seksuaalirikoksia tehneille suunnatut kuntoutusohjelmat sekä vankeudenaikainen päihdehoito, joka jatkuu intensiivisenä vapautumisen jälkeenkin.

Vankien sijoittelun lisäksi perusteltuna voidaan pitää sitä, että turvaamistoimiluonteestaan huolimatta varmuusvankeuteen määrättyihin sovellettaisiin lähtökohtaisesti vankeuslain säännöksiä. Tämä olisi perusteltua ja käytännössä toimivin ratkaisu, jos varmuusvankeutta suoritettaisiin tavallisissa vankiloissa. Varmuusvankeuteen määrätylle tulisi voida asettaa esimerkiksi samanlainen toimintavelvoite, kuin on vankeusvangeilla. Näin vaikuttaa menetellyn myös useissa esityksessä tarkastelluista muista maista.

2.4.2.7 Mielentilatutkimus osana yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä

Edellä jaksossa 2.2.1.1 kuvatulla tavalla yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttää vaarallisuuden arvioinnin lisäksi myös mielentilatutkimuksen suorittamista. Näin on siis myös silloin, kun rikoksesta epäillyn tai syytetyn syyntakeisuudesta ei ole herännyt epäilystä.

Mielentilatutkimus on prosessina huomattavan raskas ja resursseja vievä. Samaan aikaan oikeuspsykiatrian resursseja on suunnattu viimeisen 15 vuoden aikana selkeästi aiempaa enemmän vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointiin tuomioistuinten päätöksenteon tueksi. Niin sanotussa tavallisessa mielentilatutkimuksessa, eli yleisin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä säädettyin edellytyksin tehdyssä tutkimuksessa, on aikavälillä 2018–2024 syyntakeettomiksi arvioitu noin 49 prosenttia tutkituista (yhteensä 608 tutkittua, joista 292 syyntakeetonta). Niissä tapauksissa, joissa on ollut kyse yhdistelmärangaistuksen määräämisestä, ja mielentilatutkimuksen yhteydessä on tehty myös vaarallisuusarvio, on syyntakeettomaksi arvioitu noin 13 prosenttia tutkituista (yhteensä 77 tutkittua, joista 10 syyntakeetonta ja 3 alentuneesti syyntakeista). Prosentuaalisesti syyntakeettomaksi todettujen määrä on siis huomattavasti niin sanottua tavanomaista mielentilatutkimusta alhaisempi tässä ryhmässä. Tiedot perustuvat Terveiden ja hyvinvoinnin tilastoihin. Näiden lukujen perusteella vaikuttaakin siltä, ettei säännönmukainen mielentilatutkimuksen tekeminen ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista ole perusteltua.

Tällaista näkemystä puoltaa myös se, ettei ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista samalla tavoin säännönmukaisesti tehdä mielentilatutkimusta, vaikka elinkautinen vankeusrangaistus on seuraamuksista ankarin ja olisi sitä edelleen varmuusvankeuden käyttöönoton jälkeenkin. Edellä mainittujen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen perusteella voi todeta, ettei yksinomaan mahdollisuus tuomita suhteellisen ankara rikosoikeudellinen seuraamus (yhdistelmärangaistus) korreloi mielentilatutkimuksen tarpeen kanssa (syyntakeisuuden selvittäminen ja hoidon/huollon tarve). Päihdehäiriöiden ja päihtymyksen osuus teon hetkellä niin kutsutuilla vaarallisiksi arvioidulla henkilöllä sen sijaan on ollut erittäin korkea (Joelsson ym. 2021, Particularly dangerous offenders in Finland – need for substance use rehabilitation? *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology* 2021, 32(12):1–7).

Tässä yhteydessä on syytä huomioda, että vankeusrangaistusta suorittavien henkilöiden joukossa on myös heitä, joilla on jo ennen tuomiota diagnosoitu psykiatrinen sairaus, joka aktivoituu tuomion aikana, tai jotka muutoin sairastuvat vankilassaoloaikana psykoosisairauteen. Psykiatrisessa vankisairaalaissa ei kuitenkaan ole mahdollisuutta pitkäaikaiseen tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon ja kuntoutukseen, joten hoitoa on tällaisissa tilanteissa saatavilla valtion mielisairaaloissa (Niuvianniemen sairaala ja Vanhan Vaasan sairaala). Psykiatrisen sairaalahoidon vuoksi vanki voidaan vapauttaa hoidettavaksi vankilan ulkopuolella (vankeuslain 10 luvun 3 §). Rikosseuraamuslaitoksesta saatujen tietojen mukaan aikavälillä 2015–2024 on vapautettu hoitoa varten yhteensä 55 vankia, joista kaksi on ollut suorittamassa yhdistelmärangaistusta edeltänyttä koko rangaistuksen suorittamista. Yhdistelmärangaistusta suorittaneita ei joukossa ollut. Tästäkin voitaneen päätellä, ettei yhdistelmärangaistusta suorittavien joukossa ole ainakaan suurta määrää henkilöitä, joilla olisi sellaisia mielenterveydenhäiriöitä, jotka merkitsisivät tahdosta riippumattoman hoidon tarvetta.

Oikeuspsykiatristen resurssien rajallisuuden vuoksi olisikin perusteltua, että yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen yhteydessä mielentilatutkimus tehtäisiin yhdenmukaisin perustein muiden rikosentekijöiden kanssa, eli ainoastaan silloin, kun vastaajan mielentilan tutkimista pidetään perusteltuna. Tällainen muutos ei vaikuttaisi yhdistelmärangaistuksen vaatimis- tai tuomitsemiskynnykseen.

Koska samalla lainsäädäntöä ehdotetaan muutettavaksi muun muassa yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan ja varmuusvankeuden käyttöönoton osalta, tulisi mielentilatutkimukseen ehdotettavasta lakimuutoksesta aiheutuvia seurauksia seurata. Seurattavat mittarit voivat olla esimerkiksi tehdyn mielentilatutkimuksen jälkeen hoitoon tai huoltoon määrättyjen määrä,

tuomion täytäntöönpanon keskeytyksien määrä sekä tahdosta riippumattomien hoitojaksojen määrä yhdistelmärangaistukseen tuomittujen ja varmuusvankeuteen määrättyjen keskuudessa.

2.4.3 Elinkautinen vankeus

2.4.3.1 Riskiarvioinnin merkityksen lisääminen vapauttamisharkinnassa

Elinkautisvankien vapauttamisharkinta perustuu rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa määriteltujen seikkojen kokonaisharkintaan. Keskeisenä harkintaperusteena on elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen teon tai tekojen luonne suhteessa suoritettuun rangaistusaikaan. Harkinnassa tulee kuitenkin ottaa huomioon myös muita seikkoja, kuten rangaistusajan suunnitelman toteutuminen, vankeusaikainen käytös ja ilmeinen vaara siitä, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Rikoslaisissa säädettyjen harkintaperusteiden lisäksi vapauttamisharkinnassa huomioidaan väkivaltariski-arvio, joka elinkautisvangista tehdään ennen hovioikeuden vapauttamisharkintaa. Väkivaltariski-arviointi tehdään Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaalassa. Väkivaltariski-arvio on liitettävä osaksi Rikosseuraamuslaitoksen Helsingin hovioikeudelle antamaa lausuntoa. Asiasta on säädetty elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa. Kyseisessä säännöksessä todetaan ainoastaan, että ”elinkautiseen vankeuteen tuomitua koskevaan lausuntoon on lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen”.

Väkivaltariski-arvioinnin merkityksestä vapauttamisharkinnassa ei ole tarkemmin säädetty eikä arviota ylipäänsä mainita elinkautisvankien vapauttamisharkintaa koskevassa rikoslain säännöksessä. Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännössä on katsottu, että elinkautisvangin vapauttaminen ei ole mahdollista ilman väkivaltariski-arvion tekemistä. Kuten edellä jaksossa 2.4.1 on tuotu esille, väkivaltariski- ja vaarallisuusarvioiden sisältämien ennusteiden tarkkuuteen yksilötasolla on kohdistettu kritiikkiä tutkimuskirjallisuudessa. Toisaalta yhteiskunnan suojele vakavien väkivaltarikosten uhalta on tärkeä tavoite ja aikaisemmin vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneet henkilöt ovat tämän uhan kannalta keskeinen ryhmä. Erittäin vakaviin rikoksiin syyllistyneiden elinkautisvankien vapauttamisharkintaan on edelleen perusteltua sisällyttää tehdyn rikoksen ja muiden rikoslain säännöksessä mainittujen seikkojen arvioinnin ohella myös tulevaisuuteen suuntautuvia elementtejä. Väkivaltarikoksen uusimisriskiä kuvaavat arviot ovat niihin sisältyvien ennusteiden tarkkuuteen liittyvistä haasteista huolimatta edelleen paras käytössä oleva menetelmä tämän harkinnan toteuttamiseksi. Selvää on, että riskiarvioiden tulee, kuten nykyisinkin, olla asiantuntijoiden laatimia ja objektiivisiin menetelmiin perustuvia.

Hovioikeuden vapauttamisharkinta on kokonaisharkintaa, jossa merkitystä saa ennen kaikkea suoritettu vankeusaika suhteessa elinkautiseen vankeuteen johtaneeseen rikokseen ja muihin rikoksiin, jotka sisältyvät elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Kysymys on tältä osin eräässä mielessä kyseisten rikosten jälkikäteisestä seuraamusharkinnasta. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2019:89 (kohta 9) todennut, että elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevassa harkinnassa on lähtökohtaisesti kysymys siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu rikoslain 2 c luvun 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana. Näin ollen suoritettua elinkautisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kesto tulee ottaa vapauttamisharkinnassa huomioon keskeisenä tekijänä. Täytäntöönpanon kesto on tällöin arvioitava suhteessa elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun sekä muihin harkinnassa huomioon otettaviin vankeusrangaistuksiin. Koska tämä korkeimman

oikeuden ratkaisukäytännössäkin vahvistettu seikka ei tule selkeästi esille voimassa olevasta rikoslain 2 c luvun 10 §:n muotoilusta, vaikuttaisi perustellulta selkeyttää muotoilua tältä osin.

Toisaalta vapauttamisharkintaan sisältyy jo nykylainsäädännössä useita tekijöitä, joissa huomiota kohdistetaan tehdyn rikoksen tai rikosten lisäksi myös muihin seikkoihin, kuten esimerkiksi tuomitun vankeusaikaiseen käyttäytymiseen. Väkivaltariskiarvion osalta näkökulma suuntautuu erityisesti siihen, kuinka todennäköistä vakavan väkivaltarikoksen uusiminen on tulevaisuudessa. Vapauttamisharkinta eroaa siis nykytilassakin rikoslain 6 luvun säännösten mukaisesta tavanomaisesta seuraamusharkinnasta. Kielteinen päätös vapauttamishakemukseen voi nykyisinkin perustua osaltaan myös korkeaksi arvioituu väkivaltariskiin, mikä tarkoittaa sitä, että vankeusrangaistus voi saada ainakin tässä tilanteessa rikoksesta johtuvan rangaistusseuraamuksen lisäksi myös turvaamistoimenpiteen luonteen.

Nykytilan puutteena voidaan pitää ensinnäkin sitä, ettei väkivaltariskiarvion tosiasiallinen merkitys yhtenä vapauttamisharkinnan kokonaisarviointiin vaikuttavana seikkana ilmene rikoslain 2 c luvun 10 §:n vapauttamisharkintaperusteista. Tämän vuoksi olisi syytä muuttaa kyseistä säännöstä siten, että väkivaltariskiarvion todettaisiin olevan yksi vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista. Tällaista muutosta kannatettiin laajasti lausuntopalautteessa, jota oikeusministeriölle annettiin vuonna 2023 julkaistusta työryhmämietinnöstä (Vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytykset – Lausuntotiivistelmä, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:31).

Elinkautisvankien vapauttamismenettelyä ja elinkautisvangeista tehtyjä väkivaltariskiarvioita on käsitelty vuonna 2021 valmistuneessa tutkimushankkeessa. Tutkimukseen sisältyivät kaikki 1.9.2011 ja 25.8.2020 välisenä aikana tehdyt Vankiterveydenhuollon yksikön riskiarviot, joita oli yhteensä 198 kappaletta. Kolmiportaisessa riskiluokituksessa matalan riskin luokkaan sijoittui noin 20 prosenttia tapauksista ja korkeaan luokkaan noin 24 prosenttia tapauksista. Hieman yli puolissa tapauksista riski oli arvioitu keskitasoiseksi. Hovioikeuden hylkäämien vapauttamishakemusten joukossa oli vain vähän tapauksia (noin 8 prosenttia), joissa väkivaltariski oli arvioitu matalaksi. Vapautettujen elinkautisvankien joukossa 13 prosentilla väkivaltariskiarvio oli korkealla tasolla. On kuitenkin huomattava, että väkivaltarikien luokittelut eivät ole jyrkkärajaisia. Elinkautisvankien arvioinnissa on saatettu sijoittaa väkivaltariski keskimmäiseen luokkaan, mutta todeta sen lisäksi ympäripyöreästi riskin olevan ”keskisuuren ja suuren väliltä”. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltarikin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 84–85). Voidaan joka tapauksessa todeta, että tutkimuksen mukaan elinkautisvankien joukossa on kohtalaisen suuri määrä vankeja, joiden riski syyllystyä uuteen väkivaltarikokseen on arvioitu korkeaksi.

Esityksessä ehdotetaan, että yhdistelmärankaistukseen tuomittu voidaan määrätä vankeusajan jatkeena varmuusvankeuteen, jos tuomitulla katsotaan oleman ilmeinen riski uuteen vakavaan rikoksen syyllistymiseen. Koska myös elinkautisvankeihin voi kuulua rikoksentekijöitä, joilla on vastaavalla tavalla erityisen korkea uusimisriski, on myös elinkautisvankien vapauttamisharkintaa perusteltua kehittää samalla suuntaan, jossa annetaan nykyistä enemmän painoarvoa elinkautisvangin arvioidulle vaarallisuudelle.

Rikoslain 2 c luvun 10 §:stä tulisi edellä kuvatuista syistä käydä ilmi se, että vankia ei voida vapauttaa, jos kaikkien vapauttamisharkinnassa huomioitavien seikkojen kokonaisharkinnan perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että vanki syyllistyy vapauduttuaan uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Olisi perusteltua, että muotoilu tältä osin vastaisi mahdollisimman pitkälle sääntelyä, jota ehdotetaan säädettäväksi varmuusvankeuteen määrättyjen vapauttamisen edellytyksistä.

Vaikka vangin uusimisriskin painoarvoa vapauttamisharkinnassa tulisi edellä todetulla tavalla lisätä, voidaan samalla todeta, että kaikissa tilanteissa riskiarvion tekeminen ei ole tarpeen. Nykyisin väkivaltariskiarvio tehdään jokaisen elinkautisvankia koskevan vapauttamisharkinnan yhteydessä. Elinkautisvankien väkivaltariskin arviointi on käytännössä muodostunut huomattavasti työläemmäksi ja resursseja vaativammaksi kuin mitä sitä koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa ennakoitiin. Yksittäisen väkivaltariskiarvion on laskettu vievän arvion laatimiseen osallistuvilta henkilöiltä yhteensä noin 165 tuntia työaikaa. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 160)

Olisi tärkeää, että rajalliset oikeuspsykiatriset resurssit voitaisiin kohdistaa mahdollisimman tehokkaasti. Tästä syystä olisi perusteltua säätää siitä, että väkivaltariskiarvion tekeminen ei olisi kaikissa tilanteissa välttämätöntä. Tällaisen tilanteen voidaan ajatella olevan käsillä erityisesti silloin, jos vaikuttaa ilmeiseltä, että suoritettu vankeusaika ei ole vielä muodostunut riittävän pitkäksi suhteessa tuomion perusteena olevaan tekoon tai tekoihin ja vapauttaminen jo yksistään tämän vuoksi ei tule kyseeseen. Helsingin hovioikeus voisi päättää, milloin riskiarvion tekeminen on vapauttamisharkinnan tueksi tarpeen. Rikoslain 2 c luvun 10 §:stä tulisi toisaalta käydä ilmi, että väkivaltariskiarvio otetaan vapauttamisharkinnassa huomioon, jos se on tehty. Ottaen huomioon hallitusohjelman kirjaus väkivaltariskiarvion painoarvon merkityksen lisäämisestä, olisi perusteltua, että elinkautisvankia ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman riskiarvioinnin tekemistä. Sinänsä tilanne vastaisi tältä osin Helsingin hovioikeuden nykyistä ratkaisukäytäntöä.

2.4.3.2 Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn muut kehittämistarpeet

Esityksen valmistelun aikana on noussut esille myös eräitä muita pienempiä kehittämistarpeita, jotka koskevat elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Nämä liittyvät siihen, että vangille myönnettävästä oikeusavusta tulisi tehdä päätös tavanomaiseen tapaan oikeusaputoimistossa Helsingin hovioikeuden sijaan sekä siihen, millaisella kokoonpanolla Helsingin hovioikeus voi tehdä ratkaisuja vapauttamismenettelyn kuluessa. Nämä suhteellisen teknisluonteiset muutokset olisi perusteltua tehdä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettuun lakiin samalla, kun lakiin tehdään muita esityksessä ehdotettuja muutoksia.

2.4.4 Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita koskeva tietojenvaihto

Vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita koskevasta viranomaisten välisestä tietojenvaihdosta on säädetty melko kattavasti laissa henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa, Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetussa laissa. Riskiarvioita koskeva tietojenvaihtosäätely on tällä hetkellä muun muassa yhdistelmärangeistuksen valvonta-ajan osalta kuitenkin osin puutteellista, minkä lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee sääntelytarvetta viranomaisten riittävän tietojenvaihdon mahdollistamiseksi. Lisäksi olisi perusteltua, että väkivaltariskiarviota voitaisiin hyödyntää jo yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanon aikana suunniteltaessa ja toteutettaessa toimia, joiden tavoitteena on vähentää vangin riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on suojata yhteiskuntaa vakaviin rikoksiin syyllistyneiltä henkilöiltä, joiden arvioidaan olevan vaarallisia myös tulevaisuudessa, ja näin parantaa yhteiskunnan turvallisuutta. Tavoitteena on erityisesti varmistaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaisesti, ettei yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat

vangit vapaudu. Tavoitteen saavuttamiseksi esityksessä ehdotetaan otettavaksi käyttöön varmuusvankeus ja lisättäväksi väkivaltariskin merkitystä elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Mainitut toimet toteuttaisivat osaltaan myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjausta, jonka mukaan valtiolla on positiivinen toimintavelvoite yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi.

Esityksellä pyritään myös selkeyttämään tietyiltä osin voimassa olevaa lainsäädäntöä ja korjaamaan eräitä lainsäädännössä havaittuja puutteita, jotka liittyvät esityksen taustalla oleviin hallitusohjelmakirjauksiin. Lisäksi tavoitteena on kehittää elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Tavoitteena on myös ehdotettavalla sääntelyllä varmistaa, että oikeuspsykiatrian resursseja käytettäisiin tuomioistuimen harkinnan tueksi mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

4.1.1 Rikoslain muutokset

Esityksessä ehdotetaan, että Suomessa otettaisiin käyttöön varmuusvankeus (rikoslain 2 c luvun uusi 11 a §), johon yhdistelmärangaistukseen tuomittu voitaisiin määrätä, jos olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Yhdistelmärangaistuksen soveltamisalaa laajennettaisiin siten, että myös rikoksenteijä, joka nykyisin ei täytä rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentin 2 kohdan edellytystä aiemmasta rikoshistoriasta, voitaisiin jatkossa tuomita tietyin edellytyksin yhdistelmärangaistukseen. Tällaisten rikoksenteijöiden kohdalla edellytettäisiin, että tuomittava rangaistus olisi vähintään kahdeksan vuotta, kun se rikoksenuusijoiden kohdalla on kolme vuotta.

Varmuusvankeuteen määrätty voisi Helsingin hovioikeuden päätöksellä vapautua ehdonalaiseen vapauteen, jos edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei enää olisi. Ehdonalaista vapautta voisi edeltää muiden vankien tavoin enintään kuuden kuukauden valvottu koevapaus, jonka aikana ehdonalainen vapauttaminen voitaisiin viedä uudelleen hovioikeuden harkittavaksi, jos siihen ilmenisi perusteita. Ehdonalaisen vapauden koeaika olisi kolme vuotta, kuten elinkautisvangeilla, ja varmuusvankeuteen määrätty asetettaisiin ehdonalaisen vapauden ajaksi valvontaan.

Elinkautisvankien vapauttamisharkintaperusteita koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että rikoslain 2 c luvun 10 §:ään lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan vankia ei voitaisi päästää ehdonalaiseen vapauteen, jos vapauttamisharkinnassa huomioitujen seikkojen perusteella katsottaisiin olevan ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Muotoilu vastaisi tältä osin varmuusvankeuteen määrittämisen edellytystä. Rikoslakiin otettaisiin lisäksi nimenomainen maininta siitä, että oikeuspsykiatrinen väkivaltariski-arvio on yksi vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista. Voimassa olevassa lainsäädännössä riskiarvio on mainittu ainoastaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa, mutta ei rikoslaissa, jossa muuten säädetään vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista.

Rikoslakiin ehdotettavia muutoksia voitaisiin soveltaa lain voimaantulon jälkeen tehtyihin rikoksiin.

4.1.2 Uusi laki varmuusvankeudesta

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki varmuusvankeudesta. Laissa säädettäisiin varmuusvankeuden määräämis- ja vapauttamismenettelystä sekä varmuusvankeuden toimeenpanosta. Varmuusvankeuden toimeenpanoon sovellettaisiin pääsääntöisesti vankeuslain säännöksiä ja varmuusvankeuteen määrätyn sijoittaminen vankilassa määräytyisi siten tavanomaiseen tapaan vankeuslain säännösten perusteella. Varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäisiin kuitenkin siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön tulisi yhteistyössä arvioida varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskiä säännöllisesti ja järjestää varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Aloitteen varmuusvankeuden määräämisestä tekisi Rikosseuraamuslaitos. Sen tulisi antaa yhdistelmärangaistuksen vankeusajan loppupuolella syyttäjälle asiasta selvitys, mikäli se katsoo, että yhdistelmärangaistukseen tuomitun valvonta-ajalle siirtyminen tai valvonta-ajan jälkeinen vapautuminen aiheuttaisi ilmeisen vaaran, että tuomittu syllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Syyttäjä tekisi puolestaan oman harkintansa perusteella hakemuksen varmuusvankeuteen määräämisestä Helsingin hovioikeudelle. Hovioikeuden olisi pyydettävä Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta arviota tuomitun riskistä syllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Jos tuomittu määrättäisiin varmuusvankeuteen, kuluisi yhdistelmärangaistuksen vankeusaika varmuusvankeuden toimeenpanon aikana eikä valvonta-aikaa koskevaa sääntelyä enää sovellettaisi. Jos taas tuomittua ei määrättäisi varmuusvankeuteen, vapautuisi hän tavanomaiseen tapaan yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle.

Varmuusvankeuteen määrätty voisi hakea vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen Helsingin hovioikeudelta aikaisintaan vuoden kuluttua edellisestä määräämis- tai jatkamispäätöksestä. Helsingin hovioikeus voisi pyytää Vankiterveydenhuollon yksiköltä väkivaltariskiarviota harkintansa tueksi. Varmuusvankeuteen määrättyä ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman riskiarviointia. Vapauttamismenettely vastaisi myös muilta osin pitkälti elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Poikkeuksena olisi kuitenkin se, että Rikosseuraamuslaitoksella olisi velvollisuus hakea vapauttamista viipymättä, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeudelle enää ole.

4.1.3 Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettu laki

Keskeisimpänä muutoksena lakiin ehdotetaan, että jatkossa elinkautisvangeille tehtäisiin vapauttamisharkinnan yhteydessä oikeuspsykiatrinen väkivaltariskiarviointi vain silloin, kun Helsingin hovioikeus sitä pyytää harkintansa tueksi. Vankia ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman riskiarviointia. Voimassa olevan lain mukaan väkivaltariskiarvio laaditaan aina ja siten esimerkiksi tilanteissa, joissa vapauttamisen edellytykset eivät ole käsillä muiden harkintaperusteiden, kuten vankilassaoloajan pituuden suhteessa teon luonteeseen perusteella. Muutoksen tarkoituksena on vähentää turhia riskiarviointeja. Lisäksi tehtäisiin pienempiä muutoksia Helsingin hovioikeuden kokoonpanosääntelyyn ja vapauttamishakemuksen yhteydessä haettavan oikeusavun myöntämiseen. Jatkossa hakemuksen peruuttamista koskevan asian voisi käsitellä yksi jäsen ja oikeusavun myöntämisestä päättäisi tavanomaiseen tapaan oikeusaputoimisto hovioikeuden sijaan.

4.1.4 Vankeuslaki ja laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta

Vankeuslakiin ja yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin ehdotetaan vähäisiä varmuusvankeuden käyttöönoton edellyttämiä lisäyksiä. Lisäksi yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin lisättäisiin säännös sitä, että tuomioistuिन voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.

4.1.5 Oikeudenkäymiskaaren muutos mielentilatutkimuksen tekemisestä yhdistelmärangaistuksen yhteydessä

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ään sisältyvää mielentilatutkimuksia ja vaarallisuuden arvioita koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen yhteydessä mielentilatutkimus ei enää tulisi tehtäväksi säännönmukaisesti, vaan tuomioistuिन harkitsisi mielentilatutkimuksen tarpeellisuuden samoin perustein, kuin mitä on säädetty muiden rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen osalta. Lisäksi säännöksessä ei enää puhuttaisi arvioitavan henkilön vaarallisuudesta vaan syytetyn tai tuomitun riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen (väkivaltariskin arvioiminen). Ehdotettu mielentilatutkimuksia ja väkivaltariskin arviointia koskeva oikeudenkäymiskaaren muutos edellyttäisi muutosten tekemistä myös eräisiin muihin lakeihin.

4.1.6 Mielenterveyslaki

Mielenterveyslain 3 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi pykälä, jossa säädettäisiin yleisellä tasolla väkivaltariskiarvioiden laatimisesta sekä siitä, että tietyissä tilanteissa väkivaltariskiarvioihin sovelletaan pitkälti samoja säännöksiä, kuin mitä mielenterveyslaissa on mielentilatutkimuksesta. Sääntely olisi tarpeen, sillä jatkossa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kautta tehtäisiin mielentilatutkimuksesta erillisiä väkivaltariskiarvioita yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisvaiheessa ja varmuusvankeuden määräämisvaiheessa.

4.1.7 Viranomaisten tietojenvaihtoa koskeva sääntely

Esityksessä ehdotetaan muutoksia rikosrekisterilakiin, henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annettuun lakiin, Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettuun lakiin ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annettuun lakiin. Muutokset liittyisivät varmuusvankeuden käyttöönoton aiheuttamiin sääntelytarpeisiin sekä väkivaltariskiarvioita koskevan lainsäädännön täydentämiseen.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten työmäärään

Ehdotuksilla on taloudellisia vaikutuksia vankimäärään ja Rikosseuraamuslaitoksen työmäärään, riskiarvioita tekevien oikeuspsykiatrien ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työmäärään, Vankiterveydenhuollon yksikön työmäärään sekä syyttäjän ja tuomioistuinten työmäärään. Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää vähäisiä tietojärjestelmämuutoksia useammassa viranomaisessa.

4.2.1.1 Rikosseuraamuslaitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto ja yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen

Varmuusvankeuden käyttöönotto lisäisi vähäisessä määrin vankilukua. Vankimäärän lisäys johtuisi siitä, että yhdistelmärangaistukseen tuomittavista henkilöistä osa määrättäisiin todennäköisesti valvonta-ajalle pääsyn sijaan varmuusvankeuteen, jossa vankeusaika voisi jatkua määrittelemättömän pituisen ajan varsinaisen rangaistuksen tultua suoritettua.

Nykytilan osalta voidaan todeta, että rangaistustilastojen mukaan yhdistelmärangaistukseen on viimeisen viiden vuoden aikana tuomittu 4–8 henkilöä vuodessa. Yhdistelmärangaistusta suorittavia vankeja oli joulukuussa 2025 yhteensä 33. Yhdistelmärangaistusta edeltävään koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomittuja oli samana ajankohtana vankilassa edelleen 5. Yhteensä erittäin vaarallisiksi tuomitsemishetkellä arvioituja oli joulukuussa 2025 vankilassa siis 38. Oletettavaa on, että yhdistelmärangaistuksen jatkaminen varmuusvankeutena koskisi kuitenkin vain suhteellisen pientä osaa tästä kohderyhmästä. Karkeasti voidaan arvioida, että varmuusvankeuteen määrättäisiin yksittäisiä tai korkeintaan muutamia henkilöitä vuodessa, ja varmuusvankeuden käyttöönotto saattaa pidemmällä aikavälillä johtaa noin 4–12 vangin lisäykseen päivittäiseen vankimäärään. Kustannusten laskemisessa lähtökohdaksi voidaan siten ottaa 8 vankivuoden lisäys. Rikosseuraamuslaitoksen, syyttäjän ja tuomioistuimen soveltamiskäytäntö tulee kuitenkin viime kädessä määrittelemään varmuusvankeuteen määrättyjen määrän ja varmuusvankeuden keskimääräisen pituuden keston, mitkä tekijät yhdessä määrittelevät vaikutuksen vankimäärän kasvuun.

Varmuusvankeuden mahdollisen keston osalta jonkinlaista viitettä voidaan saada muiden maiden vapauttamiskäytännöstä. Saksassa, jossa lainsäädäntö muistuttaa tarkastelluista maista kenties eniten ehdotettavaa mallia, varmuusvankeuteen määrätty henkilöt vapautuvat vankilasta keskimäärin yli 15 vuoden jälkeen. Tähän ajanjaksoon sisältyy sekä vankeusrangaistus että sen jälkeen suoritettava varmuusvankeus. Tanskassa varmuusvankeuden keskimääräinen pituus on niin ikään 15 vuotta. Norja ei ole tältä osin yhtä vertailukelpoinen, koska siellä ei ole poikkeuksellisesti lainkaan käytössä elinkautista vankeutta, vaan varmuusvankeus on seuraamuksista ankarin. Kun yhdistelmärangaistuksen ja sitä edeltäneen koko rangaistuksen suorittamisen vankeusajan keskimääräinen pituus on ollut hieman yli 7 vuotta ja mediaani hieman yli 6 vuotta, voidaan edellä esitetystä arvioida, että vapaudenmenetys varmuusvankeuteen määrättävien kohdalla pidentyisi noin kaksinkertaiseksi alkuperäiseen rangaistukseen nähden.

Vankimäärän kasvua arvioitaessa tulee huomioida myös, että ilman varmuusvankeuteen määräämistä kyseiset rikoksentekijät saattaisivat melko suurellakin todennäköisyydellä syyllistyä vapauduttuaan uusiin vakaviin rikoksiin, joista seuraisi joka tapauksessa uusi vankeusrangaistus. Käytännössä lopullinen vaikutus vankimäärän kasvuun voinee siten olla edellä arvioitua vähäisempikin.

Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan vähimmäispituus on kolme vuotta. Koska varmuusvankeutta voitaisiin soveltaa vain sellaisiin tekoihin, jotka on tehty lain voimaantulon jälkeen, aiheuttaisi varmuusvankeuden käyttöönotto vaikutuksia vankimäärän kasvuun aikaisintaan noin kolmen vuoden kuluttua voimaantulosta. Yhdistelmärangaistustuomioiden mediaanirangaistus on rangaistustilastojen mukaan ollut viime vuosina viidestä vuodesta seitsemään ja puoleen vuoteen, minkä perusteella voidaan arvioida, että vaikutukset vankiluvun kasvuun tulevat toteutumaan enenevässä määrin vasta viiveellä. Koska varmuusvankeuteen määräämistä voitaisiin hakea aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista, voisi ensimmäinen mahdollinen hakemus tulla käsille puolentoista vuoden kuluttua lakien voimaantulosta. Jos lait tulisivat ehdotetulla tavalla voimaan 1.1.2027, voisi ensimmäinen hakemus tulla siten tehtäväksi vuoden 2028 puolivälissä. Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää kuitenkin kouluttautumista ja valmistelua Rikosseuraamuslaitoksessa jo ennen tätä, minkä vuoksi sille aiheutuvien

kustannusten voidaan arvioida toteutuvan asteittain kumuloituen vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033.

Edellä arvioiduissa vaikutuksissa on huomioitu myös se, että esityksessä ehdotetaan varmuusvankeuden käyttöönoton lisäksi myös laajennettavaksi yhdistelmärangeaistuksen käyttöalaa. Jatkossa yhdistelmärangeaistukseen voitaisiin tuomita poikkeuksellisissa tapauksissa myös henkilö, jolla ei ole nykyisin tuomittavalta edellytettyä aiempaa rikoshistoriaa. Yhdistelmärangeaistukseen tuomittavien määrä, ja samalla varmuusvankeuden potentiaalinen kohdejoukko, voinee siten hieman nousta nykyisestä. Koska soveltamisala on kuitenkin tällaisissa tapauksissa pyritty rajaamaan suppeaksi ja yhdistelmärangeaistuksen ensisijainen kohderyhmä olisi edelleen vakavia rikoksia uusineet rikoksentekijät, ei kyseisellä muutoksella arvioida olevan merkittävää vaikutusta vankimäärän kasvuun.

Yhden vankeusvuoden laskennalliset kustannukset ovat nykyisissä suljetuissa vankiloissa noin 82 000 euroa ja uusissa, rakennettavissa vankiloissa noin 120 000 euroa. Tähän kustannukseen sisältyvät muun muassa tilavuokrat ja henkilöstökulut. Varmuusvankeuden käyttöönoton vankimäärävaikutukset ilmenisivät edellä todetulla tavalla vasta pidemmän ajan kuluttua. Koska olemassa olevat vankipaikat ovat täynnä ja vankimäärän odotetaan edelleen nousevan, on lähtökohtana laskelmissa pidettävä edellä mainittua uusien vankipaikkojen kustannusta, eli 120 000 euroa. Varmuusvankeuteen määrättävien osalta on kuitenkin huomattava, että kyseessä on keskimääräistä haastavampi, ja sen myötä resursseja vaativa vankiryhmä, joka vaatii esimerkiksi tavanomaista intensiivisempää valvontaa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitokselta edellytettäisiin myös jatkuvaa arviointia varmuusvankeuteen määrättyjen vankeusajan jatkamisen tarpeellisuudesta sekä keskimääräistä enemmän panostusta varmuusvankeuteen määrättyjen kuntouttavan toiminnan järjestämiseen. Yhden varmuusvankeuteen määrätyn vangin vuosikustannus tulee siten asettumaan todellisuudessa selvästi keskimääräistä vankeusvuotta korkeammalle.

Norjassa varmuusvankeuteen tuomitun vuosittainen kustannus on noin kaksinkertainen tavanomaiseen suljetun vankilan vankeusvuoteen verrattuna (NOU 2025: 2, Samfunnsvern og omsorg, s. 313). Norjassa varmuusvankeutta suoritetaan nimetyillä erillisillä osastoilla, joiden toiminta on suunniteltu nimenomaisesti varmuusvankeuteen tuomittuja silmällä pitäen. Koska tarkoituksena on, että Suomessa varmuusvankeuteen määrätty sijoitettaisiin muiden vankien kanssa samoin periaattein vankiloiden tavanomaisille osastoille, ei kustannus yksittäisen vangin kohdalla välttämättä kasva Norjan tavoin kaksinkertaiseksi keskimääräiseen kustannukseen verrattuna. Toisaalta varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäisiin siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen tulee säännöllisesti arvioida yhteistyössä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa vangin uusimisriskiä ja järjestää uusimisriskin alentamiseksi tarvittavia, erityisen vaativan kohderyhmän tarpeet huomioivia kuntouttavia toimia. Tämä edellyttää vankilassa toteutettavalta työltä jatkuvaa ja hyvin dokumentoitua arviointia vangin käyttäytymisestä ja kuntoutumisen edistymisestä. Tämän toteuttaminen arvioidulla varmuusvankeuteen määrättävien lukumäärällä edellyttää noin yhden psykologin henkilötyövuoden resurssia Rikosseuraamuslaitoksessa (htv kustannus noin 92 000 euroa).

Tuloksellisen kuntouttavan toiminnan järjestäminen edellyttää lisäksi tutkitusti vaikuttavien sisältöjen kehittämistä, johon on niin ikään varattava resursseja. Lisäksi kustannusten arvioinnissa tulee huomioida varmuusvankeuden käyttöönotosta aiheutuvan kokonaisprosessin hallinnollisen työn kasvaminen vankiloissa ja valtakunnallisissa yksiköissä. Rikosseuraamuslaitoksen oikeusyksikön virkamies esimerkiksi osallistuisi määräämis- ja vapauttamisasian käsittelyyn Helsingin hovioikeudessa elinkautisvankien vapauttamishakemusten käsittelyn tavoin. Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttäisi lisäksi koulutusta ja ohjeistusten laatimista Rikosseuraamuslaitoksessa. Varmuusvankeuteen

määrättyjen valvontaan on myös varattava riittävät resurssit sekä vankilaturvallisuuden että muun yhteiskunnan turvallisuuden varmistamiseksi.

Lisäksi on huomattava, että varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee Rikosseuraamuslaitokselle lisätyötä myös yleisemmin kaikkien yhdistelmärangaistukseen lakien voimaantulon jälkeen tuomittavien osalta, koska jokaisen yhdistelmärangaistukseen tuomitun osalta on tehtävä hyvissä ajoin ennen vankeusajan päättymistä jonkinlaista arviointia siitä, voidaanko vanki vapauttaa valvonta-ajalle, vai onko perusteita antaa syyttäjälle selvitys varmuusvankeuteen määräämiseksi.

Ottaen huomioon mainittu kuntouttavien toimien kehittämistarve, hallinnollisen työn lisääntyminen, varmuusvankeuden kohderyhmän valvonnallinen haastavuus, koulutustarpeet sekä se, mitä edellä on todettu Norjan varmuusvankeuden kustannustasosta, voidaan lähtökohtana vankivuosis kustannuksen arvioimisessa pitää noin 180 000 euroa. Arvioitu kustannus asettuisi puoleenväliin tavanomaisen vankivuoden ja Norjan varmuusvankeusvuoden suhteellisiin kustannuksiin verrattuna. Tämän lisäksi olisi tarpeen edellä todetulla tavalla palkata Rikosseuraamuslaitokseen psykologi, jonka henkilötöyvuosis kustannus on noin 92 000 euroa.

Näin ollen varmuusvankeuden käyttöönotosta voidaan arvioida aiheutuvan Rikosseuraamuslaitokselle lisäkustannuksia kaikkiaan noin 1 532 000 euroa ($8 \times 180\,000 \text{ e} + 92\,000 \text{ e}$) vuodessa. Edellä todetulla tavalla kustannukset tulisivat kumuloitumaan asteittain suunnilleen vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannusten voidaan arvioida toteutuvan täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033. Psykologin resurssi tulisi kuitenkin kohdistaa Rikosseuraamuslaitokselle täysimääräisesti heti vuodesta 2028, jotta varmuusvankeuteen määrättäville toteutettavaa uusimisriskiä vähentävää kuntouttavaa toimintaa ja säännöllistä riskinarviointia ehditään suunnitella riittävästi ennen ensimmäisten varmuusvankeuteen määrättävien aloittamista. Lisäksi psykologin resurssia olisi syytä kohdistaa mahdollisuuksien mukaan yleisemmin yhdistelmärangaistukseen tuomittaviin, jotta uusimisriskiin voitaisiin vaikuttaa jo yhdistelmärangaistuksen vankeusajan kuluessa.

Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttäisi myös vähäisiä muutoksia Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiin. Tästä aiheutuva kertakustannus olisi noin 80 000 euroa lakien voimaantulovuonna.

Elinkautisvankien vapauttamista koskeva muutos

Elinkautisen vankeusrangaistuksen keskimääräinen kesto on viime vuosina ollut 14,8 vuotta (Törölä, Miisa, Raeste, Anna, Henkirikoskatsaus 2025. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, s. 40). Vankitilastojen mukaan elinkautista suoritti elokuussa 2025 yhteensä 184 henkilöä. Ehdotetut muutokset tarkoittaisivat sitä, että vapauttamisen edellytykset elinkautisesta vankeudesta kiristyisivät vakavan rikoksen ilmeisen uusimisriskin omaavilla vangeilla. Toisaalta tutkimustiedon mukaan korkean väkivaltariskin omaavia vankeja on tähänkin asti vapautettu suhteellisen harvoin, keskimäärin alle kaksi vuodessa (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 85). Uudistus voisi joka tapauksessa johtaa siihen, että yksittäiset elinkautisvangit suorittaisivat jatkossa elinkautista pidempään kuin nykytilanteessa.

Elinkautisesta vankeutta koskevien rikoslain muutosten vaikutus vankimäärään näkyisi vasta huomattavan pitkän ajan kuluttua, koska säännöksiä sovellettaisiin vasta niiden voimaantulon

jälkeen tehtyihin rikoksiin ja elinkautista vankeutta on joka tapauksessa suoritettava pääsäännön mukaan vähintään 12 vuotta. Koska muutoksesta aiheutuvat mahdolliset kohtuullisen vähäiset vaikutukset vankimäärään toteutuisivat siten huomattavan pitkän ajan päästä, ei esityksessä esitetä osoitettavan sen johdosta Rikosseuraamuslaitokselle lisämäärärahaa.

4.2.1.2 Vankiterveydenhuollon yksikkö

Edellä todettu vankiluvun nousu 8 vangilla tarkoittaa lisääntyneitä vanki- ja hoitotyön määrää myös Vankiterveydenhuollon yksikölle. Vankiterveydenhuollolle aiheutuu enemmän lisätyötä ja kustannuksia silloin, kun vankimäärän kasvu johtuu sisään tulevien vankien määrän lisääntymisestä. Koska esityksestä aiheutuisi jo vankilassa olevien vankien, eli yhdistelmärangaistukseen tuomittujen ja elinkautisvankien, vankilassaoloajan pidentymistä, ei vaikutus Vankiterveydenhuollon yksikön työmäärään ole yhtä suuri.

Työmäärän lisääntyminen kohdistuu erityisesti vankiloiden poliklinikoilla työskenteleviin sairaanhoitajiin. Esityksen on arvioitu edellyttävän noin yhden henkilötyövuoden lisäämistä sairaanhoitajamäärään, joka tällä hetkellä on noin 100. Yhden sairaanhoitajan henkilötyövuoden kustannus on vuodessa 55 000 euroa. Lisääntyvästä vankimäärästä aiheutuu myös hallinnollisia lisätarpeita, mistä arvioidaan aiheutuvan 14 000 euron vuosittaiset henkilötyövuosikustannukset. Lisäksi lääke- ja hoitotarvikkeiden tarve tulee lisääntymään suhteessa kasvavaan vankimäärään. Tästä arvioidaan aiheutuvan 15 000 euron vuosittaiset lisäkustannukset. Näin ollen yksinomaan vankimäärän lisääntymisestä aiheutuisi Vankiterveydenhuollon yksikölle laskennallisesti kustannuksia 84 000 euroa vuosittain.

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsisi kuitenkin lisätyötä Vankiterveydenhuollon yksikölle myös siten, että ehdotettavan lain mukaan Vankiterveydenhuollon yksikön tulisi yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa arvioida säännöllisesti varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskiä. Lisäksi edellyttäisiin, että Vankiterveydenhuollon yksikkö järjestää yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen rikokseen. Vankiterveydenhuollon yksikön tulisi siten osoittaa tällaista yhteistyötä varten tavanomaista enemmän resursseja varmuusvankeuteen määrättyjen vankien osalta. Ottaen huomioon, mitä edellä on arvioitu varmuusvankeuteen määrättävien arvioidusta määrästä, tulisi Vankiterveydenhuollon yksikölle osoittaa tällaista toimintaa varten lisäresursseja yhtä henkilötyövuotta vastaavan kustannuksen verran. Kyseiseen työhön soveltuu ensisijaisesti oikeuspsykologi, jonka kustannus on noin 100 000 euroa vuodessa.

Varmuusvankeuden käyttöönottoa koskevalla ehdotuksella olisi vaikutusta jossain määrin myös Vankiterveydenhuollon yksikössä tehtävien väkivaltariskiarvioiden määrään ja niihin liittyvän työmäärän kasvuun. Nykytilanteessa riskiarvioita tehdään sekä yhdistelmärangaistukseen tuomittaessa että ennen vankeusajan päättymistä valvonta-ajan suunnittelemiseksi. Näistä jälkimmäisiä tehdään yksinomaan Vankiterveydenhuollon yksikössä, ensin mainittuja myös valtion mielisairaaloissa. Jatkossa arvioita voitaisiin tehdä myös tilanteessa, jossa kyse on varmuusvankeuden määräämisestä, sen jatkamisesta ja siitä vapauttamisesta. Tältä osin arvioita tehtäisiin siis jatkossa nykyistä enemmän. Voidaan kuitenkin arvioida, että tällaisia uusia arvioita tulisi tehtäväksi vuositason yksittäisiä tai korkeintaan alle 10. Jos kuitenkin varmuusvankeuteen määrättyjen lukumäärä vankiloissa alkaa pidemmällä aikavälillä kasvamaan tiukan vapauttamiskäytännön myötä, on mahdollista, että riskiarvioiden tekeminen tälle kohderyhmälle kasvaa määrällisesti edellä arvioitua suuremmaksi. Esityksessä ehdotetaan, että riskiarvion pyytämistä vapauttamisharkinnan yhteydessä päättäisi Helsingin hovioikeus. Laadittavien riskiarvioiden määrään vaikuttaisi siten myös se, millaiseksi hovioikeuden käytäntö riskiarvioiden pyytämisessä muodostuu.

Elinkautisvankien vapauttamista koskevaan lainsäädäntöön ehdotetaan toisaalta muutosta, jonka perusteella väkivaltariskiarvio ei nykytilasta poiketen tulisi tehtäväksi aina vapauttamishakemusta käsiteltäessä. Tämä osaltaan vähentäisi Vankiterveydenhuollon yksikössä tehtävien riskiarvioiden määrää. Kokonaisuutena voidaankin olettaa, että laadittujen riskiarvioiden määrä ja niihin liittyvä työmäärä eivät ehdotettujen muutosten yhteisvaikutusten johdosta merkittävästi kasva nykyiseen tasoon verrattuna. Mitä edellä on todettu Helsingin hovioikeuden käytännön muodostumisesta riskiarvioiden pyytämisessä, koskisi myös elinkautisvankien vapauttamisharkinnan yhteydessä tehtäviä riskiarvioita. Tarkkoja arvioita lainsäädännön muutoksen vaikutuksesta riskiarvioiden määrään on siten vaikea tehdä.

Kokonaisuutena ehdotettavien muutosten voidaan olettaa johtavan siihen, että tehtävien riskiarvioiden määrässä voi tapahtua lievää kasvua. Tämän lisäksi painetta Vankiterveydenhuollon yksikölle riskiarvioiden osalta luo se, että varmuusvankeudesta annettavassa laissa edellytettäisiin, että vapauttamismenettelyssä riskiarvio olisi tehtävä lähtökohtaisesti kahden kuukauden kuluessa hovioikeuden pyynnöstä. Määräajalla turvattaisiin Euroopan ihmisoikeustuomionkin linjausta siitä, että varmuusvankeus saa kestää vain niin kauan, kuin vapaudenmenetys on välttämätöntä muiden turvallisuuden varmistamiseksi. Tällä hetkellä elinkautisvankien vapauttamismenettelyn yhteydessä tehtävän vastaavan riskiarvion osalta ei ole säädetty määräaikoja riskiarvion valmistumiselle. Resurssien vähäisyyden vuoksi riskiarvioiden tekeminen on Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaалassa ruuhkautunut ja riskiarvion valmistumiseen saattaa tällä hetkellä kulua vuosi sen pyytämisestä. Jo aiemmin Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisen vankisairaalan huomiota riskiarviointien käsittelyn kokonaiskestoon (EOAK/2570/2019).

Kun riskiarviointi lisättiin osaksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä vuonna 2011, arvioitiin tuolloin, että arvioita tehtäisiin enintään 20 vuosittain, yhteen arviointiin kuluisi kahdesta viiteen työpäivään ja niistä aiheutuvat kustannukset olisivat enintään 60 000 euroa vuodessa (HE 279/2010 vp, s. 8). Tuolloin tehty arvio yksittäisen riskiarvion työmäärästä ja kustannuksista on ollut selvästi alhaisempi toteutuneeseen verrattuna. Tehtyjen laskelmien mukaan väkivaltariskiarvioon kuluu Psykiatrisessa vankisairaалassa yhteensä noin 160 tuntia työaika, mikä vastaa noin kuukauden työmäärää. Riskiarviointi tehdään moniammatillisena yhteistyönä ja työ jakautuu tavallisesti oikeuspsykiatrin (noin 20 tuntia), oikeuspsykologin (noin 30 tuntia) ja psykiatrisen sairaanhoitajan välillä (noin 110 tuntia, joka tosin jakautuu useamman potilaan tarkkailuun samanaikaisesti). Arvioita on tehty keskimäärin 22 vuodessa. (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 84 ja 159). Riskiarviointi edellyttää varsinaisen arviointijakson ja lausunnon laatimisen lisäksi muun muassa tietojen keräämistä eri viranomaisilta arvioitavan henkilön historiasta ja elämäntilanteesta. Tavallisesti arvioitava henkilö on Psykiatrisessa vankisairaалassa kahdesta neljään viikkoa.

Jotta Vankiterveydenhuollon yksikkö pystyy vastaamaan esityksessä ehdotettujen riskiarvioiden laatimisesta asetetussa määräajassa, tulee sille osoittaa lisäresursseja riskiarvioiden tekemiseen. Esityksessä ehdotetaan, että tähän osoitettaisiin lisämäärärahaa yhden oikeuspsykologin kustannuksen verran, joka on 100 000 euroa vuodessa. Koska riskiarvioiden tekeminen on jo tällä hetkellä huomattavan ruuhkautunutta Vankiterveydenhuollon yksikössä, mikä viivästyttää osaltaan tuomioistuinkäsittelyitä, esitetään, että tämä lisäresurssi kohdennettaisiin Vankiterveydenhuollon yksikölle heti lakien voimaantulosta alkaen.

Näin ollen esityksestä aiheutuisi kaikkiaan Vankiterveydenhuollon yksikölle lisäkustannuksia 284 000 euroa vuodessa. Vankimäärän lisääntymisestä aiheutuvat kustannukset 84 000 euroa

tulisivat kumuloitumaan asteittain vankimäärän lisääntyessä vuodesta 2029 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä vuonna 2033. Varmuusvankeuden toimeenpanoon liittyvä oikeuspsykologin resurssi kuntouttavaan työhön ja säännölliseen riskinarviointiin tulisi kuitenkin osoittaa Vankiterveydenhuollon yksikölle täysimääräisesti vuodesta 2028 lukien samoista syistä mitä edellä on todettu Rikosseuraamuslaitoksen psykologiresurssin osalta. Edellä perustellusta syystä väkivaltariskiarvioihin kohdennettu lisäresurssi 100 000 euroa vuodessa tulisi kohdistaa Vankiterveydenhuollon yksikölle heti lakien voimaantulosta lukien.

4.2.1.3 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsisi uutta tehtävää Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle, sillä esityksessä ehdotetaan, että varmuusvankeuden määräämisen yhteydessä Helsingin hovioikeus pyytäisi siltä lausuntoa vangin uusimisriskistä. Tämä aiheuttaisi lisätyötä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalle. Lautakunnan työ on jo nykyisellään ruuhkautunut, mikä aiheuttaa muun muassa mielentilatutkimuslausuntojen valmistamisen, ja edelleen rikosprosessien, viivästymistä. Koska esityksestä aiheutuva lisätyö lautakunnalle on pääosin käyttäytymistieteellistä arviointityötä, voidaan arvioida, että lautakunnan vahvistaminen oikeuspsykologilla vastaisi lisääntyvän työmäärän ja jo syntyneen kuormitustilanteen vaatimuksiin kustannustehokkaimmin. Yhden oikeuspsykologin vuosikustannus on noin 100 000 euroa.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos vastaa myös mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden laatimisen ohjeistamisesta. Se on vuonna 2018 julkaissut asiaa koskevan oppaan (Mielentilatutkimus- ja vaarallisuusarvio-opas), joka on riskiarvioiden osalta suppea ja edellyttää joka tapauksessa esityksestä aiheutuvien muutosten myötä päivittämistä. Ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista tehtävää väkivaltariskiarviointia koskeva muutos tulisi käytännössä sovellettavaksi pian voimaantulon jälkeen, mikä merkitsisi tarvetta valmistella uutta ohjeistusta nopeasti. Perusteltua olisikin, että lautakunnalle edellä esitetty lisäresurssi osoitettaisiin sille heti lakien voimaantulosta lukien, jotta lisäresurssia voidaan hyödyntää myös ohjeistuksen laatimiseen.

Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönoton osalta kustannuksia aiheutuisi siitä, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitos korvaa tutkimussairaaloille määräämisvaiheessa tehtävästä riskiarvioinnista aiheutuvat kustannukset. Näitä voidaan arvioida tulevan tehtäväksi vuosittain yhdestä viiteen. Toisaalta esityksessä ehdotetaan, että yhdistelmärangaistusta tuomittaessa ei enää jatkossa välttämättä tehtäisi aina mielentilatutkimusta, vaan ainoastaan väkivaltariskiarvio, jollei henkilön syyntakeisuudesta ole herännyt epäilystä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan yhden mielentilatutkimuksen kustannus on noin 40 000 euroa sisältäen riskiarvioinnin. Tutkimussairaalat laskuttavat Terveiden ja hyvinvoinnin laitosta toteutuneiden tutkimuspäivien perusteella. Arvioiden mukaan pelkän väkivaltariskiarvion tekeminen maksaisi noin puolet mielentilatutkimuksen tekemisestä, eli noin 20 000 euroa. Tämän vuoksi voidaan arvioida, etteivät esityksessä ehdotetut uudistukset kokonaisuudessaan lisäisi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kautta tehtävien riskiarvioiden kustannuksia.

Kokonaisuudessaan esityksestä aiheutuisi Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle siten 100 000 euron vuosittainen lisäkustannus lakien voimaantulosta lukien.

Viranomaisten työjaon näkökulmasta edellä mainittu muutos mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden erottamisesta saattaa merkitä sitä, että yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisvaiheessa tehtäviä väkivaltariskiarvioita ohjautuu tehtäväksi nykyistä enemmän valtion mielisairaaloiden sijaan Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatriseen vankisairaalaan,

kun riskiarvioinnin lisäksi laajamittaisempi mielentilatutkimus ei välttämättä ole tarpeen. Tämä saattaa keventää valtion mielisairaaloiden työkuormaa vähäisessä määrin.

4.2.1.4 Syyttäjälaitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee uutta hakemustyyppiä Syyttäjälaitokselle. Samoin yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen voi lisätä vähäisessä määrin syyttäjien työmäärää yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista koskevien vaatimusten kasvun myötä. Lisäksi tehtävät muutokset edellyttävät koulutuksen järjestämistä. Varmuusvankeutta koskevat hakemusasiat tulisivat todennäköisesti keskitettäväksi ainakin alkuvaiheessa muutamille Etelä-Suomen syyttäjälähteen erikoissyyttäjille. Esityksestä aiheutuvien lisäkustannusten voidaan arvioida vastaavan yhteensä noin 0,5 henkilötyövuoden työpanosta. Yhden erikoissyyttäjän vuosittainen kustannus on noin 120 000 euroa, mikä tarkoittaa, että esityksestä aiheutuisi Syyttäjälaitokselle vuosittain 60 000 euron kustannus. Koulutuksesta ja yhdistelmärangaistuksen soveltamisalasta aiheutuva lisätyö toteutuisivat heti lakien voimaantulosta lukien.

Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää muutosten tekemistä syyttäjien AIPA-järjestelmään. Kustannus on arvioilta noin 10 000 euroa sisältäen tekniset toimet ja uuden hakemuksien määrittelyn tarvitseman asiantuntijatyön.

4.2.1.5 Tuomioistuinlaitos

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee uutta asiaryhmäryhmää Helsingin hovioikeudelle, jossa kaikki määräämis- ja vapauttamishakemukset käsiteltäisiin kolmen tuomarin kokoonpanossa. Vaikka lain voimaantulon alkuvuosina käsiteltäväksi tulevien hakemusten määrän voidaan arvioida olevan vähäisiä, on odotettavissa, että määrät kasvavat, kun myös vapauttamishakemuksia alkaa saapua hovioikeuteen. Koska varmuusvankeus olisi kokonaan uudentyyppinen asiaryhmä, vaatii se koulutautumista ja tavanomaista enemmän työajan varaamista asian käsittelyyn. Myös asiaryhmää hoitavilta lainkäyttösihteereiltä vaaditaan erikoistumista.

Edellä todetun perusteella voidaan arvioida, että esityksestä aiheutuisi lisäresurssitarpeena yksi henkilötyövuosi tuomarien ja 0,5 henkilötyövuotta sihteerien osalta. Yhden tuomarin henkilötyövuosikustannus on 107 000 euroa ja kansliahenkilön 49 000 euroa. Tämä merkitsisi siis 107 000 euron ja 24 500 euron, eli yhteensä 131 500 euron kustannusta Helsingin hovioikeudelle vuosittain vuodesta 2028 lukien. Mainittu varmuusvankeuden käyttöönotosta aiheutuva kustannus tulisi kumuloitumaan asteittain vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033.

Todettakoon vielä, että varmuusvankeutta koskevan asian uudelleen käsittely korkeimmassa oikeudessa vaatisi ehdotuksen mukaan valituslupan, minkä vuoksi voidaan arvioida, ettei esityksestä aiheutuva työmäärä lisää mainittavasti kustannuksia korkeimmalle oikeudelle.

Yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen aiheuttaisi yleisesti tuomareiden kouluttamistarpeita. Lisäksi muutoksesta voisi aiheutua vähäisessä määrin yhdistelmärangaistusta koskevien vaatimusten kasvamista ja siitä seuraavaa lisätyötä tuomioistuimissa. Koska yhdistelmärangaistusta koskevat tapaukset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne pääsääntöisesti etenevät myös hovioikeuden käsiteltäväksi, aiheutuisi määrän lisääntymisestä lisätyötä käräjäoikeuksien lisäksi myös hovioikeuksille. Yhteensä koulutuksesta ja yhdistelmärangaistuksen käyttöalan laajentamisesta aiheutuvan lisätyön voidaan arvioida merkitsevän tuomioistuinlaitokselle noin 0,5 henkilötyövuoden lisäystä.

Yhden tuomarin henkilötövuosikustannuksen ollessa 107 000 euroa, merkitsisi tämä 53 500 euron vuosittaista lisäkustannusta lakien voimaantulosta lukien.

Kokonaisuudessaan esityksestä aiheutuisi tuomioistuinlaitokselle (Helsingin hovioikeus) 131 500 euron lisäkustannus kumuloituen asteittain vuodesta 2028 alkaen siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä viiden vuoden kuluttua tästä, eli vuonna 2033, ja 53 500 euron lisäkustannus lakien voimaantulosta lukien.

Lisäksi varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää muutosten tekemistä tuomioistuinlaitoksen AIPA-järjestelmään. Kustannus on arvioilta noin 40 000 euroa sisältäen tekniset toimet ja uuden hakemusasian määrittelyn tarvitseman asiantuntijatyön.

4.2.1.6 Oikeusrekisterikeskus

Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää muutosten tekemistä Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämään rikosrekisteriin. Kustannus on arvioilta noin 10 000 euroa sisältäen tekniset toimet ja uuden hakemusasian määrittelyn tarvitseman asiantuntijatyön. Lisäksi rikosrekisteritietoja vaihdetaan EU-jäsenmaiden välillä (ECRIS-tiedonvaihto) ja tähän liittyvä tietojärjestelmämuutoksen arvioitu kustannus on noin 10 000 euroa. Esityksestä aiheutuisi siten Oikeusrekisterikeskukselle noin 20 000 euron kertakustannus.

4.2.1.7 Yhteenveto taloudellisista vaikutuksista.

Kaikkiaan esityksestä aiheutuisi lisäkustannuksia Rikosseuraamuslaitokselle arviolta 1 532 000 euroa, Vankiterveydenhuollon yksikölle 284 000 euroa, Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle 100 000 euroa, Syyttäjälaitokselle 60 000 euroa ja tuomioistuinlaitokselle 185 000 euroa vuodessa. Osa kustannusvaikutuksista toteutuisi asteittain kumuloituen lakien voimaantulosta lukien siten, että kustannukset toteutuvat täysimääräisinä vuonna 2033.

Lisäksi esityksestä aiheutuisi kertaluonteisena menona Rikosseuraamuslaitokselle, Syyttäjälaitokselle, tuomioistuinlaitokselle ja Oikeusrekisterikeskukselle yhteensä 150 000 euron kustannus tietojärjestelmämuutostarpeista.

Määrärahatarpeet rahoitetaan valtiontalouden kehyspäästösten ja valtion talousarvion mukaisista määrärahoista. Lisäresurssitarpeisiin on osoitettu lisärahoitus rangaistusten kiristämisen (kriminaalipolitiikka) 12 miljoonan euron kehysvarauksesta julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2026–2029.

4.2.2 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin

Varmuusvankeuden käyttöönotolla ja elinkautisvankien vapauttamisharkintaan tehtävillä muutoksilla on liityntä erinäisiin perustuslaissa suojattuihin perusoikeuksiin, joita ovat oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen ja joiden toteutumista ehdotetut säännökset osaltaan turvaavat.

4.2.2.1 Vaikutukset yhteiskuntaan ja rikosten uhreihin

Ehdotettu sääntely parantaisi vakavien henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvien rikosten uhriksi joutuvien henkilöiden asemaa. Etenkin vakavalla väkivaltarikollisuudella on paljon suoria ja epäsuoria seurauksia, joista aiheutuu taloudellisia kustannuksia ja inhimillisiä kärsimyksiä erityisesti uhreille mutta myös laajemmin yhteiskunnalle. Ehdotettava lainsäädäntö ja mahdollisuus jatkaa rikoksentekijän vankeusaikaa arvioitua uusimisriskin perusteella

voisivat rikoksen potentiaalisten uhrien suojelemisen ohella lisätä turvallisuuden tunnetta erityisesti uhreiksi jo joutuneiden ja heidän läheistensä kohdalla. Yksittäisten henkilöiden kohdalla ehdotettavilla muutoksilla voi olla ratkaiseva merkitys heidän elämälleen, jos muutoksesta aiheutuva vapaudenmenetyksen pidentyminen kohdistuu rikoksentekijään, jonka arvioidaan aiheuttavan vaaraa nimenomaan kyseisen henkilön hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi lähisuhteisiin liittyvän toistuvan vakavan väkivallan uhriksi joutuneiden kohdalla.

4.2.2.2 Vaikutukset yhdistelmärangaistukseen tuomittaviin ja varmuusvankeuteen määrättäviin

Mainituilla muutoksilla on vaikutusta myös rikoksentekijöiden perusoikeuksiin, kuten oikeuteen vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

Varmuusvankeden käyttöönotto ja siihen liittyvä mahdollisuus määräämättömän pituiseen vapaudenmenetyksen voi aiheuttaa ahdistuneisuutta yhdistelmärangaistukseen tuomituissa ja varmuusvankeuteen määrättyissä (esim. Laurson, Julie, Juridisk Fakultet, Københavns Universitet, Notat til Straffelovsrådets Kommissorium om Sanktionsformer i dansk ret, 2023). Syynä tähän on epävarmuus vapautumisajankohdasta ja toisaalta tämänkaltaiseen seuraamukseen liittyvä mahdollinen kokemus leimautumisesta. Vapautumisajankohtaan liittyvää epävarmuutta on pyritty varmuusvankeuteen määräämisprosessia koskevassa sääntelyssä vähentämään ehdottamalla, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi lähtökohtaisesti tehdä aloite syyttäjälle varmuusvankeuden määräämiseksi viimeistään kymmentä kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Tarkoituksena on, että varmuusvankeuteen määräämistä koskeva prosessi olisi käynnistetty ennen kuin valvonta-ajan varsinainen valmistelu aloitetaan tai ainakin, että prosessi lähtökohtaisesti käynnistyisi pian valvonta-ajan valmistelun alettua. Pyrkimyksenä on tällä varmistaa, että valvonta-ajan valmistelussa voitaisiin aidosti keskittyä valvonta-ajan alkamiseen ja kohdistaa myös vangin ajatukset onnistuneeseen vapautumisprosessiin. Varmuusvankeudesta mahdollisesti aiheutuvaa psyykkistä kuormitusta pyritään helpottamaan myös kuntouttavilla tukitoimilla, joita Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön edellytetään järjestävän varmuusvankeuteen määrättyille. Vangin mahdollisuus kuntouttavaan työhön osallistumalla vähentää uusimisriskiään luo mahdollisuuden vaikuttaa myös vapautumiseen ja siten lopullisen vankeusajan pituuteen. Toisaalta mahdollisuus varmuusvankeuden määräämisestä voi edesauttaa jatkossa sitä, että yhdistelmärangaistukseen tuomitut ovat jatkossa motivoituneempia osallistumaan uusimisriskiä alentaviin toimiin jo rangaistuksensa täytäntöönpanon aikana. Tällä puolestaan voi olla myönteisiä vaikutuksia heidän vapautumiseensa ja muutoinkin elämäänsä monilla tavoin.

Yhdistelmärangaistukseen ja sitä edeltäneeseen koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomitut ovat olleet valtaosin miehiä (90 prosenttia tuomituista). Suurimman ikäryhmän muodostavat 30–39-vuotiaat. (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, s. 47, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Varmuusvankeuden käyttöönotto kohdistuisi siten oletettavasti ennen kaikkea tähän kohderyhmään. Toisaalta yhdistelmärangaistusta suoritetaan keskimäärin noin 7 vuotta, mikä merkitsee sitä, että varmuusvankeuteen määrättävien keski-ikä olisi todennäköisesti edellä mainittua korkeampi, sillä varmuusvankeus tulisi määrättäväksi vasta yhdistelmärangaistuksen vankeusajan lopulla. Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan yhdistelmärangaistusta edeltäneestä koko rangaistuksen suorittamisesta vankilassa vapautuneista yli 70 prosenttia on ollut vapautuessaan vähintään 40 vuotta täyttäneitä.

Yhdistelmärangaistuksia ja sitä edeltänyttä koko rangaistuksen suorittamista vankilassa on tuomittu melko tasaisesti koko maassa. Yhdistelmärangaistustuomiot keskittyvät pääasiassa Uudellemaalle, Helsingin hovioikeuspiirin alueelle. Tapauksia löytyy toisaalta tasaisesti koko Suomen laajuudelta, eikä tutkimuksen mukaan ainakaan suuria alueellisia poikkeamia yhdistelmärangaistuksen tai sitä edeltäneen koko rangaistuksen suorittamisen käytössä näyttäisi esiintyvän (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, s. 38, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Yhdistelmärangaistukseen tuomittuihin kohdistuva varmuusvankeuden määrittämisen mahdollisuus vaikuttaisi tämän perusteella kohdistuvan rikoksenteijöihin yhtenevästi koko maassa.

Alaikäisiä ei ole ainakaan toistaiseksi tuomittu yhdistelmärangaistukseen tai sitä edeltäneeseen koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa. Koska esityksessä ehdotetaan, että yhdistelmärangaistukseen voitaisiin jatkossa tuomita myös ensi kertaa rikokseen syyllistynyt, voi tämä ainakin periaatteessa merkitä, että yhdistelmärangaistukseen tulisi tuomittavaksi myös alaikäisiä nykyistä todennäköisemmin. Koska ensikertalaisen osalta edellytetään kuitenkin, että tuomittavan rangaistuksen tulee olla yli kahdeksan vuotta ja että uusimisriskin on oltava ilmeinen, voidaan olettaa, että alaikäinen tulisi jatkossakin tuomittavaksi yhdistelmärangaistukseen vain äärimmäisen poikkeuksellisissa tilanteissa. Koska rikoksenuusijankin osalta edellytetään, että tuomittava rangaistus on vähintään kolme vuotta, voidaan pitää selvänä, että alaikäisenä yhdistelmärangaistukseen tuomittu ehtisi käytännössä aina tulemaan täysi-ikäiseksi ennen kuin hänet mahdollisesti määrättäisiin varmuusvankeuteen. Vähintäänkin alaikäinen olisi aina hyvin lähellä täysi-ikäisyyttä, kun päätös mahdollisesta varmuusvankeudesta tulisi tehtäväksi.

Murhaan tai muuhun elinkautisen vankeuden mahdollistavaan rikokseen syyllistynyt alaikäinen tuomitaan elinkautisen vankeuden sijaan enintään kahdeksitoista vuodeksi vankeuteen (rikoslain 6 luvun 8 §). Jos tuomittavana on useita rikoksia, voidaan alaikäinen tuomita enintään viideksitoista vuodeksi vankeuteen siten, kuin rikoslain 7 luvun 2 §:ssä säädetään (HE 44/2002 vp, s. 204). Yhdistelmärangaistus on mahdollista tuomita myös murhasta ja eräistä muista elinkautisen vankeuden mahdollistavista rikoksista silloin, kun tuomittavaksi tulisi määrääaikainen vankeus elinkautisen vankeuden sijaan. Esimerkiksi murhaan syyllistynyt alaikäinen voitaisiin siten voimassa olevan lainsäädännön nojalla tuomita yhdistelmärangaistukseen, jos yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen muut edellytykset rikoshistoriasta ja henkilön vaarallisuudesta täyttyvät. Tehdyn selvityksen mukaan tällaisia tuomioita ei ole kuitenkaan annettu (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>). Esityksessä ehdotetaan yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentamista myös rikoksenteijöihin, jotka eivät täytä voimassa olevan lainsäädännön mukaista rikoshistoriaa koskevaa edellytystä. Mainittu laajennus voisi ainakin teoriassa merkitä, että murhaan tai muuhun yhdistelmärangaistussäännöksessä mainittuun erityisen vakavaan rikokseen syyllistynyt alaikäinen voisi tulla nykyistä todennäköisemmin tuomituksi määrääaikaisen vankeusrangaistuksen sijaan yhdistelmärangaistukseen. Koska yhdistelmärangaistus kuitenkin edellyttäisi, että rikoksesta ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisessa selvityksessä arvioidun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, voidaan yhdistelmärangaistuksen kynnyksen täyttymistä pitää edelleen alaikäisten kohdalla erittäin korkeana. Kuten yhdistelmärangaistussäännöksen perusteluissa on todettu, ei yksistään pitkä vankeusrangaistus sellaisenaan merkitse yhdistelmärangaistuksen soveltamiskynnyksen ylitystä.

Yhdistelmärangaistuksen käytön lisääntyminen edellä mainituissa tilanteissa ankaroittaisi huomattavasti alaikäisenä murhaan tai muihin hyvin vakaviin rikoksiin syyllistyneiden tosiasiallisia rangaistuksia. Alaikäisenä rikokseen syyllistynyt vapautetaan rikoslain 2 c luvun 5 §:n mukaan ehdonalaiseen vapauteen hänen suoritettuaan puolet määräaikaista vankeusrangaistuksesta. Jos alaikäinen rikoksentekijä on niin sanottu ensikertalainen, eli hän ei ole ennen rikoksen tekemistä suorittanut vankeusrangaistusta, vapautetaan hänet hänen suoritettuaan kolmasosan rangaistuksesta. Jos siis alaikäinen tuomitaan esimerkiksi murhasta yhdeksän vuoden määräaikaiseen vankeusrangaistukseen, suorittaa hän rangaistuksestaan lähtökohtaisesti vankilassa neljä ja puoli tai kolme vuotta riippuen onko hän ensikertalainen vai ei. Tämän jälkeen hänet asetetaan ehdonalaisen vapauden valvontaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n nojalla. Jos hänet sen sijaan tuomittaisiin määräaikaisen vankeuden sijaan yhdistelmärangaistukseen, tulisi yhdeksän vuoden vankeusaika kokonaisuudessaan suoritettavaksi vankilassa, minkä jälkeen alkaisi vuoden mittainen yhdistelmärangaistukseen sisältyvä valvonta-aika. Koska alaikäisen ja nuoren kehitys on vielä kesken, olisi huomattavan pitkällä vankeusajalla ja erityisesti varmuusvankeuteen määräämisellä luonnollisesti erittäin suuri merkitys kyseisen henkilön tulevaisuuden muotoutumisen näkökulmasta. Esityksessä onkin korostettu, että yhdistelmärangaistuksen ja varmuusvankeuden tulisi voida soveltua alaikäisiin rikoksentekijöihin vain hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa.

Koska varmuusvankeuteen määrätyleille ehdotetaan kohdistettavaksi säännöllistä riskiarviointia ja riskiä alentavia toimia, saattaa tästä seurata, että tällaisten toimien saatavuus muiden vankien kohdalla vähenee, jollei varmisteta, että varmuusvankeuteen määrättyihin kohdistettavat resurssit ovat aidosti uusia. Muuten varmuusvankeuden käyttöönnotolla ei arvioida olevan vaikutusta muihin vankeihin. Varmuusvankeuteen määrättävät olisivat suorittaneet yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa jo ennen tätä vankilassa muiden vankien joukossa, eikä vankiloihin näin tosiasiallisesti saavu varmuusvankeuden käyttöönnoton myötä uudenlaista vankiryhmää.

Ehdotuksilla on vaikutuksia ehdotettavien säännösten soveltamisen kohteeksi joutuvien perusoikeuksiin, erityisesti heidän oikeuteensa vapauteen, kun vapaudenmenetys heidän kohdallaan pitenee. Toisaalta ehdotuksista ei tämän lisäksi aiheudu mitään uusia rajoituksia verrattuna muihin vankeihin, sillä esimerkiksi poistumislupien ja tapaamisiin sovellettaisiin yleisiä vankeuslain säännöksiä. Varmuusvankeuteen tuomitut rinnastuisivat poistumislupien osalta elinkautisvankeihin siltä osin, että varmuusvankeuteen määrätyle tulisi myöntää vähintään kerran vuodessa lupa poistua vankilasta saatettuna, jos hänelle ei myönnettäisi poistumislupaa suoritettun rangaistusajan pituuden perusteella. Tällä sääntelyllä varmistettaisiin, että myös varmuusvankeuteen määrätyle pääsisivät käymään vankilan ulkopuolella vähintään kerran vuodessa riippumatta heidän sen hetkisestä rikoksenuusimisriskistään tai muista poistumisluvan harkinnassa huomioitavista seikoista.

Varmuusvankeuteen määräämisellä olisi vaikutusta siihen, millaisiin Kansaneläkelaitoksen tukiin henkilö olisi oikeutettu, sillä varmuusvankeuteen määrätyleihin sovellettaisiin samaa sääntelyä kuin vankeusrangaistusta suorittaviin. Varmuusvankeuteen määrätyle ei olisi esimerkiksi oikeutta työttömyysturvalain (1290/2002) mukaiseen työttömyysetuuteen.

4.2.2.3 Vaikutukset elinkautiseen vankeuteen tuomittuihin

Elinkautisvankeja koskevat muutosehdotukset voivat vaikuttaa jossain määrin elinkautisvankien keskimääräisen vankeusajan pituuteen. Ehdotusten vaikutusten on kuitenkin arvioitu olevan vähäisiä ja koskettavan vain yksittäisiä elinkautisvankeja (ks. jäljempänä jakso 4.2.4). Elinkautiseen vankeuteen liittyä jo nykyisin epävarmuus vapaudenmenetyksen

pituudesta. Myös väkivaltariskin arviointi on jo nykyisin yksi vapauttamisharkinnassa huomioitavista seikoista, vaikkei asiasta olekaan selkeästi säädetty. Jäljempänä jaksossa 4.2.4 todetulla tavalla arvioitu korkea uusimisriski on saattanut jo voimassa olevan lainsäädännön aikana usein johtaa vapauttamishakemuksen hylkäämiseen tai ollut ainakin yksi tekijä hylkäävän vapauttamispäätöksen taustalla Väkivaltariskiarvioinnin merkityksen lisääminen ei siten olennaisesti vaikuttaisi elinkautisvankien asemaan.

Alaikäistä ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen, minkä vuoksi siihen tehtävillä muutoksilla ei ole vaikutusta alaikäisiin rikoksentekejiin.

Ehdotettuihin lakimuutoksiin liittyviä perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia käsitellään tarkemmin esityksen jaksossa 11.1.

4.2.3 Vaikutukset seuraamusjärjestelmään ja kriminaalipolitiikan yhteisvaikutukset

Ehdotettujen säännösten arvioidaan vahvistavan rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää kohtaan koettua luottamusta, sillä voimassa oleva lainsäädäntö on ajoittain herättänyt kritiikkiä erityisesti sellaisten tapausten yhteydessä, joissa toistuvasti vakaviin rikoksiin syyllistyneet rikoksentekeijät ovat vapautuneet ja pian vapautumisensa jälkeen syyllistyneet uuteen vastaavaan tekoon.

Varmuusvankeuden käyttöönotto merkitsee uuden rikosoikeudellisen seuraamuksen lisäämistä seuraamusjärjestelmään, vaikka kyse ei olekaan varsinaisesta rangaistuslajista. Rikoksista tuomittavien erilaisten seuraamuslajien määrä on lisääntynyt selvästi viime vuosikymmeninä. Tämän myötä seuraamusjärjestelmä kokonaisuutena on muodostunut melko vaikeasti hahmotettavaksi. Eduskunnan lakivaliokunta on useampaan kertaan tuonut esille tarpeen arvioida rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää kokonaisuutena (LaVM 20/2018 vp, s. 4, LaVM 10/2018 vp, s. 11 ja LaVM 9/2018 vp, s. 9). Lakivaliokunta on todennut arvioinnissa olevan tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että eri seuraamusjärjestelmän osatekijät muodostavat johdonmukaisen ja oikeasuhtaisen kokonaisuuden ja seuraamusjärjestelmää koskeva sääntely muodostuu kokonaisuudessaan selkeämmäksi. Lisäksi lakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että kokonaistarkastelussa arvioidaan seuraamusjärjestelmää ja kriminaalipolitiikkaa kokonaisuutena ottaen huomioon myös ennaltaehkäisevien toimien, kuten päihdehoidon, merkitys. Varmuusvankeuden käyttöönotto voi vaikeuttaa jo nykyisin vaikeasti hahmotettavan seuraamusjärjestelmän hahmottamista. Toisaalta kyse olisi hyvin pienestä kohderyhmästä, ja myös varmuusvankeuteen liittyvät menettelyt olisi keskitetty tietyille viranomaisille, joissa erityisosaamista asiasta olisi mahdollista kerryttää helpommin. Esityksessä on lisäksi pyritty valitsemaan sääntelytapa, jonka avulla varmuusvankeuden käyttöönotto voidaan toteuttaa ilman, että seuraamusjärjestelmän selkeys kärsii liikaa (ks. tarkemmin jakso 5.1.1)

Rikoksista säädettyjen tai tuomittavien rangaistustasojen mahdollinen nousu ja mahdolliset uudet kriminalisoinnit saattavat johtaa siihen, että yhdistelmärankaistukseen tuomittavien määrä tulee kasvamaan, jos rikoslain yhdistelmärankaistussäännöksessä asetetut edellytykset tuomittavasta rangaistuksesta ja teon täyttämästä rikostunnusmerkistöstä tulevat tulevaisuudessa täyttymään aiempaa useammin. Näin saattaa käydä, jos tulevaisuudessa esimerkiksi nykyistä useammin tekojen katsotaan täyttävän törkeän tekemuodon tunnusmerkistön tai jos yli kolmen vuoden ehdottomien vankeusrangaistusten määrä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvissa rikoksissa lisääntyy. Yhdistelmärankaistukseen tuomittujen määrän kasvu voisi johtaa myös varmuusvankeuteen määrättävien määrän nousuun siitä, mitä edellä on jaksossa 4.2.1.1 on arvioitu.

Viime vuosina jo tehdyt ja suunnitteilla olevat rikoslainsäädäntöä ankaroittavat muutokset tulevat tehtyjen arvioiden mukaan nostamaan vankimäärää (esimerkiksi vuoden 2023 alusta voimaan tullut seksuaalirikoslainsäädännön uudistus (723/2022) ja vuoden 2026 alusta voimaan tuleva aserikoksia koskeva uudistus (514/2025)). Etenkin suljetut vankilat ovat täynnä ja joissakin vankiloissa vankimäärä jo nykyään ylittää olemassa olevat vankipaikat (vankilukutilasto 1.12.2025). Rakenteilla on kuitenkin uusia vankipaikkoja. Esityksessä ehdotettavat muutokset vankilukuun ovat joka tapauksessa siinä määrin vähäiset, ettei niillä ole yleisempää vaikutusta vankipaikkojen riittävyyteen. Vankiloiden täyttöaste ja haasteet sekä Rikosseuraamuslaitoksen että Vankiterveydenhuollon yksikön henkilöstön riittävyydessä voivat kuitenkin vaikeuttaa kuntouttavien toimien järjestämistä esityksen kohderyhmässä, jollei näihin osoitettavia resursseja voida varmistaa. Melko tuoreessa vankien terveyttä koskevassa tutkimuksessa (Rautanen ym. (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV - vankiväestötutkimus. <https://www.julkari.fi/items/e563ade0-8128-4954-961c-cb62b9b50bd9>) on todettu yleisesti, että vangeilla esimerkiksi päihdepalveluiden käyttö on sekä ennen vankilaa että vankeusjakson aikana riittämätöntä tarpeeseen nähden. Tutkimuksen perusteella vangit ovat moniongelmaisia ja kuuluvat paljon sosiaali- ja terveyspalveluita tarvitsevien joukkoon.

Esityksessä ehdotetaan määräaikojen asettamista väkivaltariskiavion tekemiselle silloin, kun kyse on varmuusvankeuden määräämisestä ja vapauttamisharkinnasta. Laissa ei ole kuitenkaan vastaavia määräaikoja mielentilatutkimusten tekemiselle eikä määräaikaa esitetä myöskään säädettävän yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisvaiheessa tehtävälle väkivaltariskiarviolle. Suhteellisen tiukkojen määräaikojen asettaminen varmuusvankeutta koskevien menettelyjen yhteydessä on tarpeen, sillä kyse on turvaamistoimiluonteisesta toimesta, joka edellyttää nopeaa päätöksentekoa. Koska mielentilatutkimuksia ja mainittuja väkivaltariskiarvioita sekä elinkautisvangeille tehtäviä väkivaltariskiarvioita tekevät käytännössä samat tahot (valtion mielisairaalat ja Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrinen vankisairaala) voi esityksessä ehdotettavien määräaikojen asettaminen johtaa siihen, että varmuusvankeuteen liittyviä riskiarvioita joudutaan priorisoimaan muiden väkivaltariskiarvioiden ja mielentilatutkimusten edelle. Tämä voi puolestaan pidentää jossain määrin mielentilatutkimusten jonoa sekä elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Toisaalta esityksessä ehdotetaan osaa väkivaltariskiarvioista karsittavaksi, minkä vuoksi mahdollisen vaikutuksen muiden prosessien keston voidaan arvioida olevan vähäistä tai jäävän kokonaan toteutumatta. Yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen yhteydessä tehtävästä säännönmukaisesta mielentilatutkimuksesta luopuminen voi jopa vähentää valtion mielisairaaloiden työmäärää ja sen myötä lyhentää mielentilatutkimusjonoja vähäisessä määrin.

4.2.4 Vaikutukset rikollisuuteen

Varmuusvankeuden käyttöönotto ja elinkautisvankien vapauttamisharkintaperusteisiin tehtävä muutos parantaisivat viranomaisten mahdollisuuksia ehkäistä vakavaa uusintarikollisuutta tilanteissa, joissa viranomaisilla on tiedossaan vangin ilmeinen riski syyllistyä vapauduttuaan uuteen rikokseen.

Rikosoikeudellisilla seuraamuksilla voi olla rikollisuutta vähentävää vaikutusta eri mekanismien kautta; yleisestävä pelote, erityisestävä vaikutus ja inkapasitaatio eli eristäminen. Eräät viime aikoina Pohjoismaissa tehdyt tutkimukset viittaavat siihen, että vankeudella on erityisestävää vaikutusta, eli vankeus voi vähentää myöhempää rikollisuutta (Bhuller ym. (2020) Incarceration, Recidivism, and Employment, *Journal of Political Economy*, 128(4), 1269–1324; Hjalmarsson & Lindquist (2022) The Health Effects of Prison, *American Economic Journal: Applied Economics*, 14(4), 234–270; Kaila (2023) Essays on Crime, Punishments, and Inequality, Valtiotieteellisen Tiedekunnan Julkaisuja-Publications of the Faculty of Social Sciences). Ruotsalaisessa tutkimuksessa (Hjalmarsson & Lindquist) havaittiin, että pidempiä

vankeusrangaistuksia suorittaneet sitoutuivat todennäköisesti paremmin kuntoutuksiin ja vankilassa tarjottaviin terveydenhuollon palveluihin.

Esityksellä ehdotettavilla muutoksilla pyrittäisiin ennen kaikkea yksittäisten rikoksentehtäjäiden eristämisen avulla vähentämään vakavia rikoksia. Varmuusvankeutta koskevalla lainsäädännöllä pyritään myös erityisestävään vaikutukseen edellyttämällä, että varmuusvankeuteen määrättäville järjestetään vankeuden aikana riittävästi kuntouttavia toimia, joiden avulla henkilön uusimisriskiä pyritään alentamaan.

Ehdotetut rikoslain muutokset merkitsevät, että osa yhdistelmärankaistukseen tai elinkautiseen vankeuteen tuomittavista vapautuisi jatkossa oltuaan vankeudessa nykyistä pidempään. Lisäksi yhdistelmärankaistuksen soveltamisalan laajentaminen merkitsisi, että yhdistelmärankaistus saattaisi tulla vähäisessä määrin sovellettavaksi nykyistä useammin. Sitä, miten paljon tässä kohderyhmässä vapaudenmenetyksajat tulisivat todellisuudessa pidentymään, on hyvin vaikea ennakoita. Tähän tulevat vaikuttamaan pitkälti Rikosseuraamuslaitoksen, syyttäjän ja tuomioistuimen linjaukset siitä, mihin kynnys yhdistelmärankaistusta koskevan vaatimuksen tekemisessä ja tuomitsemisessa, varmuusvankeuteen hakemisessa, määräämisessä ja siitä vapauttamisessa sekä elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa lopulta asettuu. Voidaan kuitenkin todeta, että yksittäisten rikoksentehtäjäiden vankeusajan pidentyminen ja heihin sen aikana kohdistettavat kuntouttavat toimet voivat edellä mainitun tutkimustiedon valossa vaikuttaa alentavasti heidän uusintarikollisuuteensa.

Yleisesti ottaen rikoksista tuomittavien rangaistustasojen vaikutusta rikollisuuden ennaltaehkäisyyn voidaan kuvata rangaistusjouston käsitteellä. Sillä tarkoitetaan, kuinka monta prosenttia rikoskäyttäytyminen muuttuu, jos rangaistukset ankaroituvat yhdellä prosentilla (ns. marginaalipreventio). Tutkimustiedon perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että tutkimusnäyttö on riittämätöntä tarkan arvon määrittämiseksi ja yksittäisen muutoksen vaikutuksen toteaminen on myös hyvin kontekstisidonnaista, koska yllykerakenteeseen vaikuttaa rangaistusten ohella esimerkiksi sosiaali- ja koulutuspoliittinen konteksti (tutkimuksista ks. esim. Chalfin, A., & McCrary, J. (2017). Criminal deterrence: A review of the literature. *Journal of Economic Literature*, 55(1), 5–48. Erityisesti sivulla 23–33; Al Weswasi, E., Sivertsson, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2022). Does sentence length affect the risk for criminal recidivism? A quasi-experimental study of three policy reforms in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*; Barbarino, A., & Mastrobuoni, G. (2014). The incapacitation effect of incarceration: Evidence from several Italian collective pardons. *American Economic Journal: Economic Policy*, 6(1), 1–37; Bauker, A. ym. (2025). Rikollisuuden ja sen kontrollin kustannukset: tutkimuksen ja seurannan haasteista. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti).

Koska käsillä olevassa esityksessä ei ole kyse varsinaisesti rangaistustasojen muuttamisesta, on esityksen vaikutuksia rikollisuuteen perustellumpaa tarkastella ensisijaisesti sen pohjalta, kuinka monta rikosta olisi mahdollisesti saatu ehkäistyä, jos ehdotettava lainsäädäntö olisi ollut jo aiemmin voimassa. Tätä voidaan tarkastella selvittämällä esityksen kohderyhmän uusintarikollisuutta, eli sitä, kuinka moni yhdistelmärankaistukseen tai sitä edeltäneeseen koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa tuomituista taikka elinkautiseen vankeuteen tuomituista ovat uusineet rikoksen vapautumisensa jälkeen.

Rikosseuraamuslaitos on oikeusministeriön pyynnöstä selvittänyt koko rangaistuksen suorittamiseen tuomittujen uusintarikollisuutta. Uusimisen todettiin yleisesti ottaen olevan prosentuaalisesti vähäisempää kuin vangeilla keskimäärin (ks. tarkemmin jakso 2.4.2.2). Koska yhdistelmärankaistukseen tuomittuja on ehtinyt vapautua vain vähän, ei heidän

uusintarikollisuuttaan ole ollut vielä mielekästä laajemmin tutkia. Selvityksessä tarkasteltu kohderyhmä on kuitenkin käytännössä yhdistelmärangaistuksen kanssa sama.

Koko rangaistusta suorittaneita on vapautunut Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan vuosien 2006–2019 välillä yhteensä 53. Heistä viisi on kuollut seuranta-aikana. Laskelmassa on siten ollut mukana 48 vapautunutta vankia. Heistä 18 on syylistynyt uuteen rikokseen, josta on seurannut ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Uusimisprosentti on siten noin 40. Yhtä lukuun ottamatta kaikki uusijat syylistyivät uuteen rikokseen kolmen vuoden kuluessa vapautumisestaan. Tarkasteltavana ajanjaksona, eli 14 vuoden aikana vapautuneita on keskimäärin ollut 3,8 vankia per vuosi. Jos lasketaan, että vapautuneista 40 prosenttia on uusiutunut rikoksen, on 3,8 vapautuneesta vangista noin 1,5 vankia per vuosi uusiutunut jonkun ehdottomaan vankeuteen tai yhdyskuntapalveluun johtaneen rikoksen. Suurin osa uusijoista on syylistynyt useampaan kuin yhteen rikokseen. Uusintarikollisuuden laatu vaihtelee, mutta selvä enemmistö uusijoista on syylistynyt uuteen henki- tai väkivaltarikokseen, muutama useisiin. Johtopäätöksenä voidaan siis todeta, että vaikka vapautuneiden rikoksenuusijoiden määrä on sinänsä tässä kohderyhmässä vähäinen vuositasona, ovat yksittäiset vangit saattaneet ehtiä syylistymään useisiin rikoksiin vapauduttuaan ja teot painottuvat henki- ja väkivaltarikoksiin.

Jaksossa 2.4.3.1 on kuvattu elinkautisvangeista tehtyä tutkimusta ja todettu, että vapautettujen elinkautisvankien joukossa 13 prosentilla uusimisriski on arvioitu oikeuspsykiatrisessa väkivaltariskiarvioinnissa korkeaksi (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 85). Tutkimuksessa on selvitetty vapautuneiden elinkautisvankien uusimista noin kahdeksan vuoden aikavälillä 31.3.2013 - 1.3.2021. Uusijoiksi tutkimuksessa katsottiin henkilöt, jotka ovat vapautumisensa jälkeen syylistyneet vähintään yhteen uuteen rikokseen, josta on seurannut lainvoimainen ehdoton vankeus- tai yhdyskuntapalvelutuomio. Tämä uusimisen määritelmä vastaa Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisessa vuosikirjassa noudatettua vankien uusintarikollisuuden arviointikäytäntöä ja on myös sama, jota on noudatettu edellä kuvatussa koko rangaistusta vankilassa suorittaneiden uusintarikollisuusselvityksessä. Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin niiden vapautuneiden elinkautisvankien uusintarikollisuutta, joiden seuranta-ajaksi saatiin kolme vuotta, sillä tätä pidetään yleisesti yhtenä uusintarikollisuuden vakiintuneena seuranta-aikana.

Kolmen vuoden seuranta-ajalle valikoituvia elinkautisvankeja oli yhteensä 63, ja heistä seitsemällä oli korkeaksi arvioitu uusimisriski. Näistä seisemästä yksi syylistyi uuteen rikokseen vapautumisen jälkeisenä kolmena vuotena. Rikosnimikkeenä oli ampuma-aserikos. Tutkimuksessa todetaankin, että kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa on säännönmukaisesti todettu, elinkautisvankien uusintarikollisuus on erittäin alhaista verrattuna kaikkien vapautuneiden vankien uusintarikollisuuteen. Tutkimuksen mukaan yhtenä syynä elinkautisvankien uusintarikollisuuden alhaiseen tasoon on se, että heidän keskuudessaan korostuvat ne tilastolliset muuttujat, jotka myös kaikkien vapautuneiden vankien keskuudessa liittyvät alhaiseen uusintarikollisuuteen. Näitä ovat korkea ikä vapautumishetkellä sekä vangin niin sanottu ensikertalaisuus. Tutkimusaineistossa vapautuneista elinkautisvangeista poikkeuksellisen moni, lähes 60 prosenttia on ollut elinkautista vankeusrangaistusta suorittaessaan vankilassa ensimmäistä kertaa, joten myös tämä tekijä voi tutkimuksen mukaan ennakoita alhaisempaa uusintarikollisuutta. (ks. tutkimuksen s. 86–89)

Johtopäätöksenä elinkautisvankien osalta voidaan todeta, että myös sellaisten vankien kohdalla, joiden uusimisriski on arvioitu korkeaksi, uusiminen on ollut hyvin vähäistä. Toisaalta voidaan todeta, että arvioitu korkea uusimisriski on saattanut usein johtaa vapauttamishakemuksen hylkäämiseen tai ollut ainakin yksi tekijä hylkäävän päätöksen taustalla (ks. tutkimuksen s. 111–113). Näin arvioitu korkea väkivaltariski saattaa jo nykyisin estää sellaisten elinkautisvankien

vapautumisen, joihin esityksessä ehdotettavan muutoksen on tarkoitettu kohdistuvan. Ehdotettu lainsäädännön muutos ei siten elinkautisvankien osalta todennäköisesti käytännössä vaikuttaisi uusintarikollisuuteen samalla tavoin kuin yhdistelmärangaistuksen kohderyhmään kohdistuva varmuusvankeuden käyttöönotto.

Kaiken kaikkiaan voidaan edellä todetun perusteella arvioida, että ehdotettavalla lainsäädännöllä voitaisiin ennaltaehkäistä yksittäisiä tai muutamia uusintarikoksia vuosittain. Vaikka kyse on vähäisestä määrästä, voidaan ennaltaehkäistävien tekojen olettaa olevan luonteeltaan vakavia, mikä lisää ehdotettujen muutosten vaikuttavuuden merkitystä.

4.2.5 Tietojärjestelmävaikutukset

Ehdotetut muutokset vaativat muutoksia Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmä Rotiin, Syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinelaitoksen käyttämään AIPA-järjestelmään sekä tiettyihin Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämiin rekistereihin. Näistä aiheutuvia kustannuksia ja tietojärjestelmämuutosten vaatimaa aikataulua on käsitelty edellä jaksossa 4.2.1

4.2.6 Tietosuojavaikutukset

Esitykseen sisältyvillä henkilötietojen käsittelyä koskevilla ehdotuksilla olisi vaikutusta rekisteröityjä koskevien tietojen käsittelyyn. Ehdotukset eivät kuitenkaan sisällä uusia henkilötietolajeja suhteessa nykyiseen, vaan ehdotusten vaikutukset rajoittuisivat koskemaan sitä, milloin ja kenen osalta Rikosseuraamuslaitos, Vankiterveydenhuollon yksikkö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tai syyttäjä olisi oikeutettu kyseisiä tietoja käsittelemään. Varmuusvankeuden toimeenpanon yhteydessä Vankiterveydenhuollon yksiköllä olisi oikeus luovuttaa Rikosseuraamuslaitokselle varmuusvankeuteen määrättyä koskevia tietoja laajemmin, kuin mitä tällä hetkellä on mahdollista muiden vankien osalta. Tältäkin osin luovuttaminen olisi rajattu vain välttämättömiin tietoihin ja käsittelyyn oikeutettu Rikosseuraamuslaitoksen virkamies olisi yksilöity täsmällisesti säännöksessä.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Varmuusvankeuden sääntely

Valmistelun aikana julkaistuun arviomuistioon (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:42, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-073-4>) sisältyi esitykseen valitun sääntelymallin lisäksi myös vaihtoehtoinen malli, jossa yhdistelmärangaistuksen soveltamisala säilytettäisiin ennallaan ja se koskisi siten edelleen ainoastaan erittäin vaaralliseksi arvioituja rikoksenuusijoita. Kyseisessä mallissa varmuusvankeus olisi yhdistelmärangaistuksen tavoin oma rangaistuslajinsa, johon voitaisiin tuomita ensinnäkin sellaiset rikoksentehtäjät, joiden aiempi merkittävä tuomiohistoria (elinkautinen vankeus, varmuusvankeus tai yhdistelmärangaistus) yhdessä uusitun rikoksen kanssa sellaisenaan osoittaisivat rikoksentehtäjässä erityistä vaarallisuutta. Lisäksi ensimmäistä kertaa tuomittava rikoksentehtäjä voitaisiin poikkeuksellisessa tilanteessa tuomita varmuusvankeuteen, jos kyseessä on hyvin vakava rikos tai useita hyvin vakavia rikoksia. Samoin edellytyksin varmuusvankeuteen voitaisiin tässä vaihtoehdossa tuomita ns. ensikertalaisten ohella myös rikoksenuusijoita, joilla ei ole edellä kuvattua merkittävää rikoshistoriaa.

Kyseisen mallin etuna arvioitiin arviomuistiossa olevan se, että varmuusvankeuden kohderyhmä säilyisi todennäköisesti pienenä, kun sen rinnalla olisi edelleen käytössä myös

yhdistelmärangaistus. Toisaalta tätä mallia pidettiin arviomuistiossa jossain määrin ongelmallisena nimenomaan siitä syystä, että varmuusvankeus olisi järjestelmässä rinnakkainen erittäin vaarallisille rikoksenuusijoille tarkoitetun yhdistelmärangaistuksen kanssa, mutta ainoastaan varmuusvankeuteen tuomittujen kohdalla vankeusaikaa voitaisiin tarvittaessa jatkaa. Voinee pitää osin sattumanvaraisena esimerkiksi sitä, millainen tuomiohistoria henkilöllä on; onko henkilö tuomittu aiemmin useisiin pitkiin määräaikaisiin vankeusrangaistuksiin vakavista henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuneista rikoksista vai onko henkilön kohdalla samoista rikoksista vaadittu ja tuomittu yhdistelmärangaistus, joista vain jälkimmäisessä tilanteessa varmuusvankeuteen tuomitseminen olisi tullut mallissa ehdotetusti kyseeseen.

Kuvattu vaihtoehtoinen sääntelymalli ei saanut arviomuistion lausuntopalautteessa kannatusta (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:23, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-294-3>). Perustellumpana pidettiin, että varmuusvankeuteen määrääminen perustuu henkilön vapautumishetkeen kohdistuvaan vaarallisuuden arviointiin, eikä tällaista arviota voida tehdä yhtä luotettavasti rangaistusta vasta tuomittaessa. Vaihtoehtoinen sääntelymalli saattaisi mahdollisesti johtaa varmuusvankeudessa olevien pienempään määrään, mutta toisaalta tarkoituksena nyt ehdotettavan mallin rajauksissa on, että varmuusvankeuteen määrättäisiin vain yksittäisiä yhdistelmärangaistusvankeja vuosittain. Mallien väliset vankilukuvaikutusten erot olisivat joka tapauksessa siten pienet.

5.1.2 Väkivaltariskiarvioiden merkitys tuomitsemisvaiheessa

Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimisessa on kyse tulevaisuudessa tapahtuvien tekojen ennakkoinnista. Tämänhetkisen tutkimusnäytön valossa nykyisten menetelmien perusteella laadittuja oikeuspsykiatrisia riskiarvioita on pidettävä luonteeltaan suuntaa antavina. Koska yksittäisen henkilön riskitekijät ovat osin muuttuvia, on erityisesti ajallisesti pitkälle kohdistuva riskinarviointi haastavaa. Tällä hetkellä riskinarviointia tehdään tuomitsemisvaiheessa ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista. Arvioinnin tarkoituksena on kuitenkin ennakoida ensisijaisesti, mikä on henkilön uusimisriski vapaudessa. Tuomitsemisvaiheen arvioinnin voidaan siten katsoa ajoittuvan heikosti, koska rikoksentekijä on vapautumassa vasta pitkän ajan kuluttua, jolloin riskitasossa saattaa tapahtua suuriakin muutoksia vankeusaikana. Voisikin siten tulla harkittavaksi, että tuomitsemisvaiheen riskiarvioinnista luovuttaisiin kokonaan. Yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen perustuisi tällöin yksinomaan rikoksentekijän mahdolliseen aiempaan rikoshistoriaan, tuomittavana olevan teon luonteeseen ja vakavuuteen sekä tuomioistuimen näiden seikkojen perusteella tekemään arvioon siitä, onko rikoksentekijällä yhdistelmärangaistussäännöksessä edellytetty ilmeinen vaara syyllistyä uuteen vakavaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen.

Koska esityksessä ehdotetaan yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentamista myös ensi kertaa rikoksiin syyllistyneisiin, vaikuttaa perustellulta, että oikeuspsykiatrisen riskiarviointi edelleen säilytettäisiin osana yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisprosessia. Riskiarviointi voi tuoda tuomioistuimelle sellaista lisätietoa rikoksentekijästä ja hänen uusimisriskistään, joka muutoin jäisi seuraamusharkinnassa huomioimatta. Jatkossa voisi olla kuitenkin perusteltua ainakin arvioida mahdollisuutta tehdä riskiarvioinnista tuomitsemisvaiheessa harkinnanvaraisempaa. Riskiarviointi voitaisiin jättää tällöin tekemättä esimerkiksi silloin, jos henkilön pidempi rikoshistoria jo sellaisenaan ilmentäisi huomattavaa uusimisriskiä ja henkilölle olisi jo aiemmin tehty vastaava arviointi. Tällä tavoin voitaisiin ohjata oikeuspsykiatrian resursseja enenevässä määrin hoidollisiin toimiin, kuten on jaksossa 2.4.1 todetulla tavalla pyritty tekemään muissa Pohjoismaissa.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö

5.2.1 Yleistä

Useimmissa oikeusjärjestelmissä, joihin Suomen järjestelmää voidaan verrata, on käytössä elinkautinen vankeusrangaistus. Eräissä maissa on elinkautisen vankeusrangaistuksen lisäksi tai sen sijaan olemassa pituudeltaan määrittelemättömiä seuraamuksia tai turvaamistoimenpiteitä. Näille toimenpiteille on kuitenkin säädetty menettely, jossa vapaudenmenetyksen jatkuminen arvioidaan uudelleen, mutta äärimmillään vapaudenmenetys voi jatkua rikoksentekijän loppuelämän.

Esityksessä on kuvattu lyhyesti elinkautisvankeudesta vapauttamista muissa Pohjoismaissa ja laajemmin muita pituudeltaan määrittelemättömiä, henkilön vaarallisuuteen perustuvia seuraamuksia ja toimenpiteitä Norjassa, Tanskassa, Saksassa, Sveitsissä, Itävallassa sekä Englannissa ja Walesissa, sekä lyhyesti eräissä Euroopan ulkopuolisissa maissa. Näiden lisäksi on kuvattu Ruotsissa suunnitteilla olevia lainsäädäntömuutoksia tällaisen seuraamuksen käyttöönottamiseksi.

Erilaiset ratkaisut oikeusjärjestelmien sisällä vaikuttavat kokonaisuuden muodostumiseen. Esimerkiksi tahdosta riippumattoman hoidon ja erilaisten hoitomuotojen laaja käyttö voi vähentää tarvetta pitkille vankeusrangaistuksille tai turvaamistoimenpiteille. Jokainen oikeusjärjestelmä ja siihen liittyvä käytäntö muodostaa oman kokonaisuutensa, eivätkä eri maiden yksittäiset seuraamukset tai toimenpiteet ole siten suoraan verrattavissa toisiinsa.

5.2.2 Vangin vapautuminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta muissa Pohjoismaissa

5.2.2.1 Islanti

Islannin lainsäädäntöön sisältyy elinkautinen vankeusrangaistus. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voi hakea vapauttamista suoritettuaan vankeudesta 16 vuotta. Islannissa ei kuitenkaan ainakaan vuosina 2006–2022 ole ollut yhtäkään elinkautisrangaistusta suorittavaa vankia, vaan vangit suorittavat määräaikaista vankeusrangaistuksia (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, saatavilla osoitteessa <https://www.kriminalomsorgen.no/informasjon-paa-engelsk.536003.no.html>). Myös murhasta, josta voi lain mukaan seurata elinkautinen vankeusrangaistus, tuomitaan siis käytännössä pitkä määräaikainen vankeusrangaistus.

5.2.2.2 Norja

Norjassa ei muista Pohjoismaista poiketen ole elinkautisvankeutta. Pisin vankeusrangaistus on pääsäännön mukaan 21 vuotta, mutta kansanmurhasta ja törkeästä terrorismirikoksesta rangaistus on 30 vuotta vankeutta. Norjan oikeusjärjestelmän ankarin rikosoikeudellinen seuraamus on varmuusvankeus (ks. jäljempänä jakso 5.2.3.1), joka pisimmillään voi kestää rikoksentekijän loppuelämän.

5.2.2.3 Ruotsi

Ruotsissa tuli vuoden 2022 alussa voimaan lakimuutos, joka mahdollistaa elinkautisen vankeusrangaistuksen tuomitsemisen myös 18–21-vuotiaille (Ruotsin rikoslain, brottsbalken, 29 luvun 7 §). Aiemmin elinkautiseen vankeusrangaistukseen on voitu tuomita vain 21 vuotta täyttänyt henkilö, ja 18–21-vuotiaille rikoksentekijälle on voitu tuomita enimmillään 14 vuotta vankeutta. Yleensä elinkautinen vankeusrangaistus tuomitaan murhasta. Elinkautista

vankeusrangaistusta suorittavien vankien määrä on pysynyt vakaana, ja vuonna 2020 elinkautisvankeja oli 189, mikä merkitsee kolmea prosenttia vankiväestöstä (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige 2018–2022, s. 36). Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitseminen on Ruotsissa edellyttänyt raskauttavia asianhaaroja, joten sen soveltamiselle on ollut korkeat vaatimukset. Lainsäädäntöä muutettiin vuoden 2020 alusta siten, että murhasta voidaan tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen ilman raskauttavia asianhaaroja (Ruotsin rikoslain 3 luvun 1 §). Lainmuutoksen päämääränä on, että murhasta tuomitaan entistä useammin elinkautiseen vankeusrangaistukseen.

Tuomittu voi hakea elinkautisen muuntamista määräaikaiseksi vankeusrangaistukseksi, kun vankeutta on suoritettu 10 vuotta. Määräaikaiseksi muunnettu vankeusrangaistus ei kokonaisuudessaan saa alittaa 18 vuotta, joka on määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäispituus. Määräaikaiseksi muunnetun vankeusrangaistukseen sovelletaan normaaleja ehdonalaista koskevia säännöksiä. Muunnosta päättää Örebron kärjäoikeus ja kärjäoikeuden päätös on valituskelpoinen. Harkinnassaan tuomioistuimen on erityisesti otettava huomioon suoritettu rangaistusaika, tuomion perusteena oleva rikos, uusimisriski, tuomitun mahdolliset väärinkäytökset rangaistusaikana ja se, onko hän toiminnallaan edistänyt sopeutumistaan vapauteen (Ruotsin elinkautisvankeuden muuntamisesta annetun lain, lag om omvandling av fängelse på livstid, 4 §:n 1 momentti).

Tuomioistuin voi lain mukaan pyytää oikeuslääketieteellisen lausunnon tuomitun uusimisriskistä. Hakemusta elinkautisen vankeuden muuntamisesta ei voida hyväksyä ilman kyseisen lausunnon hankkimista, ellei lausunnon hankkiminen ole ilmeisen tarpeetonta (Ruotsin elinkautisvankeuden muuntamisesta annetun lain, lag om omvandling av fängelse på livstid, 10 §:n 2 momentti). Lausunnon antaa Rättsmedicinalverket ja se koostuu psykiatrisesta, psykologisesta ja sosiaalisesta selvityksestä. Väkivaltariskiä arvioidaan Suomen tapaan asteikolla matala, keskisuuri ja korkea (Tolvanen, Matti ym., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 143).

Ruotsin korkein oikeus on linjannut, että uusimisriskillä on erityisasema muuntamisharkinnan lakisääteisten edellytysten joukossa, sillä konkreettinen ja varteenotettava riski syllistyä uuteen vakavaan väkivaltarikokseen on ehdoton este elinkautisen vankeuden muuntamiseksi määräaikaiseksi vankeudeksi. Konkreettisen ja varteenotettavan riskin syntymiseen ei kuitenkaan riitä se, että vakavaan rikokseen syllistymisen mahdollisuutta ei voida poissulkea (NJA 2008 s. 579. Sama kannanotto konkreettisesta ja varteenotettavasta väkivaltarikoksen uusimisriskistä muuntamisen esteenä on todettu jo lain esitöissä, ks. Prop. 2005/06:35 s. 39).

Lisäksi hallitus voi armahtaa elinkautisvangin. Kun elinkautinen vankeusrangaistus on muunnettu määräaikaiseksi, sovelletaan siihen samoja sääntöjä kuin muihin määräaikaisiin vankeusrangaistuksiin. Tämä koskee myös ehdonalaista vapauttamista. Elinkautisen ja sittemmin määräaikaiseksi muunnetun vankeusrangaistuksen keskipituus on noin 16 vuotta ennen ehdonalaista vapauttamista.

5.2.2.4 Tanska

Tanskan lainsäädäntöön sisältyy elinkautinen vankeusrangaistus, mutta siihen tuomitaan vain muutama henkilö vuositasaalla. Vankiväestöstä elinkautisvangit muodostavat vain prosentin (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige). Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voi hakea vapauttamista oikeusministeriöltä suoritettuaan vankeudesta 12 vuotta. Jos hakemukseen suostutaan, on ehdonalaisten vapauden pituus viisi vuotta. Tuomitulla on myös mahdollisuus tehdä armonanomus hallitsijalle

suoritettuaan rangaistuksesta 12 vuotta. Elinkautisen vankeusrangaistuksen keskipituus on noin 17 vuotta ennen ehdonalaista vapauttamista.

5.2.3 Pituudeltaan määrittelemättömät seuraamukset (varmuusvankeus)

5.2.3.1 Norja

Norjassa varmuusvankeus (forvaring) on rikoslain ankarin seuraamus ja siten vaihtoehto monessa muussa maassa käytössä olevalle elinkautiselle vankeusrangaistukselle, joka on poistettu Norjan lainsäädännöstä. Varmuusvankeudella on Norjassa pitkät perinteet vuodesta 1920 alkaen. Nykyisessä muodossaan se sisällytettiin Norjan oikeusjärjestelmään vuonna 2002, ja se korvasi aiemmin voimassa olleen yhteiskunnan suojaamistoimenpiteen.

Varmuusvankeus on Norjan oikeusjärjestelmässä nimenomaan rikosoikeudellinen seuraamus, jota kuitenkin kutsutaan erityiseksi rikosoikeudelliseksi reaktioksi (strafferettslige særreaksjoner). Se on pituudeltaan määrittelemätön rangaistus, joka voidaan tuomita, jos henkilö on tehnyt vakavan rikoksen ja tuomioistuin arvioi rikoksen uusimisen olevan todennäköistä.

Varmuusvankeuden tarkoitus on ensisijaisesti suojella yhteiskuntaa varmuusvankeuteen tuomitun uusilta vakavilta rikoksilta. Tämä edellyttää vangin sosiaalista sopeutumista ja kuntoutumista, johon tähtäävät toimenpiteet tulee sovittaa yhteen yhteiskunnan turvallisuuden kanssa. Varmuusvankeuden sisältö poikkeaa vankeusrangaistuksesta perinteisessä mielessä ja sen sisältö on mukautettava yksilön erityisiin tarpeisiin ja edellytyksiin. Tämä edellyttää laajaa moniammatillista yhteistyötä muun muassa sosiaalipalvelujen sekä työ- ja koulutusviranomaisten kanssa. Varmuusvankeuden sisältöä on pyrittävä helpottamaan niin, että tuomittu etenee asteittain kohti täyttä vapautta (Norjan varmuusvankeutta koskeva ohje, <https://lovdata.no/static/ROO/ksf-2004-9001.pdf>).

Norjassa varmuusvankeuteen voidaan tuomita nimenomaan vankeusrangaistuksen sijasta (Norjan rikoslain, lov om straff (yleisemmin straffeloven), 40 §). Edellytyksenä on, että määräaikaista vankeusrangaistusta ei pidetä riittävänä muiden ihmisten elämän, terveyden tai vapauden turvaamiseksi ja siten yhteiskunnan suojelemiseksi. Varmuusvankeuteen tuomitseminen edellyttää vakavaa rikosta tai vakavan rikoksen yritystä. Lain mukaan vakavia rikoksia ovat väkivaltarikokset, seksuaalirikokset, vapaudenriisto, tuhopoltto tai muu rikos, joka loukkaa toisen elämää, terveyttä tai vapautta tai joka vaarantaa jonkun mainituista oikeushyvistä. Alle 18-vuotias syytetty voidaan tuomita varmuusvankeuteen vain hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa. Lisäksi varmuusvankeuden edellytyksenä on, että on todennäköistä (*nærliggende fare*), että tekijä uusii samankaltaisen rikoksen.

Varmuusvankeuteen tuomitseminen on mahdollista myös, vaikka rikos on vähemmän vakava, jos rikoksentekijä on aiemmin tehnyt tai yrittänyt tehdä jonkin edellä mainitun rikoksen, jos tekojen välillä arvioidaan olevan yhteys, ja jos pidetään erittäin todennäköisenä (*særlig nærliggende fare*), että tekijä uusii samankaltaisen rikoksen. Vakavampien rikosten kohdalla varmuusvankeuteen tuomitseminen on siis mahdollista myös ensikertalaisille, kun taas vähemmän vakavien rikosten perusteella tuomittava varmuusvankeus edellyttää aiempaa rikoshistoriaa jostain laissa mainituista rikoksesta tai sen yrityksestä merkittävän uusimisriskin lisäksi. Rikoksen uusimisen riskiä arvioitaessa on otettava huomioon kysymyksessä oleva rikos suhteessa rikoksentekijän käyttäytymiseen sekä sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen toimintaan.

Norjassa tuomioistuin määrää ennen varmuusvankeuteen tuomitsemista syytetyn henkilöselvitykseen, jossa selvitetään syytetyn henkilön elämäntilanne ja saadaan tietoa siitä,

millainen rikosoikeudellinen seuraamus on hänelle suotuisin (*personundersøkelse*). Tuomioistuin voi myös määrätä, että syytetylle on tehtävä oikeuspsykiatrinen tutkimus, joko henkilötutkimuksen sijaan tai sen lisäksi, mutta oikeuspsykiatrinen tutkimus ei lain mukaan ole pakollinen. Lakia säädettäessä tarkoitus oli, että ensisijaisesti suoritettaisiin henkilötarkastus, jonka avulla saataisiin tietoa rikosentekijän sosiaalisesta tilanteesta ja hänen tulevaisuuden näkymistään. Käytännössä oikeuspsykiatristen tutkimusten teettäminen on kuitenkin muodostunut ensisijaiseksi arviointikeinoksi (Johnsen, Berit – Engbo, Hans Jørgen, *forvaring i Norge, Danmark og Grønland – noe likheter og ulikheter. Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab*, 102 (2) 2015, s. 179).

Norjassa varmuusvankeus päättyy aikaisintaan, kun sille määrätty vähimmäisaika on suoritettu ja riittävä muutos tuomitun käyttäytymisessä on todennettu. Norjassa varmuusvankeuden käyttöä varten on rikoslaissa säädetty enimmäis- ja vähimmäisaikoja ja menettelyä koskevat oikeusturvakeet. Tuomioistuin määrää varmuusvankeudelle vähimmäisajan ja enimmäisajan, joka ei saa ylittää 21 vuotta (Norjan rikoslain 43 §). Jos kysymyksessä kuitenkin on sellainen rikos, josta on säädetty vankeusrangaistus, jonka pituus on enintään 30 vuotta, voi tuomioistuin määrätä varmuusvankeuden pituudeksi enintään 30 vuotta. Tällaisia rikoksia ovat rikokset ihmisyyttä vastaan ja terrorismirikokset. Jos tuomittu ei tekohekellä ole täyttänyt kahdeksatoista vuotta, ei varmuusvankeuden pituus yleensä saa ylittää 10 vuotta, ja sen enimmäisaika on 15 vuotta. Määräaikojen tarkoituksena on taata rikosentekijän oikeusturva siten, että varmuusvankeuden päättymisen tai jatkumisen aina arvioidaan tuomioistuimessa.

Tuomioistuin voi päättää ehdonalaisesta vapauttamisesta varmuusvankeuteen tuomitun tai Norjan rikosseuraamusviranomaisen hakemuksesta. Jos syyttäjä hyväksyy ehdonalaisen vapauttamisen, vapauttamispäätöksen voi tehdä rikosseuraamusviranomainen. Muussa tapauksessa syyttäjä vie asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ehdonalainen vapauttaminen on mahdollista aikaisintaan varmuusvankeuden vähimmäisajan päättymisen jälkeen. Jos ehdonalainen vapauttaminen evätään, tuomitulla on oikeus tehdä uusi hakemus kerran vuodessa. Jos varmuusvankeuden enimmäisaika päättyy ilman pidennyshakemusta, seuraamus lakkaa.

Varmuusvankeuteen tuomittujen ehdonalaiseen vapauttamiseen liitetään tavanomaista ehdonalaista vapauttamista ankarampia ehtoja, joita voidaan purkaa ajan myötä. Varmuusvankeuden ehdonalaisen vapauden aikana käytetään valvontaa, mutta ei sähköistä valvontaa. Varmuusvankeuden ehdonalaisen vapauttamisen koeaika on yhdestä viiteen vuotta. Tämän ajan jälkeistä valvontaa ei ole.

Ennen ehdonalaista vapauttamista tuomittu voidaan siirtää alemman turvallisuustason vankilaan tai siirtymävaiheen asuntoon, jos se katsotaan osaksi suunniteltua etenemistä kohti ehdonalaista vapautta ja siirtyminen on turvallisuusnäkökohdat huomioiden mahdollista.

Tuomioistuin voi kuitenkin syyttäjän vaatimuksesta pidentää varmuusvankeuden enimmäisaikaa maksimissaan viisi vuotta kerrallaan. Syyttäjän on esitettävä vaatimuksensa vähintään kolme kuukautta ennen varmuusvankeuden päättymistä. Tuomittu voidaan siis tarvittaessa pitää varmuusvankeudessa loppuelämänsä, jos vapauttamisen edellytyksiä ei katsota olevan olemassa.

Rikosentekijälle on varmuusvankeuden suorittamisen aikana annettava mahdollisuus muuttaa käyttäytymistään ja sopeutua vankilan ulkopuoliseen elämään. Siksi varmuusvankeuden sisällön on poikettava vankeusrangaistuksen sisällöstä (Norjan hallituksen esitys Ot.prp. nr 87 (1993-94), s. 75). Varmuusvankeus on sisällöltään yksilöllisemmin mukautettu kuin vankeusrangaistus perinteisessä mielessä. Norjassa varmuusvankeuteen tuomitut sijoitetaan

erillisille vankiloiden osastoille, ja suurin osa varmuusvankeuteen tuomituista suorittaa vankeutta Ilan vankilassa varmuusvankeusvangeille varatuilla osastoilla (NOU 2025: 2, s 175 Samfunnsvern og omsorg, s. 175). Varmuusvankeuteen tuomittujen osastolla on oltava rakenteiden, henkilöstön monialaisen osaamisen, yksiköllisesti mukautettujen ohjelmien ja muiden toimenpiteiden kautta erityiset valmiudet ja ammatillinen pätevyys. Erityistä huomiota on kiinnitettävä vangin yksilökohtaiseen seurantaan vakavan rikollisuuden uusimisen ehkäisemiseksi (Norjan varmuusvankeutta koskeva ohjeen 3 §, <https://lovdata.no/static/ROO/ksf-2004-9001.pdf>). Myös varmuusvankeuteen tuomittuja koskee toimintavollisuus. Toimintaa on pyrittävä järjestämään vangitun edellytysten mukaisesti (Norjan rangaistusten täytäntöönpanosta annettu asetus (Forskrift om straffegjennomføring) 1 ja 4 §).

Kokonaisuutena varmuusvankeuteen tuomittuun kuitenkin sovelletaan samoja säännöksiä kuin vankeusrangaistukseen tuomittuun. Varmuusvankeus suoritetaan vankilassa erityisillä osastoilla. Lähtökohtaisesti varmuusvangit sijoitetaan korkean turvallisuusluokan vankiloihin, joissa pystytään tarjoamaan myös kattavaa psykiatrista hoitoa.

Uusia varmuusvankeuteen tuomittuja on ollut vuosittain noin 15–25 vuosilta 2002–2021 saatavien tietojen mukaan (Lappi-Seppälä, Tapio, Preventive detention in Finland and the other Nordic countries. Peking University Law Journal, Volume 11, 2023, Issue 1. Figure 1: Compiled from Statistics Norway, Kristoffersen 2016 and 2022). Varmuusvankeuteen tuomittujen kokonaismäärä on viime vuosina, erityisesti vuoden 2018 jälkeen, ollut selvässä kasvussa: vuonna 2016 varmuusvankeuteen tuomittuja oli vain 90, kun taas vuonna 2022 määrä oli noussut jo 158 tuomittuun (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, tilastot vuosilta 2016–2022).

5.2.3.2 Tanska

Tanskassa on myös käytössä varmuusvankeus (forvaring). Se on pituudeltaan määrittelemätön toimenpide, johon tuomioistuin voi tuomita henkilön, joka on tehnyt vakavan rikoksen ja jonka arvioidaan olevan vaaraksi toisten elämälle ja varmuusvankeus arvioidaan välttämättömäksi.

Tanskassa rikosseuraamuksia vähennettiin lainsäädännöstä 1930-luvulla, mutta samalla lisättiin mahdollisuuksia eristää muun muassa psykopaatteja, luonteeltaan poikkeavia ja yhteiskunnallisesti vaarallisiksi arvioituja henkilöitä yhteiskunnasta määrittelemättömäksi ajaksi. Kun lainsäädäntöä vuonna 1973 uudistettiin, poistettiin suurin osa näistä pituudeltaan määrittelemättömistä seuraamuksista. Lainsäädäntöön jäi jäljelle psyykkisesti poikkeavien rikoksentekijöiden oikeuspsykiatrinen hoito (Tanskan rikoslain, straffeloven, 68–69 §) ja aikaisempaa kapeampi käyttöala rikoksentekijän varmuusvankeuteen tuomitsemiselle (Tanskan rikoslain 70 §).

Varmuusvankeuden luonnetta määritellään oikeusjärjestelmässä ja kirjallisuudessa monin tavoin. Kysymyksessä ei ole yksiselitteisesti rikosoikeudellinen seuraamus vaan ennen kaikkea turvaamistoimenpide. Toimenpiteen tarkoitus on ainakin periaatteessa ennaltaehkäistä rikoksia eikä rangaista, joskin tahdosta riippumattomassa vapaudenmenetyksessä edelleen on rankaisevia elementtejä. Rikosoikeudellisesti tarkastellen varmuusvankeus ja laitokseen ottaminen rinnastuvat lähinnä vankeusrangaistukseen, jolle ei ole asetettu määräaikaa. Varmuusvankeudesta säädetään Tanskan rikosten täytäntöönpanosta annetussa laissa, jonka mukaan varmuusvankeuteen soveltuvat vankeusrangaistusta koskevat säännökset (Tanskan rikosten täytäntöönpanosta annettu laki, straffuldbyrdsloven, 105 §).

Tanskassa varmuusvankeuteen tuomitsemisen edellytyksistä säädetään Tanskan rikoslaissa ja se edellyttää laissa tarkemmin määritellyn rikoksen tekoa, vaarallisuutta muille ja välttämättömyyttä (Tanskan rikoslain 70 §). Varmuusvankeuteen voidaan tuomita henkilö, joka on syyllistynyt tappoon, ryöstöön, vapaudenriistoon, vakavaan väkivaltarikokseen tai uhkaukseen, joka kohdistuu toisen elämään, terveyteen tai hyvinvointiin, tuhopolttoon taikka jonkin näiden rikosten yritykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että rikoksen olosuhteiden johdosta ja rikoksentehtijää koskevien tietojen perusteella on oletettava, että rikoksentehtijä muodostaa välittömän vaaran muiden elämälle, keholle, terveydelle tai vapaudelle. Lopuksi varmuusvankeuden on oltava välttämätön tulevan vaaran ennalta ehkäisemiseksi, johon määräaikaisen vankeusrangaistuksen ei arvioida riittävän. Varmuusvankeuden tulee vaikuttaa tätä uhkaa vähentävästi. Tämä merkitsee, että jos yhteiskunnan turvallisuus voidaan taata määräaikaisella tai elinkautisella vankeusrangaistuksella, ei varmuusvankeus ole välttämätön eikä siihen pidä tuomita.

Varmuusvankeuteen on voitu vuodesta 1997 alkaen myös tuomita henkilö, joka on syyllistynyt raiskaukseen tai muuhun vakavaan seksuaalirikokseen taikka edellä mainitun yritykseen. Myös tällöin vaarallisuus- ja välttämättömyyskriteerien on täyttyttävä. Tämä seksuaalirikoksia koskeva sääntely lisättiin lakiin, jotta varmuusvankeuteen tuomittu voidaan velvoittaa lääkehoitoon ja keskusteluterapiaan. Taustalla ei siis varsinaisesti ollut tahto laajentaa varmuusvankeuden käyttöalaa vaan mahdollistaa tehokas hoito. Ero väkivaltarikosten ja seksuaalirikosten välillä liittyy tulevien rikosten riskiin. Väkivaltarikosten osalta edellytetään, että on olemassa "välitön" (*naerligende*) vaara, kun taas seksuaalirikosten osalta riittää, että riski rikoksen uusimisesta on "merkittävä" (*vaesentlig*).

Tanskassa varmuusvankeudesta päättää tuomioistuim, ja tuomiota edeltää aina mielentilatutkimus. Kysymyksessä on mielentilatutkimus, ei varsinaisesti vaarallisuusarvio, vaikkei mielentilan häiriö tai psyykkinen poikkeavuus olekaan edellytys varmuusvankeuteen tuomitsemiselle. Varmuusvankeus voidaan siis tuomita sekä rikosoikeudellisessa vastuussa oleville että syyntakeettomille henkilöille. Rikoksentehtijälle tehtävä mielentilatutkimus tehdään asian ja henkilöä koskevien tietojen nojalla, erityisesti hänen aikaisemman rikollisuutensa perusteella, mutta myös käsillä olevan rikoksen on oltava vakava. Varmuusvankeuteen tuomitaan määräaikaisen vankeuden sijaista, ja rikoksentehtijän vaarallisuutta tulevaisuudessa on arvioissa pidettävä merkittävänä. Näin ollen ei riitä, että ainoastaan on olemassa mahdollisuus sille, että rikoksentehtijä tulevaisuudessa olisi vaarallinen. Varmuusvankeuteen tuomitaan käytännössä sekä tuomittavasta rikoksesta että aikaisemmista rikoksista.

Myös alaikäinen voidaan tuomita varmuusvankeuteen. Varmuusvankeus voidaan yhdistää toiseen rikosoikeudelliseen seuraamukseen kuten sakkoon tai määräaikaiseen vankeuteen (Tanskan rikoslain 88 §:n 4 momentti). Elinkautiseen vankeuteen tuomittua ei määrätä varmuusvankeuteen. Varmuusvankeus suoritetaan Herstedvesterin vankilassa.

Tanskassa varmuusvankeudesta seuraava vapaudenmenetys ei saa kestää kauemmin kuin on välttämätöntä. Tästä huolehtiminen on syyttäjän velvollisuus ja siitä seuraa, että toimenpiteen jatkamisen välttämättömyys otetaan säännöllisin väliajoin tarkasteltavaksi. Toimenpiteen päättämistä voi hakea vapautensa menettänyt itse, hänelle määrätty edunvalvoja, rikosseuraamusviranomainen, laitoksen johtaja tai syyttäjä. Jos vapautensa menettäneen tai hänen edunvalvojansa hakemus hylätään, on uusi hakemus mahdollinen aikaisintaan kuuden kuukauden jälkeen.

Lakiin ei sisälly määräaikoja varmuusvankeuden pituudelle. Varmuusvankeuden jatkuminen on arvioitava tuomioistuimessa viimeistään kolmen vuoden jälkeen (Tanskan oikeusministeriön määräyksen varmuusvankeuteen tuomittujen ehdonalaista vapauttamista koskevasta

menettelystä, ekendtgørelse om behandlingen af sager om prøveudskrivning af forvaringsdømte, yleisemmin prøveudskrivningsbekendtgørelsen, 2 §). Jos tuomiota jatketaan, arvioi tuomioistuimien tämän jälkeen jatkoon tarpeen vuoden välein. Tuomioistuimien voi päättää ehdonalaista vapauttamisesta varmuusvankeudesta. Tätä edeltää yleensä pitkä totuttelujakso, jonka aikana rikoksentehtyjä saa ensin poistua vankilasta vain valvottuna ja myöhemmin yksin. Tanskan rikosseuraamusviranomaisen voi liittää ehdonalaista vapauttamiseen erilaisia ehtoja, esimerkiksi lääkettä. Varmuusvankeuteen tuomittua voidaan valvoa ehdonalaista vapauttamisen koeaika. Sähköistä valvontaa ei käytetä tänä aikana eikä koeajan päätyttyä.

Varmuusvankeuden lopullinen päättäminen tapahtuu tuomioistuimen päätöksellä ja tyypillisesti yhden vuoden ongelmattoman koeajan jälkeen. Koeaika voi kuitenkin olla myös huomattavasti pidempi. Täysi vapautuminen varmuusvankeudesta on suhteellisen harvinaista ja valvontaa voi jatkua tuomitun loppuelämän, vaikkakin sen intensiteetti voi vähentyä ajan kuluessa (Heckscher, Adam, Preventive detention in Danish Criminal Code in the light of case law and release practices, 2015. s. 20).

Tanskassa varmuusvankeuden keskimääräinen pituus on 15 vuotta ja varmuusvankeus voi siten käytännössä olla lyhyempi kuin elinkautinen tai määräaikainen vankeusrangaistus. Se voi kuitenkin myös jatkua vangin loppuelämän. Varmuusvankeuden käyttö on suhteellisen vähäistä ja uusia tuomioita on yleensä alle 10 vuodessa. Määrä on kuitenkin viime vuosina ollut jonkin verran nousussa. Vuonna 2016 varmuusvankeuteen tuomittuja oli yhteensä vain 56, mutta vuonna 2022 jo 81 (Nordisk statistik for kriminalforsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige 2016–2022). Varmuusvankeuteen tuomituilla on Tanskassa oikeus ja velvollisuus osallistua työhön, koulutukseen tai muuhun hyväksyttävään toimintaan. Kuitenkin, jos arvioidaan tapauskohtaisesti tarkoituksenmukaiseksi, toimintavelvollisuus voidaan täyttää myös omatoimisella toiminnalla, jota harjoitetaan rikosseuraamusviranomaisen valvonnassa (Tanskan asetus vankien työskentelystä ym. (beskæftigelsesbekendtgørelsen) 1 §).

5.2.3.3 Saksa

Saksassa on käytössä varmuusvankeus (Sicherungsverwahrung), jonka tavoitteena on suojella yhteiskuntaa ja mahdollisia uhreja vaarallisilta rikoksentehtyjiltä. Varmuusvankeuden tavoite on siten rikosten ennalta ehkäisy. Varmuusvankeus määrätään Saksassa rikoksentehtyjille, jotka ovat syyllistyneet vakavaan rikokseen ja jotka katsotaan vaaraksi yleiselle turvallisuudelle. Varmuusvankeuteen on tyypillisesti määrätty väkivalta- ja seksuaalirikollisia, mutta myös muun tyyppisistä rikoksista, kuten vakavista omaisuusrikoksista on mahdollista tuomita varmuusvankeuteen.

Saksassa varmuusvankeus on pituudeltaan määrittelemätön seuraamus, joka seuraa tavallista vankeusrangaistusta ja määrätään osana rikostuomiota. Aiemmin varmuusvankeus oli tietyissä olosuhteissa mahdollista määrätä alkuperäisen tuomion jälkeen eli taannehtivasti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi tämän kuitenkin rikkovan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklaa, jossa säädetään rangaistuksen perustumisesta voimassa olevaan lakiin ja jossa kielletään rikoksen tekohetkellä voimassa ollut laki ankaramman rangaistuksen määrääminen (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu no. 6587/04, Haidn v. Germany, 13.1.2011). Myös Saksan liittovaltion perustuslakituomioistuin antoi varmuusvankeutta koskevan tuomion vuonna 2011, jossa se silloisessa muodossaan todettiin perustuslain vastaiseksi. Tämän myötä uusi varmuusvankeutta koskeva lainsäädäntö tuli voimaan marraskuussa 2012.

Varmuusvankeus ei Saksassa ole rikosoikeudellinen seuraamus vaan yksi oikeusjärjestelmän tuntemista parannus- ja turvallisuustoimenpiteistä (Maßregeln der Besserung und Sicherung),

jonka tuomioistuimien voi Saksan rikoslain määrittelyin ehdoin määrätä seuraamuksena lainvastaisesta teosta (Saksan rikoslain, Strafgesetzbuch, 66 §). Toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien linjasi esimerkiksi vuonna 2009 Saksan varmuusvankeusjärjestelmää koskevassa ratkaisussaan, että tällöin Saksassa käytössä ollut varmuusvankeutta oli pidettävä luonteeltaan rikosseuraamuksena eikä ainoastaan korjaus- ja ehkäisytoimenpiteenä (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu no. 19359/04, M. v. Germany, 17.12.2009, s. 27).

Ratkaisevaa varmuusvankeuden käytössä on ainoastaan rikoksentehtäjän vaarallisuus suhteessa yhteiskuntaan eikä sen käyttö rikosoikeudellisten seuraamusten tavoin edellytä syyllisyyttä. Tämä merkitsee, että myös syyntakeeton rikoksentehtäjä voidaan määrätä varmuusvankeuteen. Rikoksentehtäjän vaarallisuus on ennen varmuusvankeuteen määräämistä näyttäytynyt erityisen törkeän rikoksen teossa. Vaarallisuus on myös todennettava vaarallisuusarvion (Gefährlichkeitsprognose) avulla, jossa rikoksentehtäjä luokitellaan todennäköisesti vaaralliseksi.

Saksassa tuomioistuimien on määrättävä rikoksentehtäjä rikosoikeudellisen seuraamuksena lisäksi varmuusvankeuteen, jos tämä 1) tuomitaan tahallisuudesta, laissa täsmällisesti määrittelystä rikoksesta vähintään kahden vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen, 2) on tuomittu jo kaksi kertaa aikaisemmin vähintään vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen laissa määrittelystä rikoksesta, 3) on ennen uutta tekoa suorittanut yhden tai useamman aikaisemman teon johdosta vähintään kaksi vuotta vankeusrangaistusta tai parannus- ja turvallisuustoimenpiteitä, ja 4) kokonaisarviona rikoksesta ja hänen teoistaan seuraa, että hänellä on katsottava olevan taipumus rikoksiin, jotka aiheuttavat vakavaa haittaa uhrien henkiselle tai ruumiilliselle hyvinvoinnille ja henkilön katsotaan olevan tuomiohetkellä yhteiskunnalle vaarallinen (Saksan rikoslain 66 §).

Varmuusvankeuden tuomitsemisedellytyksiä harkittaessa aiemmin tehtyä rikosta ei oteta huomioon, jos sen tekemisen ja sitä seuraavan rikoksen välillä on kulunut yli viisi vuotta. Vastaava määräaika seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavien tekojen kohdalla on 15 vuotta. Eräiden laissa määriteltyjen rikosten kohdalla varmuusvankeus on valinnainen ja siten tuomioistuimien päätettävissä. Varmuusvankeuteen voidaan esimerkiksi tietyin laissa määrittelyin edellytyksin määrätä myös ilman aiempaa suoritettua vankeusrangaistusta, jos henkilö on syyllistynyt kolmeen vakavaan henkeen ja terveyteen kohdistuvaan rikokseen.

Varmuusvankeuteen määrääminen voi sisältyä tuomioon, ja vuoteen 2002 tämä olikin ainoa lainsäädännön tuntema mahdollisuus. Nykyisin varmuusvankeuden määrääminen on mahdollista sisällyttää varauksena tuomioon (Saksan rikoslain 66 a §). Jos tuomioon sisältyy varaus, järjestetään tuomitun vankeusrangaistuksen lopussa uusi pääkäsittely, jonka yhteydessä tehdään vaarallisuusarvio ja päätetään varmuusvankeuteen määräämisestä. Päätös varmuusvankeuden täytäntöönpanosta tulee tehdä viimeistään sinä päivänä, kun vanki on suorittanut määrätyn rangaistuksen kokonaisuudessaan. Tällöin otetaan psykologisen asiantuntijalausunnon lisäksi huomioon tuomitun vankeusaikainen käyttäytyminen, ja jos vaarallisuuden arvioidaan olevan riittävä suuri, määrätään tuomittu varmuusvankeuteen. Varaus lisättiin lakiin väkivalta- ja seksuaalirikollisia ajatellen. Varaus merkitsee, ettei tuomittu vankeusrangaistusta suorittaessaan tiedä, milloin hänet tosiasiallisesti vapautetaan.

Saksassa varmuusvankeuteen määrääminen on myös mahdollista taannehtivasti. Tämä merkitsee, että rikoksentehtäjä voidaan määrätä varmuusvankeuteen oikeuspsykiatrisen hoidon jälkeen, jos rikoksentehtäjä hoidosta vapautumisajankohtana ei enää ole syyntakeeton tai alentuneesti syyntakeeton, ja tekohetken syyntakeettomuus tai alentunut syyntakeettomuus oli syy oikeuspsykiatriseen hoitoon sijoittamiselle (Saksan rikoslain 66 b §). Taannehtiva varmuusvankeuteen määrääminen on myös mahdollista, jos rikoksentehtäjällä oikeuspsykiatrisen hoidon jälkeen on joko vankeusrangaistus tai osa vankeusrangaistusta

suorittavana. Taannehtivaa varmuusvankeuteen määräämistä voidaan soveltaa myös ensikertalaisiin rikoksentehtäjiin. Varmuusvankeus voidaan määrätä alaikäisille rikoksentehtäjiin (14–17-vuotiaat) ja nuorille rikoksentehtäjiin (18–20-vuotiaat) vain osana tuomiota tai taannehtivasti, mutta ei varauksella.

Varmuusvankeus suoritetaan tyypillisesti tavallisissa vankiloissa, mutta erillään muista vangeista. Varmuusvankeuden päämääränä on lain mukaan, että siihen määrätty sijoitetaan turvallisesti suljettuun laitokseen yhteiskunnan suojelemiseksi. Häntä on myös tuettava yhteiskuntaan sopeutumisessa. Kokonaisuutena varmuusvankeuteen määrättyyn sovelletaan kuitenkin samoja säännöksiä kuin vankeusrangaistusta suorittaviin.

Saksassa tuomioistuin voi milloin tahansa arvioida varmuusvankeuden jatkumisen tarpeellisuuden. Tarpeellisuus on arvioitava kuitenkin vähintään vuoden välein ja, jos varmuusvankeus on jatkunut kymmenen vuotta, yhdeksän kuukauden välein (Saksan rikoslain 67 e §).

Varmuusvankeus voi Saksan rikoslain pääsäännön mukaan jatkua korkeintaan kymmenen vuotta (Saksan rikoslain 67 d §). Jos rikoksentehtäjän kuitenkin tämänkin jälkeen arvioidaan olevan lain tarkoittamalla tavalla yhteiskunnalle vaarallinen, voi tuomioistuin määrätä, että varmuusvankeutta jatketaan. Lakiin ei siten sisälly ehdotonta enimmäisaikaa varmuusvankeudelle, sillä sen jatkuminen perustuu aina siihen, miten vaarallisena yhteiskunnalle varmuusvankeuteen määrätyn arvioidaan olevan. Myös Saksan liittovaltion perustuslakituomioistuin on todennut tämän olevan sopusoinnussa perustuslain kanssa. Käytännössä varmuusvankeus voi jatkua rikoksentehtäjän loppuelämän.

Jos tuomioistuin ei arvioi tuomitun olevan vaarallinen yhteiskunnalle, on varmuusvankeus päätettävä ja tuomittu vapautettava. Tuomioistuin asettaa hänet tällöin valvontaan (Führungsaufsicht), jonka kesto on kahdesta viiteen vuotta. Valvontaan voi sisältyä useita laissa määriteltyjä ehtoja, esimerkiksi niin sanottu oleskeluvalvonta (Aufenthaltsüberwachung), jonka avulla valvontaan asetetun sijainti on määriteltävissä ja joka toteutetaan sähköisellä jalkapantavalvonnalla (Saksan rikoslain 68 b §).

Varmuusvankeuteen määrätään vuositasona noin 500–600 henkilöä Saksan asukasluvun ollessa vajaa 84 miljoonaa. Vuosina 2014–2023 varmuusvankeuteen määrättyjen määrä oli joka vuosi yli 500, korkeimman määrän ollessa vuonna 2023 yhteensä 609 tuomittua. Varmuusvankeuteen tuomittujen määrä on siis viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut tasaisesti (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/75094/umfrage/strafgefangene-in-sicherungsverwahrung/>). Varmuusvankeuteen määrätty henkilöt vapautuvat vankilasta keskimäärin yli 15 vuoden jälkeen. Tähän ajanjaksoon sisältyy sekä vankeusrangaistus että varmuusvankeus.

5.2.3.4 Sveitsi ja Itävalta

Euroopan maista myös ainakin Sveitsin ja Itävallan lainsäädännöissä säädetään varmuusvankeuden kaltaisesta seuraamuksesta, joka on suunnattu vakavien rikosten tekijöille ja -uusijoille, joilla arvioidaan olevan riski uusia vastaava vakava rikos (Sveitsin rikoslaki 64–65 § ja Itävallan rikoslaki 23 §).

Sveitsissä varmuusvankeus voidaan tuomita, jos rikoksentehtäjä on syyllistynyt vakavaan väkivalta- tai seksuaalirikokseen (murhaan, tappoon, vakavaan pahoinpitelyyn, raiskaukseen, ryöstöön, panttivangin ottamiseen, tuhopolttoon, toisen henkilön hengen vaarantamiseen tai muuhun rikokseen), josta voidaan tuomita vähintään viisi vuotta vankeutta. Teon tulee aiheuttaa vakavaa haittaa toisen henkilön fyysiselle, psykologiselle tai seksuaaliselle

koskemattomuudelle. Lisäksi edellytyksenä on, että rikoksentekijän persoonallisuuspiirteiden, rikoksen olosuhteiden ja hänen yleisen henkilökohtaisen tilanteensa vuoksi voidaan vakavasti olettaa hänen syyllistyvän uudelleen vastaavan tyyppisiin rikoksiin tai pysyvän tai pitkäaikaisen mielenterveyden häiriön vuoksi on vakavasti odotettavissa, että hän tulee syyllistymään uudelleen vastaaviin rikoksiin.

Ehdonalainen vapautuminen varmuusvankeudesta on Sveitsissä mahdollista, kun voidaan olettaa, että tuomittu pystyy käyttäytymään hyvin vapaudessa. Ehdonalaisen vapauden kesto on kahdesta viiteen vuotta. Varmuusvankeuden määrännyt tuomioistuimien päättää ehdonalaisesta vapaudesta ja sen jatkamisesta tai seuraamuksen päättymisestä. Ehdonalaisen vapauden mahdollisuutta tulee arvioida ensimmäisen kerran, kun kaksi vuotta varmuusvankeudesta on kulunut. Tämän jälkeen arviointi tulee tehdä kerran vuodessa. Sveitsin rikoslaisissa ei säädetä varmuusvankeuden maksimipituudesta. Sveitsissä varmuusvankeus voidaan määrätä myös takautuvasti, jos vankeusrangaistuksen aikana ilmenee uutta tietoa tai todisteita, jotka osoittavat, että varmuusvankeuden edellytykset olivat olemassa jo alkuperäisen tuomion aikana, mutta tuomioistuimien ei ole voinut olla tästä tietoinen.

Sveitsissä varmuusvankeutta tuomitaan nykyään vähemmän verrattuna psykiatriseen pakkohoitoon, joka on myös mahdollista muuntaa varmuusvankeudeksi. Vuodelta 2018 saatavissa olevan tiedon mukaan Sveitsissä kokonaisvankimäärä oli yhteensä noin 7000, joista 731 suoritti tuomiota, jonka loppumisajankohta ei ole tiedossa. Näistä 148 oli varmuusvankeuteen tuomittuja ja 583 psykiatriseen pakkohoitoon tuomittuja. Vuosina 2008–2018 on vapautettu 40 varmuusvankeuteen tuomittua henkilöä. (Marti, Irene, Indefinite Confinement in Switzerland, 2022. s. 47–93. Saatavilla osoitteessa: https://doi.org/10.1007/978-3-031-12590-4_2).

Itävallassa varmuusvankeutta vastaa rikoslain mukainen sijoittaminen vaarallisten rikoksenuusijoiden laitokseen, joka voidaan tuomita 24 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka tuomitaan vähintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Tuomioistuimien päättää tuomitun sijoittamisesta vaarallisten rikoksenuusijoiden laitokseen, jos kyseessä on vakava väkivalta- tai seksuaalirikos, ja henkilö on kaksi kertaa aiemmin tuomittu vastaavista rikoksista vähintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen, ja hän on tämän vuoksi ollut vangittuna vähintään 18 kuukauden ajan ennen kyseessä olevia tekoja. Tässä arvioissa otetaan huomioon 19 ikävuoden täyttämisen jälkeiset teot. Lisäksi edellytyksenä on, että on aihetta epäillä, että henkilö syyllistyy uudelleen lain mukaisiin vakaviin rikoksiin. Sijoittaminen vaarallisten rikoksenuusijoiden laitokseen saa kestää Itävallassa enimmillään kymmenen vuotta (Itävallan rikoslaki 25 §).

5.2.3.5 Englanti ja Wales

Englannissa ja Walesissa on aiemmin ollut käytössä varmuusvankeus eli vapaasti käännettynä vankeusrangaistus yleisen turvallisuuden vuoksi (Imprisonment for Public Protection, IPP). Varmuusvankeus otettiin maissa käyttöön vuonna 2005 ja siitä luovuttiin kokonaan vuonna 2012. Varmuusvankeudesta luopumisen jälkeen varmuusvankeuteen tuomittujen tuomiot jäivät kuitenkin voimaan sellaisenaan. Näin ollen varmuusvankeutta suorittavia vankeja on siis Englannissa ja Walesissa edelleen.

Varmuusvankeudessa oli rankaisevana elementtinä tietty osa tuomiosta, joka vähintään suoritettiin vankeudessa eli tariffi (tariff). Tämän vähimmäisajan jälkeen vangin ehdonalaista vapautta voitiin käsitellä ehdonalaistalautakunnassa (the Parole Board). Varmuusvankeus koostui siis kahdesta osasta: rikosseuraamuksena määrättävästä vankeusrangaistuksesta sekä sitä seuraavasta pituudeltaan ennalta määrittelemättömästä ajanjaksosta, jonka aikana oli

mahdollista hakea ehdonalaista vapautta. (Grimshaw Roger, Imprisonment for Public Protection: Psychic Pain Redoubled. Centre for Crime and Justice Studies, October 2022).

Tuomioistuini oli lain mukaan lähtökohtaisesti velvoitettu arvioimaan henkilön aiheuttavan vakavan vaaran yhteiskunnalle, jos hänet oli aiemmin tuomittu yhdestä tai useammasta laissa mainitusta vakavasta rikoksesta. Vakaviin rikoksiin kuului myös suhteellisen lieviä rikoksia kuten pahoinpitely.

Varmuusvankeusjärjestelmä Englannissa ja Walesissa sai osakseen runsaasti kritiikkiä sen alkuperäisessä muodossa. Järjestelmää pidettiin liian ankarana ja ohjailevana, koska se velvoitti tuomitsemaan elinkautiseen vankeuteen tai varmuusvankeuteen täysi-ikäiset rikoksentehtäjät, jotka olivat syyllistyneet vakaviin laissa mainittuihin rikoksiin ja täyttivät vaarallisuusarvioinnin (Rose Christopher, RIP the IPP: A Look Back of The Sentence of Imprisonment for Public Protection. The Journal of Criminal Law (2012) 76 JCL, s. 303–313). Säännösten soveltamisalaa pidettiin liian laajana, sillä varmuusvankeutta määrättiin myös melko lieviä rikoksista, mikä herätti kysymyksen siitä, oliko seuraamus kohdistettu oikeille rikoksentehtäjille. Alun perin varmuusvankeus oli tarkoitettu vakaviin seksuaali- ja väkivaltarikoksiin syyllistyneille, mutta käytännössä merkittävä osa vangeista suoritti alle kahden vuoden minimirangaistusta. (Strickland Pat – Bat Beard Jacqui, Sentences of Imprisonment for Public Protection. House of Commons Library, 6 June 2012). Järjestelmän selvä ongelma oli sen vaikutus vankimäärän kasvuun. Monien lyhyttä määräaikaista rangaistusta suorittavien vankien vankeusaika piteni huomattavasti varmuusvankeuden myötä, ja tämä aiheutti paineita vankiloiden sekä ehdonalaishäiriöjärjestelmän resurssien riittävyydelle.

5.2.3.6 Eräät Euroopan ulkopuoliset maat

Euroopan ulkopuolisista maista voidaan todeta lyhyesti, että ainakin Uudessa-Seelannissa, Australiassa ja Kanadassa on varmuusvankeuden kaltainen seuraamus, joka voidaan tuomita vaaralliseksi todetuille väkivalta- tai seksuaalirikoksista tuomituille. Kyseisissä maissa on tämän lisäksi mahdollisuus tuomita rikoksentehtäjä elinkautiseen vankeuteen.

Uudessa-Seelannissa on käytössä kaksi erityyppistä varmuusvankeuden kaltaista järjestelmää, joista toinen on luonteeltaan rikosseuraamus ja toinen turvaamistoimenpide. Varmuusvankeudeksi (preventive detention) kutsuttu seuraamus tarkoittaa ennalta määrittelemättömän pituista vankeusrangaistusta, joka muistuttaa elinkautista vankeusrangaistusta. Voimassa olevan lainsäädännön mukainen varmuusvankeus pitää sisällään vähintään viisi vuotta vankeutta, jonka aikana ei voi hakea ehdonalaista vapautta. Tuomioistuin voi kuitenkin pidentää tätä aikaa, jos vangin historia antaa siihen aiheita. (Sentencing Act 87–90 §)

Toinen varmuusvankeuden kaltainen toimenpide on nimeltään julkinen suojelumääräys (public protection order; Public Safety (Public Protection Orders) Act 2014). Se voidaan määrätä ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittaneelle henkilölle, jonka arvioidaan omaavan edelleen erittäin korkean riskin syyllistyä vakavaan seksuaali- tai väkivaltarikokseen eikä häntä voida turvallisesti vapauttaa osaksi yhteiskuntaa.

Uudessa-Seelannissa on vastikään keväällä 2025 julkaistu varmuusvankeuden ja julkisen suojelumääräyksen järjestelmien laajempaa uudistamista koskeva ehdotus (Preventive measures in a reformed law, Law Commission, New Zealand, Report 149, 2025). Keskeisiä ehdotettuja muutoksia olisivat järjestelmän jakaminen kolmeen eri ennaltaehkäisevään toimenpiteeseen, jotka olisivat yhteisössä tapahtuva ennaltaehkäisevä valvonta (community preventive supervision), asumiseen perustuva ennaltaehkäisevä valvonta (residential preventive

supervision) ja suljettu ennaltaehkäisevä varmuusvankeus (secure preventive detention). Näiden kolmen toimenpiteen olisi tarkoitus muodostaa yhtenäisempi asteittainen järjestelmä, jossa rajoitusten taso vaihtelee ja, joka antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden määrätä kunkin tapauksen riskien hallintaan sopivin ja vähiten rajoittava toimenpide. Uudistuksessa siirryttäisiin kohti järjestelmää, jossa vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen ennaltaehkäisevä toimenpide tuomittaisiin enemmän turvaamistoimenpiteen omaisesti. Samalla ehdotetaan, että varmuusvankeus omana rikosseuraamuksenaan lakkautettaisiin.

Ehdotuksen mukaisen suljetun ennaltaehkäisevän varmuusvankeuden suorittaminen tapahtuisi erityisissä suljetuissa laitoksissa, jotka ovat erillään vankiloista. Laitoksista ei pystyisi poistumaan ilman lupaa. Varmuusvankeuteen määrättyjen olosuhteiden tulisi poiketa olennaisesti vankilaselleistä ja niiden tulisi tarjota yksityisyyttä ja kohtuullista mukavuutta. Ehdotuksessa korostuu laitosten erillisyys vankiloista, koska kyseessä ei olisi enää rikosseuraamuksen suorittaminen, vaan enemmän turvaamistoimenpiteen kaltainen toimenpide. Varmuusvankeuteen liittyvien rajoitusten tulisi ehdotuksen mukaan olla vaikutuksiltaan mahdollisimman vähän rankaisuvia ja kuntoutuksen tarjoaminen olisi pakollista.

5.2.3.7 Ruotsissa suunnitellut lainsäädäntötoimet

Ruotsissa ei ole ollut käytössä varmuusvankeuden kaltaista seuraamusta tai toimenpidettä. Ruotsissa tehtiin kuitenkin 2024 selvitys tarpeesta ottaa käyttöön pituudeltaan ennalta määräämätön toistaiseksi voimassa oleva seuraamus osaksi rikosseuraamusjärjestelmää (SOU 2024:48, Ett ändamålsenligt samhällsskydd, Vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen, Del 3 (Påföljdsfrågor) s. 399–484. Ehdotuksesta annetut lausunnot löytyvät osoitteesta: <https://www.regeringen.se/remisser/2024/07/remiss-av-ett-andamalsenligt-sam-hallsskydd.-vissa-reformer-av-straff--och-straffverkstallighetslagstiftningen-sou-202448>).

Lokakuussa 2025 Ruotsissa hallitus luovutti lakineuvostolle (Lagrådet) esitysluonnoksen uudesta kestoaltaan määrittelemättömän pituisesta vapaudenmenetyssuraamuksesta, josta käytetään termiä varmuusvankeus (säkerhetsförvaring), <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/lagratsremiss/2025/10/sakerhetsforvaring--en-ny-tidsobestamd-frihetsberovande-pafoljd/>).

Seuraamuksesta on Ruotsin 2024 selvityksessä (SOU 2024:48) käytetty nimitystä säkerhetsstraff (turvallisuusrangaistus), jolla on haluttu korostaa toimenpiteen luonnetta yhteiskunnan turvaamiseen pyrkivänä rangaistuksena erotuksena Norjassa ja Tanskassa käytetyille säilyttämiseen viittaaville käsitteille (förvaring). Hallituksen esitysluonnoksessa seuraamuksesta käytetään kuitenkin nimitystä säkerhetsförvaring. Valittua nimitystä perustellaan sillä, että kyseessä ei ole uusi vankeuslaji eikä uusi rangaistuslaji, vaan uusi rikosoikeudellinen seuraamus (en annan påföljd för brott). Lisäksi todetaan nimityksen olevan linjassa muissa Pohjoismaissa käytetyn nimityksen kanssa (esitysluonnoksen s. 63–64).

Varmuusvankeutta perustelemina seikkoina Ruotsissa on nostettu esiin mahdollisuus estää vakavia rikoksia pidemmän aikaa ja siten parantaa yhteiskunnan ja rikosten uhrien suojelua. Elinkautisen vankeuden ja oikeuspsykiatrisen hoidon ei välttämättä voida katsoa tarjoavan riittävää yhteiskunnallista suojaa sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksentekijällä ei ole vakavaa mielenterveydellistä häiriötä tai rikokset eivät vakavuudeltaan ole sen laatuaisia, että elinkautinen vankeus voisi tulla kyseeseen. Näin ollen Ruotsissa voidaan nähdä yhteiskunnallinen tarve pidemmälle menevään rikosoikeudelliseen seuraamukseen, jolla on mahdollista puuttua ennaltaehkäisevästi vakavien rikosten uusimiseen ja toistuvaan syyllistymiseen lukuisiin vakaviin henkilön koskemattomuutta loukkaaviin rikoksiin.

Parempana vaihtoehtona nähdään myös elinkautisen vankeuden säilyttäminen nykyisellään siten, ettei sitä voida jatkossakaan määrätä seuraamuksena rikoksen uusimisriskin perusteella. Elinkautinen säilyisi siis seuraamuksena kaikista vakavimmille rikoksille eli pääasiassa murhalle tai muille vakaville rikoksille, joihin liittyy murha.

Ruotsissa varmuusvankeus olisi tarkoitus rajoittaa soveltamisalaltaan tapauksiin, jotka ovat erityisen vakavia, mutta kuitenkin sellaisia, joissa elinkautinen vankeusrangaistus ei tule kyseeseen. Kyseessä olisi luonteeltaan tuomioistuimessa määrättävä rikosoikeudellinen seuraamus, eikä esimerkiksi rikosoikeudellisen järjestelmän ulkopuolinen turvaamistoimenpide. Elinkautinen vankeus ja oikeuspsykiatrinen hoito olisivat rangaistuksina etusijalla varmuusvankeuteen nähden.

Varmuusvankeuteen tuomitsemisesta säädettäisiin rikoslain (brottsbalken) uudessa 33 luvussa. Varmuusvankeuteen voitaisiin ensinnäkin tuomita henkilö, joka olisi tuomittava vähintään neljän vuoden vankeuteen toisen henkeä, terveyttä, vapautta tai rauhaa vastaan tehdystä rikoksesta, jos hänet on aiemmin tuomittu tällaisesta rikoksesta lainvoimaiseksi tulleella tuomiolla vankeusrangaistukseen.

Varmuusvankeuteen voitaisiin tuomita myös henkilö, joka tuomitaan samalla kertaa toistuvista toisen henkeä, terveyttä, vapautta tai rauhaa vastaan tehdyistä rikoksista, jotka ovat vakavuudeltaan sellaisia, että niistä tuomittaisiin vähintään kuusi vuotta vankeutta, jos rangaistus tuomittaisiin vankeutena.

Lisäksi molemmissa edellä mainituista tilanteista varmuusvankeuden tuomitsemisen edellytyksenä olisi 1. että on olemassa merkittävä riski (en påtaglig risk) vakavan rikoksen toistumisesta muiden henkeä, terveyttä, vapautta tai rauhaa vastaan, ja 2. että tietyn ajanjakson mittainen vankeusrangaistus tai muut toimenpiteet eivät riitä tyydyttämään yhteiskunnan suojelun tarvetta. Esitysluonnoksen perustelujen mukaan (s. 76) seuraamuksen määrittämistä harkittaessa riski tulisi arvioida vielä korkeammaksi kuin elinkautisen vankeuden muuntamisharkinnassa, jossa muuntamisen estävän riskin on oltava konkreettinen ja varteenotettava. Merkittävä (påtaglig) riski tarkoittaa, että riski ei saa olla merkityksetön, epäselvä tai etäinen, vaan riskin on oltava selkeä ja konkreettisesti osoitettavissa. On siis oltava konkreettisia olosuhteita, jotka osoittavat, että tällainen riski on olemassa arvioitavan henkilön kohdalla.

Varmuusvankeuteen ei saisi tuomita, jos elinkautiseen vankeuteen tai oikeuspsykiatriseen hoitoon tuomitsemisen edellytykset täyttyvät.

Varmuusvankeutta ei voitaisi tuomita rikoksista, jotka on tehty ennen kuin henkilö täyttää 18 vuotta. Tuomioistuimien voisi kuitenkin tuomita varmuusvankeuden yhteisenä seuraamuksena useista teoista, joista osa voisi olla tehty alle 18-vuotiaana, jos täysi-ikäisenä tehdyt teot ovat vakavuudeltaan sellaisia, että ne täyttävät varmuusvankeuden tuomitsemisen edellytykset.

Tuomioistuimen tuomitessa varmuusvankeuteen olisi sille tuomiossa määritettävä vähimmäis- ja enimmäisaika. Vähimmäisajan tulisi vastata sellaisen vankeusrangaistuksen kesto, joka olisi tuomittu, jos seuraamukseksi olisi tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus. Vähimmäisaika voisi siten olla 4 vuodesta 18 vuoteen (s. 82). Enimmäisaika voisi ylittää vähimmäisajan 4–6 vuodella ja tuomioistuimen tulisi enimmäisaikaa määritessään huomioida kuinka vakavasta rikollisuudesta tuomiossa on kyse. Enimmäisaika voisi lyhimmillään olla siten 8 vuotta (4 + 4) ja pisimillään 24 vuotta (18 + 6) (esitysluonnoksen s. 83–84).

Kuten Norjassa ja Saksassa, Ruotsissakin on katsottu tarpeelliseksi mahdollisuus pidentää maksimiaikaa, jos tuomitulla arvioidaan edelleen olevan riski vakavan rikoksen uusimiselle. Syyttäjän pyynnöstä, rikosseuraamusviranomaisen ilmoituksen jälkeen, yleinen tuomioistuimien voisi harkintansa mukaan pidentää enimmäisaikaa enintään kolmella vuodella kulloinkin, jos 1) vapaudenmenetyksen jatkaminen on ehdottoman välttämätöntä (absolut nödvändigt) yhteiskunnan suojelemiseksi, taikka enintään vuodella jos 2) pidentäminen olisi tarpeen valvotun koevapauden jatkumiseksi riittävän pitkään yhteiskunnan suojelemiseksi (ehdotetun 33 luvun 8 §).

Pidennyslakemus olisi pantava vireille käräjäoikeudessa viimeistään kuusi kuukautta ennen enimmäisajan päättymistä, muuten rangaistus päättyy enimmäisajan päättyessä. Jos kanne on nostettu ajoissa, oikeus voisi kuitenkin päättää, että varmuusvankeutta jatketaan, kunnes asia on lopullisesti ratkaistu, vaikka enimmäisaika olisi kulunut umpeen.

Ennen varmuusvankeuden määräämistä tuomioistuimella olisi mahdollisuus hankkia erityinen lausunto henkilön riskistä syyllistyä uusiin vakaviin rikoksiin henkeä, terveyttä, vapautta tai rauhaa vastaan. Lausuntoa ei tarvitsisi pyytää, jos se on selvästi tarpeetonta. Lausunto voitaisiin hankkia myös valvottua koevapautta ja varmuusvankeuden maksimajan jatkamista koskevien päätösten yhteydessä. Hakemusta valvottuun koevapauteen pääsemiseksi tai varmuusvankeuden maksimajan pidentämiseksi ei voitaisi hyväksyä ilman riskiä koskevaa lausuntoa (ehdotetun rikoslain 33 luvun 9 §). Vastuuviranomaisena toimisi Oikeuslääketieteen laitos (Rättsmedicinalverket).

Ehdotuksen mukaan vaarallisuutta ja vakaviin rikokseen syyllistymisen riskiä arvioitaessa tulisi arvio perustaa tapauskohtaisesti rikosten vakavuuteen, rikoshistoriaan, tuomitun käytökseen ja sosiaaliseen tilanteeseen sekä muihin olosuhteisiin (esitysluonnoksen s. 76).

Varmuusvankeuden täytäntöönpanossa olisi keskeistä kuntoutus ja mahdollisuus lopulta vapautua. Tuomitulle olisi tarjottava kuntoutusta ja muita toimenpiteitä, jotka edistävät sopeutumista yhteiskuntaan. Jokaiselle varmuusvankeuteen tuomitulle laadittaisiin yksilöllinen täytäntöönpanosuunnitelma. Varmuusvankeuden täytäntöönpano tulisi suunnitella niin, että se vähentää vankeuden aiheuttamaa psyykkistä kuormitusta ja tarjoaa tuomituille selkeät keinot edetä kohti vapautumista (esitysluonnoksen s. 106).

Varmuusvankeuteen tuomitun sijoittaminen tapahtuisi vankeuslain sääntöjen mukaisesti. Hallituksen esitysluonnoksen mukaan mahdollisuus oleskella laitoksen ulkopuolella turvallisissa olosuhteissa on erityisen tärkeää varmistamaan, että järjestelmässä on mekanismeja, jotka mahdollistavat todellisen edistymisen kohti vapautumista. Poistumisluvasta säädettäisiin erikseen varmuusvankeuteen tuomittujen osalta. Edellytyksenä olisi, että kolme neljäsosaa vähimmäisajasta olisi suoritettu ja että ei ole ilmeistä riskiä siitä, että henkilö syyllistyisi rikokseen, välttäisi rangaistuksen suorittamista tai muuten käyttäytyisi sopimattomasti. Erityisestä syystä poistumislupa voitaisiin myöntää ennen edellä mainittua määräaikaa. Varmuusvankeuteen tuomittuihin sovellettaisiin lisäksi vankeuslain säännöksiä poistumisluvasta erityisen tärkeästä syystä (ehdotettava varmuusvankeuden täytäntöönpanosta annettava laki ja luonnoksen s. 110–114).

Aikaisintaan vuosi ennen varmuusvankeuden vähimmäisajan päättymistä tuomittu tai Rikosseuraamuslaitos voisi hakea tuomioistuimelta valvottua koevapautta (villkorad utslussning). Valvottu koevapaus ei voisi alkaa ennen kuin vähimmäisaika on tullut täyteen. Lupaa ei voitaisi myöntää ilman Oikeuslääketieteellisen laitoksen tekemää riskiarviota. Arviossa olisi erityisesti huomioitava tuomitun riski syyllistyä uudelleen vakavaan rikokseen, joka kohdistuu toisen henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan, suoritettu rangaistusaika,

tehdyn rikoksen luonne ja rangaistuksen täytäntöönpanon aikana tapahtuneet laiminlyönnit ja osallistuminen yhteiskuntaan sopeutumisiksi. Tuomittu voisi hakea valvottua koevapautta uudelleen aikaisintaan vuoden kuluttua siitä, kun päätös on saanut lainvoiman, jos hakemus on hylätty (ehdotettu uusi rikoslain 38 luku 3 b §). Aikaraja ei koskisi Rikosseuraamuslaitoksen tekemää hakemusta.

Valvottu koevapaus jatkuisi enimmäisajan loppuun saakka, jos ei tosin päätetä, ja valvottuun koevapauteen liittyisi aina valvonta (ehdotettu varmuusvankeuden täytäntöönpanosta annettava laki 4 luku 1 §). Rikosseuraamuslaitos voisi päättää valvonnan päättymisestä, jos yhteiskunnan suoja voidaan varmistaa ja jos ei ole ilmeistä riskiä siitä, että vapautettu syyllistyisi rikokseen, välttäisi rangaistuksen suorittamista tai muuten käyttäytyisi sopimattomasti. Tällainen päätös voisi tulla kyseeseen valvotun koevapauden loppupuolella (ehdotettu varmuusvankeuden täytäntöönpanosta annettava laki 4 luku 1 § ja luonnoksen s. 118).

Lopullinen hallituksen esitys on annettu Ruotsin parlamentille 22.1.2026 (prop. 2025/26:95) ja lakien on tarkoitus tulla voimaan 15.4.2026.

6 Lausuntopalaute

6.1 Lausuntokierros

Oikeusministeriö pyysi joulukuussa 2024 lausuntoa arviomuistiosta varmuusvankeuden käyttöönotosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-073-4>). Lausuntoja saapui 22. Arviomuistiassa oli esillä kaksi vaihtoehtoista toteutusmallia varmuusvankeuden käyttöönotolle. Toinen malleista sai selkeästi enemmän kannatusta ja valmistelua jatkettiin kyseisen vaihtoehtoon pohjalta. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:23, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-294-3>). Alkuperäiset lausunnot ovat kokonaisuudessaan saatavissa valtioneuvoston hankeikkunasta osoitteesta <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM077:00/2023>.

Oikeusministeriö pyysi myöhemmin lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi 57 taholta. Lausunnon antamisaika oli 24.10. - 5.12.2025. Muillekin kuin jakelussa mainituille annettiin mahdollisuus antaa lausunto lausuntopalvelu.fi-sivustolla. Lausuntoja saapui 32. Alkuperäiset lausunnot ovat kokonaisuudessaan saatavissa valtioneuvoston hankeikkunasta osoitteesta <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM077:00/2023>. Lausunnoista on julkaistu lausuntotiivistelmä (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-527-2>).

Lausunnon antoivat Helsingin käräjäoikeus, Pirkanmaan käräjäoikeus, Helsingin hovioikeus, Turun hovioikeus, Vaasan hovioikeus, korkein oikeus, professori Kimmo Nuotio, Itä-Suomen yliopisto (Matti Tolvanen), tutkijatohtori Esko Yli-Hemminki (Helsingin yliopisto), Vankilavirkailijain Liitto VVL ry, Rikosseuraamuslaitos, Poliisihallitus, Vankiterveydenhuollon yksikkö, Syyttäjälaitos, Suomen Asianajajat, KRIS Suomen keskusliitto ry, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL, Suomen Psykologiliitto, Suomen syyttäjäyhdistys ry, Juristiliitto – Juristförbundet ry, Oikeuskanslerinvirasto, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Oikeusrekisterikeskus, Suomen tuomariliitto, Rikosseuraamusalan henkilöstöyhdistys RikHe ry, Rikoksettoman elämän tukisäätiö, A-klinikkasäätiö, sisäministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö.

Lisäksi lausunnon antoi kolme yksityishenkilöä.

Useat lausunnonantajat viittasivat aikaisemmin oikeusministeriön arviomuistiosta antamiinsa lausuntoihin.

6.1.1 Yleinen lausuntopalaute

Monet lausunnonantajat kannattivat tavoitetta yhteiskunnan turvallisuuden edistämisestä ja vaarallisia rikoksentekijöitä koskevan lainsäädännön kehittamisestä. Osa lausunnonantajista kannatti esityksessä valittuja keinoja sellaisenaan. Osa puolestaan toi esille, että valittujen keinojen sijaan olisi syytä kehittää enemmän suhteellisen tuoretta yhdistelmärangaistusta, joka on tarkoitettu vaarallisille rikoksenuusijoille ja käyttää sen vankeusaika mahdollisimman hyvin uusintariskiä alentaviin toimenpiteisiin.

6.1.2 Varmuusvankeuden käyttöönotto ja yhdistelmärangaistusta koskevat muutokset

Useat lausunnonantajat pitivät varmuusvankeuden käyttöönottoa merkittävänä muutoksena Suomessa, jossa rikosoikeus on rakentunut niin sanotun tekorikosoikeuden perustalle. Esityksen nähtiin merkitsevän varsin erityislaatuista kehitystä suhteessa Suomessa vallitsevaan rikosoikeudelliseen seuraamusajatteluun, koska vapaudenriiston perustana ei olisi jo tehty rikoksena rangaistava teko vaan arvio mahdollisista tulevista teoista. Toisaalta suuri osa asiaan kantaa ottaneista piti hyvänä, että esityksessä oli varmuusvankeuden toteuttamiseksi valittu malli, joka istuu olemassa olevaan seuraamusjärjestelmään, eikä esityksessä ole suoraan seurattu muiden maiden lainsäädäntöratkaisuja.

Varmuusvankeuden soveltamista myös alaikäisiin rikoksentekijöihin tai alaikäisenä tehtyihin rikoksiin kritisoitiin erityisesti. Kriittisiä huomioita esitettiin lähes puolessa lausunnoista, ja niissä viitattiin YK:n lasten oikeuksien yleissopimukseen ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttiin 24 (2019) lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä sekä alaikäisten erityiseen asemaan rikosoikeudessa ja seuraamusjärjestelmässä. Esityksen lapsivaikutusten arviointia pidettiin suppeana. Esityksen perusteluita on tältä osin täydennetty erityisesti jaksoissa 4.2.2 (Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin) ja 11 (Suhde perustuslakiin ja säätämisyhteisöön).

Yhdistelmärangaistuksen soveltamisalaan ehdotettua laajennusta henkilöihin, jotka eivät täytä aikaisempaa rikoshistoriaa koskevaa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisedellytystä (ns. ensikertalaiset) pidettiin lausunnoissa sekä perusteltuna että ongelmallisena. Yhdistelmärangaistusta koskeva sääntely perustuu vaarallisena pidettyjen rikoksenuusijoiden tulevan käyttäytymisen arviointiin. Esitysluonnoksesta katsottiin jäävän epäselväksi, miten käyttökelpoisia oikeuspsykiatriset riskiarviot ensikertalaisuustilanteissa ovat ja miten tuomioistuimen tulisi kyseisiä tilanteita arvioida, kun käytännössä vaarallisuutta ennustaa parhaiten aikaisempi väkivaltainen käytös ja rikoshistoria. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin ensikertalaisia kokevan sääntelyn rajaamista siten, että yhdistelmärangaistus olisi mahdollista vain, jos samalla kertaa tuomitaan toistuvista tai useista toisen henkeä, terveyttä, vapautta vastaan tehdyistä rikoksista, jotka ovat kokonaisarviotuna myös erittäin vakavia (ns. sarjamurhaajat ja terrorismirikokset). Esitykseen ei ole tältä osin tehty muutoksia, mutta esityksessä on korostettu, että ensikertalaisten kohdalla yhdistelmärangaistus tulisi vain poikkeuksellisesti sovellettavaksi.

Varmuusvankeuteen määräämisen kytkemistä yhdistelmärangaistuksen suorittajiin pidettiin laajasti perusteltuna ratkaisuna. Samoin varmuusvankeutta koskevien asioiden keskittämistä Helsingin hovioikeuteen pidettiin perusteltuna.

Osa lausunnonantajista esitti kriittisiä huomioita varmuusvankeutta koskevan hakemuksen määräajoista. Tilannetta, jossa yhdistelmärangaistuksen vankeusaika päättyy varmuusvankeutta koskevan hakemuksen ollessa edelleen vireillä hovioikeudessa, pidettiin näissä lausunnoissa vangin kannalta erittäin epätoivottavana. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin, että hakemus varmuusvankeudesta olisi ratkaistava alkuperäisen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan aikana, eikä vankeusaika voisi prosessin vuoksi venyä. Toisaalta esitettyä määräaikasääntelyä pidettiin myös välttämättömänä. Esityksessä on täsmennetty ja kiristetty hakemusta koskevaa määräaikasääntelyä siten, että myös syyttäjälle on asetettu selkeä määräaika hakemuksen tekemiselle varmuusvankeuslain 5 §:ssä. Rikosseuraamuslaitokselle asetettua määräaikaa on puolestaan aikaistettu siten, että aloite varmuusvankeuden määräämiseksi olisi tehtävä yhdeksän kuukauden sijaan kymmenen kuukautta ennen valvonta-ajan alkamista. Sääntelyllä on tarkoitus varmistaa, että asia ehditään käsittelemään ennen alkuperäisen vankeusajan täyttymistä.

Tähän liittyen korkein oikeus ja Helsingin hovioikeus katsoivat, että jos yhdistelmärangaistuksen vankeusajan kuitenkin on mahdollista viivästyä määräämismenettelyn vuoksi, ei valvonta-ajan mahdollinen lyhentäminen ole riittävä tapa kompensoida tätä ylimääräistä vankeusaikaa, jos henkilöä ei lopulta määrätäkaan varmuusvankeuteen. Esityksessä ehdotettavaa sääntelyä ei ole tältä osin muutettu (varmuusvankeudesta annettavan lain 7 §:n 2 momentti). Yhdistelmärangaistusta koskeva rikoslain 2 c luvun 11 § mahdollistaisi jo sanamuotonsa mukaan sen, että vankeusaika voi muodostua tuomitun rangaistusta pidemmäksi, jos varmuusvankeutta on haettu. Edellä todetulla tavalla hakemusta koskevilla määräajoilla on pyritty varmistamaan, että tällainen tilanne tulisi käsille vain poikkeuksellisesti. Valvonta-ajan lyhentäminen voidaan rinnastaa esimerkiksi tilanteeseen, jossa jo voimassa olevan lainsäädännön mukaan ainakin osa yhdistelmärangaistuksen vapaudessa suoritettavasta valvonta-ajasta voi todellisuudessa tulla suoritetuksi vankeudessa, jos vangilla on esimerkiksi asunnon puuttumisen takia este valvonta-ajan suorittamiselle.

Korkein oikeus ja Helsingin hovioikeus kiinnittivät huomiota myös siihen, että luonnoksessa ei ole kaikilta osin säädetty riittävän selkeästi erilaisista muutoksenhakutilanteista. Näiden lausuntojen perusteella esitystä on täydennetty erityisesti muokkaamalla varmuusvankeudesta annettavan lain 7 ja 8 §:ää.

Helsingin hovioikeus piti ongelmallisena sitä, että hovioikeus ei varmuusvankeuden vapauttamishakemuksen hyväksyessään vapauttaisi varmuusvankeuteen määrättyä heti, vaan vapauttamispäätöksessä määrättäisiin vapautumispäivä niin, että vapautumisen valmistelulle tulisi jäädä riittävä aika. Esityksen valmistelussa on arvioitu, että vapauttaminen heti päätöksestä tarkoittaisi varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamista suoraan vankeudesta ehdonalaiseen vapauteen ilman minkäänlaista vapautumisen valmisteluaikaa. Tätä ei voida pitää perusteltuna ottaen huomioon, että etenkin vakaviin rikoksiin syyllistyneiden kohdalla asteittainen ja suunnitelmallinen vapauttaminen on olennainen osa vangin uusimisriskin hallintaa. Esitykseen ei ole tämän vuoksi tehty tältä osin muutosta.

Esityksen mukaan väkivaltariskiarvion hankkiminen olisi hovioikeudessa harkinnanvaraista silloin, kun käsitellään varmuusvankeudesta tai elinkautisvankeudesta vapauttamista koskevaa hakemusta. Arvio olisi kuitenkin molemmissa tilanteissa hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Vapautumishakemukset käsittelevä Helsingin hovioikeus kiinnitti huomiota siihen, onko elinkautisvankeja ja varmuusvankeuteen määrättyjä koskevan sääntelyn yhdenmukaisuus tosiasiallisesti perusteltua. Varmuusvankeudessa vapaudenmenetyksen perusteena on vakavan rikoksen uusimisriski, joten hovioikeus katsoi olevan vaikea tunnistaa sellaista tilannetta, jossa riskiarvion hankkimatta jättäminen olisi perusteltua vapauttamishakemusta käsiteltäessä. Esityksen valmistelussa on katsottu, että yhdenmukainen

sääntely on perusteltua, ja se jättää joka tapauksessa Helsingin hovioikeuden harkintaan sen, onko joissakin tilanteissa myös varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisharkinnan yhteydessä perusteltua jättää riskiarviointi tekemättä. Asiaa koskevan säännöksen, eli varmuusvankeudesta annettavan lain 11 §:n 3 momentin, säännöskohtaisissa perusteluissa on todettu, että riskiarvio voitaisiin jättää pyytämättä esimerkiksi silloin, jos varmuusvankeuteen määrätyn käytös ilmentäisi itsessään sitä, että ilmeinen vaara rikoksen uusimisesta on edelleen olemassa.

Vapauttamishakemusten käsittelyyn liittyen eräissä lausunnoissa esitettiin pohdittavaksi, tulisiko syyttäjän osallistua myös varmuusvankien vapauttamismenettelyyn sen sijaan, että Rikosseuraamuslaitos toimisi siinä roolissa, joka on sen muihin lakisäätteisiin tehtäviin verrattuna epätyypillinen. Esitykseen ei ole tältä osin tehty muutosta. Valmistelussa on arvioitu, että tällainen sääntely merkitsisi selvästi enemmän työtä syyttäjälle, kuin mitä ehdotettava sääntely edellyttää. Pidemmällä aikavälillä vapauttamishakemusten vuosittainen määrä voi kasvaa useisiin hakemuksiin, mikä edellyttäisi lisäresurssitarvetta syyttäjälle. Esityksessä ehdotettava malli vastaisi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä, jossa Rikosseuraamuslaitoksella jo nykyisin on oma roolinsa. Esityksessä ehdotetaan varmuusvankeuden vapauttamismenettelyä säädettyä myös muutoin pitkälti elinkautisvankien vapauttamismenettelyä vastaavasti. Esityksessä ehdotetaan, että varmuusvankeuteen määrätyn lisäksi myös elinkautisvankien vapauttamismenettelyä voitaisiin jatkossa pidentää vankien ilmeisen uusimisriskin perusteella. Kuten esityksessä on todettu, voi olla jossain määrin sattumanvaraista, onko rikosentekijä tuomittu yhdistelmärankaistukseen ja sen jälkeen määrätty varmuusvankeuteen vai suorittaako henkilö elinkautisvankeutta. Nämä seikat huomioiden on perusteltua, että syyttäjän rooli on molemmissa menettelyissä samanlainen.

KRIS Suomen keskusliitto ry ja Vankilavirkailijain liitto ry katsoivat, että varmuusvankeudesta vapautettavien kohdalla valvotun koevapauden ehdot tulisi olla tiukemmat kuin muilla koevapauteen sijoitetuilla vangeilla. Esitykseen ei ole tehty muutoksia tältä osin. Esityksessä on katsottu edellisessä kappaleessakin esille tuoduista syistä, että elinkautisvankien ja varmuusvankeuteen määrättyjen vapautumista koskeva menettely ja vapautumisen jälkeinen valvonta on perusteltua rinnastaa toisiinsa. Jos varmuusvankeuden jälkeisestä valvonnasta haluttaisiin säätää muista vangeista poikkeavalla tavalla, tulisi samalla arvioida myös elinkautisvankien valvonnan riittävyys. Tarvetta tällaiseen ei ole kuitenkaan valmistelun aikana noussut. Tämän ohella on huomattava, että toisin kuin muiden vankien kohdalla, voi tuomioistuimien elinkautisvankien ja ehdotuksen mukaan myös varmuusvankeuteen määrättyjen kohdalla tarvittaessa perua päätöksen ehdonalaisesta vapauttamisesta valvotun koevapauden aikana, jolloin henkilö siirtyy takaisin jatkamaan elinkautisen vankeuden tai varmuusvankeuden suorittamista.

Ehdotettua sääntelyä varmuusvankeuden aikaisista uusimisriskin alentamiseen tähtäävistä tukitoimista pidettiin kannatettavana. Varmuusvankeuteen määrätyn oikeusturvan kannalta pidettiin välttämättömänä varmistaa, että henkilöllä on tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa niihin tekijöihin, joita väkivaltariskiarvioissa pidetään ratkaisevina. Lisäksi tuotiin esiin, että riittävien rankaistuksen aikaisten tukitoimien tulisi olla osa kaikkien vakaviin väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneiden vankien tuomioiden täytäntöönpanoa riippumatta siitä, mihin seuraamukseen heidät on tuomittu. Esityksestä katsottiin puuttuvan se, miten varmistetaan vangille psykologin tuki pitkällä vankeusajalla, hoidon jatkuvuus ja vapautumisen jälkeinen psykologinen seuranta ja interventiot. Lausunnoissa tuotiin esille, että ilman hoitoa ja kuntoutusta uusimisriski ei vähene, vaikka sitä arvioitaisiin kuinka huolellisesti. Esityksessä on tunnistettu kuntouttavien toimien järjestämisen nykyiset haasteet ja taloudellisia vaikutuksia koskevassa arvioinnissa on tuotu esille, että tällaisten toimien järjestäminen varmuusvankeuteen

määrätyille edellyttää yhden psykologin henkilötövuosiresurssia Rikosseuraamuslaitokselle ja yhden oikeuspsykologin henkilötövuosiresurssia Vankiterveydenhuollon yksikölle.

6.1.3 Elinkautista vankeutta koskevat muutosehdotukset

Elinkautisesta vankeudesta vapautumisen kehittämisessä pidettiin hyvänä rikoslakiin esitettyä muutosta, jolla riskiarvion merkitys osana elinkautisvangin vapauttamisen kokonaisharkintaa käy aiempaa selvemmin ilmi säännöksestä. Samoin kannatusta sai esitetty muutos, jossa jo säännöksen sanamuodosta (”vankilassaoloajan lisäksi kiinnitettävä huomiota”) käy ilmi, että vapauttamisharkinnassa on lähtökohtaisesti kysymys siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää. Toisaalta muutamien lausunnonantajien esittivät kriittisiä huomioita rikoslain 2 c luvun 10 §:n ehdotetusta uudesta 3 momentista ja katsoivat sen olevan ristiriidassa saman pykälän 2 momentin kanssa. Kyseiset lausunnonantajat katsoivat, että ehdotettu 3 momentti näyttää johtavan siihen, että kaikkein keskeisimmäksi tekijäksi elinkautisvangin vapauttamisharkinnassa nouseekin tosiasiallisesti vangin tulevaisuuden käyttäytymistä koskeva ennustus sen sijaan, että harkinta kohdistuisi keskeisesti siihen, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista hänet on tuomittu. Esitykseen ei ole tehty muutoksia tältä osin. Vaikka näennäisesti mainittujen momenttien välillä voi nähdä ristiriitaisuutta, on sääntelyn tarkoituksena korostaa, että vaikka vapauttamisharkinnan lähtökohtana on pääsääntöisesti suoritettun vankilassaoloajan ja tehdyn teon välinen suhde, ei suoritettulla vankeusajalla kuitenkaan sellaisissa tilanteissa ole merkitystä, joissa on olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapaututtuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Esityksen mukaan riskiarvion hankkiminen elinkautisvangin vapauttamismenettelyssä olisi jatkossa harkinnanvaraista. Lausunto olisi kuitenkin hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Osa lausunnonantajista kannatti muutosta ja katsoi sen keventävän menettelyä ja lyhentävän tarpeettoman pitkiä käsittelyaikoja. Elinkautisvankien vapauttamishakemukset käsittelevä Helsingin hovioikeus kuitenkin katsoi, että ehdotetussa muodossa säännösmuutos jäänee todennäköisesti kuolleeksi kirjaimeksi, eikä sillä näin tultane saavuttamaan sille asetettuja tavoitteita riskiarvioiden vähentymisestä. Lausunnon mukaan olisi ensiarvoisen tärkeää, että harkinnanvaraisuus olisi mahdollisimman laaja, eli että myös päätös vangin vapauttamisesta voitaisiin tehdä tarvittaessa ilman riskiarvion hankkimista. Ottaen huomioon hallitusohjelman kirjaus siitä, että väkivaltariskin arviointia kehitetään ja sen merkitystä osana elinkautisvangin vapauttamisharkintaa vahvistetaan olennaisesti, ei valmistelussa ole katsottu perustelluksi jättää asiaa täysin tuomioistuimen harkintavaltaan.

Osa lausunnonantajista piti ongelmallisena sitä, että ehdotuksen mukaan varmuusvankeudesta ja elinkautisvankeudesta vapauttamista koskevat menettelyt olisivat lopulta hyvin yhdenmukaiset keskenään. Molemmista vapauttamiselle asetetut kriteerit korostavat riskiarvion merkitystä. Sekä elinkautiseen vankeuteen tuomitun että varmuusvankeutta suorittavan vangin vapautuminen voisi estyä väkivaltariskiarviossa arvioidun uusimisriskin vuoksi. Tämä tarkoittaisi käytännössä muutosta tekorikosajattelusta kohti henkilön käyttäytymisestä saatua ennusteeseen perustuvaa turvaamistoimenpidettä myös elinkautisen vankeuden kohdalla siitä huolimatta, että heidän uusimisensa todennäköisyyden on todettu olevan alhaisempi kuin vangeilla yleensä. Esityksessä on tuotu esille tältä osin, että vaikka elinkautisvangeilla on keskimäärin alhainen rikosten uusimistaso, voi myös elinkautisvankien joukossa olla henkilöitä, joilla on ilmeinen vaara uuteen vakavaan rikokseen syyllistymisestä. Ehdotettu sääntely kohdistuisi ainoastaan tällaisiin henkilöihin. Muilta osin elinkautisvankien vapauttamismenettely ja harkintaperusteet säilyisivät ennallaan.

6.1.4 Väkivaltariskiarviointi ja mielentilatutkimukset

Noin puolessa lausunnoista otettiin kantaa väkivaltariskiarviointeihin tai mielentilatutkimukseen esitettyihin muutoksiin. Valtaosassa lausunnoista tuotiin esiin riskiarvioiden epävarmuus yksilötasolla ja että arvio ei voi olla ainoa päätöksenteon peruste. Jotkut lausunnonantajat nostivat esiin huolen siitä, että väkivaltariskiarvioiden merkityksen kasvaessa perustuslain 3 §:n mukainen tuomiovalta voi siirtyä tosiasiallisesti tuomioistuimilta lääkäreille ja muille arvioita tekeville tahoille. Vaikka tuomioistuimet tekevätkin asiassa lopullisen ratkaisun, pohjautuvat ne kuitenkin pääsääntöisesti ulkopuolisen tekemään arvioon, jota lähtökohtaisesti seurataan sellaisenaan. Lausunnonantajat katsoivat, että jatkossakin on tärkeää, että tuomioistuimet arvioivat tapauskohtaisesti rangaistuksen suhteellisuutta kokonaisuuteen nähden, eivät lääkärit. Esityksen perusteluita on näiden huomioiden vuoksi täydennetty siten, että väkivaltariskiarvioinnin luonteesta ja siihen liittyvistä mahdollisista epävarmuuksista on otettu maininnat yhdistelmä-rangaistusta koskevan rikoslain 2 c luvun 11 §:n ja mielenterveyslakiin ehdotettavan uuden 16 a §:n säännöskohtaisiin perusteluihin.

Riskiarvioinnin ja varsinaisen mielentilatutkimuksen erottaminen toisistaan sai lausunnonantajilta kannatusta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kuitenkin katsoi lausunnossaan, että mikäli väkivaltariskiarvio tehdään ehdotetun mukaisesti sairaalassa, on perusteltua samalla kertaa selvittää myös tahdosta riippumattoman psykiatrisen sairaalahoidon ja kehitysvammaisten erityishuollon tarve. Myös sosiaali- ja terveysministeriö kiinnitti asiaan huomiota. Esitystä on tältä osin täydennetty ottamalla mielenterveyslain 16 a §:ään tästä tarkempaa sääntelyä.

Osa lausunnonantajista katsoi, että väkivaltariskiarvioinnista tulisi säätää lain tasolla tarkemmin. Lausunnoissa tuotiin esille, että jatkovalmistelussa olisi vielä arvioitava kokonaisuutena tarve säätää nykyistä keskitetympään, koordinoitummin ja täsmällisemmin eri yhteyksissä käytettävien riskiarvioiden tekemisestä, kuten millaista osaamista arvioiden tekeminen edellyttää ja missä ja millä menetelmin arviot tehdään. Esitystä on tämän takia täydennetty siten, että mielenterveyslakiin ehdotettavassa uudessa 16 a §:ssä säädettäisiin väkivaltariskiarvioinnista luonnoksessa ehdotettua tarkemmin. Ehdotettavan sääntelyn tarkkuustasossa on kuitenkin otettu huomioon se, ettei voimassa olevassa lainsäädännössä säädetä mielentilatutkimusten osalta kovinkaan yksityiskohtaisesti. Laissa ei säädetä esimerkiksi siitä, millaisia menetelmiä tutkimuksessa tulee käyttää. Väkivaltariskiarvioinnissa käytettävät menetelmät kehittyvät jatkuvasti, minkä vuoksi yksityiskohtainen sääntely ei ole mielekäästä. Joka tapauksessa arviointi väkivaltariskiarvioiden tarkemmasta sääntelystä tulisi tehdä erikseen yhdessä mahdollisten mielentilatutkimuksia koskevan sääntelyn päivitystarpeiden kanssa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on laatinut ohjeet mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden (vaarallisuusarvioiden) tekemisestä. Tiedossa ei ole, että väkivaltariskiarvioita olisi tehty ohjeistusta noudattamatta.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ehdotti väkivaltariskiarvioinnista luopumista kokonaan ennen yhdistelmä-rangaistukseen määräämistä, ja että vaarallisuuden tai väkivaltariskin riittävänä osoituksena pidettäisiin itse tekoa ja siitä ilmeneviä seikkoja sekä aikaisempaa rikollisuutta. Tällaista ratkaisua ja esityksessä valittua ratkaisua on käsitelty esityksen muita toteuttamisvaihtoehtoja koskevassa jaksossa 5.1.2.

Jotkut lausunnonantajat kiinnittivät huomiota erilaisista väkivaltariskiarvioista käytettävien termien johdonmukaisuuteen ja selkeyteen. Jatkovalmistelussa pidettiin tärkeänä selvittää sitä, tarkoitetaanko kaikissa lakiehdotuksissa samaa riskiarviota, jonka tekisi tietyissä tilanteissa Vankiterveydenhuollon yksikkö ja tietyissä tilanteissa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määräämä sairaala, vai olisiko näissä arvioissa eroja. Lakiehdotuksissa käytettyä terminologiaa

on lausuntopalautteen perusteella pyritty mahdollisuuksien mukaan yhdenmukaistamaan. Lisäksi muun muassa mielenterveyslakiin ehdotettavan 16 a §:n perusteluissa on pyritty selkeyttämään eri tilanteissa tehtävien väkivaltariskiarvioiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Mainittuun säännökseen on lisätty myös uusi 1 momentti, jossa säädettäisiin yleisellä tasolla yhteisesti eri riskiarvioiden tekemisestä.

Oikeuskanslerin virasto toi esiin, että väkivaltariskiarviosta poikkeamisen perusteleminen voisi olla perusteltua pohtia asetettavaksi laissa määritellyt poikkeamisen perusteet (esim. erityiset syyt tai huomioon otettavat muut näkökohdat, jotka yksilön oikeudet ja yleinen etu huomioon ottaen perustelevat vapauttamista korkeasta riskistä huolimatta tmv.). Esitykseen ei ole tehty muutoksia tältä osin. Vaikka ehdotettu tavoite sinänsä on perusteltu, vaikuttaa tällaisten perusteiden riittävän täsmällinen säätäminen haastavalta, jotta sääntelylle syntyisi todellista lisäarvoa. Esityksessä on joka tapauksessa korostettu, että väkivaltariskiarviointeihin voi liittyä epävarmuuksia, mahdolliset epävarmuudet tulisi tuoda arvioissa esille ja tuomioistuinten tulisi myös omassa harkinnassaan huomioida tällaiset mahdolliset epävarmuudet.

6.1.5 Muut esitetyt huomiot

Muut lausunnoissa esitetyt yksityiskohtaisemmat huomiot liittyivät pääosin erilaisiin tiedonsaantiin liittyviin kysymyksiin ja sitä koskevaan sääntelyyn. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö toi lausunnossaan esille täsmentämistarpeita Terveystietojen- ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 5 g §:ään ja tietojenvaihtoa koskevaa sääntelyä koskeviin perusteluihin yleisemmin. Sosiaali- ja terveysministeriö katsoi muun muassa, että perustuslakivaliokunnalta olisi syytä pyytää lausunto yleisesti esityksen tietojen vaihtoa koskevasta sääntelystä, eikä ainoastaan rajatusti, kuten luonnoksessa oli esitetty. Esitystä on muokattu ehdotusten mukaisesti.

Eräissä lausunnoissa tuotiin lisäksi esille tarve perustella varmuusvankeuden käyttöönottoa ja sen soveltamisalaa sekä elinkautisvankien vapauttamista koskevan rikoslain 2 c luvun 10 §:n 3 momentin muutosta tarkemmin muun muassa siitä näkökulmasta, onko ehdotetuille muutoksille olemassa painava yhteiskunnallinen tarve. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia katsoi, että ehdotetun sääntelyn oikeasuhtaisuutta on varsin kevyesti käsitelty perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten kannalta. Lausunnossa korostettiin, että vankeuden jatkaminen rikoksentehtäjän oletetun rikoksen uusimisen perusteella puuttuu voimakkaasti henkilön perusoikeuksiin. Lisäksi useissa lausunnoissa katsottiin, että esityksen vaikutuksia sen kohderyhmään tulisi tarkastella perusteellisemmin. Toisaalta esimerkiksi Oikeuskanslerin viraston lausunnossa tuotiin esille, että esityksessä on kattavasti kuvattu asiaan liittyvä perus- ja ihmisoikeussääntely ja oikeuskäytäntö reunaehtoineen kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Esitystä on täydennetty näiden huomioiden perusteella jaksossa 4.2.2 (Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin) ja 11 (Suhde perustuslakiin ja säätämisympäristö).

Taloudellisia vaikutuksia koskevaa arviointia pidettiin pääosin kattavana ja arvioita esityksestä aiheutuvista kustannuksista oikeasuuntaisina. Sosiaali- ja terveysministeriö esitti harkittavaksi esityksen täydentämistä valtion mielisairaaloihin kohdistuvien vaikutusten arvioinnilla. Esityksen jaksoa 4.2.1.3 on tämän perusteella täydennetty. Vankiterveydenhuollon yksikkö katsoi puolestaan, että sille tulisi esittää luonnoksessa esitettyä enemmän resursseja väkivaltariskiarvioiden tekemiseen. Yhtenä perusteluna todettiin, että varmuusvankeuden vapauttamismenettelyn yhteydessä riskiarvio olisi tehtävä lähtökohtaisesti kahden kuukauden kuluessa hovioikeuden pyynnöstä. Vapauttamisvaiheessa Vankiterveydenhuollon yksiköllä voidaan ehdotettavan varmuusvankeudesta annettavan lain 9 §:n mukaisen

seurantavollisuuden perusteella olettaa olevan suhteellisen ajantasainen tieto varmuusvankeuteen määrätyn uusimistiskin arvioinnin kannalta keskeisistä seikoista. Tämä osaltaan todennäköisesti nopeuttaa riskiarvion tekemistä esimerkiksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn liittyviin arvioihin verrattuna. Lisäksi arvioinnin pohjana voitaisiin hyödyntää yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisvaiheessa ja varmuusvankeuden määräämisvaiheessa jo tehtyjä arvioita. Tämän vuoksi luonnoksessa jo esitettyjä lisäresursseja Vankiterveydenhuollon yksikölle voidaan pitää riittävinä. Vankiterveydenhuollon yksikkö on todennut lisäksi, että varmuusvankeuden käyttöönotto aiheuttaa sairaalapalveluissa hallinnollista ja sairaanhoitajan työmäärän lisääntymistä arviolta 14 000 euron vuosittaiset henkilötöyvuosikustannukset luonnokseen kirjatun 7 000 euron sijaan. Esityksen taloudellisia vaikutuksia on korjattu tämän mukaiseksi.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Rikoslaki

2 c luku Vankeudesta, yhdistelmärangaistuksesta ja varmuusvankeudesta

Luvun otsikkoon lisättäisiin maininta varmuusvankeudesta.

4 §. *Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen.* Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että elinkautinen vankeusrangaistus käsittää muiden rangaistusten lisäksi varmuusvankeuden, johon tuomittu on määrätty ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista. Tämä tarkoittaisi sitä, että jos varmuusvankeuteen määrätty saisi uuden, elinkautiseen vankeuteen johtavan tuomion, alkaisi hän suorittaa tuomion antamisen jälkeen elinkautista vankeutta ja esimerkiksi hänen vapauttamiseensa sovellettaisiin sen jälkeen elinkautisvankien vapauttamista koskevia säännöksiä.

Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan varmuusvankeus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa varmuusvankeuden kanssa. Varmuusvankeutta koskevassa 11 a §:ssä säädettäisiin samalla siitä, että mainitut rangaistukset voidaan kuitenkin ottaa huomioon määrättäessä varmuusvankeuteen määrätyn ehdonalaisten vapauden ajankohtaa.

10 §. *Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta.* Pykälän 2 momenttia selkeytettäisiin ensinnäkin siten, että siinä mainittavat vapauttamisharkinnassa huomioitavat seikat olisivat luettelomuodossa. Luettelon johdantokappaleessa puolestaan selkeytettäisiin sitä, että vapauttamisharkinnassa on korkeimman oikeudenkin linjaamalla tavalla (KKO 2019:89, kohta 9) lähtökohtaisesti kyse siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista elinkautinen vankeus on tuomittu sekä joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu vankilassaoloaikana. Suoritetun elinkautisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kesto tulee siten huomioitavaksi vapauttamisharkinnassa keskeisenä tekijänä. Täytäntöönpanon kesto arvioidaan suhteessa elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun sekä muihin harkinnassa huomioon otettaviin rangaistuksiin. Tältä osin säännökseen tehtävällä muutoksella ei olisi tarkoitus muuttaa vallitsevaa oikeustilaa.

Momentin kohdissa 1–5 ja 7 olisi kyse seikoista, jotka on mainittu voimassa olevassa säännöksessä. Edellä mainittujen harkintaperusteiden lisäksi vapauttamisharkinnassa huomioidaan jo nykyisin käytännössä väkivaltariskiä, joka elinkautisvangista tehdään ennen hovioikeuden vapauttamisharkintaa. Tämä ei kuitenkaan ilmene voimassa olevasta

säännöksestä. Väkivaltariskiärviointi tehdään Vankiterveydenhuollon yksikön Psykiatrisessa vankisairaalassa. Väkivaltariskiärvio on liitettävä osaksi Rikosseuraamuslaitoksen Helsingin hovioikeudelle antamaa lausuntoa. Asiasta on säädetty elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa. Koska väkivaltariskiärvio on tosiasiallisesti yksi harkinnassa huomioon otettavista seikoista, on perusteltua säätää sen huomioon ottamisesta myös rikoslaissa. Tämän vuoksi momentin 6 kohdassa mainittaisiin yhtenä huomioon otettavana seikkana tuomitusta mahdollisesti tehty uusimisriskiä koskeva ärvio. Tältäkin osin lisäys olisi luonteeltaan lainsäädäntöä selkeyttävä, eikä sen tarkoituksena olisi muuttaa voimassa olevaa oikeustilaa.

Riskiärviota koskevassa 6 kohdassa sanalla ”mahdollisesta” viitattaisiin siihen, että kaikissa tilanteissa ei olisi välttämätöntä, että riskiärvio on käytettävissä vapauttamisharkintaa tehtäessä. Riskiärviota koskevan pyynnön tekemisestä säädettäisiin esityksen mukaan nykyistä tarkemmin ja osin voimassa olevasta sääntelystä poikkeavasti elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa. Esityksessä ehdotettavalla tavalla riskiärvio voitaisiin jättää hankkimatta esimerkiksi silloin, jos vapauttamista haettaisiin heti 1 momentissa säädetyin aikaisimman vapauttamisajankohdan tullessa täyteen ja hovioikeus pitäisi selvänä, ettei vapauttaminen yksistään elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen laadun ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon keston takia ole vielä perusteltua. Tällaisissa tilanteissa vapauttamisharkinnassa painottuu ennen kaikkea suoritettu vankeusaika suhteessa tuomittuun tekoon tai tekoihin, eikä väkivaltariskiärviolle jää harkinnassa varsinaista painoarvoa. Elinkautinen vankeusrangaistus voi jatkua kymmeniäkin vuosia erityisesti silloin, jos tekoja on useita. Ääriesimerkinä voidaan mainita vakava terroriteko, jossa henkirikoksen uhreja olisi lukuisia ja elinkautisen vankeuden kesto voisi yksistään tämän vuoksi muodostua erittäin pitkäksi. Riskiärvion hankkimisesta säädettäisiin tarkemmin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa. Päätöksen riskiärvion hankkimisesta tekisi Helsingin hovioikeus. Vankia ei kuitenkaan voitaisi vapauttaa ilman uusimisriskin ärviointia.

Momentin 7 kohdassa, joka koskee vangin sitoutumista noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetussa laissa tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja, tehtäisiin kielellinen muutos. ”Vanki”-sana muutettaisiin muotoon ”tuomittu”, jota on jo voimassa olevassa säännöksessä käytetty muiden harkinnassa huomioitavien seikkojen kohdalla. Lisäksi muotoilua muutettaisiin siten, että kohdassa mainittaisiin tuomitun mahdollinen sitoutuminen lääkehoitoon. Tällainen muotoilu olisi perusteltu, sillä kohdassa viitattu lainsäädäntö koskee ainoastaan seksuaalirikoksesta tuomittuja vankeja ja siinä tarkoitettu hoito tulee elinkautisvankien kohdalla kyseeseen vain harvoin. Ehdotus ei tältäkin osin merkitsisi muutosta voimassa olevaan lainsäädäntöön tai vapauttamisharkintakäytäntöön.

Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jolloin voimassa olevan säännöksen 3 ja 4 momentti siirtyisivät 4 ja 5 momentiksi. Uuden 3 momentin mukaan vankia ei voitaisi päästää ehdonalaiseen vapauteen, jos 2 momentin 1–7 kohdassa mainittujen seikkojen perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Sanamuodoltaan ja myös asiallisesti säännös vastaisi pitkälti ehdotettua varmuusvankeuteen määäämistä koskevaa säännöstä. Varmuusvankeuden käyttöäoton myötä yhdenmukainen sääntely olisi tältä osin perusteltua, sillä vapaudenmenetyksen jatkamisen tulisi olla myös elinkautisvankien kohdalla mahdollinen sillä perusteella, että riski uuteen vakavaan rikokseen on ilmeinen, riippumatta siitä, kuinka pitkään vanki on ollut vapautensa menettäneenä ja millaisista teoista vanki on elinkautiseen vankeuteen alun perin tuomittu.

Mainitussa 3 momentin mukaisessa harkinnassa olisi kysymys kokonaisharkinnasta, jossa huomioitaisiin kaikki 2 momentissa mainitut seikat. Esimerkiksi 2 momentin 6 kohdassa mainitussa väkivaltariskiärviossa todettu korkea uusimisriski ei itsessään vielä tarkoittaisi sitä, että vankia ei voida vapauttaa. Elinkautisvangin vapauttamishakemuksen hylkääminen 3 momentin perusteella tarkoittaisi sitä, että vapaudenmenetys saisi rikoksesta johtuvan seuraamuksen lisäksi nykyistä selkeämmin turvaamistoimenpiteen luonteen. Tästä syystä momentissa edellytettäisiin uusimisriskin ilmeisyyttä sekä riskin kohdistumista nimenomaan vakavan rikoksen tekemiseen. Jos vapauttamiselle katsotaan olevan 3 momentissa mainittu este, ei merkitystä olisi sillä, kuinka pitkään vanki on suorittanut vankeusrangaistustaan.

Jos vapauttamisharkinnassa ei katsottaisi olevan käsillä 3 momentissa tarkoitettua ilmeistä vaaraa uuden vakavan rikoksen uusimisesta, tulisi elinkautisvangin vapauttaminen harkittavaksi nykyistä käytäntöä vastaavasti 2 momentissa mainittujen seikkojen kokonaisharkinnalla.

11 §. Yhdistelmärangaistus. Pykälään tehtäisiin eräitä, ennen kaikkea varmuusvankeuden käyttöön otosta johtuvia muutoksia, sillä uuden 11 a §:n mukaan varmuusvankeuteen määrääminen edellyttäisi, että rikoksenteijä on sitä ennen tuomittu yhdistelmärangaistukseen. Pykälän rakenne vastaisi pääpiirteissään voimassa olevaa 11 §:ää.

Pykälän 1 momentissa todettaisiin ensinnäkin voimassa olevasta säännöksestä poiketen, että yhdistelmärangaistus koostuu vähintään rangaistuksen määräämisestä säädettyjen säännösten mukaan mitattavasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Säännökseen lisättävällä sanalla ”vähintään” tarkoitettaisiin sitä, että yhdistelmärangaistuksen vankeusaika voisi jatkua tuomiossa mitattua rangaistusta pidempään tilanteessa, jossa varmuusvankeuteen määräämistä on haettu ja jossa määräämistä koskeva asia on kyseisenä ajankohtana vielä tuomioistuimessa vireillä. Yhdistelmärangaistuksen vankeusaika voisi siis jatkua voimassa olevasta lainsäädännöstä poiketen tuomioistuimen määräämää vankeusaikaa kauemmin, jos varmuusvankeuteen määräämistä on haettu. Tästä tilanteesta säädettäisiin tarkemmin 11 a §:ssä sekä varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Lähtökohtana mainitussa sääntelyssä olisi kuitenkin, että varmuusvankeuteen määräämistä koskeva päätös ehdittäisiin tehdä ennen kuin yhdistelmärangaistuksesta tuomittu vankeusaika päättyisi tai ainakin, ettei tuomittu vankeusaika pidentyisi hakemuksen vuoksi kohtuuttoman paljon.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin lisäksi siitä, että yhdistelmärangaistuksen tuomittu vapautuu voimassa olevan sääntelyn tavoin valvonta-ajalle tuomioistuimen mittaaman vankeusajan jälkeen, jos varmuusvankeuteen määräämistä ei olisi haettu. Muutoksena voimassa olevaan, momentissa säädettäisiin siitä, että valvonta-ajan pituus olisi vuosi, jollei hovioikeus ole varmuusvankeudesta annetun lain 7 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla määrännyt valvonta-ajan pituudesta toisin. Voimassa olevan sääntelyn mukaan valvonta-aika on aina vuosi. Muutoksen tarkoituksena olisi mahdollistaa se, että jos tuomittu on ollut vapautensa menettäneenä alkuperäistä tuomiota merkittävästi pidempään varmuusvankeuteen määräämistä koskevasta hakemuksesta aiheutuneen menettelyn vuoksi, voitaisiin yli mennyt vapaudenmenetysaika huomioida lyhentämällä valvonta-aikaa, jos tuomittua ei lopulta määrätäkaan varmuusvankeuteen. Valvonta-ajan olisi kuitenkin aina oltava vähintään kuusi kuukautta. Tällä varmistettaisiin yhdistelmärangaistukseen tuomitun riittävän pitkä asteittainen ja valvottu vapautuminen, mikä on valvonta-ajan tarkoituksena.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevan sääntelyn tavoin yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksistä. Yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytykset jakautuvat syyksi luettavan rikoksen vakavuuteen ja rikosnimikkeeseen (1 kohta), rikoksenteijän rikoshistoriaan (2 kohta) ja rikoksenteijän vaarallisuuden arviointiin (3 kohta).

Momentin 1 kohdassa edellytetään, että rikoksenteikijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen kohdassa mainitusta rikoksesta. Kielellisen selkeyden vuoksi olisi perusteltua muuttaa kohdan muotoilua suhteessa voimassa olevaan sääntelyyn siten, että siinä sanottaisiin ”olisi tuomittava” eikä ”tuomitaan”. Sana ”tuomitaan” viittaa siihen, että tuomion kohteena olisi ainoastaan kohdassa mainittu rikos. Yhdistelmärangaistusta koskevan tuomion kohteena voi kuitenkin olla useita rikoksia, ja tässä tilanteessa tuomioistuimen on arvioitava, olisiko syytetty tuomittava yksittäisestä säännöksen 1 kohdassa mainitusta rikoksesta vähintään kolmeksi vuodeksi vankeuteen. Ehdotettu muotoilu ”olisi tuomittava” kuvastaisi paremmin tätä arviointia, joka tuomioistuimen on tehtävä ennen yhdistelmärangaistuksen määrittämistä.

Rikoksenteikijän rikoshistoriaa koskevaan momentin 2 kohtaan tehtäisiin varmuusvankeuden käyttöönoton vuoksi kaksi muutosta. Koska esitettävien muutosten myötä myös sellainen rikoksenteikijä, joka ei täytä kohdassa nyt asetettuja edellytyksiä aiemmasta rikollisuudesta, voitaisiin tuomita jatkossa yhdistelmärangaistukseen ja määrätä sen jälkeen varmuusvankeuteen, säädettäisiin 2 kohdassa selvästi tilanteesta, jossa rikoksenteikijä on tuomittu aiemmin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta ennen uuteen rikokseen syyllistymistä. Rikoksenteikijä, jota ei olisi aiemmin tuomittu mainitusta rikoksesta, voitaisiin sen sijaan tuomita yhdistelmärangaistukseen 3 momentin nojalla.

Toisena muutoksena 2 kohtaan lisättäisiin yhdistelmärangaistuksen ja elinkautisen vankeuden ohkeen maininta vapautumisesta yhdistelmärangaistuksen jälkeen määrätystä varmuusvankeudesta. Varmuusvankeuteen määrättyjen osalta kohdassa tarkoitettu kolmen vuoden aika laskettaisiin siitä, kun varmuusvankeuteen tuomittu on vapautunut ehdonalaan vapauteen.

Momentin 3 kohtaan tehtäisiin kielellinen muutos. Voimassa olevan 3 kohdan mukaan yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttää sitä, että rikoksenteikijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Säännöksen muotoilua muutettaisiin siten, että rikoksenteikijän vaarallisuuden sijasta puhuttaisiin rikoksenteikijän arvioidusta uusimisriskistä ja hänen vaarastaan syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen. Kohdan mukaan yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä olisi siten 1 ja 2 kohdissa säädettyjen edellytysten lisäksi se, että rikoksesta ilmenevien seikkojen ja viitatus oikeudenkäymiskaaren säännöksen mukaisessa selvityksessä arvioidun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Säännöksen muuttamisella ei olisi tarkoitus alentaa tai toisaalta korottaa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä, vaan kyse olisi säännöksen kielellisestä täsmentämisestä ja lainsäädännössä käytetyn käsitteistön yhtenäistämisestä. Tuomioistuimien tekisi edelleen harkinnan 3 kohdan edellytyksen täyttymisestä itsenäisesti, eikä olisi sidottu oikeudenkäymiskaarella tarkoitettuun Terveiden ja hyvinvoinnin asiantuntijalausuntoon. Kohdan sanamuodon mukaisesti merkitystä uusimisriskin ilmeisyyden arvioimisessa olisi annetun asiantuntijalausannon lisäksi rikoksesta ilmenevillä seikoilla.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisella selvityksellä tarkoitetaan käytännössä väkivaltariskiä, jonka tarkoituksena on antaa lääketieteellistä ja psykologista tietoa tuomioistuimelle sen päätöksenteon tueksi. Riskiarvioinnissa voidaan selvittää henkilön riskiä syyllistyä varsinaisten henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten lisäksi myös muun muassa riskiä syyllistyä seksuaalirikokseen. Näyttöön perustuva väkivaltariskin arviointi on prosessi, jossa tutkittavasta kerätään informaatiota parhaimpaan tieteelliseen ja ammatilliseen tietoon perustuen. Riskiarvioinnissa hyödynnetään strukturoituja ammatillisia

arviointimenetelmiä, jotka sisältävät empiirisesti tunnistettuja riskitekijöitä, ja jotka huomioivat lisäksi tutkittavan yksilölliset tekijät. Käytännössä arvioinnissa pyritään tekemään henkilön riskitasosta arvio kolmiportaisella asteikolla (matala, kohtalainen, korkea) strukturoitujen ammatillisten arviointimenetelmien ohjeistuksen ja kliinisen tutkimuksen perusteella.

Nyt ehdotettava muotoilun muutos yhdistelmärangaistusta koskevan pykälän 2 momentin 3 kohtaan ei todetulla tavalla merkitsisi muutosta yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiskynnykseen. Voimassa olevan lain mukainen muotoilu ”erittäin vaarallisena toisen...” tai nyt ehdotettava muotoilu ”ilmeinen vaara syyllistyä” eivät kumpikaan sellaisenaan asetu oikeuspsykiatrisen tai -psykologisen arvioinnin tavallisesti käytetylle kolmiportaiselle asteikolle. Riskiarvioinnissa todettu korkea riski ei siten sellaisenaan merkitse, että henkilöllä olisi ilmeinen vaara syyllistyä uuteen vakavaan rikokseen, vaan tässä arvioinnissa tuomioistuimen tulee säännöksessään todetulla tavalla ottaa huomioon väkivaltariskiärvion lisäksi myös rikoksesta ilmenevät seikat. Tuomioistuimen tulee omassa harkinnassaan ottaa huomioon myös väkivaltariskiärviossa esille tuodut mahdolliset arvioinnin epävarmuudet.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin sellaisen rikoksentekijän tuomitsemisesta yhdistelmärangaistukseen, joka ei täytä 2 momentin 2 kohdassa säädettyjä edellytyksiä rikoksentekijän aiemmasta rikoshistoriasta. Rikokseen ensi kertaa syyllistyvien tuomitseminen yhdistelmärangaistukseen ei ole voimassa olevan lainsäädännön mukaan mahdollista. Yhdistelmärangaistukseen ei ole myöskään voimassa olevan sääntelyn nojalla mahdollista tuomita rikoksentekijää, joka on aiemmin tuomittu mahdollisesti useistakin rikoksista, mikäli yksikään rikoksista ei ole 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos tai mikäli rikoksentekijän aiemmasta rikoksesta on ehtinyt kulua 2 momentin 2 kohdassa säädettyä pidempi aika. Esitetyllä muutoksella laajennettaisiin siten yhdistelmärangaistuksen soveltamisalaa ensikertalaisiin rikoksentekijöihin sekä sellaisiin rikoksentekijöihin, joilla on aiempaa rikoshistoriaa, mutta se ei täytä edellytyksiä aiemman rikoksen luonteesta tai teosta kuluneesta ajasta.

Yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa edellyttäisi sitä, että rikoksentekijä olisi tuomittava 2 momentin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta vähintään kahdeksan vuoden vankeusrangaistukseen. Yhdistelmärangaistus ja varmuusvankeuden käyttöönoton myötä etenkin siihen määrittäminen yhdistelmärangaistuksen jatkeena ovat ankaria seuraamuksia ja vakavien rikosten uusimisriskin arvioimiseen liittyy varsinkin ensikertalaisten kohdalla epävarmuutta. Näistä syistä yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen yksittäisestä vakavasta rikoksesta olisi 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa varattu vain äärimmäisen törkeisiin ja vakaviin tapauksiin. Syyksi luetun rikoksen tulisi olla lajissaankin erityisen vakava. Siten esimerkiksi tavanomaisena pidettävään tappoon syyllistyminen ei lähtökohtaisesti sellaisenaan olisi riittävä peruste yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle, vaikka taposta tuomitaankin rangaistusasteikkonsa mukaan aina vähintään kahdeksan vuoden vankeuteen, jollei käsillä ole rikoslain 6 luvun 8 §:n mukaisia perusteita rangaistusasteikon lieventämiselle.

Pykälän 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttäisi lisäksi 2 momentin tavoin, että rikoksesta ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisessa selvityksessä arvioitun korkean uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksentekijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin tilanteista, joissa syyksi luetaan samalla kertaa useita rikoksia. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevaa 3 momenttia. Voimassa olevan säännöksen ensimmäisen virkkeen mukaan, jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan

muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus ja ainakin yksi rikoksista on 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, josta rikoksenteijä olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava yhdistelmärangaistukseen, rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Säännöksen sanamuodon perusteella on jossain määrin tulkinnanvaraista, tuleeko yhteisen rangaistuksen pelkästään sisältää vähintään yksi 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, vai edellytetäänkö myös, että kyseisestä rikoksesta yksin arvioituna seuraisi tuomioistuimen harkinnan mukaan vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistus. Ennen yhdistelmärangaistusta koskevan sääntelyn voimaantuloa koko rangaistuksen suorittamista koskeneessa rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentissa (780/2005) todettiin vastaavana edellytyksenä, että ”ainakin yksi rikoksista on -- mainittu rikos ja että siitä rikoksesta erikseen tuomittaessa seuraisi määräaikainen, vähintään kolmen vuoden pituinen vankeusrangaistus”. Mitä ilmeisimmin tätä ei ole tarkoitettu muutettavan yhdistelmärangaistuksesta säädettyä, vaikka sanamuoto onkin muutettu tulkinnanvaraisemmaksi. Momentin ensimmäisen virkkeen sanamuotoa ehdotetaan tästä syystä selvennettäväksi aiempaa sanamuotoa ajatuksellisesti vastaavaksi.

Edellä todetulla tavalla voimassa olevan momentin ensimmäisessä virkkeessä on muotoilu ”jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus”. Koska rikoslain 2 c luvun 4 §:n 2 momentin mukaan elinkautinen vankeus käsittää myös yhdistelmärangaistuksen, on selvää, ettei yhdistelmärangaistukseen tuomitseminen tule kyseeseen silloin, jos teoista tulisi tuomittavaksi elinkautinen vankeusrangaistus. Tästä syystä ehdotetussa muotoilussa ei enää tehtäisi vastaavaa rajausta. Tarkoituksena ei kuitenkaan olisi muuttaa säännöksen sisältöä tältä osin, vaan kyse olisi säännöksen kielellisestä yksinkertaistamisesta.

Momentin toisessa virkkeessä säädettäisiin yhteisen rangaistuksen määräämisestä 3 momentin mukaisissa tilanteissa, eli silloin, kun rikoksenteijä ei täytä 2 momentin 2 kohdassa säädettyä edellytystä aiemmasta rikollisuudesta. Tällaisissa tilanteissa yhteistä rangaistusta määrättäessä ainakin yhdestä rikoksesta tulisi tuomita erikseen arvioituna vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistus ja yhteisen rangaistuksen olisi oltava pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta, jotta yhdistelmärangaistus voitaisiin tuomita. Yhteisen rangaistuksen pituutta koskevalla kahdeksan vuoden edellytyksellä voitaisiin osaltaan turvata sitä, että yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen olisi mahdollista 3 momentin mukaisissa tilanteissa vain riittävän vakavien rikoskokonaisuuksien kohdalla. Koska 3 momentissa ehdotetaan, että yksittäisestä rikoksesta tuomittaessa rangaistuksen pituus tulisi olla vastaavalla tavalla vähintään kahdeksan vuotta, voidaan yhteisen rangaistuksen määräämisen tilanteessa katsoa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen kynnyksen olevan matalampi kuin jos kyseessä on yksittäinen rikos. Tätä voidaan pitää perusteltuna, sillä yhteisen rangaistuksen määräämisessä saattaisi muutoin tulla vastaan tilanne, jossa rikoksenteijä olisi syyllistynyt useaan 2 momentin 1 kohdassa mainittuun törkeään rikokseen ilman, että rangaistus yhdestäkään niistä erikseen arvioituna ylittäisi kahdeksaan vuoteen. Tekokokonaisuus saattaisi kuitenkin osoittaa ilmeistä vaaraa siitä, että rikoksenteijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Tällaisessa tilanteessa ei vaikuttaisi johdonmukaiselta, jos mahdollisuus yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle estyisi kategorisesti.

Momentin viimeiseen virkkeen mukaan momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituuteen sovellettaisiin, mitä siitä 1 momentissa säädetään. Vastaavalla tavalla säädettäisiin 5 momentissa, joka koskee tilannetta, jossa täytäntöönpantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus. Näissä molemmissa tilanteissa valvonta-aika olisi siis vuosi, ellei tuomioistuin olisi siitä 11 a §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla toisin määrännyt. Sääntely vastaisi näiltä osin voimassa olevaa sääntelyä.

Voimassa oleva pykälän 6 momentissa oleva sääntely siirrettäisiin sellaisenaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin.

11 a §. Varmuusvankeus. Rikoslain 2 c lukuun lisättäisiin uusi pykälä varmuusvankeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan yhdistelmärangaistuksen tuomittu voitaisiin määrätä varmuusvankeuteen, jos olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista olisi pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi.

Varmuusvankeuden määräämisestä päättäisi Helsingin hovioikeus syyttäjän hakemuksesta. Syyttäjä päättäisi hakemuksen tekemisestä Rikosseuraamuslaitoksen antaman selvityksen perusteella. Tästä säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Mainitussa laissa säädettäisiin myös siitä, että hovioikeuden päätöksestä voitaisiin hakea muutosta korkeimmasta oikeudesta, jos korkein oikeus myöntää valitusluvan.

Pykälän 1 momentin 1–4 kohdassa säädettäisiin varmuusvankeuteen määräämisen harkinnassa huomioon otettavista seikoista. Nämä vastaisivat osin elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa huomioon otettavia seikkoja. Momentin 1 kohta koskisi tuomitusta tehtävää riskiarviota. Tuomitusta tehtäisiin varmuusvankeutta koskevan hakemuksen käsittelyn yhteydessä uusimisriskiarvio, joka on edellytyksenä myös yhdistelmärangaistusta tuomittaessa, ja arviolla olisi osaltaan vaikutusta tuomioistuimen harkintaan.

Momentin 2 kohdan mukaan yksi harkinnassa huomioitavista seikoista olisi tuomitun aiempi rikollisuus. Tällä viitattaisiin sekä niihin rikoksiin, joihin vanki on syyllistynyt ennen yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanon aloittamista, mutta myös mahdollisiin rikoksiin, joihin tuomittu on syyllistynyt vankeusaikana. Harkinnassa voitaisiin huomioida lainvoimaiseen tuomioon johtaneiden rikosten lisäksi myös teot, joiden osalta henkilö on todettu syyntakeettomaksi tai joiden osalta rikosprosessi on edelleen kesken. Lisäksi voitaisiin huomioida ennen rikosvastuukärajan tehdyt rikokset, joista on olemassa tieto poliisin esitutkinta-aineistossa.

Momentin 3 kohdan mukaan harkinnassa olisi kiinnitettävä huomiota myös rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Kyseinen säännös koskee ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämistä tilanteessa, jossa vangin käyttäytymisen tai hänen esittämänsä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi. Tältä osin ilmeisen vaaran arvioiminen perustuisi 9 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla konkreettisiin uhkauksiin tai vangin käyttäytymiseen.

Momentin 4 kohdassa säädettäisiin rangaistusajan suunnitelman toteutumisen ja vankilaikaisen käyttäytymisen huomioimisesta. Momentin 2–4 kohdan mukaiset seikat tulevat huomioiduksi myös tehtäessä 1 kohdassa tarkoitettua riskiarviota. Mainituista seikoista on perusteltua kuitenkin säätää erikseen, sillä varmuusvankeuteen määräämisen harkinta olisi tuomioistuimen kokonaisharkintaa, joissa itsenäistä merkitystä voitaisiin antaa kaikille luettelossa säädetyille seikoille. Kuten on säädetty yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen osalta, ei tuomioistuin olisi varmuusvankeuteen määräämistä harkitessaankaan sidottu riskiarvioon, vaan tekisi ratkaisun varmuusvankeuteen määräämisestä itsenäisesti.

Pykälän 2 momentin mukaan hakemuksen tekemiseen noudatettaisiin mitä laissa varmuusvankeudesta säädetään. Mainitun lain mukaan hakemus tulisi lähtökohtaisesti tehtäväksi aikaisintaan vuosi ja kuusi kuukautta ja viimeistään yhdeksää kuukautta ennen

yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Ajankohta määrittyisi siis tuomioistuimen mittaaman rangaistuksen pituuden perusteella ja lähtökohtaisesti tavoitteena olisi se, että päätös varmuusvankeuteen määrittämisestä tai sitä koskevan hakemuksen hylkäämisestä olisi tehty ennen tuomitun vankeusajan täyttymistä. Koska perusteet varmuusvankeutta koskevan hakemuksen tekemiselle voisivat kuitenkin poikkeuksellisesti ilmetä vain vähän ennen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan päättymistä, olisi syyttäjällä mahdollisuus laissa säädetyin edellytyksin hakea varmuusvankeuden määrittämisestä myös edellä mainittua ajankohtaa myöhemmin. Tällainen tilanne voisi olla kyseessä silloin, jos vanki on syyllistynyt uuteen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen hieman ennen vankeusajan päättymistä tai esittänyt uhkauksen tällaisen rikoksen tekemisestä. Kaikissa tilanteissa hakemus olisi kuitenkin tehtävä ennen kuin yhdistelmärangaistuksen vankeusaika päättyy. Tuomittu voisi näin ollen poikkeustilanteissa suorittaa yhdistelmärangaistusta vankilassa vielä sen jälkeen, kun tuomioistuimen mittaama vankeusrangaistus olisi tullut täyteen, jos varmuusvankeuden määrittämisestä koskevan asian käsittely olisi tuolloin kesken joko hovioikeudessa tai muutoksenhakuasteessa. Kyseinen tilanne on otettu huomioon myös ehdotetussa yhdistelmärangaistusta koskevan 11 §:n 1 momentin muotoilussa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, että Helsingin hovioikeuden tulisi määrätä päätöksessään tuomitun vapautumisesta yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle, jos hakemus varmuusvankeuteen määrittämisestä hylätään. Asiasta säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Hovioikeudesta säädetty koskisi vastaavasti korkeinta oikeutta, jos se muutoksenhakuasteena päättäisi, ettei tuomittua määrätä varmuusvankeuteen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin varmuusvankeuden jatkamisen edellytysten arvioimisesta. Menettelystä säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeudesta annettavassa laissa. Asia voisi tulla vireille Helsingin hovioikeudessa joko varmuusvankeuteen määrätyn tai Rikosseuraamuslaitoksen hakemuksesta. Varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä harkittaisiin samojen seikkojen nojalla, kuin mitä olisi 1 momentissa säädetty varmuusvankeuteen määrittämisen osalta. Tuomioistuin siis käytännössä arvioisi, ovatko varmuusvankeuden määrittämisen edellytykset edelleen käsillä. Jos varmuusvankeuden edellytyksiä ei enää olisi, olisi varmuusvankeuteen määrätty päästettävä ehdonalaiseen vapauteen. Varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäisiin siitä, että vapauttavaa päätöstä ei voitaisi tehdä ilman uuden riskiarvion tekemistä. Vaikka varmuusvankeus ei turvaamistoimiluonteisena seuraamuksena suoraan rinnastuisikaan ehdottomaan vankeuteen rangaistuksena, sovellettaisiin siitä vapauttamiseen ehdonalaista vapauttamista koskevaa sääntelyä jaksossa 2.4.2.5 perustelluista syistä.

Vapauttamispäivää määrättäessä tulisi huomioida muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla käsittää, sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan mahdollisesti jäljellä oleva osa. Sääntely koskisi tilanteita, joissa varmuusvankeuteen määrätty olisi vapautumassa aiemmin kuin silloin, jos hän olisi suorittanut yhdistelmärangaistusta tai mahdollisia muita rangaistuksia ilman varmuusvankeuteen määrittämisestä. Vaikka edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei enää olisi, voisi tuomioistuin määrätä vapautuspäivän pidemmälle päätöksenteosta siten, että esimerkiksi mahdollinen muu vankeusaikana tai ennen sitä saatu vapaudenmenetyksen sisältävä rangaistus tulisi riittävissä määrin suoritetuksi. Lähinnä tällainen tilanne voisi tulla käsille silloin, kun muu rangaistus olisi tuomittu sellaisesta teosta, joka ei ilmentäisi vaaraa siitä, että varmuusvankeuteen määrätty vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Yhdistelmärangaistuksen jäljellä oleva osa huomioitaisiin myös vapauttamispäivää määrättäessä. Yhdistelmärangaistuksen vankeusaika kuluisi varmuusvankeuden aikana ja tästä säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeudesta annettavan lain 7 §:ssä. Tältä osin tavoitteena on varmistaa, että tuomitun yhdistelmärangaistuksen vankeusaika

tulee kokonaisuudessaan suoritettua myös niissä tilanteissa, joissa tuomittu poikkeuksellisesti olisi vapautumassa varmuusvankeudesta ennen kuin yhdistelmärangaistuksen vankeusaika olisi muutoin tullut täyteen. Tällaisten tilanteiden voidaan kuitenkin olettaa olevan erittäin harvinaisia ottaen huomioon, että varmuusvankeuden määrääminen tapahtuisi aina vasta yhdistelmärangaistuksen lopulla.

Momentin viimeisen virkkeen mukaan ehdonalaiseen vapauttamiseen sovellettaisiin, mitä elinkautisvankien osalta rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä säädetään. Tältä osin viitatus pykälän voimassa olevassa 3 momentissa (jatkossa 4 momentissa) säädetään, että ennen kuin elinkautiseen vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, hänet voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen. Jos Rikosseuraamuslaitos katsoo, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmi tulleen rikoksen tai valvotusta koevapaudesta annetun lain 23 §:n 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen peruuttamisen tai mainitun lain 26 §:n 1 momentissa tarkoitetun koevapauden peruuttamisen vuoksi ehdonalaista vapauttamista on harkittava uudelleen, sen on saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi. Samoin on meneteltävä valvotusta koevapaudesta annetun lain 28 §:ssä ja vankeuslain 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa rangaistusajaksi lukemista koskevista asioissa. Varmuusvankeuteen määrätty voitaisiin siis vastaavalla tavalla määrätä valvottuun koevapauteen ennen ehdonalaista vapauttamista ja päätös ehdonalaisesta vapauttamisesta voitaisiin viedä Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi esimerkiksi, jos varmuusvankeuteen määrätty on syyllistynyt uuteen rikokseen tai Rikosseuraamuslaitos on peruuttanut valvotun koevapauden sille asetettujen ehtojen rikkomisen vuoksi.

Valvottu koevapaus merkitsee, että vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottuun koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista (rikoslain 2 c luvun 8 §). Käytännössä Helsingin hovioikeus ottaa vapauttamispäätöksessään kantaa siihen, onko ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki määrättävä ennen ehdonalaista vapauttamista valvottuun koevapauteen. Hovioikeus ei kuitenkaan päättää valvottuun koevapauteen sijoittamisesta, mutta ottaa kantaa siihen, onko valvottua koevapautta pidettävä perusteltuna ja ottaa sen järjestämiseen kuluvan ajan huomioon määrätessään päivän, jona vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen. Varsinaisen päätöksen vangin päästämisestä valvottuun koevapauteen tekee tämän jälkeen Rikosseuraamuslaitos. Käytännössä elinkautisvangit ovat pääsääntöisesti vapautuneet valvotun koevapauden kautta (ks. jakso 2.2.2.3). Koska valvotun koevapauden tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan, olisi perusteltua, että myös varmuusvankeuteen määrätty vapautuisivat lähtökohtaisesti ehdonalaiseen vapauteen valvotun koevapauden kautta ja vapauttamispäivässä huomioitaisiin elinkautisvankien tavoin sen järjestämiseen tarvittava aika.

12 §. *Yhdistelmärangaistus koventamisperusteena.* Pykälää muutettaisiin kattamaan myös tilanteet, joissa yhdistelmärangaistusta on jatkettu varmuusvankeutena. Aikaisempi yhdistelmärangaistus olisi siis rangaistuksen koventamisperuste, jos uusi rikos olisi tehty kolmen vuoden kuluessa yhdistelmärangaistuksen vankeusajan päättymisestä tai varmuusvankeudesta vapautumisesta. Vapautumisella tarkoitettaisiin ajankohtaa, jolloin varmuusvankeuteen määrätty on päässyt ehdonalaiseen vapauteen.

12 a §. *Aikaisemmin tuomitun rangaistuksen vaikutus yhdistelmärangaistuksen määräämiseen.* Lukuun lisättäisiin uusi 12 a §, joka mahdollistaisi yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen tilanteissa, joissa rikoksentekijä tuomittaisiin eri tuomioilla rikoksista, jotka olisivat voineet tulla tuomittavaksi 7 luvun 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla samalla kertaa. Lähtökohtana mainitussa rikoslain 7 luvun 1 §:ssä on, että jos rikoksentekijä on tuomittava samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen, hänet tuomitaan rikoksista yhteiseen

vankeusrangaistukseen. Niissä tilanteissa, joissa rikoksista voitaisiin tuomita yhteinen vankeusrangaistus, mutta rikokset tulevat syystä tai toisesta erikseen tuomittaviksi eri tuomiolla, sovelletaan 7 luvun 6 §:ää. Säännöksen mukaan aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdistelmärangaistus voidaan ottaa uutta rangaistusta määrättäessä kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta alentavana tai lieventävänä seikkana. Sääntelyn tarkoituksena on, että rikoksenteikijälle rikoksista seuraava rangaistus olisi sama riippumatta siitä, tulevatko rikokset tuomittavaksi yhdellä vai useammalla tuomiolla.

Yhdistelmärangaistus voisi yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevassa tilanteessa tulla tuomittavaksi ehdotettavan 11 §:n 4 momentin mukaisten edellytysten täyttyessä. Mainitun momentin toinen virke koskee 11 §:n 3 momentissa tarkoitettuja rikoksenteikijöitä, eli ensikertalaisia sekä sellaisia rikoksenteikijöitä, joilla on aiempaa rikoshistoriaa, mutta se ei täytä pykälän 2 momentin 2 kohdan edellytyksiä aiemman rikoksen luonteesta tai teosta kuluneesta ajasta. Näiden rikoksenteikijöiden kohdalla yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen yhteistä rangaistusta määrättäessä edellyttäisi, että vähintään yksi rikoksista on pykälän 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos ja siitä tuomittava rangaistus olisi erikseen tuomittaessa vähintään kolme vuotta, ja että yhteinen rangaistus on pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta.

Ehdotettavan 12 a §:n tarkoituksena on säännellä tilanteita, joissa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytykset olisivat käsillä edellä mainitulla tavalla, jos rikoksista tuomittaisiin yhteinen rangaistus, mutta rikokset tulisivat syystä tai toisesta tuomittavaksi erillisillä tuomioilla. Lähtökohtana voidaan pitää, etteivät kenties sattumanvaraisten syiden rikosten tuomitsemisjärjestyksessä tai siinä, tulevatko rikokset tuomittavaksi yhdessä vai erikseen, tulisi kategorisesti estää yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen mahdollisuutta.

Pykälä on tarkoitettu sovellettavaksi erityisesti tilanteissa, joissa rikoksenteikijä on syyllistynyt useampaan vakavaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen, jotka yhdessä ilmentävät sitä, että on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Vaikka joukossa voisi olla myös muita kuin 11 §:n 2 momentin 1 kohdassa mainittuja rikoksia (nk. listarikos), tulisi rikosten kokonaisuuden olla riittävän vakava ja ilmentää jo itsessään tällaista vaaraa, jotta yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen harkitseminen ja syytetyn lähettäminen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettuun väkivaltariskiarviointiin voisi tulla kyseeseen. Säännöksen soveltamisessa tulisi lisäksi huomioida, että yhdistelmärangaistus olisi ylipäättään tarkoitettu tuomittavaksi säännöksessä tarkoitettujen rikoksenteikijöiden kohdalla, eli ensikertalaisten sekä niiden, joilla on aiempaa rikoshistoriaa, mutta se ei täytä yhdistelmärangaistussäännöksen 2 momentin 2 kohdan edellytyksiä aiemman rikoksen luonteesta tai teosta kuluneesta ajasta, vain poikkeuksellisen vakavien rikosten tai rikoskokonaisuuksien kohdalla. Tältä osin yhdistelmärangaistuksen soveltamisalaa on avattu tarkemmin 11 §:n 3 ja 4 momentin säännöskohtaisissa perusteluissa. Erityistä harkintaa säännöksen soveltamisessa tulisi noudattaa etenkin silloin, jos tuomioiden välillä ehtii kulua pitkä aika, eikä rikoksenteikijä ole syyllistynyt enää uusiin rikoksiin.

Pykälän 1 ja 2 momentin sääntelytilanteet poikkeaisivat toisistaan siten, että 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa olisi mahdollista, että aiemmin tuomittu rikos tai rikokset olisivat muita kuin yhdistelmärangaistussäännöksen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettuja nk. listarikoksia tai että aiemmin tuomittu rangaistus olisi lyhyempi kuin kolme vuotta vankeutta. Sen sijaan 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa olisi mahdollista, että rikoksenteikijä on aiemmalla tuomiolla tai tuomioilla tuomittu yhdistelmärangaistussäännöksen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettua listarikoksesta ja uusi tuomio, jolla yhdistelmärangaistus voisi tulla tuomittavaksi, sisältäisi muita kuin kyseisessä kohdassa tarkoitettuja rikoksia. Tai jos jälkimmäinen tuomio sisältäisi nk. listarikoksen, voisi siitä yksin tuomittava rangaistus olla vähemmän kuin kolme

vuotta, jos jälkimmäisen tuomion yhteispituus kuitenkin olisi vähintään kolme vuotta. Edellytyksenä 2 momentin mukaisissa tilanteissa olisi kuitenkin aina, että aiempi tuomio sisältäisi vähintään yhden yhdistelmärangaistussäännöksessä mainitun rikoksen, ja kyseisestä rikoksesta tulisi erikseen tuomittavaksi vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistus.

Pykälän soveltaminen edellyttäisi, että jälkimmäistä tuomiota annettaessa tuomioistuin määrittäisi, millainen yhteinen rangaistus olisi tullut tuomittavaksi, jos kaikki teot olisivat olleet tuomittavina samaan aikaan. Tämän hypoteettisen rangaistuksen tulisi siis olla vähintään kahdeksan vuotta, jotta yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen olisi mahdollista. Hypoteettista rangaistusta määritettäessä noudatettaisiin tavanomaiseen tapaan 7 luvun 5 §:n säännöstä yhteisen rangaistuksen mittaamisesta.

Yhdistelmärangaistus tuomittaisiin säännöksen nojalla ainoastaan jälkimmäiseen tuomioon sisältyvistä teoista, vaikka aiempaan tuomioon sisältyvät rikokset otettaisiin huomioon yhdistelmärangaistukseen määräämisen edellytyksiä harkittaessa. Aiempi tuomio siis jäisi sellaisenaan voimaan ja se täytäntöönpanettiin tavanomaiseen tapaan. Yhdistelmärangaistus olisi aina tämänkin pykälän nojalla tuomittaessa vähintään kolmen vuoden pituinen ja siihen sovellettaisiin muutoin, mitä 11 §:ssä säädettäisiin valvonta-ajasta ja 11 a §:ssä mahdollisesta varmuusvankeuteen määräämisestä. Yhdistelmärangaistuksen määrääminen kaikissa tilanteissa vähintään kolmen vuoden pituisena varmistaisi yhdistelmärangaistuksen tarkoituksenmukaisen täytäntöönpanon ja sen, että ehdotettu sääntely mahdollisen varmuusvankeuden määräämiseksi toimisi käytännössä tavoitellulla tavalla.

Pykälässä ei olisi tarpeen säätää rikoslain 7 luvun 6 §:n 3 momentin tavoin siitä, että tuomiossa on ilmoitettava, mikä aikaisempi tuomio tai mitkä aikaisemmat tuomiot on otettu huomioon rangaistusta tämän pykälän mukaan tuomittaessa, eikä kyseistä tietoa olisi tarpeen merkitä rikosrekisteriin. Mahdollisessa uudessa tuomioistuinkäsittelyssä syyttäjän olisi tarpeen joka tapauksessa aina selvittää syytetyn aiempien tuomioiden sisältöä yhdistelmärangaistuksen vaatimista harkitessaan puheena olevassa pykälässä tarkoitetulla tavalla. Syyttäjällä on syyttäjälaitoksesta annetun lain (32/2019) 22 §:n nojalla mahdollisuus saada salassapitosäännösten estämättä henkilöä koskeva aiempi tuomio virkatehtäviensä suorittamista varten. Tällöin ilmenisi myös, mikäli aiempia tuomioita olisi jo huomioitu pykälässä tarkoitetulla tavalla mahdollisissa edeltävissä yhdistelmärangaistustuomioissa. Lisäksi tuomioistuin voi luovuttaa toiselle tuomioistuimelle salassa pidettävän oikeudenkäyntiasiakirjan, jota toinen tuomioistuin tarvitsee lainkäytön yhtenäisyyden varmistamiseksi käsiteltävänä olevan asian ratkaisua harkitessaan (laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 34 a §).

13 §. Ehdonalaisen vapauden koeaika. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin siten, että ehdonalainen vapaus ja jäännösrangaistus olisivat elinkautista vankeutta vastaavasti kolme vuotta myös silloin, jos kyse on varmuusvankeudesta. Näin ollen myös jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevaa 14 §:ää voitaisiin soveltaa varmuusvankeudesta vapautuneen kohdalla, vaikka kyse ei olekaan nimenomaisesti rangaistuksesta, vaan turvaamistoimiluonteisesta seuraamuksesta.

Kolmen vuoden koeaika merkitsisi sitä, että varmuusvankeuteen määrätty asetettaisiin aina koeajan pituuden perusteella ehdonalaisen vapauden ajaksi valvontaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

7.2 Laki varmuusvankeudesta

1 luku Yleiset säännökset

1 §. *Lain soveltamisala.* Pykälässä säädettäisiin lain soveltamisalasta. Sen mukaan laissa säädettäisiin varmuusvankeuden määräämismenettelystä, toimeenpanosta ja vapauttamismenettelystä. Koska varmuusvankeus ei ole varsinaisesti rangaistus vaan ennemminkin turvaamistoimiluonteinen rikosoikeudellinen seuraamus, puhuttaisiin laissa sen toimeenpanosta eikä täytäntöönpanosta, kuten esimerkiksi vankeuslaissa.

2 §. *Varmuusvankeuden tarkoitus ja tavoite.* Varmuusvankeuden tarkoituksena olisi suojella muiden henkeä, terveyttä ja vapautta silloin, kun on olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyisi uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Vapaudenmenetyksen jatkamisella varmuusvankeutena pyritäisiin siten varmistamaan, ettei henkilö syyllisty uuteen vakavaan rikokseen. Varmuusvankeuden tavoitteena olisi lisätä varmuusvankeuteen määrätyn valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä hänen elämänhallintaansa ja vähentämällä hänen riskiään syyllistyä uuteen rikokseen. Tavoitteena olisi, että varmuusvankeuteen määrätty voidaan tulevaisuudessa vapauttaa takaisin osaksi yhteiskuntaa.

3 §. *Varmuusvankeuden sisältö ja toimeenpano.* Pykälän 1 momentin mukaan varmuusvankeuden sisältöön ja toimeenpanoon sovellettaisiin samoja säännöksiä, kuin mitä sovelletaan vankeuden täytäntöönpanoon, jollei ehdotettavassa laissa olisi säädetty toisin. Varmuusvankeuden sisältö vastaisi siis käytännössä pitkälti vankeuden suorittamista. Ehdotettavan lain 9 §:ssä säädettäisiin kuitenkin siitä, että varmuusvankeuteen määrätylle tulisi järjestää erityisiä toimia uusimisriskin alentamiseksi. Tavoitteena on, että tällaisten toimien avulla varmuusvankeuden jatkaminen kävisi tarpeettomaksi. Varmuusvankeuteen määrätty sijoitettaisiin vankeusvangeille tarkoitettulle osastolle, kuitenkin siten, että sijoituksessa huomioitaisiin edellä mainittu vaatimus järjestää varmuusvankeudessa olevalle erityisiä tukitoimia. Varmuusvankeuteen määrätylle tehtäisiin varmuusvankeuden toimeenpanoon alkaessa päivitetty rangaistusajan suunnitelma, johon sovellettaisiin, mitä vankeuslain 4 luvun 6 ja 7 §:ssä säädetään.

Varmuusvankeuteen määrättyyn sovellettaisiin myös muun muassa, mitä vankien poistumisluvista säädetään vankeuslain 14 luvussa. Edellytyksenä poistumisluvan myöntämiselle olisi siten muun muassa se, että vangin rangaistusaikaisesta käyttäytymisestä sekä hänen henkilöstään ja rikollisuudestaan saatujen tietojen mukaan poistumisluvan ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä. Tarvittaessa poistumislupa voidaan myöntää ainoastaan saatettuna. Rangaistusajan pituuden perusteella myönnettävä poistumislupa määräytyisi varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärankaistuksen vankilassaoloajan perusteella. Vankeuslakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös siitä, että varmuusvankeuteen määrätylle olisi elinkautisvangin tavoin myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa, jos hänelle ei myönnetä poistumislupaa rangaistusajan perusteella. Varmuusvankeuteen määrätyn poistumislupaharkinnassa tulisi kiinnittää erityistä huomiota vangin arvioituun uusimisriskitasoon.

Varmuusvankeuteen määrättyyn sovellettaisiin pykälän 2 momentin mukaan lisäksi, mitä muualla lainsäädännössä on säädetty vangista ja vankeuden täytäntöönpanosta. Sovellettavaksi tulisi siten esimerkiksi rikoslain 2 luvun 13 §, jonka mukaan silloin, jos vanki tekee vankilassa tai muutoin Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena ollessaan rikoksen, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko, siitä voidaan määrätä kurinpitorangeistus siten kuin vankeuslain 15 luvussa säädetään. Jos kuitenkin vanki tekee rikoksen vankilan ulkopuolella tai jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakko, rikoksesta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle. Lisäksi varmuusvankeuteen määrättyyn sovellettaisiin esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen tukia koskevaa sääntelyä, jota sovelletaan vankeihin. Esimerkiksi työttömyysturvalain 3 luvun 1 §:n

3 momentin mukaan työnhakijalla ei ole oikeutta työttömyysetuuteen hänen suorittaessaan vankeusrangaistusta eikä henkilöllä ole vammaisuuksista annetun lain (570/2007) 25 §:n mukaisesti oikeutta vankeuden aikana kyseisen lain mukaiseen vammaisuuksien etuuteen.

2 luku **Varmuusvankeuteen määrääminen**

4 §. *Aloite varmuusvankeuteen määräämiseksi.* Pykälässä säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen aloitteesta varmuusvankeuteen määräämiseksi. Pykälän 1 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi toimitettava asiasta selvitys syyttäjälle, jos se katsoo rangaistusajan suunnitelman toteutumisen, vankila-aikaisen käyttäytymisen ja muiden tiedossaan olevien seikkojen perusteella, että yhdistelmärankaistukseen tuomitun valvonta-ajalle siirtyminen tai sen jälkeinen vapautuminen aiheuttaisi ilmeisen vaaran siitä, että tuomittu syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi omassa harkinnassaan huomioida, mitä rikoslain 2 c luvun 11 a §:n säädettäisiin niistä seikoista, jotka Helsingin hovioikeuden on otettava huomioon harkitessaan varmuusvankeuteen määräämistä. Rikosseuraamuslaitoksen harkinnassa kuitenkin painottuisi erityisesti rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Rikosseuraamuslaitos voisi kuitenkin antaa painoarvoa myös muille sen tiedossa oleville seikoille. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi tieto siitä, että henkilö on syyllistynyt toistuvasti vakaviin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuneisiin rikoksiin ennen yhdistelmärankaistukseen tuomitsemista tai että rikos tai rikokset, joista henkilö on tuomittu yhdistelmärankaistukseen ovat poikkeuksellisen vakavia lajissaan.

Yksinomaan rangaistusajan suunnitelman toteutumattomuus ei olisi riittävä peruste selvityksen tekemiselle, joskin tämä voitaisiin ottaa kokonaisarvioinnissa huomioon. Mikäli henkilöllä arvioidaan olevan edelleen korkea riski syyllistyä uuteen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen, saattaa riskitasoa lisätä se, ettei vanki ole osallistunut minkäänlaiseen vaikuttavuustyöskentelyyn. Toisinaan rangaistusajan suunnitelman toteutumiseksi voi olla esteenä myös vangista ainakin osin riippumattomat syyt, jolloin arviointia tehtäessä tulisi kiinnittää myös huomiota rangaistusajan suunnitelman toteutumattomuuteen johtaneisiin syihin. Toisaalta myöskään rangaistusajan suunnitelman näennäinen edistäminen ei olisi este selvityksen tekemiselle, jos siihen sisältyvästä vaikuttavuustyöskentelystä ei olisi ollut hyötyä vangin ajatteluun tai asenteisiin ja uusimisriskin arvioitaisiin Rikosseuraamuslaitoksessa olevan edelleen korkea.

Rikosseuraamuslaitoksen aloite varmuusvankeuteen määräämiseksi ei luonnollisesti saisi perustua sille, että vangilla on yhdistelmärankaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 16 §:ssä tarkoitettu este valvonta-ajan suorittamiselle. Esteen saattaa muodostaa esimerkiksi se, ettei henkilöllä ole valvonta-ajan täytäntöönpanoon soveltuvaa asuntoa. Tällaisissa tilanteissa valvonta-ajan muuntamista vankeudeksi tulisi hakea mainitussa laissa säädetyllä tavalla.

Rikosseuraamuslaitoksen syyttäjälle antamaan selvitykseen tulisi sisältyä mahdollisimman kattavasti kaikki asian päätöksenteon kannalta olennaiset seikat ja näihin liittyvä selvitys. Syyttäjän ja tuomioistuimen kannalta tärkeää on myös tarkka tieto yhdistelmärankaistuksen valvonta-ajan alkamisajankohdasta.

Tarkoituksena on, että varmuusvankeuteen määrättäisiin vain sellaiset tuomitut, joiden kohdalla vaara uuteen vakavaan rikokseen syyllistymisestä on ilmeinen. Lain sanamuoto ilmeisyydestä tarkoittaisi, että kynnys aloitteen tekemiselle ja selvityksen antamiselle syyttäjälle olisi suhteellisen korkea. Toisaalta Rikosseuraamuslaitos ei olisi sidottu harkinnassaan ainoastaan rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen ja vankeusaikaiseen käytökseen. Käsillä voi olla tilanne, jossa tuomitulla voidaan katsoa olevan erittäin korkea uusimisriski esimerkiksi

aiemman rikoshistorian perusteella, vaikka itse vankeusaika olisikin sujunut ilman suurempia haasteita. Koska varmuusvankeuteen määrääminen ja ylipäätään asian saattaminen tuomioistuimen arvioitavaksi edellyttäisi aina Rikosseuraamuslaitoksen aloitetta, ei Rikosseuraamuslaitoksen mahdollisuutta aloitteen tekemiselle ja selvityksen antamiselle syyttäjälle ole syytä rajoittaa liian suppeaksi.

Selvitys olisi toimitettava syyttäjälle aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta, kuitenkin viimeistään kymmentä kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Määräaikojen tarkoituksena olisi ensinnäkin varmistaa, että asia saapuu tuomioistuimen käsiteltäväksi vasta siinä vaiheessa, kun valvonta-aika alkaa lähestyä. Päätöksen tuomitun vapaudenmenetyksen jatkamisesta varmuusvankeutena tulisi perustua mahdollisimman ajankohtaiseen tietoon, jolloin tuomioistuimella on paremmat mahdollisuudet arvioida tuomitun riskiä syyllistyä vapauduttuaan uuteen vakavaan rikokseen. Toisaalta selvitys tulisi antaa riittävän aikaisin, sillä lähtökohtana tulisi olla, että hovioikeuden päätös ehdittäisiin antaa ennen kuin tuomitun vankeusaika olisi tullut täyteen.

Selvitys voitaisiin toimittaa syyttäjälle edellä mainitun määräajan jälkeen, jos Rikosseuraamuslaitos on tämän jälkeen saanut tietoonsa seikan, että tuomittua epäillään rikoksesta tai tuomittu on käyttäytynyt tai esittänyt uhkauksia rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Tällainen tilanne voisi tulla käsille esimerkiksi silloin, jos tuomitun epäillään syyllistyneen rikokseen määräajan jälkeen tai tieto epäilystä on tullut Rikosseuraamuslaitoksen tietoon vasta määräajan jälkeen. Selvitys olisi kuitenkin annettava aina viimeistään ennen valvonta-ajan alkamista. Jos selvitys annettaisiin vasta sen jälkeen, kun kymmenen kuukauden määräaika olisi tullut umpeen, tulisi Rikosseuraamuslaitoksen perustella syy tälle selvityksessään.

Pykälän 2 momentin mukaan päätöksen varmuusvankeuden määräämistä koskevan selvityksen toimittamisesta syyttäjälle tekisi Rikosseuraamuslaitoksen operatiivisen toiminnan vastuualueen johtaja. Vastaavalla tavalla operatiivisen toiminnan vastuualueen johtajalla on toimivalta päättää esimerkiksi rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä ilman vängin suostumusta (vankeuslain 21 luvun 2 §).

5 §. Hakemus varmuusvankeuteen määräämiseksi. Pykälässä säädettäisiin syyttäjän tekemästä harkinnasta varmuusvankeuden hakemiseksi sekä hakemuksen tekemisestä Helsingin hovioikeudelle. Syyttäjän olisi kiireellisesti Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen saatuaan ratkaistava, katsooko hän varmuusvankeuteen määräämisen edellytysten olevan rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla käsillä. Jos syyttäjä katsoisi näin olevan, hänen olisi viipymättä, ja joka tapauksessa viimeistään yhdeksää kuukautta ennen valvonta-ajan alkamista, saatettava asia Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi. Tämän tarkoituksena on varmistaa, että asia ehdittäisiin lähtökohtaisesti käsitellä hovioikeudessa ennen tuomioistuimen määräämän vankeusajan päättymistä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tilanteesta, jossa Rikosseuraamuslaitos on antanut selvityksensä syyttäjälle 4 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla säädetyä määräajan jälkeen. Syyttäjä voisi tällöin saattaa asian Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi 1 momentissa säädetyä määräajan jälkeen. Hakemus olisi kuitenkin aina tehtävä ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Jos Rikosseuraamuslaitoksen selvitys annettaisiin juuri ennen valvonta-ajan alkamista, tulisi syyttäjän kyetä tekemään oma harkintansa ja mahdollinen hakemus hovioikeudelle hyvinkin nopeasti. Jos Rikosseuraamuslaitos olisi antanut oman selvityksensä syyttäjälle 4 §:n 1 momentissa säädetyä kymmenen kuukauden määräajan jälkeen, tulisi syyttäjän tuoda tämä hakemuksessa esille

samoin kuin Rikosseuraamuslaitoksen tälle esittämät syyt. Syyttäjä voisi tarvittaessa täydentää hakemustaan hovioikeudelle.

6 §. *Varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian käsittely Helsingin hovioikeudessa.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että varmuusvankeuden määräämistä koskeva asia tulee hovioikeudessa vireille, kun syyttäjän hakemus saapuu hovioikeuteen. Hovioikeus tarkistaisi tässä yhteydessä hakemuksen tutkimisen edellytykset, eli erityisesti hakemuksen saapumisen 5 §:ssä säädetyn määräajan puitteissa.

Pykälän 2 momentin mukaan hovioikeuden olisi asian tultua vireille pyydettävä Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu riskiarvio. Kyse olisi samanlaisesta arviosta, joka tuomitusta on laadittu ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista, ja arvio laadittaisiin samoja mielenterveyslain säännöksiä noudattaen. Erona olisi kuitenkin, että varmuusvankeuden määräämisen yhteydessä arvion tekemiselle ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnon asetettu määräaika olisi tiukempi, mikä varmistaisi menettelyn joutuisuutta. Arvio olisi varmuusvankeutta koskevan päätöksen tekemiseksi välttämätön, eli hovioikeuden tulisi pyytää arvio aina, kun tutkimisen edellytykset täyttyvät.

Samassa momentissa säädettäisiin myös hovioikeuden kuulemisvelvollisuudesta sekä asian valmistelusta. Sääntely vastaisi pitkälti elinkautisvankien vapauttamismenettelyä sillä erolla, että varmuusvankeuden määräämismenettelyyn osallistuisi myös syyttäjä. Hovioikeuden harkintaan jäisi se, pyydetäänkö momentin alussa tarkoitettu asiantuntijalausunto ennen tuomitun kuulemistä itse hakemuksesta. Pääsääntöisesti riskiarviota koskevan lausunnon pyytäminen ensin olisi perusteltua, koska lausumia voitaisiin tällöin pyytää samalla kertaa sekä hakemuksesta että lausunnosta.

Myös pykälän 3 momentin suullista käsittelyä koskeva sääntely vastaisi asiallisesti elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Tarvittaessa hovioikeus voisi kuulla tuomittua siitä, jos Rikosseuraamuslaitos olisi antanut selvityksensä syyttäjälle 4 §:n 1 momentissa säädetyn kymmenen kuukauden määräajan jälkeen.

Tuomitun oikeudesta avustajaan ja puolustajaan säädettäisiin 4 momentissa, jonka mukaan tuomitulla on oikeus käyttää avustajaa. Jos avustajaa ei ole, olisi tuomitulle viran puolesta määrättävä puolustaja. Varmuusvankeuden määräämistä koskevalla menettelyllä on tuomitulle suuri merkitys, joten on perusteltua, että tuomitulla olisi kaikissa tilanteissa oikeudenkäyntiavustaja.

Pykälän 5 momentti sisältäisi viittauksen muiden lakien menettelysäännöksiin. Varmuusvankeuden määräämisessä sovellettaisiin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 4–7 §:n säännöksiä oikeudenkäyntiaineistosta, oikeusavusta, hovioikeuden päätösvaltaisuudesta ja hovioikeuden päätöksestä. Lisäksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä vastaavasti menettelyssä noudatettaisiin, jollei varmuusvankeudesta annettavassa laissa toisin säädetä, rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevia säännöksiä sekä suullisen käsittelyn tallentamista hovioikeudessa koskevia säännöksiä.

Varmuusvankeuden määräämistä koskeva asia olisi pykälän 6 momentin mukaan käsiteltävä kiireellisenä. Käsittelyn kiireellisyys koskisi hovioikeuden lisäksi mahdollista muutoksenhakua korkeimmassa oikeudessa. Momentin mukaan hovioikeuden päätös voitaisiin kuitenkin panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. Näin ollen varmuusvankeuteen määrätty alkaisi siis suorittaa varmuusvankeutta siitä huolimatta, että hän valittaisi hovioikeuden päätöksestä korkeimpaan oikeuteen.

Asian käsittelyn voidaan arvioida kestävän hovioikeudessa noin 5–6 kuukautta. Tämä sisältäisi väkivaltariskiarvion tilaamisen, lausumien pyytämisen, suullisen käsittelyn järjestämisen ja päätöksen antamisen. Näin ollen, ottaen huomioon hakemuksen vireille tulolle asetetut määräajat, hovioikeuden päätös saataisiin lähtökohtaisesti annettua sääntelyn tavoitteiden mukaisesti ennen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan päättymistä. Myös mahdollinen muutoksenhaku olisi lähtökohtaisesti käsiteltävissä tässä ajassa.

7 §. Käsittelyn vaikutus yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon. Yhdistelmärangaistukseen tuomittu vapautuu lähtökohtaisesti valvonta-ajalle, kun yhdistelmärangaistuksen vankeusaika on suoritettu. Vapautumiseen voivat vaikuttaa myös muut samaan aikaan täytäntöön pantavana olevat rangaistukset. Tilanteessa, jossa varmuusvankeuteen määräämistä olisi haettu, vankeusaika voisi kuitenkin jatkua pykälän 1 momentin mukaan siihen asti, kunnes päätös on annettu ja se on saanut lainvoiman. Säännöksen tarkoituksena olisi varmistaa se, ettei tuomittu vapaudu valvonta-ajalle varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian ollessa edelleen tuomioistuimessa käsiteltävänä. Jos määräämistä koskeva asia etenisi korkeimpaan oikeuteen tilanteessa, jossa hovioikeus ei olisi määrännyt tuomittua varmuusvankeuteen, voisi korkein oikeus keskeyttää hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanon, jolloin vankeusaika jatkuisi momentissa tarkoitettulla tavalla, kunnes korkein oikeus antaisi varsinaisen päätöksensä varmuusvankeuteen määräämisestä.

Lain 4 ja 5 §:ään ehdotetusta määräaika-sääntelystä seuraisi, että hakemuksen teko varmuusvankeuden määräämiseksi ja sen käsittely ajoittuu yhdistelmärangaistuksen vankeusajan loppuvaiheeseen. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tilanteesta, jossa hovioikeus hylkää syyttäjän hakemuksen varmuusvankeuden määräämisestä ja tuomitun vankeusaikaa on päätöstä annettaessa jäljellä vähemmän kuin kuusi kuukautta. Näissä tilanteissa hovioikeuden tulisi määrätä ajankohta, jolloin tuomittu on vapautettava yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle. Hovioikeuden tulisi ottaa huomioon se, että Rikosseuraamuslaitoksella on riittävästi aikaa valmistella tuomitun siirtymistä valvontaan. Valmistelutoimiin liittyy muun ohella yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:ssä säädetyn rangaistusajan suunnitelman laatiminen sekä saman lain 9 §:n 4 momentin mukaisen riskiarvion tekeminen. Viimeksi mainitun osalta on kuitenkin huomattava, että tuomitusta on varmuusvankeusmenettelyn yhteydessä pyydetty Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen riskiarviota koskeva lausunto, joten täytäntöönpanolain mukainen arvio voisi näissä tilanteissa olla helpommin laadittavissa.

Hovioikeuden määräämän vapauttamisajankohdan tulisi olla viimeistään kuuden kuukauden kuluttua päätöksen antamisesta, eikä valvonta-ajan alkaminen saisi perusteettomasti viivästyä varmuusvankeuden määräämistä koskevan käsittelyn vuoksi. Hovioikeuden tulisi siis harkinnassaan ottaa osaltaan huomioon se, milloin tuomitun valvonta-aika olisi ilman varmuusvankeusmenettelyä alkanut. Merkittävien viivästysten kohdalla hovioikeus voisi määrätä, että valvonta-aika on pituudeltaan lyhyempi kuin yksi vuosi. Tällä tavalla hovioikeuden olisi mahdollista ottaa kohtuullisissa määrin huomioon varmuusvankeusmenettelystä aiheutunut vapaudenmenetyksen merkittävä pidentyminen. Näissäkin tilanteissa valvonta-ajan kesto olisi aina vähintään kuusi kuukautta. Tätä lyhyempää valvonta-aikaa ei voida pitää riittävänä ottaen huomioon valvonta-ajan tarkoitus suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää tuomitun valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

Pykälän 3 momentissa olisi kysymys tilanteesta, jossa hovioikeus hylkää hakemuksen varmuusvankeuteen määräämisestä, ja tuomitun vankeusaikaa on päätöstä annettaessa edelleen suoritettavana vähintään kuusi kuukautta. Tällaisessa tilanteessa hovioikeus ei 2 momentista poiketen antaisi erillistä määräystä vapauttamisajankohdasta, vaan valvonta-aika alkaisi silloin,

kuin se olisi ilman varmuusvankeusmenettelyäkin alkanut. Kuuden kuukauden ajanjaksoa voidaan Rikosseuraamuslaitoksen kannalta pitää riittävänä vähimmäisaikana valvonta-ajan valmistelemiselle.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin ensinnäkin siitä, että jos hovioikeus määrää tuomitun varmuusvankeuteen, yhdistelmärangaistuksen vankeusaika kuluu varmuusvankeuden aikana, eikä tuomittuun sovelleta enää yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa koskevia säännöksiä. Lisäksi säädettäisiin selvytyden vuoksi siitä, että jos kuitenkin korkein oikeus tässä tilanteessa kumoaa hovioikeuden päätöksen varmuusvankeuteen määräämisestä, tulee korkeimman oikeuden määrätä valvonta-ajan alkamisesta, kuten 2 ja 3 momentissa säädetään.

Pykälän 5 momentin mukaan niissä tilanteissa, joissa hovioikeus ei olisi määrännyt henkilöä varmuusvankeuteen, voisi Rikosseuraamuslaitos päästää tuomitun valvonta-ajalle vasta, kun varmuusvankeuden määräämistä koskeva päätös on saanut lainvoiman. Tämä tarkoittaisi sitä, että vaikka hovioikeuden määräämän tai yhdistelmärangaistuksen alkuperäisen valvonta-ajan alkamisen ajankohta olisi käsillä, ei Rikosseuraamuslaitos voisi päästää henkilöä valvonta-ajalle ennen kuin asiassa on annettu lainvoimainen päätös. Säännöksen tarkoituksena on estää tilannetta, jossa valvonta-aika alkaisi ja korkein oikeus vasta tämän jälkeen määräisi henkilön varmuusvankeuteen. Valvonta-aika alkaisi tällaisessa tilanteessa kulumaan vasta, kun päätös on lainvoimainen.

3 luku **Varmuusvankeuden toimeenpano**

8 §. *Varmuusvankeuden toimeenpanon aloittaminen.* Pykälässä säädettäisiin siitä, että Helsingin hovioikeuden olisi ilman aiheutonta viivytystä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle ratkaisustaan, jolla se on määrännyt tuomitun varmuusvankeuteen. Varmuusvankeuden toimeenpano alkaisi mahdollisesta muutoksenhausta riippumatta sinä päivänä, jona ratkaisu on annettu. Yhdistelmärangaistuksen vankeusaika kuluisi samaan aikaan varmuusvankeuden toimeenpanon kanssa. Koska varmuusvankeuden toimeenpanoon sisältyisi 9 §:ssä säädettävällä tavalla uusimisriskiä alentavia toimia, olisi perusteltua, että varmuusvankeuden toimeenpano voitaisiin aloittaa heti hovioikeuden päätöksestä, eikä ne viivästyisi mahdollisen muutoksenhaun vuoksi.

9 §. *Varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arviointi ja uusimisriskiä alentavat toimet.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön velvollisuudesta säännöllisesti yhteistyössä arvioida varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain esitoissa (HE 49/2015 vp, s. 15) todetaan, että pitkäaikaisvankien terveydentilaa tulee seurata terveystarkastuksin kahden vuoden välein ja vangin kunnosta, iästä tai muista syistä riippuen tarvittaessa useamminkin. Momentissa säädettävällä uusimisriskin arvioinnilla tarkoitettaisiin kuitenkin selvästi tiiviimpää seuranta, jossa keskiössä olisi erityisesti varmuusvankeuteen määrätyn psyykkinen terveydentila ja riskitaso. Arvioinnilla ei kuitenkaan tarkoitettaisi sellaista perusteellisempaa arviointia ja lausunnon laatimista, joka tulee Vankiterveydenhuollon yksikössä tehtäväksi esimerkiksi harkittaessa elinkautisvangin vapauttamista tai valmisteltaessa yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa. Momentissa tarkoitettu uusimisriskin säännöllinen arviointi merkitsisi ennemminkin Vankiterveydenhuollon yksikön ja Rikosseuraamuslaitoksen välistä jatkuvaa yhteydenpitoa esimerkiksi siitä, miten varmuusvankeuteen määrätyn rangaistusajan suunnitelma on edennyt ja onko hänen käytöksessään tai muissa esiin tulleissa seikoissa sellaista, jolla voi olla merkitystä arvioitaessa hänen uusimisriskiään ja varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä. Momentissa tarkoitettu arviointi voitaisiin järjestää esimerkiksi siten, että sekä Vankiterveydenhuollon yksiköstä että Rikosseuraamuslaitoksesta nimettäisiin

vastuuvirkamiehet, jotka tapaisivat varmuusvankeuteen määrättyä säännöllisesti ja keskustelisivat yhdessä edellä mainitusta seikoista.

Momentissa tarkoitetun arvioinnin tarkoituksena olisi yhtäältä varmistua siitä, että Rikosseuraamuslaitoksella on riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko varmuusvankeuden jatkamiselle edellytyksiä. Tämä olisi tarpeen, sillä lain 10 §:n 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi Rikosseuraamuslaitokselle velvoite viipymättä tehdä hakemus varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole. Toisaalta momentissa tarkoitettu arviointi palvelisi pykälän 2 momentissa säädettyä velvoitetta Rikosseuraamuslaitokselle ja Vankiterveydenhuollon yksikölle yhteistyössä järjestää varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Riskitason säännöllinen arviointi auttaisi näiden toimien suunnittelussa ja kohdentamisessa.

Lähtökohtana kaikkien vankien kohdalla on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Lisäksi vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava ja vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. Mainituista seikoista säädetään vankeuslain 1 luvun 2 ja 3 §:ssä. Koska varmuusvankeuteen määrääminen ei perustuisi enää yksinomaan tehdystä rikoksesta tuomittuun rangaistukseen, vaan vapaudenmenetys perustuisi ennakoitujen tulevien rikosten estämiseen varmuusvankeuteen määrätyn arvioidun uusimisriskin perusteella, tulisi varmuusvankeuteen määrätyn kuntouttaviin tukitoimiin kohdistaa voimavaroja selvästi keskimääräistä enemmän.

Jaksossa 2.3.2 on kuvattu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan neuvoston suositusten linjauksia varmuusvankeuden kaltaisten seuraamusten reunaehdoista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että vaarallisuutensa perusteella varmuusvankeuteen määrätylle on järjestettävä toimenpiteitä, jotka tähtäävät uusimisriskin vähentämiseen ja siten vapaudenmenetyksen lyhentämiseen. Euroopan neuvoston suosituksissa puolestaan on todettu, että vaarallisen rikoksenteijän riskienhallinnan tulee pitkällä tähtäimellä tähdätä rikoksenteijän turvalliseen sopeuttamiseen yhteiskuntaan, kuitenkin hänen aiheuttamansa vaara huomioon ottaen. Edelleen on todettu, että riskienhallintaan tulee sisältyä henkilökohtainen suunnitelma, joka sisältää asteittaisen suunnitelman yhteiskuntaan sopeuttamista varten samoin kuin tätä tukevat toimenpiteet. Pykälässä säädettyjen toimien tarkoituksena olisi varmistaa, että varmuusvankeuden sisältö vastaisi näiltä osin edellä mainittuja linjauksia.

Rikosseuraamuslaitoksen tulisi huolehtia siitä, että se ilmoittaa Vankiterveydenhuollon yksikölle viipymättä henkilön varmuusvankeuteen määräämisestä siitä itse tiedon saatuaan, jotta pykälässä tarkoitettuja toimia voidaan ryhtyä valmistelemaan myös Vankiterveydenhuollossa.

4 luku **Varmuusvankeudesta vapauttaminen**

10 §. *Hakemus varmuusvankeudesta vapauttamiseksi.* Varmuusvankeuteen määrätty voisi pykälän 1 momentin mukaan hakea vapauttamistaan Helsingin hovioikeudelta ensimmäisen kerran, kun vuosi on kulunut varmuusvankeuteen määräämisestä. Jos hakemus hylätään, voisi seuraavan hakemuksen tehdä aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä. Siinä tapauksessa, että joko varmuusvankeuden määräämiseen tai vapauttamishakemukseen olisi annettu muutoksenhaun johdosta korkeimman oikeuden asiaratkaisu, laskettaisiin vuoden ajanjakso korkeimman oikeuden päätöksestä. Valituslupahakemuksen hylkäävä korkeimman

oikeuden ratkaisu ei kuitenkaan olisi säännöksessä tarkoitettu päätös, vaan vuoden määräaika laskettaisiin tällöin hovioikeuden päätöksestä. Hakemuksen niin sanottu karenssiaika vastaisi sitä, mitä elinkautisvankien osalta on säädetty. Vaikka varmuusvankeus eroaa elinkautisesta vankeudesta, täyttäisi karenssi etenkin yhdessä 2 momenttiin otettavan sääntelyn kanssa myös pituudeltaan määrittelemättömiä seuraamuksia koskevien kansainvälisten suositusten vaatimukset siitä, että varmuusvankeuteen määrätyn on saatava vapaudenmenetyksensä jatkamisen tuomioistuimen käsiteltäväksi riittävin väliajoin. Ehdotettu määräaika vastaisi pitkälti myös sitä, mitä muissa maissa vapauttamishakemuksesta on säädetty ja mitä Ruotsin ehdotuksessa on esitetty (ks. tarkemmin jakso 5.2.3.7).

Pykälän 2 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi viipymättä tehtävä hakemus varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole. Vaikka 1 momentin mukainen menettely olisi tarkoitettu pääasialliseksi tavaksi vapautua varmuusvankeudesta, turvattaisiin 2 momentin sääntelyllä se, että varmuusvankeus jatkuisi kaikissa tilanteissa vain niin kauan, kuin sen edellytykset ovat käsillä. Kysymys voisi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa varmuusvankeuteen määrätty olisi sairastunut tai vammautunut vakavasti tavalla, joka on vähentänyt merkittävästi ja pysyvästi henkilön riskiä syyllistyä uuteen rikokseen. Lisäksi kyseeseen voisi tulla tilanne, jossa varmuusvankeuteen määrätty ei itse syystä tai toisesta hakisi vapauttamista, vaikka varmuusvankeuden edellytysten käsillä olo olisi perusteltua viedä hovioikeuden uudelleenarvioitavaksi. Kysymys voisi myös olla siitä, että varmuusvankeuteen määrätty olisi siirretty vankilasta tahdosta riippumattomaan hoitoon ja hoidon jatkumisen arvioitaisiin kestävän hyvin pitkään, mahdollisesti henkilön loppuelämän ajan. Rikosseuraamuslaitoksella olisi lain 9 §:n nojalla jatkuva velvollisuus arvioida yhteistyössä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskiä, mikä osaltaan tekisi mahdolliseksi arvion 2 momentin mukaisen vapauttamishakemuksen tekemisen edellytysten käsillä olosta.

11 §. *Vapauttamisasian käsittely Helsingin hovioikeudessa.* Pykälän 1 momentin mukaan vapauttamisasiasia tulisi hovioikeudessa vireille, kun 10 §:ssä tarkoitettu hakemus saapuu hovioikeuteen. Hovioikeus tarkistaisi tässä yhteydessä hakemuksen tutkimisen edellytykset, eli erityisesti varmuusvankeuteen määrätyn tekemän hakemuksen saapumisen 10 §:n 1 momentissa säädetyn määräajan puitteissa. Jos hakemus toimitettaisiin hovioikeudelle hieman ennen yhden vuoden määräaika, se voitaisiin ottaa valmisteltavaksi määräajan alkaessa. Vastaavalla tavalla on menetelty myös elinkautisvankien vapauttamishakemusten osalta.

Pykälän 2 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi annettava lausunto hovioikeudelle varmuusvankeuteen määrätyn tekemän vapauttamishakemuksen johdosta. Kuten on säädetty elinkautisvankien vapauttamismenettelyn osalta, olisi Rikosseuraamuslaitoksen lausunnossaan todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko varmuusvankeuteen määrätty määrättävä ennen ehdonalaista vapauttamista valvottuun koevapauteen. Varmuusvankeuteen määrätylle tulisi puolestaan varata tilaisuus tulla kuulluksi Rikosseuraamuslaitoksen lausunnosta. Sama koskee tilannetta, jossa Rikosseuraamuslaitos on vapauttamisasiassa hakijana 10 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin uusimisriskiarvion hankkimisesta vapauttamismenettelyn tueksi. Riskiarvio pyydetäisiin Vankiterveydenhuollon yksiköltä ja hovioikeus päättäisi siitä, onko arviota tarpeen pyytää. Lausunto olisi kuitenkin aina pyydettävä ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Varmuusvankeuteen määrättyä ei siis voitaisi vapauttaa ilman uusimisriskin arviointia. Sääntely vastaisi tältä osin elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn ehdotettavaa sääntelyä. Varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamista harkittaessa riskiarvio voitaisiin jättää pyytämättä esimerkiksi silloin, jos hänen käytöksensä ilmentää itsessään sitä, että ilmeinen vaara rikoksen uusimisesta on edelleen olemassa. Samoin hovioikeus voisi jättää

riskiarvion pyytämättä tilanteessa, jossa varmuusvankeutta ei ole vielä kestänyt kauaa, aiemmassa riskiarvioinnissa uusimisriski on arvioitu erittäin korkeaksi ja hovioikeudella on muutoin mahdollisuus saada Rikosseuraamuslaitokselta tai Vankiterveydenhuollon yksiköltä selvitystä siitä, ettei varmuusvankeuden aikana riskitasossa ole havaittu muutosta. Lain 9 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön tulisi säännöllisesti yhteistyössä arvioida varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen. Lähtökohtaisesti mainituilla viranomaisilla tulisi siten olla kohtuullisen selkeä käsitys varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskitasosta ilman laajamittaisemman väkivaltariskiarvion teettämistä etenkin edellä mainitun kaltaisissa tilanteissa.

Hovioikeus tekisi riskiarvion hankkimatta jättämistä koskevan päätöksen kolmen tuomarin kokoonpanossa. Sen sijaan yksi jäsen voisi tehdä päätöksen siitä, että lausunto hankitaan. Kyseisestä seikasta säädettäisiin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 6 §:ssä, jota asiaan sovellettaisiin varmuusvankeudesta annettavan lain 11 §:n 4 momentin viittaussäännöksen nojalla. Hovioikeuden harkintaan jäisi se, missä menettelyn vaiheessa riskiarvion pyytämistä koskeva päätös tehtäisiin. Muutoksenhakua koskevan 12 §:n mukaisesti riskiarviota koskevasta päätöksestä ei saisi erikseen hakea muutosta.

Koska varmuusvankeutta voitaisiin rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 4 momentin mukaan jatkaa vain, jos se on välttämätöntä muiden hengen, terveyden ja vapauden suojelemiseksi, ei jatkamisen edellytysten arvioinnin tulisi viivästyä liiallisesti riskiarvion laatimisen vuoksi. Tästä syystä 3 momentissa säädettäisiin erikseen siitä, että Vankiterveydenhuollon yksikön lausunto olisi annettava hovioikeudelle viimeistään kahden kuukauden kuluttua lausuntopyynnön lähettämisestä. Hovioikeus voisi perustellusta syystä pidentää lausunnon määräaikaa enintään kahdella kuukaudella. Vankiterveydenhuollon yksiköllä voidaan ehdotettavan varmuusvankeudesta annettavan lain 9 §:n mukaisen seurantavelvollisuuden perusteella olettaa olevan suhteellisen ajantasainen tieto varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioinnin kannalta keskeisistä seikoista, mikä osaltaan todennäköisesti nopeuttaisi riskiarvion tekemistä esimerkiksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn liittyviin arvioihin verrattuna. Lisäksi arvioinnin pohjana voitaisiin hyödyntää yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisvaiheessa ja varmuusvankeuden määräämisvaiheessa tehtyjä arvioita.

Pykälän 4 momentti sisältäisi viittaukset muiden lakien menettelysäännöksiin. Vapauttamisasian käsittelyssä sovellettaisiin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 3–7 ja 9 §:n säännöksiä asian käsittelystä hovioikeudessa, oikeudenkäyntiaineistosta, oikeusavusta, hovioikeuden päätösvaltaisuudesta, hovioikeuden päätöksestä ja ehdonalaisen vapauttamisen täytäntöönpanokiellosta. Lisäksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä vastaavasti menettelyssä noudatettaisiin, jollei varmuusvankeudesta annettavassa laissa toisin säädetä, rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevia säännöksiä sekä suullisen käsittelyn tallentamista hovioikeudessa koskevia säännöksiä.

Pykälän 5 momentissa säädettäisiin rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 4 momentin tavoin siitä, että vapauttamispäivää määrittäessä tulisi huomioida muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla käsittää sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan mahdollisesti jäljellä oleva osa. Sääntely koskisi tilanteita, joissa varmuusvankeuteen määrätty olisi vapautumassa aiemmin, kuin silloin, jos hän olisi suorittanut yhdistelmärangaistusta tai mahdollisia muita rangaistuksia ilman varmuusvankeuteen määräämistä. Tämä tarkoittaisi sitä, että vaikka edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei enää olisi, voisi hovioikeus määrätä vapautumispäivän pidemmälle päätöksenteosta siten, että esimerkiksi mahdollinen muu vankeusaikana tai ennen sitä saatu vapaudenmenetyksen sisältävä rangaistus tulisi riittävässä määrin suoritetuksi.

12 §. Muutoksenhaku. Hovioikeuden 5 ja 10 §:ssä tarkoitetun hakemuksen johdosta antamaan päätökseen samoin kuin sen 6 §:n 4 momentin nojalla puolustajan määräämistä koskevaan päätökseen saisi hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatettaisiin, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

13 §. Muutoksenhakukielto. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että tuomittu ei saa vaatia oikaisua eikä valittaa päätöksestä, joka koskee 4 §:ssä tarkoitettua Rikosseuraamuslaitoksen päätöstä varmuusvankeuden määräämistä koskevan selvityksen toimittamisesta syyttäjälle.

Pykälän 2 momentissa puolestaan säädettäisiin siitä, että hovioikeuden 11 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päätökseen riskiarvion hankkimisesta ei saisi hakea erikseen muutosta.

7.3 Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä

1 §. Hakemus. Pykälän 2 momentista poistettaisiin maininta siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon on liitettävä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Riskiarvion pyytämisestä säädettäisiin jatkossa tarkemmin 3 §:n 2 momentissa.

3 §. Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa. Pykälän 2 momentissa säädetään hovioikeuden oikeudesta hankkia omasta aloitteestaan muun muassa asiantuntijalausuntoja. Momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että hovioikeus voi päättää hankkia Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Nykylainsäädännössä vastaava lausunto on täytynyt kaikissa tilanteissa sisällyttää vangin hakemuksen johdosta annettuun Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon. Ehdotuksen mukaan lausunnon hankkiminen olisi jatkossa harkinnanvaraista ja hankkimisesta päättäisi hovioikeus. Lausunto olisi kuitenkin aina pyydettävä ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Elinkautisvankia ei siis voitaisi vapauttaa ilman uusimisriskin arviointia. Yksi jäsen voisi 6 §:n 2 momentin mukaisesti tehdä päätöksen siitä, että riskiarvio hankitaan. Kielteinen päätös olisi tehtävä kolmijäsenisessä kokoonpanossa. Lausunnosta ja sen merkityksestä osana elinkautisvangin vapauttamisharkintaa säädettäisiin myös ehdotetussa rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentin 6 kohdassa. Lausunnon hankkimiseen liittyvää harkintaa on tarkemmin käsitelty mainitun säännöksen perusteluissa.

5 §. Oikeusapu. Pykälää muutettaisiin siten, että 1 momentin viimeinen virke poistettaisiin. Näin ollen laissa ei enää säädettäisi siitä, että tuomioistuimien päätöksiä oikeusavun myöntämisestä, vaan oikeusavun myöntäminen tapahtuisi oikeusapulain mukaisesti oikeusaputoimistossa. Voimassa olevan säännöksen mukainen, pääsäännöstä poikkeava menettely on aiheuttanut oikeuskäytännössä epäselvyyttä tilanteissa, joissa oikeusaputoimisto on myöntänyt elinkautisvangille oikeusapua ennen vapauttamishakemuksen tekemistä. Pykälän 1 momentin alusta poistettaisiin myös sanat ”asiaa käsiteltäessä”, koska oikeusaputoimisto voisi myöntää elinkautisvangille oikeusapua jo ennen kuin asia on hovioikeuden käsiteltävänä. Käytännössä oikeusapu tulee myönnettäväksi aina, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt riittävästi vapauttamishakemuksen tekemiseksi tai tuomioistuimen aiemmasta hylkäävästä päätöksestä on ehtinyt kulua riittävä aika, jotta uusi hakemus voidaan tehdä. Oikeusapu voidaan kuitenkin myöntää jo ennen rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä ja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 2 §:ssä säädettyjä määräaikoja, jotta vapauttamishakemuksen valmistelu voidaan aloittaa ennen mainittujen määräaikojen täyttymistä.

6 §. Hovioikeuden päätösvaltaisuus. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi, että yksi jäsen voisi jatkossa ratkaista elinkautisvangin vapauttamista koskevan asian, jos vapauttamishakemus on peruutettu. Näissä tilanteissa kolmen jäsenen kokoonpanon käyttämiselle ei ole tarvetta. Lisäksi yksi jäsen voi tehdä päätöksen siitä, että hovioikeus hankkii 3 §:n 2 momentissa tarkoitetun lausunnon Vankiterveydenhuollon yksiköltä.

8 §. Muutoksenhaku. Pykälää täsmennettäisiin 5 §:ään ehdotettujen oikeusapua koskevien muutosten johdosta. Mainitussa pykälässä säädetyissä tilanteissa muutoksenhaku tulisi jatkossa kysymykseen vain sen 2 momentissa säädetyistä todistajanpalkkioita koskevissa asioissa. Lisäksi säädettäisiin siitä, että hovioikeuden tekemään päätökseen väkivaltariskiarvion hankkimisesta ei saa hakea erikseen muutosta.

7.4 Vankeuslaki

14 luku Poistumislupa

6 §. Lupa poistua saatettuna. Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että varmuusvankeuteen määrätylle olisi elinkautisvangin tavoin myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa, jos poistumislupaa ei myönnetä luvun 3 §:ssä tarkoitettuna aikana. Kyseisessä pykälässä säädetään suoritettujen rangaistusajan pituuden perusteella myönnettävän poistumisluvan aikaisimmasta ajankohdasta. Varmuusvankeuteen määrätyn aikaisin ajankohta määrittyisi 3 §:n 1 momentin mukaisesti yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vankeuden osuudesta. Käytännössä aikaisin ajankohta olisi siten ehtinyt varmuusvankeuteen määrätyn vangin osalta pääsääntöisesti täyttyä jo hänen yhdistelmärangaistuksensa täytäntöönpanon aikana.

19 luku Ilmoitukset ja tiedon antaminen

5 §. Ilmoitukset poliisille. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin lisäys, jonka mukaan myös varmuusvankeuteen määrätyn vankilasta vapauttamisesta olisi ilmoitettava poliisille.

8 §. Tietojen antaminen mielentilatutkimusta tai väkivaltariskiarviointia suorittavalle yksikölle. Pykälässä säädetään Rikosseuraamuslaitoksen oma-aloitteisesta oikeudesta antaa mielentilatutkimusta suorittavalle yksikölle vangista tietoja, jotka ovat tarpeellisia mielentilatutkimuksen toimeenpanemiseksi. Säännöksen tarkoituksena on varmistaa, että vangin sijoittamisessa voidaan riittävällä tavalla ottaa huomioon tutkittavan karkaamisalttius ja muut mielentilatutkimuksen turvalliseen suorittamiseen vaikuttavat tekijät (HE 263/2004 vp, s. 208). Koska jatkossa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista ja myös varmuusvankeuden määräämistä harkittaessa väkivaltariskin arviointi voitaisiin tehdä itsenäisenä tutkimuksena ilman mielentilatutkimuksen tekemistä, olisi säännöstä tarpeen muuttaa siten, että siinä olisi nimenomainen maininta tietojen luovuttamisesta väkivaltariskiarviointia suorittavalle yksikölle.

7.5 Laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta

2 §. Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin siten, että maininta valvonta-ajan pituudesta poistettaisiin. Muutos vastaisi rikoslain 2 c luvun 11 §:n 1 momenttiin ehdotettua muutosta, jonka perusteita on käsitelty kyseisen lainkohdan perustelujen yhteydessä.

9 §. Valvonta-ajan täytäntöönpanon valmistelu. Pykälän 4 momentti koskee väkivaltariskiarvioinnin pyytämistä Vankiterveydenhuollon yksiköltä ennen valvonta-ajan

rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista. Ehdotettavassa muutoksessa olisi kyse ainoastaan lainsäädännössä käytettävän terminologian yhtenäistämisestä.

Voimassa olevan momentin perusteluissa (HE 268/2016 vp, s. 30) on todettu, että päämääränä on arvion avulla saada mahdollisimman paljon tietoa, jotta rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvät määräykset voitaisiin mitoitaa kullekin valvonta-ajan täytäntöönpanoon siirtyvälle vangille sopiviksi. Lisäksi on todettu, että arvio vastaisi elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa tehtävää arviota, vaikka arviota ei tässä tapauksessa suoritettaisi vapauttamisharkintaa varten. Koska elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa väkivaltariskiarvioinnista käytettyyn terminologiaan ehdotetaan tässä esityksessä muutosta, olisi vastaava muutos perusteltua tehdä myös yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin. Väkivaltariskiarvioinnista säädettäisiin yleisellä tasolla ehdotettavassa mielenterveyslain 16 a §:ssä, jonka 1 momentti soveltuisi myös yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan suunnittelun yhteydessä tehtävään riskiarviointiin.

26 §. Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi. Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että tuomioistuimien voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.

Voimassa olevassa momentissa säädetään siitä, että tuomioistuimen muuntopäätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. Tästä huolimatta oikeuskäytännössä on ilmennyt epäselvyyttä ainakin tilanteissa, joissa tuomittu on säilöön otettuna ennen muuntovaatimuksen käsittelyä. Lain 25 §:n 1 momentin mukaan käräjäoikeuden päätös säilöönnotosta on voimassa siihen asti, kun käräjäoikeus on tehnyt valvonta-ajan muuntamista koskevan ratkaisunsa. Laissa ei kuitenkaan ole säädetty siitä, että käräjäoikeus voi muuntaessaan valvonta-ajan ehdottomaksi vankeudeksi määrätä säilössä olevan tuomitun vangittavaksi, mikä vaikuttaisi johtavan siihen, että tuomittu olisi muuntopäätöksen yhteydessä vapautettava odottamaan muuntopäätöksen täytäntöönpanon alkamista. Edellä todetulla 3 momenttiin tehtävällä lisäyksellä selvennettäisiin oikeustilaa ja tehtäisiin mahdolliseksi tuomitun vangitseminen muuntopäätöksen antamisesta päätöksen täytäntöönpanon alkamiseen. Vangitseminen edellyttäisi syyttäjän vaatimusta vastaavasti kuin tuomitun vangitseminen pakkokeinolain 2 luvun 12 §:n nojalla.

31 §. Ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevien säännösten soveltuminen. Pykälän ensimmäinen momentti vastaisi voimassa olevan pykälän sisältöä. Pykälän otsikkoa muutettaisiin siten, että se vastaisi paremmin sen uutta sisältöä. Pykälässä säädetään tällä hetkellä siitä, että yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Pykälän 2 momentti vastaisi sisällöltään voimassa olevaa rikoslain yhdistelmärangaistusta koskevan 2 c luvun 11 §:n viimeistä momenttia, joka siirrettäisiin sellaisenaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin. Koska säännöksessä on kyse ennen kaikkea täytäntöönpanoon liittyvistä seikoista, olisi perusteltua säätää näistä täytäntöönpanolaissa rikoslain sijaan. Lisäksi esityksessä ehdotettavien muutosten myötä yhdistelmärangaistusta koskeva rikoslain säännös on muodostumassa jo nykyistään raskaslukuisemmaksi, mikä puoltaa myös momentin siirtoa täytäntöönpanolakiin.

7.6 Oikeudenkäymiskaari

17 luku **Todistelusta**

37 §. Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistuksen määräämisestä ei enää edellyttäisi syytetyn mielentilan tutkimista vaan pelkästään niin sanottua uusimisriskiarviota, josta säädettäisiin jatkossa tarkemmin mielenterveyslakiin ehdotettavassa uudessa 16 a §:ssä (väkivaltariskiarvio).

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan syytetyn mielentila tutkitaan ennen yhdistelmärangaistuksen määräämistä, vaikkei mitään epäilystä hänen syyntakeisuudestaan olisi. Tutkimustiedon mukaan yhdistelmärangaistukseen liittyvissä mielentilatutkimuksissa selvästi suurin osa tutkituista on arvioitu syyntakeisiksi, kuten jaksossa 2.4.2.7 on todettu. Lisäksi yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytysten kannalta olennaista merkitystä tuomioistuimen näkökulmasta on nimenomaan mielentilatutkimuksen yhteydessä tehtävällä riskiarviolla eikä niinkään mielentilatutkimuksella. Mielentilatutkimus on laaja ja intensiivinen prosessi ja siihen liittyvät resurssit on aiheellista kohdentaa tilanteisiin, joissa tutkimus on tarpeen syyntakeisuuden arvioimiseksi. Yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä jo nykyisin oleva riskiarvio erotettaisiin uuden sääntelyn myötä mielentilatutkimuksesta. Jatkossakin mielentilatutkimus voitaisiin tehdä yhdistelmärangaistusta koskevissa tilanteissa, mikäli pykälän 1 tai 2 momenttien mukaiset tutkimuksen yleiset edellytykset täytyisivät. Sääntely ei merkitsisi muutosta yhdistelmärangaistuksen vaatimis- tai tuomitsemiskynnykseen.

Pykälän 3 momenttiin tehtäisiin muutos, jonka mukaan tuomioistuimen pyytämä lausunto koskisi syytetyn riskiä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Säännöksessä ei siis enää puhuttaisi rikoksentehtäjän vaarallisuudesta. Tältä osin kysymys olisi kielellisestä täsmentämisestä sekä käsitteistön yhtenäistämisestä vastaavasti kuin rikoslain 2 c luvun 11 §:n 3 momentin osalta on esitetty. Myös voimassa olevan säännöksen nojalla annetuissa asiantuntijalausunnoissa otetaan käytännössä kantaa syytetyn uusimisriskiin, eli säännöksen muuttamisella ei ole tarkoitus muuttaa sitä, mihin seikkoihin lausunnoissa otetaan kantaa.

Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin myös maininta siitä, että säännöksen mukainen riskiarvio on tehtävä lisäksi silloin, kun harkitaan yhdistelmärangaistukseen tuomitun määräämistä varmuusvankeuteen ehdotetun rikoslain 2 c luvun 11 a §:n mukaisesti.

Mielentilatutkimuksen erottaminen väkivaltariskiarviosta edellyttäisi sitä, että pykälän 5 momenttiin tehtäisiin muutos, jonka mukaan myös väkivaltariskin arvioinnista ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen. Kyseinen sääntely sisältyisi mielenterveyslakiin.

69 §. Pykälään lisättäisiin 37 §:ään ehdotettavan muutoksen vuoksi maininta väkivaltariskin arvioinnista. Koska väkivaltariskin arviointi voisi tulla jatkossa tehtäväksi myös ilman mielentilatutkimusta, olisi tarpeen säätää sitä koskevasta muutoksenhausta ja kanteluoikeudesta mielentilatutkimusta vastaavasti. Väkivaltariskin arviointiin määrääminen vertautuu menettelynä käytännössä pitkälti mielentilatutkimukseen määräämiseen, minkä vuoksi yhdenmukainen sääntely olisi perusteltu.

7.7 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luku Pääkäsittelystä

10 §. Pykälään 2 momenttiin tehtäisiin lisäys, jonka mukaan myös vastaajan väkivaltariskin arvioiminen voisi mielentilan tutkimisen lisäksi olla peruste sille, ettei lykättyä pääkäsittelyä edellytetä jatkettavan viimeistään 14 päivän kuluessa käsittelyn lykkäämisestä tai siitä, kun lykkäämisen jälkeen on päätetty vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä. Muutos olisi tarpeen, sillä jatkossa väkivaltariskiarvio voisi tulla

yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista vaadittaessa tehtäväksi myös ilman mielentilatutkimusta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ään ehdotetun muutoksen mukaisesti. Vastaajan määrääminen väkivaltariskin arviointiin vertautuu menettelynä käytännössä pitkälti mielentilan tutkimiseen, minkä vuoksi yhdenmukainen sääntely olisi perusteltu.

11 §. Vastaavalla tavalla 11 §:n 3 momenttiin tehtäisiin lisäys siitä, että jos pääkäsittely on ollut lykättynä vastaajan väkivaltariskin arviointia varten, uutta pääkäsittelyä ei tarvitse toimittaa, vaikka käsittely on ollut lykättynä pidemmän ajan kuin pykälän 1 momentissa säädetään.

11 luku Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §. Pykälässä säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta antaa välituomio ennen vastaajan mielentilan tutkimista. Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, sovellettaisiin myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetun väkivaltariskiärvion tekemiseen ennen yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista.

Uusi momentti olisi tarpeen, jos oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momenttia muutetaan esityksessä ehdotetulla tavalla siten, ettei riskiärvioita enää tehtäisi välttämättä samassa yhteydessä mielentilatutkimuksen kanssa. Voimassa olevan sääntelyn mukaan yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen edellyttää sekä mielentilatutkimusta että riskiärviota. Tästä syystä tutkimusta on edeltänyt säännöksessä tarkoitettu välituomio, jossa tuomioistuin on ottanut kantaa siihen, onko vastaajan näytetty menetelleen syytteessä kuvatulla tavalla. Oikeuskäytännössä tuomioistuimet ovat välituomiossa myös ottaneet alustavasti kantaa siihen, ovatko muut yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytykset käsillä.

Välituomio olisi siis jatkossakin annettava ennen yhdistelmärangaistukseen liittyvän riskiärvion tekemistä, vaikka mielentilatutkimusta ei samassa yhteydessä tehtäisikään. Sen sijaan välituomion tarve ei koskisi tilannetta, jossa harkitaan yhdistelmärangaistuksen jatkamista varmuusvankeutena.

7.8 Pakkokeinolaki

3 luku Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa

15 §. *Vangitsemisasian uudelleen käsittely.* Vastaavasti, kuin mitä ehdotetaan säädettäväksi laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa pääkäsittelyn lykkäämisestä ja uuden pääkäsittelyn tarpeesta, ehdotetaan pykälän 1 momenttia muutettavaksi siten, että mielentilan tutkimisen ohella myös väkivaltariskin arvioiminen olisi peruste sille, ettei kyseisen vastaajan vangitsemisasiaa tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi pääkäsittelyn lykkäämisen aikana. Todetulla tavalla väkivaltariskin arviointi voisi tulla yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista vaadittaessa tehtäväksi myös ilman mielentilatutkimusta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ään ehdotetun muutoksen mukaisesti. Vastaajan määrääminen väkivaltariskin arviointiin vertautuu menettelynä käytännössä pitkälti mielentilan tutkimiseen, minkä vuoksi yhdenmukainen sääntely olisi perusteltu myös vangitsemisasian käsittelyn osalta.

7.9 Mielenterveyslaki

6 §. *Valtion mielisairaalassa annettava hoito.* Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että valtion mielisairaalassa suoritetaan mielentilatutkimusten ohella myös väkivaltariskiärvioita.

3 luku **Mielentilatutkimus, väkivaltariski-arviointi ja niiden jälkeinen hoito tahdosta riippumatta**

Luvun otsikkoon lisättäisiin maininta väkivaltariski-arvioinnista.

16 a §. Väkivaltariski-arvio. Mielenterveyslakiin lisättäisiin uusi pykälä, jonka 1 momentin mukaan väkivaltariski-arvion tarkoituksena on arvioida syytetyn tai tuomitun riskiä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Sääntely olisi näiltä osin yleistä ja tulisi sovellettavaksi ensinnäkin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, eli yhdistelmärangaistuksen tai varmuusvankeuden määräämistä harkittaessa, jolloin tuomioistuimien pyytää arvion tekemistä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselta, joka puolestaan määrää, missä arviointi tehdään. Säännöstä sovellettaisiin myös elinkautisvankien ja varmuusvankeuden vapauttamismenettelyn yhteydessä tehtävään arviointiin, jonka tekee Vankiterveydenhuollon yksikkö Helsingin hovioikeuden pyynnöstä. Edelleen säännöstä sovellettaisiin yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 9 §:n 4 momentissa tarkoitettuun arviointiin, jonka Vankiterveydenhuollon yksikkö tekee Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön pyynnöstä valvonta-ajan valmistelun yhteydessä. Säännöksen tarkoituksena olisi ohjata mainittujen arviointien tekemistä yleisellä tasolla ja selkeyttää arvioinnin tarkoitusta, joka keskeisiltä osin on sama arvioinnin asiayhteydestä riippumatta. Painotuserot arvioinnissa ja arvioinnista laadittavassa lausunnossa voisivat kuitenkin edelleen vaihdella tilanteen mukaan. Esimerkiksi yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan valmistelua varten tehtävässä arvioinnissa keskeisimpänä seikkana voi olla uusimisriskiä lisäävien ja uusimisriskiltä suojaavien tekijöiden tunnistaminen, eikä välttämättä henkilön uusimisriskitason tarkempi määrittäminen, mikä taas muissa arviointitilanteissa korostuu. Väkivaltariski-arviolta ja sitä koskevalta mahdolliselta Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnolta ei välttämättä edellytettäisi arvioitavan henkilön riskitason kategorista määrittämistä, vaan arviossa olisi tuotava esille myös arviointiin liittyvät epävarmuudet, mikäli sellaisia kyseisen henkilön kohdalla olisi.

Lisäksi momentissa säädettäisiin siitä, että väkivaltariski-arvioinnissa on käytettävä tieteelliseen tutkimukseen perustuvia menetelmiä. Tarkoituksena ei olisi muuttaa käytäntöä, jossa arviointi jo nykyisin perustuu strukturoiduille arviointimenetelmille. Koska menetelmät kehittyvät jatkuvasti, olisi tarkoituksenmukaista säätää asiasta ainoastaan yleisellä tasolla. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin olisi kuitenkin tarpeen jatkossakin ohjeistaa arviointien tekemisestä tarkemmin.

Pykälän 2 momentin mukaan yhdistelmärangaistusta ja varmuusvankeuden määräämistä harkittaessa tehtävään väkivaltariski-arviointiin sovellettaisiin, mitä mielenterveyslain 15, 16, 18, 20, 25 ja 26 §:ssä, 31 §:n 3 ja 4 momentissa, 32 §:n 2 momentissa ja 33 §:n 1 momentissa sekä 4 a luvussa säädetään mielentilatutkimuksesta ja mielentilatutkimukseen määrätystä henkilöstä. Viittauksen kohteena olevissa mielenterveyslain säännöksissä säädetään muun muassa sairaalaan ottamisesta mielentilatutkimusta varten, mielentilatutkimuksen tekemisestä, asian käsittelemisestä kiireellisenä, poliisin virka-avusta, kustannusten korvaamisesta valtion varoista sekä potilaan perusoikeuksien rajoittamisesta tutkimuksen aikana. Lisäksi sovellettaisiin lain 34 §:n nojalla annettuja tarkempia säännöksiä mielentilatutkimuksesta.

Väkivaltariski-arvion tekeminen olisi välttämätön edellytys sekä yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle että varmuusvankeuden määräämiselle. Näistä syistä arvio olisi näissä tilanteissa voitava tehdä tutkittavan tahdosta riippumatta, kuten tilanne on tähänkin asti ollut yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen kohdalla. Kyseisissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa väkivaltariski-arvioissa noudatettaisiin siten jatkossakin mielentilatutkimusta koskevia menettelysäännöksiä.

Pykälän 3 momentin mukaan lausunto rikoksesta tuomitun väkivaltariskistä olisi annettava varmuusvankeuden määrittämistä harkittaessa Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua siitä, kun Helsingin hovioikeus on pyytänyt lausuntoa. Helsingin hovioikeus voisi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella. Sääntely poikkeaisi tältä osin mielentilatutkimuksia koskevista määräajoista, joiden osalta mielenterveyslain 16 §:n 2 momentissa säädetään, että määräaika alkaa kulua mielentilatutkimuksen aloittamisesta. Koska varmuusvankeuden määrittämismenettelyssä asian joutuisa käsittely olisi erityisen perusteltua, olisi määräaika väkivaltariskiarvioiden osalta sidottu hovioikeuden pyyntöön. Käytännössä mielentilatutkimusten valmistumisessa on ollut viivettä, mikä on saattanut aiheuttaa rikosprosessien pitkittymistä.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen olisi puolestaan mainituissa tilanteissa annettava saamansa lausunnon perusteella oma lausuntonsa tuomitun väkivaltariskistä Helsingin hovioikeudelle kahden viikon kuluessa edellä tarkoitettua määräajasta. Tältäkin osin sääntely poikkeaisi mielentilatutkimuksista, joiden osalta mielenterveyslain 16 §:n 3 momentissa ei ole asetettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle määräaikaa oman lausuntonsa antamiselle. Tuomioistuimen pyyntöön, joka koskisi yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista, sovellettaisiin edelleen, mitä mielentilatutkimusten osalta on määräajoista säädetty 16 §:n 2 momentissa.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin tilanteesta, jossa yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen harkinnan yhteydessä todettaisiin väkivaltariskiarvioinnin tekemisen yhteydessä syytetyn täyttävän tahdosta riippumattoman hoidon edellytykset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulisi tällaisessa tilanteessa määrätä hänet hoitoon vastaavalla tavalla, kuin on säädetty mielentilatutkimukseen määrätyn hoidosta. Sääntelyn tarkoituksena olisi varmistaa, että mahdollinen hoidon tarpeen arviointi tulisi tehdyksi myös silloin, jos henkilöä ei ole määrätty voimassa olevan sääntelyn tavoin myös mielentilatutkimukseen. Hoitoon määrittämiseen sovellettaisiin vastaavia säännöksiä, kuin mitä mielentilatutkimuksen jälkeen tahdosta riippumattomasta hoidosta on säädetty. Tämä sisältäisi myös mahdollisuuden päättää lain 19 §:n mukaisesta kehitysvammaisen erityishuollosta.

7.10 Rikosrekisterilaki

2 §. Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin maininta varmuusvankeudesta. Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin uusi 11 a kohta varmuusvankeudesta rikosrekisteriin merkittävistä tiedoista. Näitä olisivat tieto varmuusvankeuden alkamisesta, varmuusvankeudesta vapauttamisesta, jäännösrangaistuksesta ja ehdonalaisten vapauden koeajan päättymisestä. Esityksessä ehdotetulla tavalla rikoslain 2 c luvun 11 §:n mukaan yhdistelmärangaistuksen vankeusaika voitaisiin määrätä jatkamaan varmuusvankeutena. Tällöin henkilö ei lainkaan siirtyisi yhdistelmärangaistukseen kuuluvalla valvonta-ajalle. Rikosrekisteriin merkitään voimassa olevan 3 momentin 11 kohdan perusteella yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkaminen, ja olisi tarkoituksenmukaista, että varmuusvankeuteen määrätyn osalta rekisteriin merkittäisiin sen sijaan varmuusvankeuden alkamisajankohta. Vapautumisajankohta olisi olennainen muun muassa siitä syystä, että rikoslain 2 c luvun 12 §:n mukaan uusi rikos on rangaistuksen koventamisperuste, jos se tehdään kolmen vuoden kuluessa siitä, kun henkilö on vapautunut suorittamasta varmuusvankeutta. Vapautumisajankohta on merkityksellinen myös arvioitaessa, voidaanko henkilö tuomita myöhemmin tehdystä rikoksesta uuteen yhdistelmärangaistukseen. Rekisteriin merkittäisiin vapauttamisen yhteydessä myös jäännösrangaistuksen pituus ja ehdonalaisten vapauden koeajan päättymisen.

4 §. Pykälän 1 momentin 1 a kohtaa muutettaisiin siten, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle voitaisiin luovuttaa rikosrekisteritiedot myös silloin, kun arvioinnin kohteena on tuomittu henkilö. Voimassa oleva säännös mahdollistaa rikosrekisteritietojenluovuttamisen

epäiltyä tai syytettyä koskevan mielentilatutkimuksen tai arvioinnin tekemistä varten. Arviointi voisi kuitenkin tulla tehtäväksi myös yhdistelmärangaistukseen tuomitusta henkilöstä, kun tuomioistuimien käsittelee hakemusta henkilön määräämisestä varmuusvankeuteen.

Selkeyden vuoksi säännöksessä nyt käytetty sana ”arvio” muutettaisiin muotoon ”väkivaltariski-arvio”, jota ehdotetaan käytettäväksi myös mielenterveyslaissa. Säännöksen esitöissä (HE 102/2009 vp, s. 32) on todettu, että arviolla viitataan nimenomaan oikeuspsykiatriseen väkivaltariski-arviointiin.

Pykälän 1 momentin 2 kohtaa muutettaisiin siten, että syyttäjälle voitaisiin luovuttaa rikosrekisteritiedot myös varmuusvankeuden hakemista varten. Ehdotetun rikoslain 2 c luvun 11 a §:n mukaan varmuusvankeutta koskevassa harkinnassa otettaisiin huomioon muun muassa henkilön aiempi rikollisuus ja ehdotetun varmuusvankeutta koskevan lain 5 §:n mukaan varmuusvankeuteen määräämistä hakisi syyttäjä. Syyttäjällä on siis oltava käytettävissään henkilöä koskevat rikosrekisteritiedot varmuusvankeuden hakemista harkittaessa.

Pykälän 1 momentin 3 kohtaa muutettaisiin samoin siten, että rikosrekisteritiedot voitaisiin luovuttaa Rikosseuraamuslaitokselle varmuusvankeuden harkintaa varten. Ehdotetun varmuusvankeudesta annettavan lain 4 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitos tekisi harkinnan siitä, onko sen tarpeen antaa varmuusvankeuden hakemisesta selvitys syyttäjälle, joka hakisi varmuusvankeuteen määräämistä tuomioistuimelta. Rikosrekisteritiedot olisivat tarpeellisia tätä harkintaa varten.

10 §. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin lisäämällä siihen yhdistelmärangaistuksen ja varmuusvankeuden poistamista koskeva säännös. Voimassa olevassa pykälässä ei erikseen säädetä yhdistelmärangaistusta koskevan merkinnän poistoajasta, vaan yhdistelmärangaistusta koskeva tieto poistuu yhdistelmärangaistuksen vankeusajan pituuden mukaan joko 1 momentin 3 kohdan mukaan 20 vuodessa lainvoimisen tuomion antopäivästä tai 2 momentin mukaan henkilön täyttäessä 90 vuotta tai kuollessa. Jatkossa yhdistelmärangaistuksen vankeusaika voitaisiin määrätä jatkumaan varmuusvankeutena. Varmuusvankeuden kestolle ei olisi säädettyä enimmäisaikaa. Näin ollen voisi olla mahdollista, että 3–5 vuoden yhdistelmärangaistusta koskeva tieto poistuisi rikosrekisteristä, vaikka henkilö olisi määrätty varmuusvankeuteen, joka tiedon poistohetkellä yhä jatkuisi tai josta henkilö olisi poistohetkellä vapautunut vasta hiljattain. Tämän vuoksi pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että yhdistelmärangaistusta koskeva tieto ei poistuisi 1 momentin perusteella, jos henkilö on määrätty varmuusvankeuteen. Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan kestolla ei tällöin olisi merkitystä merkinnän poistoajan määrittelyssä, vaan merkitystä olisi sillä, onko henkilö määrätty varmuusvankeuteen. Jos henkilöä ei määrättäisi varmuusvankeuteen, yhdistelmärangaistusta koskevan merkinnän poisto määräytyisi voimassa olevaa sääntelyä vastaavasti riippuen yhdistelmärangaistuksen pituudesta.

7.11 Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa

3 §. Määritelmät. Pykälän 1 momentin 3 kohtaan sisällytettäisiin vangin määritelmään myös varmuusvankeuteen määrätty. Varmuusvankeudesta annettavan lain 3 §:n 2 momentissa säädettäisiin, että varmuusvankeuteen määrättyyn ja varmuusvankeuden toimeenpanoon sovelletaan, mitä muualla lainsäädännössä on säädetty vangista ja vankeuden täytäntöönpanosta. Ehdotusten seurauksena varmuusvankeuteen määrätyn henkilötietojen käsittelyyn Rikosseuraamuslaitoksessa sovellettaisiin siten, mitä siinä on säädetty vankeusrangaistusta suorittavan henkilötietojen käsittelystä.

17 a §. *Oikeus saada tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta väkivaltariskiäriosta.* Lakiin lisättäisiin uusi 17 a §, jonka 1 momentissa säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen oikeudesta saada salassapitosäännösten estämättä Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta yhdistelmärangaistukseen tuomittua tai varmuusvankeuteen määrättyä koskevasta väkivaltariskiäriosta ja siihen perustuvasta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnosta välttämättömät tiedot vangin uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi sekä sen arvioimiseksi, tuleeko Rikosseuraamuslaitoksen tehdä syyttäjälle aloite yhdistelmärangaistukseen tuomitun varmuusvankeuteen määräämiseksi. Tieto väkivaltariskiäriosta ja sitä koskevan lausunnon keskeisestä sisällöstä antaisi Rikosseuraamuslaitokselle paremmat edellytykset toteuttaa mainittuja tehtäviään. Koska luovutettavia tietoja ei olisi luetteloitu tyhjentävästi, ja lisäksi ne voisivat sisältää arkaluonteisia tietoja, olisi tietojensaantioikeus rajoitettu mainittujen tehtävien kannalta välttämättömiin tietoihin.

Ehdotetussa 2 momentissa rajattaisiin 1 momentissa tarkoitettujen tietojen käsittely siten, että käsittelyoikeus olisi vain niillä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä, jotka välttämättä tarvitsevat niitä 1 momentissa tarkoitettujen tehtäviensä suorittamiseksi. Momentissa säädettäisiin myös kyseisten asiakirjojen hävittämisestä siten, että ne olisi hävitettävä heti, kun ne eivät enää ole tarpeen 1 momentissa säädettyä tarkoitusta varten. Momentin sääntely vastaisi lain voimassa olevaa 17 §:ää, joka koskee Rikosseuraamuslaitoksen oikeutta saada oikeudenkäyntiasiakirjoista tietoja tuomioistuimelta.

7.12 Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä

6 §. *Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen.* Pykälän 1 momentin johdantokappaleella täsmennettäisiin tietojen luovuttamisen osalta siten, että momentissa mainittaisiin, että tietoja voi pykälässä säädettyin edellytyksin luovuttaa joko pyynnöstä tai omasta aloitteesta. Lisäksi pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uudet 8 ja 9 kohdat, jotka koskisivat varmuusvankeudesta annettavassa laissa Rikosseuraamuslaitokselle ja Vankiterveydenhuollon yksikölle säädettäviä tehtäviä. Lisäksi 7 kohtaan tehtäisiin kielellinen muutos siten, että kohdassa puhuttaisiin väkivaltariskiäriosta muiden vastaavien kohtien tavoin.

Pykälässä säädetään potilastietojen luovuttamisesta. Ehdotetulla täsmennyksellä lisätä 1 momentin johdantokappaleeseen ”pyynnöstä ja myös omasta aloitteestaan” ei olisi tarkoituksena muuttaa pykälässä jo aiemmin omaksuttua potilastietojen luovuttamista ja luovuttamisesta päättämistä koskevaa käytäntöä. Pykälässä säädetyn mukaisesti, tietojen luovuttamisesta päättää Vankiterveydenhuollon yksikön vankiterveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö. Tietojen luovuttaminen on mahdollista ainoastaan pykälässä säädettyin osin. Täsmennys olisi kuitenkin tarpeen, sillä salassa pidettävien tietojen luovuttamista viranomaiselta toiselle koskevaa sääntelyä on pidetty sitä soveltavien viranomaisten näkökulmasta epäselvänä ja tulkinnanvaraisena. Asiaa on tarkasteltu esimerkiksi vuonna 2023 valmistuneessa selvityksessä (Oma-aloitteinen tietojen antaminen rikosten torjumiseksi, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:39, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-216-9>). Lisäksi korkein oikeus on arvioinut ratkaisussaan KKO 2023:24 oma-aloitteista tietojen luovuttamista koskevaa sääntelyä. Asiassa oli kyse poliisin oma-aloitteisesti ulosotolle luovuttamista tiedoista. Ratkaisussa todettiin, ettei laissa ollut riittävällä tavalla säädetty poliisin toimivallasta luovuttaa tietoja oma-aloitteisesti. Edellä mainituin perustein on tarpeen, että viranomaisen oma-aloitteisesta tietojen luovuttamisesta olisi laissa säädetty riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti.

Ehdotetussa uudessa 8 kohdassa olisi kyse ensinnäkin varmuusvankeudesta annettavan lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun väkivaltariskiarvion luovuttamisesta vapauttamismenettelyä koskevasta asiasta vastaavalle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle tuomioistuinmenettelyä varten. Lisäksi kyse olisi väkivaltariskiarvion johtopäätösten luovuttamisesta Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnosta vastaavalle virkamiehelle väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. Ehdotettu kohta olisi vastaava kuin voimassa oleva 5 kohta, jossa säädetään väkivaltariskin ja sen johtopäätösten luovuttamisesta elinkautisvankien osalta. Tietoja voisi siten luovuttaa vain rajatulle joukolle Rikosseuraamuslaitoksessa ja näistäkin osalle voitaisiin luovuttaa ainoastaan väkivaltariskiarvion johtopäätökset.

Ehdotetun uuden 9 kohdan mukaan Rikosseuraamuslaitoksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnosta vastaavalle virkamiehelle voitaisiin luovuttaa sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi ja uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Mainituksa pykälässä säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön yhteistyöstä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimisessa ja uusimisriskiä alentavissa toimissa. Kyseisessä yhteistyössä tehtävässä arvioinnissa ja toimien suunnittelussa olisi kyse jatkuvasta yhteydenpidosta Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön välillä. Tehtävä liittyisi varmuusvankeudesta annettavan lain 10 §:ssä säädettyyn Rikosseuraamuslaitokselle asetettuun veloitteeseen hakea varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelta, jos se katsoo, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole. Yhteistyötehtävän luonteen vuoksi ehdotetussa 9 kohdassa olisi tietoja vastaanottavaksi tahoksi rajattu virkamies, joka vastaa tarkoitetusta uusimisriskin arvioinnista ja uusimisriskiä alentavien toimien järjestämisestä Rikosseuraamuslaitoksessa. Luovutettavat tiedot olisi puolestaan rajattu vain sellaisiin tietoihin, jotka ovat välttämättömiä Rikosseuraamuslaitoksen tehtävien kannalta. Tietojen luovuttamisesta päättävän Vankiterveydenhuollon yksikön vankiterveydenhuollosta vastaavan lääkärin tai hänen ohjeidensa mukaan muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulisi tietoja luovuttaessaan varmistaa, ettei Rikosseuraamuslaitokselle luovuteta muita kuin Rikosseuraamuslaitoksen tehtävien kannalta välttämättömiä tietoja. Yhteistyön osalta Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudesta saada välttämättömät rikosseuraamusrekisteriin sisältyvät tiedot on säädetty voimassa olevassa 7 §:n 3 momentissa.

Pykälän 5 momentissa muutettaisiin siinä oleva virheellinen viittaus pykälän 1 momentin 5 kohtaan. Viittauksen tulisi olla momentin 6 kohtaan, joka koskee koko rangaistusta vankilassa suorittavan vangin vapauttamisasian käsittelemistä, ja johon liittyy myös momentissa mainittu oikeudenkäymiskaaren sääntely. Viittaus on aiempien lainmuutosten yhteydessä virheellisesti muutettu viittaamaan 1 momentin 5 kohtaan, joka koskee elinkautisvankien vapauttamismenettelyä.

7 §. Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta. Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin ensinnäkin tekninen muutos, jossa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain osalta pykäläviittaus muutettaisiin mainitun lain 1 §:n sijaan 3 §:ään, sillä kyseisessä laissa väkivaltariskiarviota koskeva sääntely siirrettäisiin esityksessä ehdotetulla tavalla vastaavasti. Lisäksi säännöstä tarkennettaisiin siltä osin, että muun terveydenhuollon toimintayksiköstä saatavat tiedot sidottaisiin tietojen välttämättömyyteen.

Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin Vankiterveydenhuollon yksikölle oikeus saada tietoja myös yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 9 §:n 4 momentissa sekä ehdotetun varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Ehdotus olisi siten vastaava kuin voimassa olevassa momentissa oleva oikeus saada tietoja koskien elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa tarkoitettua riskiarviota. Yhdistelmärangaistusta koskevassa lisäyksessä olisi kyse lainsäädännössä tällä hetkellä olevan puutteen korjaamisesta.

Koska esityksessä ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu väkivaltariskiarvio voitaisiin jatkossa tehdä erikseen ilman mielentilatutkimusta, olisi 7 §:n 1 momenttiin tarpeen tehdä muutos, joka mahdollistaisi tiedon saannin myös tilanteissa, joissa henkilölle on tehty ainoastaan väkivaltariskiarvio. Tästä syystä säädettäisiin, että Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettua mielentilan tutkimuksesta, väkivaltariskiarviosta sekä niihin perustuvasta lausunnosta. Kyseisestä virkkeestä poistettaisiin siinä nyt olevat sanat ”rikosasian vastaajan”, sillä jatkossa mainitussa oikeudenkäymiskaaren säännöksessä säädettäisiin myös varmuusvankeuden määräämisen yhteydessä tehtävästä riskiarviosta, jolloin kyse on tuomitusta, eikä vastaajasta.

Lisäksi 7 §:n 1 momenttiin lisättäisiin Vankiterveydenhuollon yksikön oikeus saada vankeuslain 10 luvussa säädettyjen tehtäviensä hoitamiseksi ja varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä säädettyä tehtävää varten Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta välttämättömät tiedot oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettua tutkimuksesta ja siihen perustuvasta lausunnosta tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Tiedonsaanti koskisi sekä yhdistelmärangaistukseen tuomitusta että varmuusvankeuteen määrätystä tehtyä väkivaltariskiarviointia. Vastaava tiedonsaantioikeus säädettäisiin myös Rikosseuraamuslaitokselle sen henkilötietojen käsittelyä koskevan lain 17 a §:ssä. Varmuusvankeuden osalta esityksessä ehdotetaan säädettävän, että Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön olisi yhteistyössä järjestettävä varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskiä. Vaikkei asiasta ehdoteta säädettävän erikseen, tulisi tavoitteena olla, että yhdistelmärangaistukseen tuomittujen uusimisriskiin pyritäisiin vaikuttamaan jo ennen mahdollista varmuusvankeuteen määräämistä. Tämän vuoksi olisi perusteltua, että tehtyä väkivaltariskiarviota voitaisiin hyödyntää tällaisten toimien suunnittelemisessa ja toteuttamisessa sekä Vankiterveydenhuollon yksikössä että Rikosseuraamuslaitoksessa jo yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanon aikana. Vankiterveydenhuollon yksikkö vastaa muun muassa vankeuslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan vangin lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä. Koska väkivaltariskiarvioon ja sitä koskevaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausuntoon sisältyy arkaluonteisia henkilötietoja, olisi tietojensaantioikeus rajoitettu mainittujen tehtävien kannalta välttämättömiin tietoihin.

7.13 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta

3 a §. *Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta.* Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnan tehtäväksi myös väkivaltariskiä koskevat asiat. Ehdotetun muutoksen taustalla olisi se, että jatkossa väkivaltariskiarvio voitaisiin tehdä erillään mielentilatutkimuksesta. Muutoksessa ei siten olisi kyse varsinaisesta uudesta tehtävästä oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalle, vaan kyse olisi väkivaltariskiarvion, joka sisältyy nykyisellään mielentilatutkimukseen, käsittelemisestä sellaisenaan.

Pykälän 3 momentissa edellytetään, että oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa psykiatrasta asiantuntemusta edustavista jäsenistä toisen tulee edustaa kunnallista terveydenhuoltoa. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu siirtyi kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille 1.1.2023. Momenttia muutettaisiin siten, että psykiatrasta asiantuntemusta edustavista jäsenistä toisen tulee edustaa hyvinvointialuetta, Helsingin kaupunkia tai HUS-yhtymää.

5 g §. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi.* Pykälän otsikkoon lisättäisiin maininta väkivaltariskiarviosta. Pykälää muutettaisiin siten, että siinä säädetty oikeus saada tietoja koskisi mielentilatutkimuksen lisäksi myös väkivaltariskiarvion suorittamista. Ehdotetun muutoksen tarkoituksena on mahdollistaa se, että jatkossa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella olisi pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus myös silloin, kun mielentilatutkimuksen sijaan suoritettaisiin pelkkä väkivaltariskiarvio. Pykälään lisättäisiin maininta tietojen saamisesta myös hyvinvointialueilta. Lisäksi päivitetäisiin viittaukset kumottuihin yksityisestä terveydenhuollosta annettuun lakiin (152/1990) ja yksityisistä sosiaalipalveluista annettuun lakiin (922/2011) viittaukseksi sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annettuun lakiin (741/2023).

7.14 Rikosvahinkolaki

13 §. *Laitokseen sijoitetun aiheuttama esinevahinko.* Pykälän 1 momentin 2 kohtaan lisättäisiin maininta väkivaltariskiarvion vuoksi tahdostaan riippumatta laitokseen sijoitetusta henkilöstä. Lisäys olisi tarpeen, sillä esityksessä ehdotetulla tavalla tahdosta riippumaton väkivaltariskin arviointi voisi tulla jatkossa tehtäväksi yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista tai varmuusvankeuden määräämistä harkittaessa itsenäisenä tutkimuksena ilman mielentilatutkimuksen tekemistä.

7.15 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta

24 §. *Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat.* Pykälän 1 momentin 27 kohtaan lisättäisiin maininta rikoksesta syytetylle tai tuomitulle tehdystä oikeuspsykiatrisesta väkivaltariskiarviosta. Lisäys olisi tarpeen, sillä esityksessä ehdotetulla tavalla väkivaltariskin arviointi voisi tulla jatkossa tehtäväksi yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista tai varmuusvankeuden määräämistä harkittaessa itsenäisenä tutkimuksena ilman mielentilatutkimuksen tekemistä. Väkivaltariskiarvio sisältää tavallisesti tietoja muun muassa henkilön rikoshistoriasta, terveydentilasta ja mahdollisista persoonallisuutta koskevista diagnooseista. Väkivaltariskiarvio rinnastuu sisällöltään pitkälti mielentilatutkimukseen, vaikka saattaakin olla osin suppeampi.

7.16 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

9 §. *Salassa pidettävä oikeudenkäyntiasiakirja.* Pykälän 1 momentin 4 kohtaan lisättäisiin maininta rikoksesta syytetylle tai tuomitulle tehdystä oikeuspsykiatrisesta väkivaltariskiarviosta. Lisäys olisi tarpeen vastaavista syistä, mitä edellä on todettu viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin ehdotetusta muutoksesta.

7.17 Laki Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista

4 a §. *Instituutin tiedonsaantioikeus.* Pykälän 1 momentin 9 kohtaa muutettaisiin siten, että vaarallisuusarvioiden sijaan säännöksessä puhuttaisiin väkivaltariskiarvioista. Muutos liittyisi esityksessä ehdotettavaan terminologiseen muutokseen, jonka mukaan lainsäädännössä ei enää

puhuttaisi arvioitavan henkilön vaarallisuudesta ja vaarallisuusarvioista vaan syytetyn tai tuomitun riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, eli väkivaltariskin arvioimisesta. Koska kyse on ainoastaan kyseisiä oikeuspsykiatrisia tutkimuksia koskevasta kielellisestä muutoksesta, ei sillä olisi vaikutusta Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin oikeuteen saada edelleen Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja aiemmin tehdyistä vaarallisuusarvioista.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan 1.1.2027. Lakien täytäntöönpanon vaatimien toimien vuoksi lait voivat kuitenkin tulla voimaan aikaisintaan kolmen kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

Rikoslain siirtymäsäännöksessä otetaan huomioon rikoslainsäädännön ajallista ulottuvuutta koskevat rikoslain 3 luvun 2 §:n säännökset. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan rikokseen sovelletaan sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Pykälän 2 momentin mukaan, jos tuomittaessa on voimassa toinen laki kuin rikosta tehtäessä, sovelletaan kuitenkin uutta lakia, jos sen soveltaminen johtaa lievempään lopputulokseen. Jos yksi rikoksista on tehty ennen lain voimaantuloa ja toinen lain voimaantulon jälkeen, ja näistä tuomitaan yhteinen rangaistus, sovelletaan rangaistuksen täytäntöönpanossa lievemmän lain periaatetta noudattaen ensimmäisen rikoksen tekohetken määräaika. Rikoksen tekohetken lainsäädäntöä sovelletaan myös ennen uuden lain voimaantuloa tehtyyn rikokseen, josta tekijä uuden lain voimaantulon jälkeen tuomitaan rangaistukseen.

9 Toimeenpano ja seuranta

Esitykseen sisältyvät ehdotukset edellyttävät varautumista ja kouluttautumista Rikosseuraamuslaitoksessa, Vankiterveydenhuollon yksikössä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa, valtion mielisairaaloissa, Syyttäjälaitoksessa sekä tuomioistuinlaitoksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on tarpeen päivittää tai uudistaa mielentilatutkimuksista ja vaarallisuusarvioista annettu opas, jotta se lakien voimaantullessa vastaa uutta lainsäädäntöä. Opas on keskeinen lähde kyseisiä selvityksiä tekeville tahoille, sillä mielentilatutkimusten tekemisestä ja väkivaltariskiarvioiden tarkemmasta toteuttamisesta ei ole säädetty yksityiskohtaisesti eikä tällainen sääntely ole tarkoituksenmukaista. Päivittämiselle on siksi varattava riittävästi aikaa ennen lakien voimaan tuloa. Valmistelussa on arvioitu kolmen kuukauden oleva riittävä aika tähän.

Lisäksi ehdotettava sääntely edellyttää pieniä muutoksia Rikosseuraamuslaitoksen, Syyttäjälaitoksen, tuomioistuinlaitoksen sekä Oikeusrekisterikeskuksen tietojärjestelmiin. Riittävää on, että muutokset ovat tehtynä siinä vaiheessa, kun ensimmäisten lakien voimaantulon jälkeen yhdistelmärangaistukseen tuomittujen kohdalla varmuusvankeuteen määrittämistä voidaan hakea. Tämä ajankohta olisi aikaisintaan noin vuoden ja kuuden kuukauden kuluttua lakien voimaantulosta ottaen huomioon, että yhdistelmärangaistuksen vankeusaika on aina vähintään kolme vuotta ja varmuusvankeuteen määrittämistä voitaisiin hakea aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta ennen vankeusajan päättymistä.

Oikeusministeriö seuraa ehdotetun lainsäädännön toimivuutta yleisellä tasolla. Oikeusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön tulisi seurata mielentilatutkimuksia koskevan uudistuksen vaikutuksia tehdyn mielentilatutkimuksen jälkeen hoitoon tai huoltoon määrättyjen määrään, tuomion täytäntöönpanon keskeytyksien määrään sekä tahdosta riippumattomien hoitajaksojen määrään yhdistelmärangaistukseen tuomittujen ja varmuusvankeuteen määrättyjen keskuudessa. Samoin tulisi seurata pyydettyjen

väkivaltariskiarvioiden määrän kehittymistä ja varmistaa, että tähän osoitetaan riittävät resurssit, jos niiden määrä kasvaa merkittävästi esityksessä arvioitua enemmän.

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Esityksellä ei ole huomioon otettavia riippuvuuksia muista hallituksen esityksistä.

10.2 Suhde talousarvioesitykseen

Taloudellisissa vaikutuksissa arvioidut määrärahatarpeet rahoitetaan valtiontalouden kehyspäästösten ja valtion talousarvion mukaisista määrärahoista. Lisäresurssitarpeisiin on osoitettu lisärahoitus rangaistusten kiristämisen (kriminaalipolitiikka) 12 miljoonan euron kehysvarauksesta julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2026-2029.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

11.1 Varmuusvankeutta ja elinkautisvankien vapauttamista koskeva sääntely

11.1.1 Johdanto

Ehdotettavalla sääntelyllä suojataan välillisesti perustuslain 7 §:ssä turvattua oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Esitykseen sisältyvät rikoslain muutosehdotukset ja varmuusvankeutta koskevan uuden lain säätäminen merkitsisivät seuraamusjärjestelmän ankaroitumista ja vapauden menetyksen pidentymistä joidenkin rikoksenteekijöiden kohdalla. Esitystä on siten myös tältä osin arvioitava erityisesti suhteessa perustuslain 7 §:ään. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Esityksen kannalta keskeinen on myös perustuslain 8 §:ssä säädetty rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, jonka mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Lisäksi merkityksellisiä ovat Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 63/1999) 1 artiklan oikeus elämään, 5 artiklan oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja 7 artiklan taannehtivuuskielto sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) artikkelit 6, 9, 10 ja 15, jotka koskevat oikeutta elämään, oikeutta henkilökohtaiseen turvallisuuteen, vapautensa menettäneiden ja vangittujen inhimillistä kohtelua ja rikosoikeudellista taannehtivuuskieltoa. Alaikäisten rikoksenteekijöiden osalta merkityksellinen on lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991), jonka 37 artiklan mukaan lapsen vangitsemiseen on turvauduttava vasta viimesijaisena ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona.

Perustuslakivaliokunnan toteamalla tavalla (PeVL 10/2017 vp, s. 2) vaarallisia rikoksenuusijoita koskevien rikosoikeudellisten seuraamusten valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on huomioitava myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskeva

ratkaisukäytäntö, jossa on korostettu valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (ks. esim. Osman v. Yhdistynyt kuningaskunta 28.10.1998, kohdat 115 ja 116, Mastromatteo v. Italia 24.10.2002, kohta 68, Branko Tomasic v. Kroatia 15.1.2009, kohta 51 ja Jendrowiak v. Saksa 14.4.2011, kohta 37). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä on kuvattu tarkemmin jaksossa 2.3.

11.1.2 Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset

Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaisesti rangaistussäännösten tulee täyttää perusoikeuden rajoittamiselle asetettavat yleiset edellytykset ja kulloisestakin perusoikeussäännöksestä mahdollisesti johtuvat erityisedellytykset, ja perustuslakivaliokunnan perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiin palautuva käytäntö koskee rikoslainsäädäntöä yleisesti (esim. PeVL 56/2018 vp, s. 2 ja PeVL 48/2017 vp, s. 7—8).

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että kriminalisoinneille on oltava painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste (PeVL 10/2017 vp, s. 3, PeVL 9/2016 vp, s. 4, PeVL 61/2014 vp). Tämä koskee myös rikosoikeudelliseen rangaistusjärjestelmään tehtäviä muutoksia, koska rikoslain kielloilla ja rangaistuksilla on sisäinen yhteys ja rangaistukset on asetettu tukemaan ja tehostamaan kieltoja (PeVL 10/2017 vp, s. 3, PeVL 9/2016 vp, s. 4).

Perustuslakivaliokunnan mukaan (PeVL 9/2016 vp, s. 2) rangaistusjärjestelmän yleisesti tunnustettuna tavoitteena on rikosten ehkäiseminen eri vaikutusmekanismeilla sekä rikosten ja rikollisuuskontrollin aiheuttamien kärsimysten ja kustannusten minimoiminen ja niiden oikeudenmukainen jakaminen eri osapuolten kesken. Valiokunnan mukaan lainsäätäjän tehtävä on muotoilla järjestelmän osatekijät tavalla, joka parhaiten vähentää sekä rikollisuudesta että rikosten kontrollijärjestelmästä aiheutuvia inhimillisiä ja materiaalisia haittoja ja kärsimyksiä. Perusteltu rangaistustaso määräytyy valiokunnan mukaan oikeudenmukaisuusnäkökohtien ohella sen mukaan, kuinka hyvin rangaistusten avulla kyetään ehkäisemään rikoksia, millaista yhteiskunnallista ja yksilöllistä raskautta ja kärsimystä tuon järjestelmän soveltaminen tuottaa sekä mitkä muut keinot yhteiskunnalla olisi käytössään samaan päämäärään pyrittäessä. Tämänkaltaisia yleisiä rangaistusjärjestelmän taustalla olevia näkökohtia ja tavoitteita voidaan valiokunnan mukaan pitää perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävinä (PeVL 9/2016 vp, s. 3).

Perustuslakivaliokunta on myös todennut, että rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen, ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset (esim. PeVL 56/2018 vp, s. 2, PeVL 9/2016 vp, s. 6, PeVL 56/2014 vp, s. 3 ja PeVL 16/2013 vp, s. 2). Suhteellisuusvaatimus edellyttää sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi. Tältä osin tulee arvioida, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla kuin kriminalisoinnilla (ks. PeVL 56/2018 vp, s. 2 ja PeVL 23/1997 vp, s. 2/II). Yleisiin rajoitusedellytyksiin kuuluvat suhteellisuusvaatimuksen ohella vaatimukset lailla säätämisestä, täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta, rajoituksen hyväksyttävyydestä, perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta, oikeusturvajärjestelyjen riittävyyydestä sekä ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta.

Perustuslakivaliokunta on pitänyt sinänsä selvänä, ettei perustuslaki aseta tiukkoja rajoja rangaistusten korottamiselle, kunhan muutokset kytketään hyväksyttäviin perusteisiin. Valiokunta on päinvastoin todennut lainsäätäjän harkintamarginaalin olevan kriminalisointien suhteen varsin väljä (PeVL 23/1997 vp, s. 2/I).

Rajoitusperusteen hyväksyttävyyden lisäksi perusoikeutta rajoittavan sääntelyn tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimaa, eikä perusoikeuksia tule rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi. Perustuslakivaliokunta on katsonut esimerkiksi, ettei tekoja pidä säätää rangaistavaksi pelkästään kriminalisoinnin symbolisen merkityksen vuoksi (esim. PeVL 5/2009 vp ja PeVL 29/2001 vp).

11.1.3 Varmuusvankeuden käyttöönotto

Esityksessä ehdotettu uusi rikosoikeudellinen seuraamus, varmuusvankeus, olisi tarkoitettu tilanteisiin, joissa yhdistelmärankaistukseen tuomitun kohdalla olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että hän vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Varmuusvankeuteen määrääminen merkitsisi ennalta määrittelemättömän pituista vankilassaoloajan jatkumista. Varmuusvankeudesta säädettäisiin laissa ja sitä koskevasta sääntelystä on pyritty tekemään mahdollisimman täsmällistä ja tarkkarajaista. Varmuusvankeuteen määrääminen merkitsisi poikkeusta perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvasta henkilökohtaisesta vapaudesta. Sääntelyn tarkoituksena on valtiosääntöisesti turvata perustuslain 22 §:n edellyttämällä tavalla julkisen vallan toimesta niin ikään perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattu jokaisen oikeus elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Näin ollen sääntelyn tavoitetta voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta.

Lainsäädännöstä puuttuu tällä hetkellä mahdollisuus varmistaa, ettei vaaralliseksi arvioitu rikoksenteikijä vapaudu. Ongelmallisina pidetään etenkin tilanteita, joissa yksittäinen rikoksenteikijä on syyllistynyt toistuvasti vakaviin rikoksiin aina pian aikaisemmasta vankeusrangaistuksesta vapauduttuaan. Voimassa olevassa rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä ei ole keinoja estää heidän vapautumistaan, vaikka arvioitaisiin, että heillä edelleen on ilmeinen vaara syyllistyä vastaavaan vakavaan rikokseen vapauduttuaan. Yhdistelmärankaistukseen sisältyvästä vankeudesta rikoksenteikijä vapautuu vuoden mittaiselle valvonta-ajalle ja määräaikaista vankeusrangaistuksesta vapaudutaan ehdonlaiseen vapauteen laissa säädettyjen määräosin mukaan. Ehdonalaisessa vapaudessa oleva voidaan määrätä valvontaan laissa erikseen säädettyissä tilanteissa. Yhdistelmärankaistuksen valvonta-ajan ja ehdonalaisen vapauden aikaisen valvonnan tarkoituksena on osaltaan vähentää vakavien rikosten uusimisen riskiä, mutta näitä keinoja ei voida pitää riittävinä edellä mainittujen rikoksenteikijöiden kohdalla. Perusoikeuden rajoittaminen on sallittua vain, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Edellä mainitut, perusoikeuteen vähemmän puuttuvat keinot eivät ole riittävän tehokkaita perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävän tavoitteen, eli muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemisen, saavuttamiseksi. Painava yhteiskunnallinen tarve edellyttää, että yksittäisten rikoksenteikijöiden, joilla arvioidaan olevan erityisen korkea riski uusiin vakaviin henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaaviin rikoksiin, vankilassaoloaikaa voitaisiin jatkaa määräämällä heidät varmuusvankeuteen.

Henkilön vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioimiseen liittyy epävarmuustekijöitä, joita on kuvattu jaksossa 2.4.1. Vaikka oikeuspsykiatriin ja -psykologisiin riskiarvioiteihin liittyykin yksilötasolla epävarmuuksia, ovat ne kaikesta huolimatta luotettavin työkalu arvioida yksilön todennäköisyyttä syyllistyä vakaviin rikoksiin. Väkivaltariskiarviointia käytetään laajasti eri maissa arvioitaessa rikoksenteikijöiden vapaudenmenetystä. Voidaan pitää perusteltuna, että tällaisia arvioita käytetään jatkossakin myös Suomessa osana oikeudellista harkintaa. Epävarmuustekijöiden vuoksi esityksessä ehdotettavassa sääntelyssä henkilön vapaudenmenetyksen jatkuminen ei perustuisi ainoastaan väkivaltariskiarviointiin, vaan tuomioistuimen harkinnassa huomioitaisiin myös muita, objektiivisesti todennettavia seikkoja.

Väkivaltariskiarvioiden hyödyntämisessä oikeudellisessa harkinnassa tärkeää on myös, että arvioita hyödyntävät henkilöt, kuten syyttäjät ja tuomarit, ovat riittävässä määrin perehtyneet arvioihin liittyviin epävarmuustekijöihin. Esityksessä on tuotu esille näiden keskeisten viranomaisten koulutustarpeet. Väkivaltariskiarviointeihin liittyviä epävarmuustekijöitä on tuotu esille myös säännöskohtaisissa perusteluissa.

Esityksessä ehdotetaan säädettävän mielenterveyslaissa väkivaltariskiarvioiden tekemisestä. Laissa säädettäisiin muun muassa siitä, että arvioinnissa on käytettävä tieteelliseen tutkimukseen perustuvia menetelmiä. Tältä osin ehdotus parantaisi oikeustilaa, sillä väkivaltariskin arvioinnista ei ole voimassa olevassa lainsäädännössä sääntelyä. Laissa säädettäisiin myös siitä, että yhdistelmärankaistuksen tuomitsemisen ja varmuusvankeuden määräämisen yhteydessä tehtävässä väkivaltariskin arvioinnissa, joissa tuomioistuimien pyytää lausuntoa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselta, arviointiin sovellettaisiin pitkälti, mitä mielentilatutkimuksista säädetään. Tämä vastaisi yhdistelmärankaistuksen tuomitsemisen osalta voimassa olevaa oikeustilaa, vaikka asiasta ei olekaan nimenomaisesti säädetty. Nykyistä yksityiskohtaisempi sääntely olisi tarpeen, sillä esityksessä ehdotetaan tehtäväksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ään muutos, jonka mukaan väkivaltariskin arvioiminen ei edellyttäisi aina mielentilatutkimuksen tekemistä, vaan se voitaisiin tehdä itsenäisenä tutkimuksena. Tähän liittyen ehdotetaan myös muutoksia pakkokeinolakiin, oikeudenkäymiskaareen ja lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa. Näiltä osin ehdotukset eivät merkitsisi muutosta suhteessa voimassa olevaan sääntelyyn ja syytetyn oikeusasemaan yhdistelmärankaistuksen tuomitsemista harkittaessa.

Koska varmuusvankeuteen määrääminen rinnastuu henkilön vapauden menetyksen näkökulmasta yhdistelmärankaistuksen tuomitsemiseen, on esityksessä katsottu, että väkivaltariskin arviointiin on varmuusvankeuden määräämistä harkittaessa perusteltua soveltaa lähtökohtaisesti yhdistelmärankaistuksen tuomitsemisen kanssa yhteneväistä sääntelyä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, jossa on korostettu valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi, puoltaa näkökulmaa, että valtioilla on velvollisuus selvittää tiettyjen rikoksentehtäjäiden vaarallisuutta tai väkivaltariskiä. Tämän puolestaan voidaan katsoa puoltavan väkivaltariskiarvioiden hyödyntämistä osana seuraamusjärjestelmää arvioihin liittyvistä epävarmuustekijöistä huolimatta.

Varmuusvankeuteen määrättävän henkilön riskiä syyllistyä uuteen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen arvioitaisiin kahteen otteeseen, ensin ratkaistaessa mahdollista yhdistelmärankaistukseen tuomitsemisesta ja uudestaan yhdistelmärankaistuksen vankeusajan loppupuolella ratkaistaessa hakemusta varmuusvankeuteen määräämisestä. Perustuslakivaliokunta ei ole lausunnoissaan ottanut kantaa väkivaltariskiarvioiden käyttämiseen oikeudellisen harkinnan tueksi. Jatkossakin riippumattomat tuomioistuimet arvioisivat tapauskohtaisesti rangaistuksen suhteellisuutta kyseessä olevaan rikoskokonaisuuteen nähden yhdistelmärankaistusta tuomittaessa ja varmuusvankeuden määräämisen välttämättömyyttä suhteessa henkilön rikoshistoriaan ja muihin rikoslaissa säädettäviin seikkoihin.

Perusoikeuden rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään. Suhteellisuuden vaatimus on huomioitu rajaamalla yhdistelmärankaistuksen ja erityisesti varmuusvankeuden soveltamisala suppeaksi.

Varmuusvankeuteen määrääminen edellyttäisi ensinnäkin aina, että henkilö on tuomittu yhdistelmärangaistukseen. Tilastokeskuksen tietojen mukaan yhdistelmärangaistuksia on vuosina 2018–2023 tuomittu vuodessa 4–8 kappaletta ja yhdistelmärangaistusta suorittavia oli joulukuussa 2025 yhteensä 38. Toiseksi, kaikkia yhdistelmärangaistukseen tuomittuja ei olisi tarkoitus määrätä varmuusvankeuteen, vaan siihen määräämistä tulisi esityksen mukaan aina erikseen hakea tuomioistuimessa yhdistelmärangaistuksen vankeusajan loppuvaiheessa. Esityksen jaksossa 4.2.1.1 on arvioitu, että vuosittain hakemuksia varmuusvankeuteen määräämisestä olisi yksittäisiä tai korkeintaan muutamia vuosittain. Esityksen voidaan arvioida täyttävän suhteellisuuden vaatimuksen myös sen perusteella, että varmuusvankeus voisi jatkua vain niin kauan, kun sen arvioitaisiin olevan välttämätöntä muiden suojelemiseksi. Rikosseuraamuslaitoksella olisi esityksen mukaan velvollisuus arvioida jatkuvasti varmuusvankeuteen määrätyn riskitasoa yhteistyössä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa ja hakea henkilön vapauttamista, jos se katsoisi, ettei edellytyksiä varmuusvankeudelle enää ole. Myös varmuusvankeuteen määrätty itse voisi hakea vapauttamista säännöllisin väliajoin.

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Varmuusvankeus ei esityksen mukaan olisi varsinaisesti rangaistus, mutta käytännössä se tarkoittaisi vapaudenmenetystä määrittelemättömän pituisen ajan ja varmuusvankeuteen määrätty olisi sijoitettuna vankilaan. Perustuslain 7 §:n 3 momentti kattaa asiallisesti rangaistusta merkitsevät vapaudenmenetykset, joten sen soveltamisala on laajempi kuin vain vankeusrangaistus (esim. PeVL 21/2005 vp ja PeVL 30/2010 vp). Esityksen mukaan varmuusvankeuteen määräämisestä päättäisi aina tuomioistuin. Varmuusvankeuteen määräämistä koskevan asian käsittelyssä tuomitulla olisi oikeus käyttää avustajaa. Jos avustajaa ei ole, olisi tuomitulle viran puolesta määrättävä puolustaja. Varmuusvankeuteen määräämistä koskevaan ratkaisuun samoin kuin varmuusvankeudesta vapauttamista koskevaan ratkaisuun saisi hakea muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen, jos korkein oikeus antaa asiassa valitusluvan. Esitykseen arvioidaan sisältyvät riittävät oikeusturvajärjestelyt. Esitys ei puuttuisi niin laajasti perustuslain 7 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattuun henkilökohtaiseen vapauteen, että sen voisi katsoa puuttuvan tämän perusoikeuden ydinalueeseen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut ratkaisukäytännössään kantaa pituudeltaan ennalta määrittelemättömiin seuraamuksiin, jotka kohdistuvat vaaralliseksi arvioituihin rikoksenteijöihin. Ratkaisukäytäntöä on kuvattu tarkemmin jaksossa 2.3.2. Nyt ehdotettu sääntely varmuusvankeudesta täyttää tässä ratkaisukäytännössä muodostuneet edellytykset, joita ovat muun muassa kansallisesti säädetyt selkeät perusteet varmuusvankeuteen määräämiselle, että varmuusvankeuden määrää aina tuomioistuin ja siihen on muutoksenhakuoikeus, ja että henkilö on riippumattoman arvioinnin tuloksena arvioitu vaaralliseksi. Lisäksi ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on katsottu, että varmuusvankeudelle ei tarvitse olla säädettyä enimmäisaikaa ja siihen määräämistä voidaan pidentää alun perin määrätystä ajasta. Varmuusvankeuden jatkuminen edellyttää, että rikoksenteijä edelleen katsotaan vaaralliseksi ja että vapaudenmenetyksen ehdot täyttyvät koko varmuusvankeuden ajan. Esityksen arvioidaan olevan sopusoinnussa Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

11.1.4 Elinkautinen vankeus

Esityksessä ehdotettuun varmuusvankeuteen ei voitaisi määrätä elinkautiseen tuomittua. Kuitenkin myös elinkautisvankeihin voi kuulua rikoksenteijöitä, joilla on varmuusvankeuteen määräämisen edellytyksiä vastaavalla tavalla erityisen korkea uusimisriski. Tämän vuoksi

esityksessä ehdotetaan rikoslakia muutettavaksi siten, että elinkautisvankia ei voida vapauttaa, jos kaikkien vapauttamisharkinnassa huomioitavien seikkojen kokonaisharkinnan perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että vanki syyllistyy vapauduttuaan uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Esitetty muotoilu vastaisi mahdollisimman pitkälle sääntelyä, jota ehdotetaan säädettäväksi varmuusvankeuteen määrättyjen vapauttamisen edellytyksistä.

Muutos voisi tarkoittaa sitä, että elinkautinen vankeus jatkuisi joidenkin tuomittujen henkilöiden kohdalla pidempään suhteessa nykyiseen vapauttamiskäytäntöön. Muutos rajoittaisi siten henkilön perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen. Rajoituksen voidaan katsoa olevan hyväksyttävä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta, sillä sen tavoitteena on suojella jokaisen oikeutta elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Elinkautisvankin vapauttamisharkinnassa voidaan jo nyt kiinnittää huomiota siihen, onko olemassa ilmeinen törkeän rikoksen uusimisen vaara. Ottaen huomioon esitetty varmuusvankeus ja siitä vapauttamisen edellytykset, olisi myös elinkautisvankien vapauttamisharkintaa perusteltua kehittää suuntaan, jossa annettaisiin nykyistä enemmän painoarvoa elinkautisvankin arvioidulle vakavan rikoksen uusimisriskille.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määritellyt, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen on sisällyttävä tulevaisuudennäkymä vapautumisesta ja mahdollisuus vapaudenmenetyksen jatkumisen tarkastamiseen, jotta elinkautinen vankeusrangaistus ei loukkaisi ihmisoikeussopimuksen kidutuksen vastaista kieltoa (mm. PeVL 21/2005 vp). Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin selventänyt, ettei tuomion uudelleen harkinnan vaatimuksesta välttämättä ole johdettavissa, että elinkautisvanki kaikissa tapauksissa vapautettaisiin (Laszlo Magyar v. Unkari, 73593/10, 20.5.2014). Esitetty muutos ei vaikuttaisi siihen, missä vaiheessa elinkautisvanki voi ensimmäisen kerran hakea vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen eikä uuden hakemuksen tekemisen määräaikoihin.

11.1.5 Nuoret rikoksentehtäjät

Esitys kohdistuisi myös nuoriin rikoksentehtäjiin. Perustuslakivaliokunta on aiemmin suhtautunut varauksellisesti seuraamusjärjestelmän ankaroittamiseen nuorten rikoksentehtäjien kohdalla. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiotaan siihen, että YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan b kohdan mukaan lapsen vangitsemiseen on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt lakivaliokunnan huomiota siihen, etteivät ainakaan lapsiin sovellettaviksi tulevien säännösten tulisi johtaa tosiasiallisten vapaudenmenetysaikojen pitenemiseen (PeVL 56/2018 vp ja PeVL 21/2005 vp, s. 4).

Vuoden 2025 alusta tuli voimaan rikoslain muutos, jonka mukaan ainoastaan ensimmäistä vankeusrangaistusta suorittaessaan vanki voi päästä ehdonalaiseen vapauteen suorittuaan laissa säädetyn lyhyemmän määräosan rangaistuksesta, eikä vangin niin sanottu ensikertalaisuus siten enää palaudu tietyn rikoksettoman ajan jälkeen. Muutos merkitsi ehdonalaista vapauttamista koskevan sääntelyn ankaroitumista. Muutos koski myös nuoria alle 21-vuotiaita rikoksentehtäjiä, joilla myöskään ensikertalaisuus ei enää palaudu. Perustuslakivaliokunta ei lausunnossaan (PeVL 37/2024 vp) tuonut esiin estettä tällaiselle sääntelylle.

YK:n lapsen oikeuksien komitea (UNCRC) julkaisee yleissopimuksen toimeenpanon tueksi yleiskommentteja, joissa se esittää tulkintansa sopimuksessa taatuista oikeuksista. Lapsen oikeuksia rikosoikeusjärjestelmässä koskevan yleiskommentin nro 24 (2019) mukaan komitea

tunnustaa, että yleisen turvallisuuden ylläpito on oikeutettu tavoite oikeusjärjestelmässä, myös lapsen ollessa rikosoikeusjärjestelmässä. Sopimusvaltioiden tulisi kuitenkin pyrkiä tähän tavoitteeseen noudattaen velvollisuuksiaan kunnioittaa lapsen oikeuksien periaatteita, jotka on vahvistettu yleissopimuksessa lapsen oikeuksista.

Yleiskommentin nro 24 mukaan niissäkin harvoissa tilanteissa, joissa vapaudenriistoon turvautuminen viimeisenä keinona on perusteltua, tulisi varmistaa, että vapaudenriistoa sovelletaan ainoastaan vanhempiin lapsiin ja että sen kesto on tiukasti rajattu ja että sitä tarkistetaan säännöllisesti. Arvioitaessa rikosentekijän rikoksia ja niihin perustuvaa vaarallisuutta taikka nuorena henkilönä tehdyistä rikoksista johtuvia pitkäaikaisia seuraamuksia, arvion tulee suositusten valossa lähtökohtaisesti perustua rikosentekijän ikään rikosten tekohetkellä. Edellä mainituissa yleiskommentissa nro 24 nimenomaan todetaan, että ”oleellinen ikä on rikosentekohetken ikä”, kun pohditaan rikosoikeusjärjestelmän menettelyjen soveltamista alle 18-vuotiaisiin.

Yhdistelmärangaistuksen osalta ei voimassa olevassa rikoslaissa ole alaikäisiä koskevaa erityissääntelyä. Periaatteessa alaikäisen tuomitseminen yhdistelmärangaistukseen on siis mahdollista. Yhdistelmärangaistukseen ei kuitenkaan ole tuomittu sen voimassaoloaikana yhtään alle 18-vuotiasta. Oikeuskäytännössä rikosentekijän nuorta ikää on usein pidetty yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista vastaan puhuvana seikkana (Wallinmaa, Eero, Yhdistelmärangaistus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa: Empiirinen katsaus tuomioistuinkäytäntöihin, <http://hdl.handle.net/10138/593212>).

Voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, että yhteiskunnan suojelun tarve on mahdollista asettaa nuoren iän vaatiman erityiskohtelun edelle niissä erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa, joissa tuomittavana oleva teko on vakava ja erityisesti jos alaikäinen on ehtinyt syyllistyä useisiin vakaviin rikoksiin. Yhdistelmärangaistuksen tuomitseminen tulisi siten olla voimassa olevan lainsäädännön tavoin mahdollista alaikäiselle jatkossakin, nykyinen oikeuskäytäntö huomioon ottaen, vaikka varmuusvankeuteen määrääminen voisi seurata yhdistelmärangaistusta. Käytännössä alaikäisenä yhdistelmärangaistukseen tuomittu olisi ehtinyt jo tulla täysi-ikäiseksi tai ainakin hän olisi hyvin lähellä sitä varmuusvankeuteen määrättäessä, sillä yhdistelmärangaistuksen vankeusaika olisi ehdotuksen mukaan jatkossakin aina vähintään kolme vuotta ja varmuusvankeuteen määräämistä voitaisiin hakea vasta vankeuden loppuvaiheessa.

Elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn esitetty muutos koskisi ainoastaan täysi-ikäisiä rikosentekijöitä, sillä alle 18-vuotiaita ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen.

11.1.6 Perhe-elämän suoja, lapsen oikeudet

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suojaan kuuluu muun muassa oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan. Myös perhe-elämä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan vangeilla on kaikki Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamat perusoikeudet ja –vapaudet lukuun ottamatta oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen. Vankilaviranomaisen tulee tarjota vangille mahdollisuus läheistensä tapaamiseen ja tarvittaessa tukea vankia näissä pyrkimyksissä. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Vankilaympäristössä yksityiselämän ja perhe-elämän suojaan liittyikin lailla säädettyjä välttämättömiä rajoituksia johtuen rangaistuksen asianmukaisen ja turvallisen täytäntöönpanon varmistamisesta.

Esitetty varmuusvankeus tarkoittaisi vankilassaoloajan jatkumista ennalta määrittelemättömän pituisen ajan, jona tapaamisia perheen ja muiden läheisten kanssa olisi rajoitettu. Esityksessä ei kuitenkaan ehdoteta varmuusvankeuteen määrätyille uusia tai erityisesti heihin kohdistuvia rajoituksia, vaan heihin sovellettaisiin samoja säännöksiä muun muassa tapaamisista ja poistumisluvista kuin muihinkin vankeihin.

YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 9 artiklan mukaan vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Vankeuslaissa lähtökohtana on lapsen ja vanhemman välisen yhteyden säilyminen vankeuden aikana, eikä esityksessä ehdoteta varmuusvankeuteen määrätyn kohdalla tältä osin poikkeuksia.

11.1.7 Taannehtivuuden kieltö

Esitystä on arvioitava myös perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja siihen sisältyvän taannehtivuuskiellon kannalta. Säännöksen mukaan rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan mukaan ketään ei saa pitää syypäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Rikoksen tekohetkellä sovellettavissa ollut rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä. Myöskään kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 15 artiklan mukaan rikoksen tekohetkellä sovellettavaa rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä. Esitykseen sisältyvässä sääntelyssä ei ole varsinaisesti kyse rangaistukseen tuomitsemisesta, mutta esityksellä on vaikutusta tosiasialliseen rangaistuksen pituuteen ja rikoksesta aiheutuvaan vapaudenmenetykseen.

Esityksessä ehdotetaan rikoslain muuttamista koskevaan lakiin selvyuden vuoksi nimenomaista siirtymäsäännöstä siitä, että ehdotettua uutta sääntelyä voitaisiin soveltaa ainoastaan rikokseen, joka on tehty lain voimaantulon jälkeen. Tältä osin ehdotus olisi sopusoinnussa tekohetkeä ankarampaan rangaistukseen tai seuraamuksen määräämistä koskevan taannehtivuuskiellon kanssa.

11.2 Henkilötietojen suoja ja julkisuusperiaate

11.2.1 Johdanto

Esityksellä on merkitystä perustuslain 10 §:ssä turvatus henkilötietojen ja yksityiselämän suojan kannalta. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta on säädettävä tarkemmin lailla. Ehdotettu sääntely on merkityksellistä myös EU:n perusoikeuskirjan kannalta. EU:n perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvataan yksityiselämän suoja ja 8 artiklassa jokaisen oikeus henkilötietojensa suojaan.

Ehdotukset laiksi varmuusvankeudesta ja Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain muuttamisesta koskisivat henkilötietojen käsittelyä Rikosseuraamuslaitoksen rekistereissä.

Ehdotus Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta sekä ehdotus Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta koskisivat puolestaan sosiaali- ja terveystietojen käsittelyä ja potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttamista. Rikosrekisterilain 4 §:ään ehdotetut muutokset koskisivat tietojen luovuttamista rikosrekisteristä.

Rikosseuraamuksia koskevien tietojen käsittelyn osalta olisi kyse niin sanotun rikosasioiden tietosuojadirektiivin sekä lain henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018), jäljempänä rikosasioiden tietosuojalain, soveltamisalaan kuuluvasta sääntelystä. Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa täydentää kyseistä yleislakia ja se on hyväksytty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 27/2021 vp).

Potilastietoja koskeva sääntelyyn sovelletaan puolestaan luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679, niin sanottu yleinen tietosuoja-asetus, sekä tietosuojalakia (1050/2018). Potilastietojen käsittelystä säädetään myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023).

Esityksellä on merkitystä myös perustuslain 12 §:n 2 momentissa turvatus julkisuusperiaatteen ja asiakirjojen julkisuuden kannalta siltä osin kuin kyse on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muutoksista. Perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu.

11.2.2 Ehdotukset Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 3 §:n sekä rikosrekisterilain 4 §:n muuttamisesta

Rikosseuraamuksia koskevien tietojen katsotaan olevan valtiosääntöisesti arkaluonteisia henkilötietoja. Arkaluonteiset henkilötiedot kattavat myös erityiset henkilötietoryhmät, joista on säädetty rikosasioiden tietosuojalain 11 §:ssä. Sen lisäksi rikosseuraamusten täytäntöönpanoon sekä tutkintavankeuden toimeenpanoon liittyvien henkilötietojen käsittelystä voidaan myös katsoa aiheutuvan korkea riski luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille. Perustuslakivaliokunta on käytännössään katsonut arkaluontoisten henkilötietojen käsittelyn sallimisen koskevan yksityiselämään kuuluvan henkilötietojen suojan ydintä (PeVL 15/2018 vp, PeVL 37/2013 vp).

Perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan katsonut, että rikosasioiden tietosuojadirektiivi ei, toisin kuin suoraan sovellettava yleinen tietosuoja-asetus, sisällä sellaista yksityiskohtaista sääntelyä, joka muodostaisi riittävän säännöspohjan perustuslain 10 §:ssä turvatus yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta (PeVL 14/2018 vp, s. 7, myös PeVL 26/2018 vp, s. 3).

Ehdotuksissa olisi kyse varmuusvankeudesta annettavassa laissa säädettäviä tarkoituksia varten käsiteltävistä henkilötiedoista. Varmuusvankeudesta annettavan lain 3 §:n 2 momentin mukaan varmuusvankeuteen määrättyyn ja varmuusvankeuden toimeenpanoon sovellettaisiin kyseisen lain lisäksi, mitä muualla lainsäädännössä on säädetty vangista ja vankeuden täytäntöönpanosta. Tämä tarkoittaisi, että varmuusvankeuteen määrätyn henkilötietojen käsittelyyn sovellettaisiin sellaisenaan, mitä on säädetty Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolaissa vangin ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevien henkilötietojen käsittelystä. Tämä olisi perusteltua, sillä varmuusvankeuden toimeenpano vastaisi pitkälti vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Lisäksi kyse on henkilöstä, joka on suorittanut ennen varmuusvankeuteen määräämistä rangaistustaan vankilassa, ja jonka osalta henkilötietojen käsittelyyn on tällöin sovellettu Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolaissa säädettyjä vankia ja vankeuden täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä. Ehdotetussa sääntelyssä noudatettaisiin siten samoja

edellytyksiä, joita voimassa olevan sääntelyn mukaan sovelletaan yleisesti vankien henkilötietojen käsittelyyn.

Yksityiskohtainen sääntely on sitä perustellumpaa, mitä korkeampi riski henkilötietojen käsittelystä arvioidaan aiheutuvan henkilön oikeuksille ja vapauksille (PeVL 14/2018 vp, s. 5). Perustuslakivaliokunta on pitänyt henkilötietojen käsittelyä koskevassa valtiosääntöisessä arviossa merkityksellisenä myös käsittelyn tarkoitusta yksilöön kohdistuvan julkisen vallan käytön mahdollistajana (PeVL 1/2018 vp, s. 6). Valiokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että arkaluonteisten tietojen käsittely on rajattava täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään ja sääntelyn on oltava EU:n tietosuojalainsäädännön mahdollistamissa puitteissa yksityiskohtaista ja kattavaa (PeVL 27/2021 vp, s. 4, PeVL 65/2018 vp, s. 45, PeVL 15/2018 vp, s. 40). Perustuslain tulkintakäytännössä arkaluonteisilla henkilötiedoilla tarkoitetaan laajempaa tietojoukkoa kuin vain EU:n tietosuoja-asetuksessa tai rikosasioiden tietosuojalaissa tarkoitettua erityistä henkilötietoryhmää. Perustuslakivaliokunta on painottanut arkaluonteisten tietojen käsittelyn aiheuttamia uhkia. Valiokunnan mielestä arkaluonteisia tietoja sisältäviin laajoihin tietokantoihin liittyy tietoturvaan ja tietojen väärinkäyttöön liittyviä vakavia riskejä, jotka voivat viime kädessä muodostaa uhan henkilön identiteetille (ks. PeVL 15/2018 vp, myös 13/2016 vp, PeVL 14/2009 vp). Tästä syystä perusoikeus-herkissä sääntelykonteksteissa on henkilötietojen käsittelyä koskevaa sääntelyn lakitasoisuutta, täsmällisyyttä ja kattavuutta arvioitava perustuslakivaliokunnan käytännön valossa (PeVL 14/2018 vp, s. 7).

Nyt ehdotettavat henkilötietojen käsittelyä koskevat ehdotukset täyttäisivät sääntelylle asetetut täsmällisyyden ja yksityiskohtaisuuden vaatimukset, sillä ne olisivat käytännössä vastaavat kuin mitä on voimassa olevassa laissa säädetty vangin ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon osalta. Perustuslakivaliokunta on arvioinut Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolaissa olevia vangin ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon liittyviä ehdotettavia säännöksiä ja niiden täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta muun muassa lausunnossaan PeVL 27/2021 vp.

11.2.3 Ehdotukset Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a § ja 5 g §:n muuttamisesta sekä uudesta henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 17 a §:stä.

Ehdotuksissa olisi kyse väkivaltariskiarvioihin sisältyvien tai niiden laatimista varten tarvittavien tietojen luovuttamisesta viranomaisten välillä. Kyse on pääosin arkaluonteisista tiedoista, jotka koskevat muun muassa henkilön rikoshistoriaa, terveydentilaa ja mahdollisia persoonallisuutta koskevia diagnooseja.

Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön mukaan on lähtökohtaisesti riittävää perustuslain 10 §:n 1 momentin kannalta, että sääntely täyttää yleisessä tietosuoja-asetuksessa asetetut vaatimukset. Valiokunnan mukaan henkilötietojen suoja tulee turvata ensisijaisesti yleisen tietosuoja-asetuksen ja kansallisen yleislainsäädännön nojalla. Kansallisen erityislainsäädännön säätämiseen tulee siten suhtautua pidättyvästi ja rajata sellainen vain välttämättömään tietosuoja-asetuksen salliman kansallisen liikkumavaran puitteissa (ks. PeVL 14/2018 vp).

Terveystiedot, mukaan lukien potilasrekisterin tiedot, ovat perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössään omaksutuun tavoin valtiosääntöisesti arkaluonteisiksi arvioitavia henkilötietoja (esim. PeVL 15/2018 vp, s. 35—43, PeVL 1/2018 vp).

Viranomaisten välistä tietojen luovuttamista ja saamista koskevaa sääntelyä perustuslakivaliokunta on arvioinut yleensä erityisesti perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Perustuslakivaliokunta on

kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, mihin ja ketä koskeviin tietoihin tiedonsaantioikeus ulottuu ja miten tiedonsaantioikeus sidotaan tietojen välttämättömyyteen. Viranomaisen tietojensaantioikeus ja tietojenluovuttamismahdollisuus ovat valiokunnan mukaan voineet liittyä jonkin tarkoituksen kannalta tarpeellisiin tietoihin, jos tarkoitetut tietosisällöt on pyritty luettelemaan laissa tyhjentävästi. Jos taas tietosisältöjä ei ole samalla tavoin luetteloitu, sääntelyyn on pitänyt sisällyttää vaatimus "tietojen välttämättömyydestä" jonkin tarkoituksen kannalta (PeVL 17/2016 vp).

Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan lainsäätäjän liikkumavaraa viranomaisten välistä tiedonvaihtoa säättäessä rajoittaa lisäksi se, että henkilötietojen suoja osittain sisältyy samassa säännöksessä turvatus yksityiselämän suojan piiriin (esim. PeVL 71/2014 vp, s. 2). Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut, että lainsäätäjän on turvattava henkilötietojen suoja tavalla, jota voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa (esim. PeVL 18/2012 vp, s. 2 ja PeVL 71/2012 vp, s. 2).

Valiokunta on antanut erityistä merkitystä luovutettavien tietojen luonteelle arkaluonteisina tietoina arvioidessaan sääntelyn täsmällisyyttä ja sisältöä. Mikäli ehdotetut säännökset tietojen luovutuksesta ovat kohdistuneet myös arkaluonteisiin tietoihin, on tavallisen lain säätämisyjärjestyksen käyttämisen edellytyksenä ollut sääntelyn täsmentäminen selostetun perustuslakivaliokunnan viranomaisten tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä koskevan käytännön mukaiseksi (PeVL 38/2016 vp, s. 3).

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa tietojen luovuttamista koskevissa säännöksissä on huomioitu potilastietojen luonne arkaluonteisina tietoina siten, että 6 §:n mukaan tietojen luovuttamisesta päättää vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö. Lisäksi pykälässä on rajattu sitä, keille Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille tietoja voidaan kussakin pykälässä yksilöidyssä tapauksessa luovuttaa. Myös luovutettavat tietosisällöt on rajattu säännöksessä.

Perustuslakivaliokunta on arvioinut vankien terveystietojen luovuttamista potilasrekisteristä jo kumottujen säännösten osalta (PeVL 19/2012 vp ja PeVL 70/2014 vp.). Voimassa olevassa sääntelyssä on kuitenkin noudatettu vastaavia tietojen luovuttamista koskevia täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksia. Nyt ehdotettavassa 6 §:n uudessa 9 kohdassa luovutettavat tietosisällöt olisi rajattu vain välttämättömiin tietoihin. Ehdotetussa 6 §:n uudessa 8 kohdassa puolestaan luovutettavat tiedot olisi rajattu koskemaan tiettyä tietosisältöä, eli väkivaltariskiarviota ja väkivaltariskiarvion johtopäätöksiä. Ehdotettu säännös ei siten jättäisi viranomaisille harkintavaltaa luovutettavien tietosisältöjen osalta. Mainittu 8 kohta vastaisi voimassa olevaa 5 kohtaa, jossa säädetään vastaavalla tavalla tietojen luovuttamisesta elinkautisvankien vapauttamismenettelyn osalta. Ehdotukset olisivat perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä edellytetyin tavoin täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Säännöksissä olisi täsmällisesti ja tarkkarajaisesti yksilöity tietojen luovuttamisesta päättävä virkamies ja se kenelle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille tietoja voitaisi luovuttaa, sekä rajattu luovutettavat tiedot.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 7 § 1 momenttiin ehdotettu muutos olisi niin ikään täsmällinen ja tarkkarajainen. Kyseistä säännöstä tarkennettaisiin siltä osin, että muun terveydenhuollon toimintayksiköstä saatavat tiedot sidottaisiin tietojen välttämättömyyteen. Lisäksi momenttiin lisättävässä Vankiterveydenhuollon yksikön oikeudessa saada tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta olisi kyse oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu väkivaltariskiarvioinnista ja siihen perustuvasta lausunnosta. Siten ehdotuksessa tarkoitettu tiedonsaantioikeus olisi rajattu koskemaan ainoastaan niitä tietoja,

joissa on kysymys oikeudenkäymiskaaressa säädetystä arvioinnista ja sitä koskevasta lausunnosta. Myös tältä osin luovutettavat tietosisällöt olisi rajattu vain välttämättömiin tietoihin.

Ehdotettu muutos Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annettuun lakiin ei tosiasiallisesti muuttaisi voimassa olevaa tiedonsaantioikeutta. Muutoksessa olisi kyse siitä, että jatkossa mielentilatutkimuksen sijaan olisi mahdollista suorittaa pelkkä väkivaltariski-arvio, joka nykyisellään sisältyy mielentilatutkimukseen. Väkivaltariski-arvion suorittamisessa olisi siten kyse samojen tietojen käsittelystä kuin mielentilatutkimukseen yhteydessä nykyisin tehtävässä arvioinnissa, paitsi että kysymyksessä olisi mielentilatutkimusta suppeamman arvioinnin suorittaminen.

Henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annettuun lakiin lisättäväksi ehdotetussa 17 a §:ssä olisi kyse niin ikään rajatuista tiedoista, eli väkivaltariski-arviosta ja sitä koskevasta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnosta. Myös tältä osin luovutettavat tietosisällöt olisi rajattu vain näihin sisältyviin välttämättömiin tietoihin. Pykälässä olisi rajattu ne käyttötarkoitukset, joita varten tietoja olisi oikeus saada. Lisäksi pykälässä säädettäisiin siitä, että kyseisiä asiakirjoja saisivat käsitellä vain ne Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet, jotka välttämättä tarvitsevat niitä pykälässä mainittujen tehtävien suorittamiseksi. Edelleen säädettäisiin siitä, että asiakirjat on hävitettävä heti, kun ne eivät enää ole tarpeen pykälässä säädettyjä tarkoituksia varten. Vastaavalla tavalla on säädetty lain voimassa olevassa 17 §:ssä, joka koskee Rikosseuraamuslaitoksen oikeutta saada salassapitosäännösten estämättä tuomioistuimelta vakavaan väkivaltarikokseen tai seksuaalirikokseen syyllistyneen vangin oikeudenkäyntiasiakirjoista tiedot, jotka ovat tarpeen vankeuslaissa tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman laatimisessa. Kyseinen säännös on ollut myös perustuslakivaliokunnan arvioitavana (PeV 27/2021 vp).

Ehdotuksissa olisi kyse yleisen tietosuojasetuksen salliman kansallisen liikkumavaran käytöstä. Perustuslakivaliokunta on todennut, että hallituksen esityksessä tulisi erityisesti perusoikeuksien kannalta merkityksellisen sääntelyn osalta tehdä selkoa kansallisen liikkumavaran käytöstä (PeVL 26/2017 vp, s. 42, PeVL 2/2017 vp, s. 2, ja peVL 44/2016 vp, s. 4).

EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklan mukaan henkilötietojen käsittelyn on tapahduttava asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen nojalla. Ehdotuksissa tarkoitettujen henkilötietojen käsittelyä koskevien erityissäännösten oikeusperusteena olisi tietosuojasetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohdan rekisterinpitäjän lakisääteinen velvollisuus. Ehdotetun sääntelyn 12. lakiehdotuksen 6 §:n osalta viranomaisen luovuttaessa tietoja harkinnanvaraisesti omasta aloitteestaan, olisi käsittelyperusteena puolestaan 6 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukainen julkisen vallan käyttäminen.

Kansallisen sääntelyliikkumavaran käyttö on edellä todettujen käsittelyperusteiden osalta mahdollista 6 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Tietosuojasetuksen 6 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat pitää voimassa tai ottaa käyttöön yksityiskohtaisempia säännöksiä asetuksessa vahvistettujen sääntöjen soveltamisen mukauttamiseksi sellaisessa käsittelyssä, joka tehdään 6 artiklan 1 kohdan c ja e alakohdan noudattamiseksi määrittämällä täsmällisemmin tietojenkäsittely- ja muita toimenpiteitä koskevat erityiset vaatimukset, joilla varmistetaan laillinen ja asianmukainen tietojenkäsittely muun muassa muissa erityisissä käsittelytilanteissa siten kuin IX luvussa säädetään. Tietosuojasetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaisesti jäsenvaltion lainsäädännön on täytettävä yleisen edun mukainen tavoite ja oltava oikeasuhteinen sillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden.

Henkilötietojen käsittelyssä on noudatettava henkilötietojen käsittelyä koskevia periaatteita ja rekisteröityjen oikeuksien toteutumisesta tulee huolehtia yleisen tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain mukaisesti.

Terveystiedoissa on kysymys erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvista tiedoista, joiden käsittely on tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdan pääsäännön mukaan kiellettyä. Artiklan 2 kohdassa on kuitenkin säädetty tilanteista, jolloin käsittely on sallittua. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely perustuisi tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohtaan, jonka perusteella rekisterinpitäjä saisi käsitellä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, kun käsittely on tarpeen tärkeää yleistä etua koskevasta syystä unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, edellyttäen että se on oikeasuhteinen tavoitteeseen nähden, siinä noudatetaan keskeisiltä osin oikeutta henkilötietojen suojaan ja siinä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi. Mainittua käsittelyperustetta täsmentää tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 2 kohta, jonka perusteella erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja voi käsitellä, kun siitä säädetään laissa tai käsittely johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä. Erityisten henkilötietoryhmien käsittelyn erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn oikeuksien suojaamiseksi (ns. suojatoimet) on lisäksi säädetty tietosuojalain 6 §:n 2 momentissa.

Perustuslakivaliokunta on arvioinut erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien terveystietojen luovuttamista ilman suostumusta, ja arvioinut että suostumuksesta riippumaton lakiperustainen tiedonsaantioikeus arkaluonteisiin sosiaali- ja terveystietoihin tulisi säätää viranomaisten tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä koskevan käytännön mukaisesti (PeVL 4/2021 vp, PeVL 71/2018 vp, s. 4).

Tietojen luovuttamista koskevan sääntelyn voidaan arvioida olevan välttämätöntä ja oikeasuhtaista niillä tavoiteltuun hyötyyn ja yleisen edun tavoitteeseen nähden. Ehdotettujen muutosten tavoitteena on mahdollistaa välttämättömien tietojen vaihtaminen viranomaisten välillä ehdotettavan varmuusvankeuden toimeenpanemiseksi, varmuusvankeuden määrittäminen ja vapauttamismenettelyssä edellytettujen väkivaltariskiarvioiden laatimiseksi sekä yhdistelmärangaistukseen tuomittujen uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi.

Ehdotetussa sääntelyssä luovutettavat tiedot on rajattu ehdotetun sääntelyn tavoitteen ja toisaalta tietoja koskevan salassapitointressin mukaisesti vain sellaisiin tietoihin, joiden luovuttaminen on tarkoituksenmukaista ja oikeasuhtaista tavoiteltuun päämäärään nähden.

Viranomaisten välisestä tietojenvaihdosta säädettäisiin riittävän täsmällisesti ja yksityiskohtaisesti lailla. Ehdotettu sääntely ei pääsääntöisesti laajentaisi henkilötietojen käyttötarkoitusta taikka niiden käsittelyyn oikeutettuja viranomaisia suhteessa voimassa olevaan sääntelyyn esimerkiksi elinkautista vankeusrangaistusta suorittavien ja yhdistelmärangaistuksesta vapautuvien henkilötietojen käsittelystä ja sitä koskevasta sääntelystä. Varmuusvankeuden osalta tietojenvaihtoa koskeva sääntely ulottuisi edellä mainittua pidemmälle ainoastaan sen osalta, että Vankiterveydenhuollon yksikölle säädettäisiin oikeus luovuttaa tietoja Rikosseuraamuslaitokselle varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi sekä uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitetulla tavalla (ehdotettu Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettavan lain 6 §:n 1 momentin uusi 9 kohta). Tältäkin osin luovuttaminen olisi rajattu vain välttämättömiin tietoihin ja käsittelyyn oikeutettu Rikosseuraamuslaitoksen virkamies olisi yksilöity täsmällisesti säännöksessä. Esityksessä ehdotetaan lisäksi laajennettavaksi Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon

yksikön oikeutta saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta välttämättömät tiedot vankia koskevasta väkivaltariskiarviosta ja sitä koskevasta lausunnosta vankeusaikaisten uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. Myös tältä osin sääntely olisi edellä tarkemmin kuvatulla tavalla täsmällistä ja yksityiskohtaista.

11.2.4 Ehdotukset viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n muuttamisesta

Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi lakiin viranomaisten toiminnan julkisuudesta sekä lakiin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa maininta siitä, että asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetyille tai tuomitulle tehdystä oikeuspsykiatrisesta väkivaltariskiarviosta, ovat salassa pidettäviä. Ehdotusten taustalla on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momenttiin esitettävä muutos, jonka mukaan väkivaltariskin arviointi voisi tulla jatkossa tehtäväksi yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista tai varmuusvankeuden määräämistä harkittaessa itsenäisenä tutkimuksena ilman mielentilatutkimuksen tekemistä. Väkivaltariskiarvio sisältää tavallisesti arkaluonteisia tietoja muun muassa henkilön rikoshistoriasta, terveydentilasta ja mahdollisista persoonallisuutta koskevista diagnooseista. Väkivaltariskiarvio rinnastuu sisällöltään pitkälti mielentilatutkimukseen, vaikka saattaakin olla joiltain osin sitä suppeampi. Säännöksessä tarkoitettujen asiakirjojen, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetyille tai tuomitulle tehdystä oikeuspsykiatrisesta väkivaltariskiarviosta, julkisuutta olisi välttämättömästi rajoittaa perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetyn yksityiselämän suojan turvaamiseksi. Riskiarvio sisältää lähinnä arkaluonteisia henkilötietoja. Salassapitoperuste olisi täsmällisesti rajattu toisen perusoikeuden turvaamisen kannalta välttämättömään.

Hallituksen käsityksen mukaan lakiehdotukset voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Koska varmuusvankeudesta säätäminen (rikoslain 2 c luvun 11 a § ja laki varmuusvankeudesta), yhdistelmärangaistuksen soveltamisalan laajentaminen (rikoslain 2 c luvun 11 §) sekä elinkautisvankien vapauttamisharkintaperusteisiin ehdotettava muutos (rikoslain 10 §:n 3 momentti) saattavat merkitä yksittäisten rikoksentekijöiden osalta merkittävää rangaistusjärjestelmän ankaroitumista, pitää hallitus kuitenkin suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi esityksen oikeasuhtaisuudesta ja hyväksyttävyydestä lausunnon. Lisäksi hallitus pitää suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi lausunnon esitykseen sisältyvistä henkilötietojen käsittelystä koskevista lakiehdotuksista.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

rikoslain 2 c luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun otsikko, 4 §:n 2 momentti, 10 §:n 2 momentti, 11 ja 12 § sekä 13 §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun otsikko, 4 §:n 2 momentti, 12 § ja 13 §:n 2 momentti laissa 800/2017, 10 §:n 2 momentti laissa 628/2013 sekä 11 § laeissa 800/2017 ja 923/2024, sekä

lisätään 2 c luvun 4 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 800/2017, uusi 3 momentti, 10 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 1099/2010, 628/2013, 800/2017 ja 231/2022, uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 ja 4 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentiksi, sekä lukuun uusi 11 a ja 12 a § seuraavasti:

2 c luku

Vankeudesta, yhdistelmärangaistuksesta ja varmuusvankeudesta

4 §

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen

Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa. Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää lisäksi varmuusvankeuden, johon tuomittu on määrätty ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista.

Varmuusvankeus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa varmuusvankeuden kanssa.

10 §

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta

Ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on vankilassaoloajan lisäksi otettava huomioon:

- 1) elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatu;
- 2) muut rangaistukset, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana;
- 3) tuomitun muu mahdollinen myöhempi rikollisuus;
- 4) 9 §:n 2 momentissa tarkoitettut seikat;
- 5) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitettujen rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin;
- 6) tuomitusta mahdollisesti tehty uusimisriskiä koskeva arvio; sekä

7) tuomitun mahdollinen sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.

Jos 2 momentissa tarkoitettujen seikkojen perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, vankia ei voida päästää ehdonalaiseen vapauteen.

11 §

Yhdistelmärankaistus

Tuomioistuin voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että rikoksenteikijä tuomitaan yhdistelmärankaistukseen, joka koostuu vähintään rangaistuksen määräämisestä säädettyjen säännösten mukaan mitattavasta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Yhdistelmärankaistukseen tuomittu vapautuu valvonta-ajalle mainitun vankeusajan jälkeen, jos syyttäjä ei ole hakenut hänen määräämistään varmuusvankeuteen 11 a §:n mukaisesti. Valvonta-ajan pituus on yksi vuosi, jollei hovioikeus ole varmuusvankeudesta annetun lain (/) 7 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla määrännyt valvonta-ajan pituudesta toisin. Valvonta-ajan on kuitenkin aina oltava vähintään kuusi kuukautta. Yhdistelmärankaistukseen ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Edellytyksenä yhdistelmärankaistukseen tuomitsemiselle on, että:

1) rikoksenteikijä olisi tuomittava määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

2) rikoksenteikijä on ennen rikoksen tekemistä tuomittu 1 kohdassa mainitusta rikoksesta, johon hän on syyllistynyt uutta rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana, tai hän on tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärankaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta taikka yhdistelmärankaistuksen jälkeen määrättyä varmuusvankeutta; ja

3) rikoksesta ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisessa selvityksessä arvioitun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Jos 2 momentin 2 kohdassa säädetty edellytykset eivät täyty, rikoksenteikijä voidaan tuomita yhdistelmärankaistukseen, jos hänet olisi tuomittava mainitun momentin 1 kohdassa tarkoitettua rikoksesta vähintään kahdeksan vuoden vankeusrangaistukseen ja jos momentin 3 kohdassa säädetty edellytys täyttyy.

Jos 2 momentissa tarkoitettu rikoksenteikijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, vähintään yhden rikoksen tulee täyttää mainitun momentin 1 kohdassa säädetty edellytykset. Jos 3 momentissa tarkoitettu rikoksenteikijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, yhdistelmärankaistus voidaan muiden mainitussa momentissa säädettyjen edellytysten täytyessä tuomita, jos vähintään yksi rikos täyttää 2 momentin 1 kohdassa säädetty edellytykset ja yhteinen rangaistus on pituudeltaan vähintään kahdeksan

vuotta vankeutta. Tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa kaikista syyksi luetuista rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Yhdistelmärangaistusta tuomittaessa määrättävän vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisten vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta. Tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituuteen sovelletaan 1 momenttia.

Myös silloin, jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus, valvonta-ajan pituuteen sovelletaan 1 momenttia.

11 a §

Varmuusvankeus

Yhdistelmärangaistukseen tuomittu voidaan määrätä varmuusvankeuteen, jos on edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapaututtuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja varmuusvankeuteen määräämistä on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Helsingin hovioikeus päättää varmuusvankeuteen määräämisestä syyttäjän hakemuksesta. Harkinnassa on otettava huomioon:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu tuomitun uusimisriskiä koskeva selvitys;

2) rikokset, joihin tuomittu on syyllistynyt ennen yhdistelmärangaistukseen tuomitsemista tai sen jälkeen;

3) 9 §:n 2 momentissa tarkoitettut seikat; sekä

4) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.

Syyttäjän on haettava varmuusvankeuteen määräämistä varmuusvankeudesta annetun lain 5 §:n mukaisesti.

Jos hakemus varmuusvankeuteen määräämisestä hylätään, Helsingin hovioikeus määrää päätöksessään tuomitun vapautumisesta valvonta-ajalle varmuusvankeudesta annetun lain 7 §:n mukaisesti.

Helsingin hovioikeuden on arvioitava varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä varmuusvankeuteen määrätyn tai Rikosseuraamuslaitoksen hakemuksesta varmuusvankeudesta annetun lain mukaisesti. Jos on olemassa ilmeinen vaara, että varmuusvankeuteen määrätty vapaututtuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden ja vapauden suojelemiseksi, varmuusvankeutta on jatkettava. Jatkamisen edellytyksiä harkittaessa on otettava huomioon 1 momentin 2–4 kohdassa tarkoitettut seikat sekä varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitettu mahdollinen Vankiterveydenhuollon yksikön lausunto vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Jos edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei ole, varmuusvankeuteen määrätty on päästettävä ehdonalaiseen vapauteen. Vapauttamispäivää määrättäessä tulee kuitenkin huomioda muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus tämän luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla käsittää, sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan mahdollisesti jäljellä oleva osa. Ehdonalaiseen vapauttamiseen sovelletaan, mitä 10 §:n 4 momentissa säädetään valvotusta koevapaudesta ja vapauttamisen uudelleen käsittelystä.

12 §

Yhdistelmärangaistus koventamisperusteena

Jos yhdistelmärankaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa yhdistelmärankaistuksen vankeusajan päättymisestä tai yhdistelmärankaistuksen jälkeen määrätystä varmuusvankeudesta vapautumisesta rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärankaistukseen, kyseessä on rangaistuksen koventamisperuste.

12 a §

Aikaisemmin tuomitun rangaistuksen vaikutus yhdistelmärankaistuksen määräämiseen

Sen lisäksi, mitä 11 §:ssä säädetään yhdistelmärankaistuksen tuomitsemisesta, mainitun pykälän 3 momentissa tarkoitettu rikoksenteikijä, joka olisi tuomittava 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettusta rikoksesta määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen, voidaan tuomita syyttäjän vaatimuksesta yhdistelmärankaistukseen, jos hänet on aikaisemmin tuomittu rangaistukseen rikoksesta, joka olisi voinut tulla tuomittavaksi samalla kertaa tuomittavana olevan rikoksen kanssa ja rikoksista tuomittava yhteinen rangaistus olisi tällöin ollut pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Edellytyksenä on lisäksi, että rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettussa selvityksessä arvioitun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Edellä 11 §:n 3 momentissa tarkoitettu rikoksenteikijä voidaan tuomita syyttäjän vaatimuksesta yhdistelmärankaistukseen myös, jos hänet on aikaisemmin tuomittu vähintään kolmen vuoden pituiseen määräaikaiseen vankeusrangaistukseen mainitun pykälän 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettusta rikoksesta, hänet tuomitaan uuteen, vähintään kolmen vuoden pituiseen määräaikaiseen vankeusrangaistukseen, ja aikaisemmin tuomittu rikos olisi voinut tulla tuomittavaksi samalla kertaa tuomittavana olevan rikoksen kanssa. Edellytyksenä on lisäksi, että rikoksista tuomittava yhteinen rangaistus olisi tällöin ollut pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta ja että rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettussa selvityksessä arvioitun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksenteikijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

13 §

Ehdonalaisen vapauden koeaika

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ja varmuusvankeuteen määrätyn ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 .

Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa, ja siitä seuraavan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

varmuusvankeudesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lain soveltamisala

Tässä laissa säädetään rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 a §:ssä tarkoitettua varmuusvankeutta koskevasta määräämismenettelystä, toimeenpanosta ja vapauttamismenettelystä.

2 §

Varmuusvankeuden tarkoitus ja tavoite

Varmuusvankeuden tarkoituksena on suojella muiden henkeä, terveyttä ja vapautta silloin, kun on olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyisi uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Varmuusvankeuden tavoitteena on lisätä varmuusvankeuteen määrätyn valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä hänen elämänhallintaansa ja vähentämällä hänen riskiään syyllistyä uuteen rikokseen.

3 §

Varmuusvankeuden sisältö ja toimeenpano

Varmuusvankeuden sisältöön ja toimeenpanoon sovelletaan, mitä vankeuslaissa (767/2005) säädetään vankeuden sisällöstä ja täytäntöönpanosta, jollei tässä laissa toisin säädetä.

Varmuusvankeuteen määrättyyn ja varmuusvankeuden toimeenpanoon sovelletaan lisäksi, mitä muualla lainsäädännössä säädetään vangista ja vankeuden täytäntöönpanosta.

2 luku

Varmuusvankeuteen määrääminen

4 §

Aloite varmuusvankeuteen määräämiseksi

Jos Rikosseuraamuslaitos katsoo rangaistusajan suunnitelman toteutumisen, vankila-aikaisen käyttäytymisen ja muiden tiedossaan olevien seikkojen perusteella, että rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettuun yhdistelmä-rangaistukseen tuomitun valvonta-ajalle siirtyminen tai valvonta-

ajan jälkeinen vapautuminen aiheuttaisi ilmeisen vaaran, että tuomittu syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, Rikosseuraamuslaitoksen on toimitettava asiasta selvitys syyttäjälle. Selvitys on toimitettava syyttäjälle aikaisintaan vuotta ja kuutta kuukautta ja viimeistään kymmentä kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista. Selvitys voidaan toimittaa syyttäjälle edellä mainitun määräajan jälkeen, jos Rikosseuraamuslaitos on tämän jälkeen saanut tietoonsa, että tuomittua epäillään rikoksesta tai tuomittu on käyttäytynyt tai esittänyt uhkauksia rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Selvitys on kuitenkin annettava aina ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista.

Päätöksen varmuusvankeuden määrittämisestä koskevan selvityksen toimittamisesta syyttäjälle tekee Rikosseuraamuslaitoksen operatiivisen toiminnan vastuualueen johtaja.

5 §

Hakemus varmuusvankeuteen määrittämiseksi

Syyttäjän on kiireellisesti Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen saatuaan ratkaistava, täyttyvätkö varmuusvankeuteen määrittämisen edellytykset. Jos ne täyttyvät, hänen on viipymättä saatettava asia Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi. Hakemus on kuitenkin tehtävä viimeistään yhdeksää kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista.

Jos Rikosseuraamuslaitos on antanut selvityksensä syyttäjälle 4 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla säädetyn määräajan jälkeen, syyttäjä voi saattaa asian Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi 1 momentissa säädetyn määräajan jälkeen. Hakemus on kuitenkin aina tehtävä ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista.

6 §

Varmuusvankeuden määrittämisestä koskevan asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Asia tulee vireille, kun syyttäjän hakemus saapuu hovioikeuteen.

Hovioikeuden on asian tultua vireille pyydettävä Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu lausunto tuomitun riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Hovioikeuden on kuultava tuomittua syyttäjän hakemuksesta ja tuomittua, Rikosseuraamuslaitosta sekä syyttäjää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnosta. Hovioikeus voi omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta tuomitulle ja syyttäjälle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Asiassa on järjestettävä suullinen käsittely, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Syyttäjä, tuomittu ja Rikosseuraamuslaitoksen edustaja on kutsuttava suulliseen käsittelyyn. Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulla tuomittua, Rikosseuraamuslaitoksen edustajaa, todistajaa tai muuta henkilöä ja ottaa vastaan muuta selvitystä. Jos tuomittu ei saavu suulliseen käsittelyyn, asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, jollei hovioikeus pidä hänen henkilökohtaista kuulemistaan tarpeellisena.

Tuomitulla on oikeus käyttää avustajaa ja hänelle on määrättävä viran puolesta puolustaja, jos hänellä ei ole avustajaa. Puolustajan määrittämiseen viran puolesta samoin kuin puolustajaan muutoin sovelletaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia (689/1997).

Asian käsittelyyn sovelletaan muutoin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 4 §:ää oikeudenkäyntiaineistosta, 5 §:ää oikeusavusta, 6 §:ää hovioikeuden päätösvaltaisuudesta ja 7 §:n 2 ja 3 momenttia hovioikeuden päätöksestä. Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa

voimassa olevia säännöksiä. Suullisessa käsittelyssä vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

Asia on käsiteltävä kiireellisenä. Hovioikeuden päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta.

7 §

Käsittelyn vaikutus yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon

Jos tuomitun vankeusaika tulee täyteen ennen kuin asiassa annetaan päätös, vankeusaika jatkuu, kunnes päätös on annettu ja se on saanut lainvoiman.

Jos hovioikeus ei määrää tuomittua varmuusvankeuteen ja vankeusaikaa on päätöstä annettaessa suoritettavana vähemmän kuin kuusi kuukautta, hovioikeuden tulee määrätä ajankohta, jolloin tuomittu on vapautettava yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajalle. Ajankohtaa määrättäessä tulee huomioida edellytykset valvonta-ajan riittävälle valmistelulle. Ajankohdan tulee kuitenkin olla viimeistään kuuden kuukauden kuluttua päätöksen antamisesta, eikä valvonta-ajan alkaminen saa perusteettomasti viivästyä varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian käsittelyn vuoksi. Jos kuitenkin valvonta-ajan alkaminen on viivästynyt merkittävästi, hovioikeus voi määrätä, että valvonta-aika on lyhyempi kuin vuosi, kuitenkin vähintään kuusi kuukautta.

Jos hovioikeus ei määrää tuomittua varmuusvankeuteen ja vankeusaikaa on päätöstä annettaessa edelleen suoritettavana vähintään kuusi kuukautta, valvonta-aika alkaa 2 momentissa säädetystä poiketen silloin, kun se ilman varmuusvankeuden määräämistä koskevan asian käsittelyä alkaisi.

Jos hovioikeus määrää tuomitun varmuusvankeuteen, yhdistelmärangaistuksen vankeusaika kuluu varmuusvankeuden aikana, eikä tuomittuun sovelleta enää yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa koskevia säännöksiä. Jos kuitenkin korkein oikeus tässä tilanteessa kumoaa päätöksen, korkeimman oikeuden tulee määrätä valvonta-ajan alkamisesta noudattaen 2 ja 3 momenttia.

Sen estämättä, mitä 2 ja 3 momentissa säädetään valvonta-ajan alkamisesta, Rikosseuraamuslaitos voi päästää tuomitun valvonta-ajalle vasta, kun varmuusvankeuden määräämistä koskeva päätös on saanut lainvoiman.

3 luku

Varmuusvankeuden toimeenpano

8 §

Varmuusvankeuden toimeenpanon aloittaminen

Helsingin hovioikeuden on ilman aiheetonta viivytystä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle ratkaisustaan, jolla se on määrännyt tuomitun varmuusvankeuteen. Varmuusvankeuden toimeenpano alkaa sinä päivänä, jona ratkaisu on annettu.

9 §

Varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arviointi ja uusimisriskiä alentavat toimet

Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön on säännöllisesti yhteistyössä arvioitava varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön on yhteistyössä järjestettävä varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

4 luku

Varmuusvankeudesta vapauttaminen

10 §

Hakemus varmuusvankeudesta vapauttamiseksi

Varmuusvankeuteen määrätty voi hakea vapauttamista Helsingin hovioikeudelta aikaisintaan, kun vuosi on kulunut varmuusvankeuteen määräämisestä. Jos varmuusvankeuteen määrättyä ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, Rikosseuraamuslaitoksen on viipymättä tehtävä hakemus varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle, jos se katsoo 9 §:n 1 momentin nojalla tehtävän arvioinnin perusteella tai muutoin, ettei edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle enää ole.

11 §

Vapauttamisasian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Asia tulee vireille, kun hakemus saapuu Helsingin hovioikeuteen.

Rikosseuraamuslaitoksen on varmuusvankeuteen määrätyn tekemän hakemuksen johdosta annettava lausunto Helsingin hovioikeudelle. Lausunnossa Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko varmuusvankeuteen määrätty määrättävä rikoslain 2 c luvun 8 §:ssä tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Hovioikeuden on kuultava varmuusvankeuteen määrättyä Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon ja tämän lain 10 §:n 2 momentissa tarkoitetun hakemuksen johdosta.

Hovioikeuden on päätettävä, hankkiiko se Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangen riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Lausunto on kuitenkin hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Lausunto on annettava hovioikeudelle viimeistään kahden kuukauden kuluttua lausuntopyynnön lähettämisestä. Hovioikeus voi perustellusta syystä pidentää lausunnon laatimisen määräaikaan enintään kahdella kuukaudella.

Asian käsittelyyn sovelletaan muutoin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 3 §:ää asian käsittelystä hovioikeudessa, 4 §:ää oikeudenkäyntiaineistosta, 5 §:ää oikeusavusta, 6 §:ää hovioikeuden päätösvaltaisuudesta, 7 §:ää hovioikeuden päätöksestä ja 9 §:ää ehdonalaisen vapauttamisen täytäntöönpanokiellosta. Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa voimassa olevia säännöksiä. Suullisessa käsittelyssä vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

Vapauttamispäivää määrättäessä tulee huomioida rikoslain 2 c luvun 11 a §:n 4 momentissa säädetyllä tavalla muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus mainitun luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla käsittää sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärankaistuksen vankeusajan mahdollisesti jäljellä oleva osa.

5 luku

Muut säännökset

12 §

Muutoksenhaku

Hovioikeuden 5 ja 10 §:ssä tarkoitetun hakemuksen johdosta antamaan päätökseen sekä 6 §:n 4 momentin nojalla puolustajan määräämistä koskevaan päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

13 §

Muutoksenhakukielto

Tuomittu ei saa vaatia oikaisua eikä valittaa päätöksestä, joka koskee 4 §:ssä tarkoitettua Rikosseuraamuslaitoksen päätöstä varmuusvankeuden määräämistä koskevan selvityksen toimittamisesta syyttäjälle.

Hovioikeuden 11 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päätökseen riskiarvion hankkimisesta ei saa hakea erikseen muutosta.

14 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 1 §:n 2 momentti, 3 §:n 2 momentti, 5 §:n 1 momentti, 6 §:n 2 momentti ja 8 §, sellaisina kuin niistä ovat 1 §:n 2 momentti ja 3 §:n 2 momentti laissa 234/2022, seuraavasti:

1 §

Hakemus

Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvun 8 §:ssä tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys.

3 §

Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Hovioikeuden on päätettävä, hankkiiko se Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Lausunto on kuitenkin hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Hovioikeus voi päättää myös muun asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta vangille ja Rikosseuraamuslaitokselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

5 §

Oikeusapu

Vangille voidaan myöntää oikeusapulaissa (257/2002) tarkoitettua oikeusapua. Tällöin mainitun lain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää.

6 §

Hovioikeuden päätösvaltaisuus

Yksi jäsen voi kuitenkin ratkaista avustajan määräämistä koskevan asian. Yksi jäsen voi myös ratkaista asian, jos hakemus on peruutettu. Yksi jäsen voi tehdä päätöksen siitä, että hovioikeus hankkii 3 §:n 2 momentissa tarkoitetun lausunnon Vankiterveydenhuollon yksiköltä.

8 §

Muutoksenhaku

Hovioikeuden hakemuksen johdosta antamaan päätökseen samoin kuin sen 5 §:n 2 momentin nojalla tekemään päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Hovioikeuden 3 §:n 2 momentissa tarkoitettuun päätökseen riskiarvion hankkimisesta ei saa hakea erikseen muutosta. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

vankeuslain 14 ja 19 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 14 luvun 6 §:n 3 momentti sekä 19 luvun 5 §:n 2 momentti ja 8 §, sellaisina kuin niistä ovat 19 luvun 5 §:n 2 momentti laissa 931/2024 ja 8 § laissa 222/2022, seuraavasti:

14 luku

Poistumislupa

6 §

Lupa poistua saatettuna

Jos elinkautista vankeusrangaistusta suorittavalle tai varmuusvankeuteen määrätyle vangille ei myönnetä poistumislupaa 3 §:ssä tarkoitettuna aikana, hänelle on myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa.

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

5 §

Ilmoitukset poliisille

Murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen taikka yhdistelmärankaistukseen tuomitun tai varmuusvankeuteen määrätyn vangin vankilasta vapauttamisesta on ilmoitettava poliisille.

8 §

Tietojen antaminen mielentilatutkimusta tai väkivaltariskiarviointia suorittavalle yksikölle

Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus antaa mielentilatutkimusta tai väkivaltariskiarviointia suorittavalle yksikölle vangista tietoja, jotka ovat tarpeellisia mielentilatutkimuksen tai väkivaltariskiarvioinnin toimeenpanemiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

Laki

yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (2017/801) 2 §:n 1 momentti, 9 §:n 4 momentti, 26 §:n 3 momentti ja 31 §, sellaisena kuin niistä on 9 §:n 4 momentti laissa 226/2022, seuraavasti:

2 §

Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan valvonta-ajan tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää valvonta-aikaa suorittavan (*valvottavan*) valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

9 §

Valvonta-ajan täytäntöönpanon valmistelu

Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön on ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista pyydettävä Vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvontaan sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

26 §

Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi

Valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä. Tuomioistuimen päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. Tuomioistuin voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.

31 §

Ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevien säännösten soveltuminen

Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Jos yhdistelmärangaistusta suorittavalla on samaan aikaan täytäntöön pantavana määräaikainen vankeusrangaistus, josta hänet vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, ja hän alkaa samalla suorittaa yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa, täytäntöönpanossa sovelletaan

tätä lakia. Ehdonalaisen vapauden koeaika kuluu tänä aikana. Jos ehdonalaisen vapauden koeaika on pitempi kuin yhdistelmärangaistuksen valvonta-aika, jäljellä olevan koeajan täytäntöönpanoon sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden koeajasta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 ja 69 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 ja 5 momentti sekä 69 §, sellaisina kuin ne ovat, 37 §:n 3 momentti laissa 803/2017 sekä 37 §:n 5 momentti ja 69 § laissa 732/2015, seuraavasti:

17 luku

Todistelusta

37 §

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta tai mainitun luvun 11 a §:ssä tarkoitettu päätös varmuusvankeuteen määräämisestä, tuomioistuimen on pyydettävä lausunto syytetyn tai tuomitun riskistä syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Mielentilan tutkimisesta, väkivaltariskin arvioinnista ja niitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

69 §

Mielentilan tutkimista tai väkivaltariskin arviointia taikka painostusvankeutta tai noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Mielentilatutkimukseen tai väkivaltariskin arviointiin määrätty taikka painostusvankeuteen määrätty tai noudettavaksi määrätty todistaja saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 ja 11 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 luvun 10 §:n 2 momentti ja 11 §:n 3 momentti, sellaisena kuin niistä on 11 §:n 3 momentti laissa 423/2018, sekä
lisätään 11 luvun 5 a §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti seuraavasti:

6 luku

Pääkäsittelystä

10 §

Pääkäsittelyä on jatkettava lykkäyksen jälkeen niin pian kuin mahdollista. Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä eikä lykkäys johdu vastaajan mielentilan tutkimisesta tai väkivaltariskin arvioimisesta, käsittelyä on jatkettava viimeistään 14 päivän kuluessa käsittelyn lykkäämisestä tai siitä, kun lykkäämisen jälkeen on päätetty vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä.

11 §

Jos pääkäsittely on ollut lykättynä vastaajan mielentilan tutkimista tai väkivaltariskin arviointia varten, uutta pääkäsittelyä ei tarvitse toimittaa, vaikka käsittely on ollut lykättynä pidemmän ajan kuin 1 momentissa säädetään.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §

Edellä 1 ja 2 momentissa säädettyä sovelletaan myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettuun väkivaltariskin arviointiin ennen päätöstä yhdistelmärankaistukseen tuomitsemisesta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

8.

Laki

pakkokeinolain 3 luvun 15 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 15 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 452/2023, seuraavasti:

3 luku

Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa

15 §

Vangitsemisasian uudelleen käsittely

Jos rikoksesta epäilty on vangittu, sen tuomioistuimen, joka käsittelee syytteen, on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasiasta tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä. Ennen syytteen nostamista asia saadaan käsitellä uudelleen myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaiikkakunta kuuluu. Vangitsemisasiasta ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Jos pääkäsittelyä on lykätty vastaajan mielentilan tutkimisen tai väkivaltariskin arvioimisen johdosta, kyseisen vastaajan vangitsemisasiasta ei tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi pääkäsittelyn lykkäämisen aikana.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

Laki

mielenterveyslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mielenterveyslain (1116/1990) 6 §:n 1 momentti ja 3 luvun otsikko, sellaisina kuin ne ovat, 6 §:n 1 momentti laissa 583/2022 ja 3 luvun otsikko laissa 752/2015, sekä
lisätään lakiin uusi 16 a § seuraavasti:

6 §

Valtion mielisairaalassa annettava hoito

Valtion mielisairaalassa suoritetaan 15 §:ssä tarkoitettuja mielentilatutkimuksia ja 16 a §:ssä tarkoitettuja väkivaltariskiarvioita, ja sinne voidaan hyvinvointialueen sairaalan esityksestä ottaa hoidettaviksi mielisairaita ja muita mielenterveydenhäiriöitä potevia henkilöitä, joiden hoitaminen on erityisen vaarallista tai erityisen vaikeaa.

3 luku

Mielentilatutkimus, väkivaltariskiarviointi ja niiden jälkeinen hoito tahdosta riippumatta

16 a §

Väkivaltariskiarvio

Väkivaltariskiarvion tarkoituksena on arvioida syytetyn tai tuomitun riskiä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Arvioinnissa on käytettävä tieteelliseen tutkimukseen perustuvia menetelmiä.

Jos tuomioistuimella on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin nojalla pyytänyt lausunnon syytetyn tai tuomitun riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, väkivaltariskiarvioon sovelletaan mitä tämän lain 15, 16, 18, 20, 25 ja 26 §:ssä, 31 §:n 3 ja 4 momentissa, 32 §:n 2 momentissa ja 33 §:n 1 momentissa säädetään mielentilatutkimuksesta ja väkivaltariskiarvioon määrättyyn henkilöön, mitä 4 a luvussa säädetään tutkimukseen määrätystä henkilöstä. Lisäksi sovelletaan vastaavasti, mitä 34 §:n nojalla annetuissa säännöksissä säädetään mielentilatutkimuksesta.

Sen estämättä, mitä 16 §:n 2 momentissa säädetään, lausunto rikoksesta tuomitun väkivaltariskistä on varmuusvankeudesta annetun lain (/) 6 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua siitä, kun Helsingin hovioikeus on pyytänyt lausuntoa. Helsingin hovioikeus voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on annettava saamansa lausunnon perusteella oma lausuntonsa tuomitun väkivaltariskistä Helsingin hovioikeudelle kahden viikon kuluessa edellä tarkoitettua määräajasta.

Jos edellytykset yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista harkittaessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin nojalla väkivaltariskiarvioon määrätyn määräämiseen hoitoon hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, kun väkivaltariskiarvio on tehty, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on määrättävä hänet hoitoon hänen tahdostaan riippumatta. Tahdosta riippumattomaan hoitoon ja sitä koskevaan menettelyyn sovelletaan, mitä tässä laissa ja sen nojalla annetuissa säännöksissä säädetään tahdosta riippumattomasta hoidosta mielentilatutkimuksen jälkeen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.

Laki

rikosrekisterilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti, 4 §:n 1 momentin 1 a, 2 ja 3 kohta sekä 10 §:n 2 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 2 §:n 1 momentti laissa 806/2017, 4 §:n 1 momentin 1 a kohta laissa 377/2010, 4 §:n 1 momentin 2 kohta laissa 453/2011 ja 4 §:n 1 momentin 3 kohta laissa 331/2011, sekä

lisätään 2 §:n 3 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 215/2012, 806/2017 ja 74/2023, uusi 11 a kohta seuraavasti:

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuihin, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeuteen, yhdistelmärankaistukseen, valvontarangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 tai 2 momentin nojalla rankaistukseen tuomitsematta taikka määrätty varmuusvankeuteen. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1446/2007) tai asevelvollisuuslain (1438/2007) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta tai valvontarangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuihin, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Rikosrekisteriin merkitään seuraavat tiedot:

11 a) varmuusvankeuden alkaminen, varmuusvankeudesta vapauttaminen, jäännösrangaistuksen pituus ja ehdonalaisen vapauden koeajan päätyminen;

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

1 a) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle epäiltyä, syytettyä tai tuomituttua koskevan mielentilatutkimuksen tai väkivaltariski-arvion tekemistä varten;

2) syyttäjälle syytettyä, syyteharkintaa, varmuusvankeuden hakemista ja pakkokeinoasiaa varten;

3) Rikosseuraamuslaitokselle rankaistuksen täytäntöönpanoa, varmuusvankeutta koskevaa harkintaa ja soveltuvuus selvitystä varten sekä oikeusministeriön asianomaiselle virkamiehelle armahdusasioiden esittelyä varten;

10 §

Yksittäistä rankaistusta koskevaa tietoa ei kuitenkaan poisteta, jos henkilöstä on rikosrekisterissä sellainen tieto, jota 1 momentin nojalla ei vielä voida poistaa.

Yhdistelmärangaistusta koskevaa tietoa ei poisteta, jos rikosrekisterissä on tieto henkilön määräämisestä yhdistelmärangaistuksen vankeusajan jälkeen varmuusvankeuteen. Kaikki henkilöä koskevat tiedot poistetaan kuitenkin rikosrekisteristä silloin, kun asianomainen henkilö on kuollut tai hänen syntymästään on kulunut 90 vuotta. Armahduspäätös ei vaikuta rikosrekisterimerkintöjen poistamiseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

11.

Laki

henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain (1301/2021)
3 §:n 1 momentin 3 kohta, sellaisena kuin se on laissa 98/2025, ja
lisätään lakiin uusi 17 a § seuraavasti:

3 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

3) *vangilla* henkilöä, joka suorittaa vankeusrangaistusta, yhdistelmärangaistusta, sakon muuntorangaistusta tai sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain (89/2025) 74 §:n 4 momentissa tarkoitettua arestia vankilassa taikka on valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 26 §:ssä tarkoitettulla tavalla toimitettu vankilaan, rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 a §:n nojalla määrätty varmuusvankeuteen taikka yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 24 §:n nojalla säilöön otettu;

17 a §

Oikeus saada tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta väkivaltariskiarviosta

Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta yhdistelmärangaistukseen tuomittua tai varmuusvankeuteen määrättyä koskevasta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettua väkivaltariskiarviosta ja siihen perustuvasta lausunnosta tiedot, jotka ovat välttämättömiä vangin uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi sekä varmuusvankeudesta annetun lain (/) 4 §:ssä tarkoitettua selvityksen antamisen tarpeellisuuden arvioimiseksi.

Tämän pykälän nojalla saatuja asiakirjoja saavat käsitellä vain ne Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet, jotka välttämättä tarvitsevat niitä 1 momentissa mainitun tehtävänsä suorittamiseksi. Asiakirjat on hävitettävä heti, kun ne eivät enää ole tarpeen 1 momentissa säädettyjä tarkoituksia varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

12.

Laki

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain (1635/2015) 6 §:n 1 momentin johdantokappale ja 7 kohta sekä 5 momentti ja 7 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat 6 §:n 1 momentin johdantokappale laissa 721/2023, 6 §:n 1 momentin 7 kohta laissa 229/2022 sekä 6 §:n 5 momentti ja 7 §:n 1 momentti laissa 189/2019, sekä

lisätään 6 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 229/2022 ja 721/2023, uusi 8 ja 9 kohta seuraavasti:

6 §

Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen

Sen lisäksi, mitä potilastietojen luovuttamisesta säädetään asiakastietolain 8 luvussa tai muussa laissa, saa vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö luovuttaa pyynnöstä ja myös omasta aloitteestaan potilasrekisteriin tallennettuja tietoja seuraavasti:

7) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu yhdistelmärangaistukseen tuomitun vangin valvonta-ajan valmistelu, valmistelua varten väkivaltariski-arvio;

8) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu varmuusvankeudesta annetun lain (/) 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun vangin vapauttamisasian käsitteleminen, mainitun asian käsittelemiseksi väkivaltariski-arvio sekä asiakasarvioinnin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnoista vastaavalle virkamiehelle arvioidun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto väkivaltariski-arvion johtopäätöksistä;

9) rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnoista vastaavalle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi sekä uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Edellä 1 momentin 6 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä varten saa luovuttaa myös tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettuun rikosasian vastaajan mielentilan tutkimukseen perustuvaan lausuntoon sisältyvästä arviosta siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

7 §

Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta

Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada muun terveydenhuollon toimintayksikön potilasrekisterin tietoja, jotka ovat välttämättömiä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 3 §:n 2 momentissa, yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 9 §:n 4 momentissa, varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitetun vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Edellä tarkoitetun arvion tai lausunnon laatimiseksi Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitetusta mielentilan tutkimuksesta, väkivaltariskiarviosta sekä niihin perustuvasta lausunnosta. Vankiterveydenhuollon yksiköllä on lisäksi vankeuslain 10 luvussa säädettyjen tehtäviensä hoitamiseksi sekä varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä säädettyä tehtävää varten oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta välttämättömät tiedot oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetusta väkivaltariskiarviosta ja siihen perustuvasta lausunnosta tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

13.

Laki

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 ja 3 momentti sekä 5 g §, sellaisina kuin ne ovat, 3 a §:n 2 momentti laissa 751/2015, 3 a §:n 3 momentti laissa 1067/2009 ja 5 g § laissa 553/2019, seuraavasti:

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai väkivaltariskiä koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa on puheenjohtaja, jonka tulee olla Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen virkamies, jolla on tehtävässä tarvittava asiantuntemus, kolme muuta jäsentä sekä heistä jokaisella yksi tai useampi henkilökohtainen varajäsen. Jäsenistä yhden tulee edustaa oikeustieteellistä ja kahden psykiatrista asiantuntemusta. Psykiatrista asiantuntemusta edustavista jäsenistä toisen tulee edustaa lisäksi hyvinvointialuetta, Helsingin kaupunkia tai HUS-yhtymää. Lisäksi lautakunnassa on kehitysvammahuollon asiantuntemusta edustava jäsen ja hänellä yksi tai useampi henkilökohtainen varajäsen. Käsiteltäessä henkilön määräämistä hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa kehitysvammahuollon asiantuntemusta edustava jäsen osallistuu asian käsittelyyn.

5 g §

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja mielentilatutkimusta tai väkivaltariskiarviota Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määräyksestä mielenterveyslain (1116/1990) nojalla suorittavalla on oikeus saada maksutta sekä salassapitovelvollisuutta koskevien säännösten estämättä mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi välttämättömät tiedot valtion ja kunnan viranomaiselta, hyvinvointialueelta sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä, Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta, potilasvahinkolautakunnalta, eläkesäätiöltä ja muulta eläkelaitokselta, vakuutuslaitokselta, sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023) 4 §:n 2 kohdassa tarkoitetulta palveluntuottajalta, joka tuottaa sosiaali- tai terveyspalveluja yksityisoikeudellisessa muodossa, sekä apteekilta. Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalla on oikeus saada vastaavat tiedot sille tämän lain 3 a §:n 2 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

14.

Laki

rikosvahinkolain 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikosvahinkolain (1204/2005) 13 §:n 1 momentin 2 kohta seuraavasti:

13 §

Laitokseen sijoitetun aiheuttama esinevahinko

Tämän lain nojalla korvataan esinevahinko, jonka on aiheuttanut:

2) mielisairauden tai muun mielenterveydenhäiriön, mielentilatutkimuksen, väkivaltariskiarvion, tartuntataudin, kehitysvammaisuuden, päihteiden käytön, päihtymyksen taikka muun näihin verrattavan syyn vuoksi tahdostaan riippumatta laitokseen sijoitettu tai säilöön otettu henkilö;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

15.

Laki

viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 27 kohta, sellaisena kuin se on laissa 277/2019, seuraavasti:

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, rikoksesta syytetylle tai tuomitulle tehdystä oikeuspsykiatrisesta väkivaltariskiarviosta, nuoresta rikoksesta epäilystä laaditusta seuraamusselvityksestä, nuorisorangaistuksen rangaistusajan suunnitelmasta, yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen tai 21 vuotta täytettyään rikoksen tehneen ehdollisen vankeuden valvonnan seuraamusselvityksestä, valvontarangaistuksen edellytysten selvittämisestä, rangaistusajan suunnitelmasta, vapauttamissuunnitelmasta, valvontasuunnitelmasta tai elinkautisvangin vapauttamismenettelyä tai yhdistelmärankaistukseen kuuluvaa valvonta-aikaa varten annetusta lausunnosta;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

16.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007)
9 §:n 1 momentin 4 kohta, sellaisena kuin se on laissa 278/2019, seuraavasti:

9 §

Salassa pidettävä oikeudenkäyntiasiakirja

Oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä salassa siltä osin kuin se sisältää:

4) tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, rikoksesta syytetylle tai tuomitulle tehdystä oikeuspsykiatrisesta väkivaltariskiarviosta, nuoresta rikoksesta epäilystä laaditusta seuraamusselvityksestä, nuorisorangaistuksen rangaistusajan suunnitelmasta, yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen tai 21 vuotta täytettyään rikoksen tehneen ehdollisen vankeuden valvonnan seuraamusselvityksestä, elinkautisvangin vapauttamismenettelyä tai yhdistelmä-rangaistukseen kuuluvaa valvonta-aikaa varten annetusta lausunnosta tai rikosrekisteristä;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

17.

Laki

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetun lain 4 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetun lain (1139/2007) 4 a §:n 1 momentin 9 kohta, sellaisena kuin se on laissa 301/2013, seuraavasti:

4 a §

Instituutin tiedonsaantioikeus

Instituutilla on salassapitosäännösten ja tuomioistuinten antamien salassapitomääräysten sekä muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä oikeus pyynnöstä saada maksutta instituutin tutkimus- ja seurantatehtävien toteuttamiseksi tarpeellisia tietoja seuraavasti:

9) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tiedot oikeuspsykiatrisista mielentilalausunnoista ja tiedot väkivaltariski-arvioista;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 26.2.2026

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

1.

Laki

rikoslain 2 c luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun otsikko, 4 §:n 2 momentti, 10 §:n 2 momentti, 11 ja 12 § sekä 13 §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun otsikko, 4 §:n 2 momentti, 12 § ja 13 §:n 2 momentti laissa 800/2017, 10 §:n 2 momentti laissa 628/2013 sekä 11 § laeissa 800/2017 ja 923/2024, sekä

lisätään 2 c luvun 4 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 800/2017, uusi 3 momentti, 10 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 1099/2010, 628/2013, 800/2017 ja 231/2022, uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 ja 4 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentiksi, sekä uusi 11 a ja 12 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 c luku

2 c luku

Vankeudesta ja yhdistelmärangaistuksesta

**Vankeudesta, yhdistelmärangaistuksesta
ja varmuusvankeudesta**

4 §

4 §

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen

Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa.

(uusi)

Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa. *Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää lisäksi varmuusvankeuden, johon tuomittu on määrätty ennen elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista.*

Varmuusvankeus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa varmuusvankeuden kanssa.

10 §

10 §

*Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta**Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta*

Harkittaessa kysymystä ehdonalaisesta vapauttamisesta kiinnitetään huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.

Ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on vankilassaoloajan lisäksi otettava huomioon:

1) elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatu;

2) muut rangaistukset, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana;

3) tuomitun muu mahdollinen myöhempi rikollisuus;

4) 9 §:n 2 momentissa tarkoitetut seikat;

5) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin;

6) tuomitusta mahdollisesti tehty uusimisriskiä koskeva arvio; sekä

7) tuomitun mahdollinen sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.

Jos 2 momentissa tarkoitettujen seikkojen perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, vankia ei voida päästää ehdonalaiseen vapauteen.

11 §

Yhdistelmä-rangaistus

Tuomioistuim voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että syytetty tuomitaan yhdistelmä-rangaistukseen, joka koostuu enintään tapaukseen sovellettavien säännösten mukaan rikoksesta säädetyn enimmäisrangaistuksen pituisesta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta, jonka pituus on vuosi. Yhdistelmä-rangaistukseen ei sovelleta

11 §

Yhdistelmä-rangaistus

Tuomioistuim voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että rikoksentekijä tuomitaan yhdistelmä-rangaistukseen, joka koostuu vähintään rangaistuksen määrittämisestä säädettyjen säännösten mukaan mitattavasta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Yhdistelmä-rangaistukseen tuomittu vapautuu valvonta-ajalle mainitun vankeusajan

ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Edellytyksenä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemiselle on, että:

1) rikoksentekijä tuomitaan määräaikaaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

2) rikoksentekijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt 1 kohdassa mainittuun rikokseen tai tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta; ja

3) rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen

jälkeen, jos syyttäjää ei ole hakenut hänen määräämistään varmuusvankeuteen 11 a §:n mukaisesti. Valvonta-ajan pituus on yksi vuosi, jollei hovioikeus ole varmuusvankeudesta annetun lain (/) 7 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla määrännyt valvonta-ajan pituudesta toisin. Valvonta-ajan on kuitenkin aina oltava vähintään kuusi kuukautta. Yhdistelmärangaistukseen ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Edellytyksenä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemiselle on, että:

1) rikoksentekijä olisi tuomittava määräaikaaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

2) rikoksentekijä on ennen rikoksen tekemistä tuomittu 1 kohdassa mainitusta rikoksesta, johon hän on syyllistynyt uutta rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana, tai hän on tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta taikka yhdistelmärangaistuksen jälkeen määrättyä varmuusvankeutta; ja

3) rikoksesta ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisessa selvityksessä arvioidun

perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Jos kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan muu kuin elinkautinen vankeusrangaistus ja ainakin yksi rikoksista on 2 momentin 1 kohdassa mainittu rikos, josta rikoksentekijä olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava yhdistelmärangaistukseen, rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus. Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta. Myös tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituus on yksi vuosi.

Valvonta-aika on yhteensä yksi vuosi myös, jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus.

Jos yhdistelmärangaistusta suorittavalla on samaan aikaan täytäntöön pantavana määräaikainen vankeusrangaistus, josta hänet vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, ja hän alkaa samalla suorittaa yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa, täytäntöönpanossa sovelletaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annettua lakia (801/2017). Ehdonalaisen vapauden koeaika kuluu tänä aikana. Jos ehdonalaisen vapauden koeaika on pitempi kuin yhdistelmärangaistuksen valvonta-aika, jäljellä olevan koeajan täytäntöönpanossa sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden koeajasta säädetään.

(uusi)

uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikoksentekijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Jos 2 momentin 2 kohdassa säädetty edellytykset eivät täyty, rikoksentekijä voidaan tuomita yhdistelmärangaistukseen, jos hänet olisi tuomittava mainitun momentin 1 kohdassa tarkoitettua rikoksesta vähintään kahdeksan vuoden vankeusrangaistukseen ja jos momentin 3 kohdassa säädetty edellytys täyttyy.

Jos 2 momentissa tarkoitettu rikoksentekijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, vähintään yhden rikoksen tulee täyttää mainitun momentin 1 kohdassa säädetty edellytykset. Jos 3 momentissa tarkoitettu rikoksentekijä tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta, yhdistelmärangaistus voidaan muiden mainitussa momentissa säädettyjen edellytysten täytyessä tuomita, jos vähintään yksi rikos täyttää 2 momentin 1 kohdassa säädetty edellytykset ja yhteinen rangaistus on pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa kaikista syyksi luetuista rikoksista tuomitaan yhdistelmärangaistus.

Yhdistelmärangaistusta tuomittaessa määrättävän vankeusajan pituuteen sovelletaan mitä 7 luvun 2 §:ssä säädetään yhteisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen enimmäis- ja vähimmäispituudesta. Tässä momentissa tarkoitetuissa tilanteissa valvonta-ajan pituuteen sovelletaan 1 momenttia.

Myös silloin, jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useampi yhdistelmärangaistus, valvonta-ajan pituuteen sovelletaan 1 momenttia.

11 a §

Varmuusvankeus

Yhdistelmärangaistukseen tuomittu voidaan määrätä varmuusvankeuteen, jos on edelleen

olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja varmuusvankeuteen määräämistä on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Helsingin hovioikeus päättää varmuusvankeuteen määräämisestä syyttäjän hakemuksesta. Harkinnassa on otettava huomioon:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettu tuomitun uusimisriskiä koskeva selvitys;

2) rikokset, joihin tuomittu on syyllistynyt ennen yhdistelmä-rangaistukseen tuomitsemista tai sen jälkeen;

3) 9 §:n 2 momentissa tarkoitetut seikat; sekä

4) vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.

Syyttäjän on haettava varmuusvankeuteen määräämistä varmuusvankeudesta annetun lain 5 §:n mukaisesti.

Jos hakemus varmuusvankeuteen määräämisestä hylätään, Helsingin hovioikeus määrää päätöksessään tuomitun vapautumisesta valvonta-ajalle varmuusvankeudesta annetun lain 7 §:n mukaisesti.

Helsingin hovioikeuden on arvioitava varmuusvankeuden jatkamisen edellytyksiä varmuusvankeuteen määrätyn tai Rikosseuraamuslaitoksen hakemuksesta varmuusvankeudesta annetun lain mukaisesti. Jos on olemassa ilmeinen vaara, että varmuusvankeuteen määrätty vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden ja vapauden suojelemiseksi, varmuusvankeutta on jatkettava. Jatkamisen edellytyksiä harkittaessa on otettava huomioon 1 momentin 2–4 kohdassa tarkoitetut seikat sekä varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa tarkoitettu mahdollinen Vankiterveydenhuollon yksikön lausunto vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan,

henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Jos edellytyksiä varmuusvankeuden jatkamiselle ei ole, varmuusvankeuteen määrätty on päästettävä ehdonalaiseen vapauteen. Vapauttamispäivää määrättäessä tulee kuitenkin huomioida muut rangaistukset, jotka varmuusvankeus tämän luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla käsittää, sekä varmuusvankeutta edeltäneen yhdistelmärangaistuksen vankeusajan mahdollisesti jäljellä oleva osa. Ehdonalaiseen vapauttamiseen sovelletaan, mitä 10 §:n 4 momentissa säädetään valvotusta koevapaudesta ja vapauttamisen uudelleen käsittelystä.

12 §

Yhdistelmärangaistus koventamisperusteena

Jos yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa vankeusajan päättymisestä rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärangaistukseen, kyseessä on rangaistuksen koventamisperuste.

(uusi)

12 §

Yhdistelmärangaistus koventamisperusteena

Jos yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vankeusajan suorittanut tekee kolmen vuoden kuluessa yhdistelmärangaistuksen vankeusajan päättymisestä tai yhdistelmärangaistuksen jälkeen määrätystä varmuusvankeudesta vapautumisesta rikoksen, josta hänet olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmärangaistukseen, kyseessä on rangaistuksen koventamisperuste.

12 a §

Aikaisemmin tuomitun rangaistuksen vaikutus yhdistelmärangaistuksen määräämiseen

Sen lisäksi, mitä 11 §:ssä säädetään yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisesta, mainitun pykälän 3 momentissa tarkoitettu rikoksentehtäjä, joka olisi tuomittava 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetusta rikoksesta määrääkaaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen, voidaan tuomita syyttäjän vaatimuksesta yhdistelmärangaistukseen, jos hänet on aikaisemmin tuomittu rangaistukseen rikoksesta, joka olisi voinut tulla

tuomittavaksi samalla kertaa tuomittavana olevan rikoksen kanssa ja rikoksista tuomittava yhteinen rangaistus olisi tällöin ollut pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Edellytyksenä on lisäksi, että rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetussa selvityksessä arvioidun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikosentekijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Edellä 11 §:n 3 momentissa tarkoitettu rikosentekijä voidaan tuomita syyttäjän vaatimuksesta yhdistelmärankaistukseen myös, jos hänet on aikaisemmin tuomittu vähintään kolmen vuoden pituiseen määräaikaaiseen vankeusrangaistukseen mainitun pykälän 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettua rikoksesta, hänet tuomitaan uuteen, vähintään kolmen vuoden pituiseen määräaikaaiseen vankeusrangaistukseen, ja aikaisemmin tuomittu rikos olisi voinut tulla tuomittavaksi samalla kertaa tuomittavana olevan rikoksen kanssa. Edellytyksenä on lisäksi, että rikoksista tuomittava yhteinen rangaistus olisi tällöin ollut pituudeltaan vähintään kahdeksan vuotta vankeutta ja että rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitetussa selvityksessä arvioidun uusimisriskin perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että rikosentekijä vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

13 §

Ehdonalaisen vapauden koeaika

 Elinkautiseen vankeuteen tuomitun
 ehdonalaisen vapauden koeaika ja
 jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.

13 §

Ehdonalaisen vapauden koeaika

 Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ja
 varmuusvankeuteen määrätyn ehdonalaisen
 vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat
 kolme vuotta.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

*Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain
voimaantuloa, ja siitä seuraavan
rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan
tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita
säännöksiä.*

3.

Laki

elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 1 §:n 2 momentti, 3 §:n 2 momentti, 5 §:n 1 momentti, 6 §:n 2 momentti ja 8 §, sellaisina kuin niistä ovat 1 §:n 2 momentti ja 3 §:n 2 momentti laissa 234/2022, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 §

Hakemus

—————
Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvussa tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys. *Elinkautiseen vankeuteen tuomittua koskevaan lausuntoon on lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä syyllystyä väkivaltarikokseen.*
—————

3 §

Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

—————
Hovioikeus voi omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta vangille ja Rikosseuraamuslaitokselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.
—————

1 §

Hakemus

—————
Rikosseuraamuslaitoksen on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvun 8 §:ssä tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys.
—————

3 §

Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

—————
Hovioikeuden on päätettävä, hankkiiko se Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnon vangin riskistä syyllystyä uuteen vakavaan, henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Lausunto on kuitenkin hankittava aina ennen vapauttavan päätöksen tekemistä. Hovioikeus voi päättää myös muun asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan
—————

Voimassa oleva laki

Ehdotus

esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta vangille ja Rikosseuraamuslaitokselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

5 §

5 §

Oikeusapu

Oikeusapu

Vangille voidaan asiaa käsiteltäessä myöntää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään. Oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää. Oikeusavun myöntämisestä päättää tuomioistuin.

Vangille voidaan myöntää oikeusapulaissa (257/2002) tarkoitettua oikeusapua. Tällöin mainitun lain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää.

6 §

6 §

Hovioikeuden päätösvaltaisuus

Hovioikeuden päätösvaltaisuus

Yksi jäsen voi kuitenkin ratkaista oikeusavun myöntämistä ja avustajan määräämistä koskevan asian.

Yksi jäsen voi kuitenkin ratkaista avustajan määräämistä koskevan asian. Yksi jäsen voi myös ratkaista asian, jos hakemus on peruutettu. Yksi jäsen voi tehdä päätöksen siitä, että hovioikeus hankkii 3 §:n 2 momentissa tarkoitetun lausunnon Vankiterveydenhuollon yksiköltä.

8 §

8 §

Muutoksenhaku

Muutoksenhaku

Hovioikeuden hakemuksen johdosta antamaan päätökseen samoin kuin sen 5 §:n nojalla tekemään päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

Hovioikeuden hakemuksen johdosta antamaan päätökseen samoin kuin sen 5 §:n 2 momentin nojalla tekemään päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Hovioikeuden 3 §:n 2 momentissa tarkoitettuun päätökseen riskiarvion hankkimisesta ei saa hakea erikseen muutosta. Asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena

Voimassa oleva laki

Ehdotus

oikeusasteena käsittelemistä asioista
säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

.

4.

Laki

vankeuslain 14 ja 19 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 14 luvun 6 §:n 3 momentti sekä 19 luvun 5 §:n 2 momentti ja 8 §, sellaisina kuin niistä ovat 19 luvun 5 §:n 2 momentti laissa 931/2024 ja 8 § laissa 222/2022, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

14 luku

14 luku

Poistumislupa

Poistumislupa

6 §

6 §

Lupa poistua saatettuna

Lupa poistua saatettuna

Jos elinkautista vankeusrangaistusta suorittavalle vangille ei myönnetä poistumislupaa 3 §:ssä tarkoitettuna aikana, hänelle on myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa.

Jos elinkautista vankeusrangaistusta suorittavalle *tai varmuusvankeuteen määrätylle* vangille ei myönnetä poistumislupaa 3 §:ssä tarkoitettuna aikana, hänelle on myönnettävä lupa poistua saatettuna vähintään kerran vuodessa.

19 luku

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

5 §

5 §

Ilmoitukset poliisille

Ilmoitukset poliisille

Murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen taikka yhdistelmärangaistukseen tuomitun vangin vankilasta vapauttamisesta on ilmoitettava poliisille.

Murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, naisen sukuelinten silpomisesta, törkeästä raiskauksesta, lapsenraiskauksesta, törkeästä lapsenraiskauksesta, törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen taikka yhdistelmärangaistukseen tuomitun *tai varmuusvankeuteen määrätyn* vangin vankilasta vapauttamisesta on ilmoitettava poliisille.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

8 §

Tietojen antaminen mielentilatutkimusta suorittavalle yksikölle

Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus antaa mielentilatutkimusta suorittavalle yksikölle vangista tietoja, jotka ovat tarpeellisia mielentilatutkimuksen toimeenpanemiseksi.

8 §

*Tietojen antaminen mielentilatutkimusta **tai väkivaltariski**arviointia suorittavalle yksikölle*

Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus antaa mielentilatutkimusta *tai väkivaltariski*arviointia suorittavalle yksikölle vangista tietoja, jotka ovat tarpeellisia mielentilatutkimuksen *tai väkivaltariski*arvioinnin toimeenpanemiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

5.

Laki

yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (2017/801) 2 §:n 1 momentti, 9 §:n 4 momentti, 26 §:n 3 momentti ja 31 §, sellaisena kuin niistä on 9 §:n 4 momentti laissa 226/2022, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan vuoden mittaisen valvonta-ajan tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää valvonta-aikaa suorittavan (valvottavan) valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

9 §

Valvonta-ajan täytäntöönpanon valmistelu

Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön on ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista pyydettävä Vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvontaan sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen.

26 §

Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi

Valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä. Tuomioistuimen päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta.

2 §

Valvonta-ajan tarkoitus ja sisältö

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan valvonta-ajan tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää valvonta-aikaa suorittavan (valvottavan) valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

9 §

Valvonta-ajan täytäntöönpanon valmistelu

Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarvioinnin yksikön on ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista pyydettävä Vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvontaan sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

26 §

Valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi

Valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä. Tuomioistuimen päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta. *Tuomioistuin*

Voimassa oleva laki

Ehdotus

voi muuntaessaan valvonta-ajan vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta määrätä tuomitun vangittavaksi, kunnes päätöksen täytäntöönpano alkaa.

31 §

Kielto soveltaa ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevia säännöksiä

Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

31 §

Ehdonalaista vapauttamista ja valvottua koevapautta koskevien säännösten soveltuminen

Yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanoon ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä.

Jos yhdistelmärangaistusta suorittavalla on samaan aikaan täytäntöön pantavana määräaikainen vankeusrangaistus, josta hänet vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, ja hän alkaa samalla suorittaa yhdistelmärangaistuksen valvonta-aikaa, täytäntöönpanossa sovelletaan tätä lakia. Ehdonalaisen vapauden koeaika kuluu tänä aikana. Jos ehdonalaisen vapauden koeaika on pitempi kuin yhdistelmärangaistuksen valvonta-aika, jäljellä olevan koeajan täytäntöönpanoon sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden koeajasta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

6.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 ja 69 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 ja 5 momentti sekä 69 §, sellaisina kuin ne ovat, 37 §:n 3 momentti laissa 803/2017 sekä 37 §:n 5 momentti ja 69 § laissa 732/2015, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 luku

17 luku

Todistelusta

Todistelusta

Asiantuntijat

Asiantuntijat

37 §

37 §

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta *tai mainitun luvun 11 a §:ssä tarkoitettu päätös varmuusvankeuteen määrittämisestä, tuomioistuimen on pyydettävä lausunto syytetyn tai tuomitun riskistä syyllystyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.*

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Mielentilan tutkimisesta, väkivaltariskin arvioinnista ja niitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

69 §

69 §

Mielentilan tutkimista taikka painostusvankeutta tai noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Mielentilatutkimukseen määrätty taikka painostusvankeuteen määrätty tai noudettavaksi määrätty todistaja saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaika. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä

Mielentilan tutkimista *tai väkivaltariskin arviointia* taikka painostusvankeutta tai noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Mielentilatutkimukseen *tai väkivaltariskin arviointiin* määrätty taikka painostusvankeuteen määrätty tai noudettavaksi määrätty todistaja saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaika. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

.

7.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 ja 11 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 luvun 10 §:n 2 momentti ja 11 §:n 3 momentti, sellaisena kuin niistä on 11 §:n 3 momentti laissa 423/2018, sekä
lisätään 11 luvun 5 a §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 luku

Pääkäsittelystä

10 §

Pääkäsittelyä on jatkettava lykkäyksen jälkeen niin pian kuin mahdollista. Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä eikä lykkäys johdu vastaajan mielentilan tutkimisesta, käsittelyä on jatkettava viimeistään 14 päivän kuluessa käsittelyn lykkäämisestä tai siitä, kun lykkäämisen jälkeen on päätetty vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä.

11 §

Jos pääkäsittely on ollut lykättynä vastaajan mielentilan tutkimista varten, uutta pääkäsittelyä ei tarvitse toimittaa, vaikka käsittely on ollut lykättynä pidemmän ajan kuin 1 momentissa säädetään.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §

6 luku

Pääkäsittelystä

10 §

Pääkäsittelyä on jatkettava lykkäyksen jälkeen niin pian kuin mahdollista. Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä eikä lykkäys johdu vastaajan mielentilan tutkimisesta tai väkivaltariskin arvioimisesta, käsittelyä on jatkettava viimeistään 14 päivän kuluessa käsittelyn lykkäämisestä tai siitä, kun lykkäämisen jälkeen on päätetty vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä.

11 §

Jos pääkäsittely on ollut lykättynä vastaajan mielentilan tutkimista tai väkivaltariskin arviointia varten, uutta pääkäsittelyä ei tarvitse toimittaa, vaikka käsittely on ollut lykättynä pidemmän ajan kuin 1 momentissa säädetään.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

Edellä 1 ja 2 momentissa säädettyä sovelletaan myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettuun väkivaltariskin arviointiin ennen päätöstä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

8.

Laki

pakkokeinolain 3 luvun 15 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 15 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 452/2023, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 luku

3 luku

Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa

Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa

15 §

15 §

Vangitsemisasian uudelleen käsittely

Vangitsemisasian uudelleen käsittely

Jos rikoksesta epäilty on vangittu, sen tuomioistuimen, joka käsittelee syytteen, on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasia tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä. Ennen syytteen nostamista asia saadaan käsitellä uudelleen myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Vangitsemisasiaa ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Jos pääkäsittelyä on lykätty vastaajan mielentilan tutkimisen johdosta, kyseisen vastaajan vangitsemisasiaa ei tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi pääkäsittelyn lykkäämisen aikana.

Jos rikoksesta epäilty on vangittu, sen tuomioistuimen, joka käsittelee syytteen, on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasia tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä. Ennen syytteen nostamista asia saadaan käsitellä uudelleen myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Vangitsemisasiaa ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Jos pääkäsittelyä on lykätty vastaajan mielentilan tutkimisen tai väkivaltariskin arvioimisen johdosta, kyseisen vastaajan vangitsemisasiaa ei tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi pääkäsittelyn lykkäämisen aikana.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

9.

Laki

mielenterveyslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mielenterveyslain (1116/1990) 6 §:n 1 momentti ja 3 luvun otsikko, sellaisina kuin ne ovat, 6 §:n 1 momentti laissa 583/2022 ja 3 luvun otsikko laissa 752/2015, sekä lisätään lakiin uusi 16 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 §

Valtion mielisairaalassa annettava hoito

Valtion mielisairaalassa suoritetaan 15 §:ssä tarkoitettuja mielentilatutkimuksia, ja sinne voidaan hyvinvointialueen sairaalan esityksestä ottaa hoidettaviksi mielisairaita ja muita mielenterveydenhäiriöitä potevia henkilöitä, joiden hoitaminen on erityisen vaarallista tai erityisen vaikeaa.

— — — — —

3 luku

**Mielentilatutkimukseen määrätyn
mielentilan tutkiminen ja hoito tahdosta
riippumatta**

16 a §

(uusi)

6 §

Valtion mielisairaalassa annettava hoito

Valtion mielisairaalassa suoritetaan 15 §:ssä tarkoitettuja mielentilatutkimuksia ja 16 a §:ssä tarkoitettuja väkivaltariskiarvioita, ja sinne voidaan hyvinvointialueen sairaalan esityksestä ottaa hoidettaviksi mielisairaita ja muita mielenterveydenhäiriöitä potevia henkilöitä, joiden hoitaminen on erityisen vaarallista tai erityisen vaikeaa.

— — — — —

3 luku

**Mielentilatutkimus, väkivaltariskiarviointi
ja niiden jälkeinen hoito tahdosta
riippumatta**

16 a §

Väkivaltariskiarvio

Väkivaltariskiarvion tarkoituksena on arvioida syytetyn tai tuomitun riskiä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Arvioinnissa on käytettävä tieteelliseen tutkimukseen perustuvia menetelmiä.

Jos tuomioistuimella on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin nojalla pyytänyt lausunnon syytetyn tai tuomitun riskistä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen,

väkivaltariskiarvioon sovelletaan mitä tämän lain 15, 16, 18, 20, 25 ja 26 §:ssä, 31 §:n 3 ja 4 momentissa, 32 §:n 2 momentissa ja 33 §:n 1 momentissa säädetään mielentilatutkimuksesta ja väkivaltariskiarvioon määrättyyn henkilöön, mitä 4 a luvussa säädetään tutkimukseen määrätystä henkilöstä. Lisäksi sovelletaan vastaavasti, mitä 34 §:n nojalla annetuissa säännöksissä säädetään mielentilatutkimuksesta.

Sen estämättä, mitä 16 §:n 2 momentissa säädetään, lausunto rikoksesta tuomitun väkivaltariskistä on varmuusvankeudesta annetun lain (/) 6 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua siitä, kun Helsingin hovioikeus on pyytänyt lausuntoa. Helsingin hovioikeus voi perustellusta syyistä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on annettava saamansa lausunnon perusteella oma lausuntonsa tuomitun väkivaltariskistä Helsingin hovioikeudelle kahden viikon kuluessa edellä tarkoitetusta määräajasta.

Jos edellytykset yhdistelmärangaistuksen tuomitsemista harkittaessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin nojalla väkivaltariskiarvioon määrätyn määräämiseen hoitoon hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, kun väkivaltariskiarvio on tehty, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on määrättävä hänet hoitoon hänen tahdostaan riippumatta. Tahdosta riippumattomaan hoitoon ja sitä koskevaan menettelyyn sovelletaan, mitä tässä laissa ja sen nojalla annetuissa säännöksissä säädetään tahdosta riippumattomasta hoidosta mielentilatutkimuksen jälkeen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

10.

Laki

rikosrekisterilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti, 4 §:n 1 momentin 1 a, 2 ja 3 kohta sekä 10 §:n 2 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 2 §:n 1 momentti laissa 806/2017, 4 §:n 1 momentin 1 a kohta laissa 377/2010, 4 §:n 1 momentin 2 kohta laissa 453/2011 ja 4 §:n 1 momentin 3 kohta laissa 331/2011, sekä
lisätään 2 §:n 3 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 215/2012, 806/2017 ja 74/2023, uusi 11 a kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §
Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisui-
sta, joilla henkilö on Suomessa tuomittu
ehdottomaan vankeuteen,
yhdistelmärankaistukseen,
valvontarangaistukseen,
yhdyksuntapalveluun, ehdolliseen
vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa
tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai
valvontaan, nuorisorangaistukseen,
nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon,
viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3
luvun 4 §:n 1 tai 2 momentin nojalla
rangaistukseen tuomitsematta.
Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja
sakon muuntorangaistuksesta eikä
siviilipalveluslain (1446/2007) tai
asevelvollisuuslain (1438/2007) nojalla
tuomitusta vankeusrangaistuksesta tai
valvontarangaistuksesta. Rikosrekisteriin
merkitään myös tiedot ratkaisui-
sta, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Rikosrekisteriin merkitään seuraavat tiedot:

(uusi)

2 §
Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisui-
sta, joilla henkilö on Suomessa tuomittu
ehdottomaan vankeuteen,
yhdistelmärankaistukseen,
valvontarangaistukseen,
yhdyksuntapalveluun, ehdolliseen
vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa
tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai
valvontaan, nuorisorangaistukseen,
nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon,
viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3
luvun 4 §:n 1 tai 2 momentin nojalla
rangaistukseen tuomitsematta *taikka määrätty
varmuusvankeuteen*. Rikosrekisteriin ei
kuitenkaan merkitä tietoja sakon
muuntorangaistuksesta eikä
siviilipalveluslain (1446/2007) tai
asevelvollisuuslain (1438/2007) nojalla
tuomitusta vankeusrangaistuksesta tai
valvontarangaistuksesta. Rikosrekisteriin
merkitään myös tiedot ratkaisui-
sta, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Rikosrekisteriin merkitään seuraavat tiedot:

11 a) varmuusvankeuden alkaminen,
varmuusvankeudesta vapauttaminen,
jäännösrangaistuksen pituus ja ehdonalaisten
vapauden koeajan päättyminen;

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

1 a) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle epäiltyä tai syytettyä koskevan mielentilatutkimuksen tai arvion tekemistä varten;

2) syyttäjälle syytettä, syyteharkintaa ja pakkokeinoasiaa varten;

3) Rikosseuraamuslaitokselle rangaistuksen täytäntöönpanoa ja soveltuvuusselvitystä varten sekä oikeusministeriön asianomaiselle virkamiehelle armahdusasioiden esittelyä varten;

10 §

Yksittäistä rangaistusta koskevaa tietoa ei kuitenkaan poisteta, jos henkilöstä on rikosrekisterissä sellainen tieto, jota 1 momentin nojalla ei vielä voida poistaa. Kaikki henkilöä koskevat tiedot poistetaan kuitenkin rikosrekisteristä silloin, kun asianomainen henkilö on kuollut tai hänen syntymästään on kulunut 90 vuotta. Armahduspäätös ei vaikuta rikosrekisterimerkintöjen poistamiseen.

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

1 a) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle epäiltyä, syytettyä tai tuomittua koskevan mielentilatutkimuksen tai väkivaltariskiä arvion tekemistä varten;

2) syyttäjälle syytettä, syyteharkintaa, varmuusvankeuden hakemista ja pakkokeinoasiaa varten;

3) Rikosseuraamuslaitokselle rangaistuksen täytäntöönpanoa, varmuusvankeutta koskevaa harkintaa ja soveltuvuusselvitystä varten sekä oikeusministeriön asianomaiselle virkamiehelle armahdusasioiden esittelyä varten;

10 §

Yksittäistä rangaistusta koskevaa tietoa ei kuitenkaan poisteta, jos henkilöstä on rikosrekisterissä sellainen tieto, jota 1 momentin nojalla ei vielä voida poistaa. Yhdistelmä-rangaistusta koskevaa tietoa ei poisteta, jos rikosrekisterissä on tieto henkilön määrittämisestä yhdistelmä-rangaistuksen vankeusajan jälkeen varmuusvankeuteen. Kaikki henkilöä koskevat tiedot poistetaan kuitenkin rikosrekisteristä silloin, kun asianomainen henkilö on kuollut tai hänen syntymästään on kulunut 90 vuotta. Armahduspäätös ei vaikuta rikosrekisterimerkintöjen poistamiseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

11.

Laki

henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain (1301/2021)
3 §:n 1 momentin 3 kohta, sellaisena kuin se on laissa 98/2025, ja
lisätään lakiin uusi 17 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Määritelmät

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

Tässä laissa tarkoitetaan:

3) *vangilla* henkilöä, joka suorittaa vankeusrangaistusta, yhdistelmärangaistusta, sakon muuntorangaistusta tai sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain (255/2014) 74 §:n 4 momentissa tarkoitettua arestia vankilassa taikka on valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 26 §:ssä tarkoitettulla tavalla toimitettu vankilaan taikka yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 24 §:n nojalla säilöön otettu;

3) *vangilla* henkilöä, joka suorittaa vankeusrangaistusta, yhdistelmärangaistusta, sakon muuntorangaistusta tai sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain (89/2025) 74 §:n 4 momentissa tarkoitettua arestia vankilassa taikka on valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 26 §:ssä tarkoitettulla tavalla toimitettu vankilaan, rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 a §:n nojalla määrätty varmuusvankeuteen taikka yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 24 §:n nojalla säilöön otettu;

(uusi)

17 a §

Oikeus saada tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta väkivaltariskiarviosta

Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta yhdistelmärangaistukseen tuomittua tai varmuusvankeuteen määrättyä koskevasta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettua

Voimassa oleva laki

Ehdotus

väkivaltariskiarviosta ja siihen perustuvasta lausunnosta tiedot, jotka ovat välttämättömiä vangin uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi sekä varmuusvankeudesta annetun lain (/) 4 §:ssä tarkoitetun selvityksen antamisen tarpeellisuuden arvioimiseksi.

Tämän pykälän nojalla saatuja asiakirjoja saavat käsitellä vain ne Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet, jotka välttämättä tarvitsevat niitä 1 momentissa mainitun tehtävänsä suorittamiseksi. Asiakirjat on hävitettävä heti, kun ne eivät enää ole tarpeen 1 momentissa säädettyjä tarkoituksia varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

12.

Laki

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain (1635/2015) 6 §:n 1 momentin johdantokappale ja 7 kohta sekä 5 momentti ja 7 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat 6 §:n 1 momentin johdantokappale laissa 721/2023 ja 6 §:n 1 momentin 7 kohta ja 5 momentti sekä 7 §:n 1 momentti laissa 189/2019, sekä
lisätään 6 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on laeissa 229/2022 ja 721/2023, uusi 8 ja 9 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 §

Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen

Sen lisäksi, mitä potilastietojen luovuttamisesta säädetään asiakastietolain 8 luvussa tai muussa laissa, saa vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö luovuttaa potilasrekisteriin tallennettuja tietoja seuraavasti:

7) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu yhdistelmärangeistukseen tuomitun vangin valvonta-ajan valmistelu, valmistelua varten arvio vangin riskistä syyllystyä väkivaltarikokseen.
(uusi)

6 §

Potilasrekisterissä olevien tietojen luovuttaminen

Sen lisäksi, mitä potilastietojen luovuttamisesta säädetään asiakastietolain 8 luvussa tai muussa laissa, saa vankien ja tutkintavankien terveydenhuollosta vastaava lääkäri tai hänen ohjeidensa mukaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö luovuttaa pyynnöstä ja myös omasta aloitteestaan potilasrekisteriin tallennettuja tietoja seuraavasti:

7) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu yhdistelmärangeistukseen tuomitun vangin valvonta-ajan valmistelu, valmistelua varten väkivaltariski-arvio;

8) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle, jonka virkatehtäviin kuuluu varmuusvankeudesta annetun lain (/) 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun vangin vapauttamisasian käsitteleminen, mainitun asian käsittelemiseksi väkivaltariski-arvio sekä asiakasarviointin yksikön, vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston yksikönpäällikölle taikka rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätyle toiminnoista vastaavalle

(uusi)

virkamiehelle arvioidun väkivaltariskin nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi kirjallinen lausunto väkivaltariski-arvion johtopäätöksistä;

9) rikosseuraamuskeskuksen työjärjestyksessä määrätulle toiminnoista vastaavalle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä varmuusvankeuteen määrätyn uusimisriskin arvioimiseksi sekä uusimisriskiä alentavien toimien suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Edellä 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä varten saa luovuttaa myös tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettuun rikosasian vastaajan mielentilan tutkimukseen perustuvaan lausuntoon sisältyvästä arviosta siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Edellä 1 momentin 6 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä varten saa luovuttaa myös tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettuun rikosasian vastaajan mielentilan tutkimukseen perustuvaan lausuntoon sisältyvästä arviosta siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

7 §

7 §

Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta

Oikeus saada tietoja muulta terveydenhuollon toimintayksiköltä ja muulta viranomaiselta

Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada muun terveydenhuollon toimintayksikön potilasrekisterin tietoja elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n 2 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitettua vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Edellä tarkoitettua arviota tai lausunnon laatimiseksi Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37

Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada muun terveydenhuollon toimintayksikön potilasrekisterin tietoja, jotka ovat välttämättömiä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 3 §:n 2 momentissa, yhdistelmärangeistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (801/2017) 9 §:n 4 momentissa, varmuusvankeudesta annetun lain 11 §:n 3 momentissa sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitettua vangin väkivaltariskiä koskevan arvion tai lausunnon laatimiseksi ja sen nojalla järjestettävän toiminnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. Edellä

Voimassa oleva laki

Ehdotus

§:ssä tarkoitettusta rikosasian vastaajan mielentilan tutkimuksesta ja siihen perustuvasta lausunnosta.

tarkoitettun arvion tai lausunnon laatimiseksi Vankiterveydenhuollon yksiköllä on oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tietoja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettusta mielentilan tutkimuksesta, väkivaltariski-arviosta sekä niihin perustuvasta lausunnosta. Vankiterveydenhuollon yksiköllä on lisäksi vankeuslain 10 luvussa säädettyjen tehtäviensä hoitamiseksi sekä varmuusvankeudesta annetun lain 9 §:ssä säädettyä tehtävää varten oikeus saada Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta välttämättömät tiedot oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentissa tarkoitettusta väkivaltariski-arviosta ja siihen perustuvasta lausunnosta tuomitun riskistä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

13.

Laki

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a ja 5 g §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 ja 3 momentti sekä 5 g §, sellaisina kuin ne ovat, 3 a §:n 2 momentti laissa 751/2015, 3 a §:n 3 momentti laissa 1067/2009 ja 5 g § laissa 553/2019, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 a §

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa on puheenjohtaja, jonka tulee olla Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen virkamies, jolla on tehtävässä tarvittava asiantuntemus, kolme muuta jäsentä sekä heistä jokaisella yksi tai useampi henkilökohtainen varajäsen. Jäsenistä yhden tulee edustaa oikeustieteellistä ja kahden psykiatrista asiantuntemusta. Psykiatrista asiantuntemusta edustavista jäsenistä toisen tulee edustaa lisäksi *kunnallista terveydenhuoltoa*. Lisäksi lautakunnassa on kehitysvammahuollon asiantuntemusta edustava jäsen ja hänellä yksi tai useampi henkilökohtainen varajäsen. Käsiteltäessä henkilön määräämistä hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa kehitysvammahuollon asiantuntemusta edustava jäsen osallistuu asian käsittelyyn.

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai väkivaltariskiä koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa on puheenjohtaja, jonka tulee olla Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen virkamies, jolla on tehtävässä tarvittava asiantuntemus, kolme muuta jäsentä sekä heistä jokaisella yksi tai useampi henkilökohtainen varajäsen. Jäsenistä yhden tulee edustaa oikeustieteellistä ja kahden psykiatrista asiantuntemusta. Psykiatrista asiantuntemusta edustavista jäsenistä toisen tulee edustaa lisäksi *hyvinvointialuetta, Helsingin kaupunkia tai HUS-yhtymää*. Lisäksi lautakunnassa on kehitysvammahuollon asiantuntemusta edustava jäsen ja hänellä yksi tai useampi henkilökohtainen varajäsen. Käsiteltäessä henkilön määräämistä hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa kehitysvammahuollon asiantuntemusta edustava jäsen osallistuu asian käsittelyyn.

5 g §

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten suorittamiseksi

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja mielentilatutkimusta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määräyksestä mielenterveyslain (1116/1990) nojalla suorittavalla on oikeus saada maksutta sekä salassapitovelvollisuutta koskevien säännösten estämättä mielentilatutkimusten suorittamiseksi välttämättömät tiedot valtion ja kunnan viranomaiselta sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä, Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta, potilasvahinkolautakunnalta, eläkesäätiöltä ja muulta eläkelaitokselta, vakuutuslaitokselta, yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain (152/1990) 2 §:n 2 momentissa tarkoitetulta palvelujen tuottajalta ja 3 momentissa tarkoitetulta itsenäiseltä ammatinharjoittajalta, yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain (922/2011) 3 §:n 2 kohdassa tarkoitetulta toimintayksiköltä sekä apteekilta. Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalla on oikeus saada vastaavat tiedot sille tämän lain 3 a §:n 2 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi.

5 g §

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeus saada tietoja mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja mielentilatutkimusta tai väkivaltariskiarviota Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määräyksestä mielenterveyslain (1116/1990) nojalla suorittavalla on oikeus saada maksutta sekä salassapitovelvollisuutta koskevien säännösten estämättä mielentilatutkimusten ja väkivaltariskiarvioiden suorittamiseksi välttämättömät tiedot valtion ja kunnan viranomaiselta, hyvinvointialueelta sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä, Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta, potilasvahinkolautakunnalta, eläkesäätiöltä ja muulta eläkelaitokselta, vakuutuslaitokselta, sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023) 4 §:n 2 kohdassa tarkoitetulta palveluntuottajalta, joka tuottaa sosiaali- tai terveyspalveluja yksityisoikeudellisessa muodossa, sekä apteekilta. Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalla on oikeus saada vastaavat tiedot sille tämän lain 3 a §:n 2 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

14.

Laki

rikosvahinkolain 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosvahinkolain (1204/2005) 13 §:n 1 momentin 2 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

13 §

13 §

*Laitokseen sijoitetun aiheuttama
esinevahinko*

*Laitokseen sijoitetun aiheuttama
esinevahinko*

Tämän lain nojalla korvataan esinevahinko,
jonka on aiheuttanut:

Tämän lain nojalla korvataan esinevahinko,
jonka on aiheuttanut:

2) mielisairauden tai muun
mielenterveydenhäiriön,
mielentilatutkimuksen, tartuntataudin,
kehitysvammaisuuden, päihteiden käytön,
päähtymyksen taikka muun näihin verrattavan
syyn vuoksi tahdostaan riippumatta laitokseen
sijoitettu tai säilöön otettu henkilö;

2) mielisairauden tai muun
mielenterveydenhäiriön,
mielentilatutkimuksen, väkivaltariskiarvion,
tartuntataudin, kehitysvammaisuuden,
päähtymyksen taikka muun näihin verrattavan
syyn vuoksi tahdostaan riippumatta laitokseen
sijoitettu tai säilöön otettu henkilö;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

15.

Laki

viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 27 kohta, sellaisena kuin se on laissa 277/2019, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

24 §

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, nuoresta rikoksesta epäillystä laaditusta seuraamusselvityksestä, nuorisorangaistuksen rangaistusajan suunnitelmasta, yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen tai 21 vuotta täytettyään rikoksen tehneen ehdollisen vankeuden valvonnan seuraamusselvityksestä, valvontarangaistuksen edellytysten selvittämisestä, rangaistusajan suunnitelmasta, vapauttamissuunnitelmasta, valvontasuunnitelmasta tai elinkautisvangin vapauttamismenettelyä tai yhdistelmä-rangaistukseen kuuluvaa valvonta-aikaa varten annetusta lausunnosta;

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, *rikoksesta syytetylle tai tuomitulle tehdystä oikeuspsykiatrisesta väkivaltariski*arviosta, nuoresta rikoksesta epäillystä laaditusta seuraamusselvityksestä, nuorisorangaistuksen rangaistusajan suunnitelmasta, yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen tai 21 vuotta täytettyään rikoksen tehneen ehdollisen vankeuden valvonnan seuraamusselvityksestä, valvontarangaistuksen edellytysten selvittämisestä, rangaistusajan suunnitelmasta, vapauttamissuunnitelmasta, valvontasuunnitelmasta tai elinkautisvangin vapauttamismenettelyä tai yhdistelmä-rangaistukseen kuuluvaa valvonta-aikaa varten annetusta lausunnosta;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

16.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007)
9 §:n 1 momentin 4 kohta, sellaisena kuin se on laissa 278/2019, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

9 §

Salassa pidettävä oikeudenkäyntiasiakirja

Oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä
salassa siltä osin kuin se sisältää:

4) tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä
oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta,
nuoresta rikoksesta epäilyistä laaditusta
seuraamusselvityksestä, nuorisorangaistuksen
rangaistusajan suunnitelmasta,
yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen
tai 21 vuotta täytettyään rikoksen tehneen
ehdollisen vankeuden valvonnan
seuraamusselvityksestä, elinkautisvangin
vapauttamismenettelyä tai
yhdistelmärangaistukseen kuuluvaa valvonta-
aikaa varten annetusta lausunnosta tai
rikosrekisteristä;

9 §

Salassa pidettävä oikeudenkäyntiasiakirja

Oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä
salassa siltä osin kuin se sisältää:

4) tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä
oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta,
rikoksesta syytetylle tai tuomitulle tehdystä
oikeuspsykiatrisesta väkivaltariskiarviosta,
nuoresta rikoksesta epäilyistä laaditusta
seuraamusselvityksestä, nuorisorangaistuksen
rangaistusajan suunnitelmasta,
yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen
tai 21 vuotta täytettyään rikoksen tehneen
ehdollisen vankeuden valvonnan
seuraamusselvityksestä, elinkautisvangin
vapauttamismenettelyä tai
yhdistelmärangaistukseen kuuluvaa valvonta-
aikaa varten annetusta lausunnosta tai
rikosrekisteristä;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

17.

Laki

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetun lain 4 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetun lain (1139/2007) 4 a §:n 1 momentin 9 kohta, sellaisena kuin se on laissa 301/2013, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 a §

4 a §

Instituutin tiedonsaantioikeus

Instituutin tiedonsaantioikeus

Instituutilla on salassapitosäännösten ja tuomioistuinten antamien salassapitomääräysten sekä muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä oikeus pyynnöstä saada maksutta instituutin tutkimus- ja seurantatehtävien toteuttamiseksi tarpeellisia tietoja seuraavasti:

Instituutilla on salassapitosäännösten ja tuomioistuinten antamien salassapitomääräysten sekä muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä oikeus pyynnöstä saada maksutta instituutin tutkimus- ja seurantatehtävien toteuttamiseksi tarpeellisia tietoja seuraavasti:

9) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tiedot oikeuspsykiatrisista mielentilalausunnoista ja tiedot vaarallisuusarvioista;

9) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tiedot oikeuspsykiatrisista mielentilalausunnoista ja tiedot väkivaltariskiarvioista;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20